1625 – 2025

400-річчю надання Ніжину магдебурзького права присвячується

МІСЬКЕ САМОВРЯДУВАННЯ В НІЖИНІ XVII–XVIII СТ.

МІСЬКЕ САМОВРЯДУВАННЯ В НІЖИНІ XVII–XVIII ст.

ДОКУМЕНТИ ТА МАТЕРІАЛИ

1625 - 2025

400-річчю надання Ніжину
Магдебурзького права присвячується

Stadtluft macht frei

Міське повітря робить людину вільною

Ніжинська міська рада
Ніжинський державний університет імені Миколи Гоголя
Ніжинський краєзнавчий музей імені Івана Спаського
Музей рідкісної книги імені Г.П. Васильківського

МІСЬКЕ САМОВРЯДУВАННЯ В НІЖИНІ XVII–XVIII ст.

ДОКУМЕНТИ ТА МАТЕРІАЛИ

Упорядники:
О.С. Морозов
П.П. Моціяка
М.В. Потапенко

Ніжин
2025

УДК 94(477.51-21):342.25"16/17"
М 63

Рекомендовано до друку
Вченою радою Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя (протокол № 7 від 30 січня 2025 р.)

Редакційна колегія:
О.Г. Самойленко (голова редколегії), Г.В. Самойленко,
В.В. Мартиненко, Т.В. Брязкало, Н.М. Дмитренко
Упорядники:
О.С. Морозов, П.П. Моціяка, М.В. Потапенко
Археографічне опрацювання документів:
О.С.Морозов
Рецензенти:
О.Б. Коваленко, *кандидат історичних наук, професор*
Є.М. Луняк, *доктор історичних наук, професор*

М 63 **Міське самоврядування** в Ніжині XVII–XVIII ст.: документи та матеріали /Ніжинський державний університету імені Миколи Гоголя, Ніжинський краєзнавчий музей імені Івана Спаського; упорядкування, вступна стаття і покажчики О.С. Морозов, П.П. Моціяка, М.В. Потапенко. – 2-е вид., випр. і доп. – Ніжин: Видавець Лисенко М.М., 2025. – 310 с.

Збірник, присвячений 400-річчю надання Ніжину магдебурзького права, є найповнішою публікацію текстів архівних документів, археографічних та історіографічних матеріалів (майнових документів, королівських привілеїв, гетьманських та полковничих універсалів, царських грамот, наказів та універсалів Генеральної військової канцелярії, витягів з козацьких літописів та інших архівних документів), що розповідають про історію міста та краю в малодосліджений період — литовсько-польську добу, розкривають передумови та обставини запровадження в Ніжині самоврядування за нормами магдебурзького права у 1625 році, проливають світло на його еволюцію та активну участь мешканців міста в реалізації та відстоюванні своїх прав. На основі архівних та історіографічних досліджень уперше здійснено спробу текстуальної реконструкції втраченого у XX ст. архіву ніжинської міської думи та магістрату, який містив повний масив документів магдебурзького права Ніжина. Видання ілюстроване та розраховане на науковців, викладачів, студентів, краєзнавців та всіх, хто цікавиться історією Ніжина та України ранньомодерної доби.

Видання здійснене за фінансової підтримки Ніжинської міської ради

УДК 94(477.51-21):342.25"16/17"

© Упорядники, 2025
© Ніжинська міська рада, 2025
© Ніжинський державний університет імені Миколи Гоголя, 2025
© Ніжинський краєзнавчий музей імені Івана Спаського, 2025
© Музей рідкісної книги імені Г.В. Васильківського, 2025

ISBN 978-617-640-702-7

ЗМІСТ

Слово до читача 9

Кожному, хто розгорнув цю книгу 6

Передмова (від упорядників) 11

Документи та матеріали з історії міста
та міського самоврядування Ніжина 39

Додатки 215

- Лазаревскій А. Отрывки из нѣжинскихъ магистратскихъ книгъ 1657-1674 годовъ. (Черниговъ, 1887) 216
- Лазаревскій А. Описаніе старой Малороссіи. Т. 2. Полкъ Нѣжинскій (Киевъ, 1893), фрагмент 251
- Петровський М. Надання Ніжину магдебурзького права в 1625 р. // Чернігів та Північне Лівобережжя (Київ, 1928) 265

Перелік документів 280

Використані архівні джерела
та публікації 288

Іменний покажчик 293

Географічний покажчик 305

КОЖНОМУ, ХТО РОЗГОРНУВ ЦЮ КНИГУ

Сторінки цього ювілейного видання присвячені 400-річчю надання Ніжину магдебурзького права (26 березня 1625 р.). Це не підручник і не художній твір. Це добірка історичних документів, які вможливлюють для кожного з нас пошук особливого кодового слова. Такого слова в історії нашого Ніжина, яке дає підстави пишатися нашим містом, його давниною та історичними традиціями, і найголовніше — спонукає до дій, що спрямовують до зміцнення та розвитку нашої громади, нашої держави. Це видання — фактично перша об'єднана й велика спроба друкованої публічної історіографії магдебурзького права на ніжинських землях. Щира подяка нашим науковцям, історикам, краєзнавцям, громадським діячам, всім, хто долучився до цієї справи, провів велику й кропітку працю.

Для чого це нам потрібно?

Розвиток місцевого самоврядування завжди був важливим складником державотворення. А самоврядування в Україні існувало в тій чи іншій формі за всіх часів. Але саме найпотужніша система міського права загальноєвропейського типу, яка ввійшла в історію під

назвою «магдебурзького права», дала значний поштовх економічному, культурному, правовому розвитку суспільства. Завдяки магдебурзькому праву міста ставали центрами ремесла й торгівлі, культури й демократичних традицій, осередками формування інституцій майбутнього громадянського супільства. Згадайте і наш Ніжин.

З другої половини XVII-го, і особливо у XVIII-му ст. Ніжин стає одним із головних центрів ремісничого виробництва й торгівлі в Україні, найбільшим та найбагатшим містом лівобережної Гетьманщини, військово-адміністративним центром одного з найважливіших козацьких полків. За кількістю храмів, кам'яниць, торгових лавок місто поступалося лише Києву. І цьому результату значною мірою сприяло самоврядування, бо дозволяло міській громаді самостійно вирішувати, як управляти своїм життям. Міське право, що базувалося на загальноєвропейських юридичних нормах і набуло в Україні самобутнього забарвлення, було першою історичною формою місцевого самоврядування в сучасному його розумінні.

Проведення реформи децентралізації та створення об'єднаних територіальних громад сьогодні знову актуалізує наше зацікавлення історією розвитку місцевого самоврядування в Україні. Завдяки цьому виданню ми маємо можливість повернутися в історію Ніжина на 400 років назад, щоб знайти нове прочитання нашої сили, використовуючи кращі світові практики на базі суто українського родового вміння – бути громадою. Сьогодні це надважливо, бо відновлення України після повномасштабної війни буде напряму залежати від сили місцевого самоврядування, сили громад. І саме новітнє магдебурзьке право (назвемо це так) повинно стати опорою відновлення України, провідним рушієм її поступального розвитку в колі Європейської спільноти, об'єднаної спільними цінностями.

Чому це важливо сьогодні?

Сьогодні ми відкриваємо для світу і, в першу чергу, для самих себе справжню Україну, спростовуючи нав'язані російсько-імперською та радянською колоніальними системами історичні концепції. Ми стверджуємося у наших європейських координатах, за якими навіть ментально не належимо до тих, хто війною та геноцидом

нав'язує нам свою кревність. Наші відверті вороги, адепти так званого «русского міра», сьогодні демонструють світові багато фейкової історії України. Але світ має зрозуміти, чому громадяни України з перших днів війни продемонстрували таку здатність до самоорганізації, чинили й чинять такий шалений опір російському вторгненню, усвідомити нарешті, що ми за люди і які цивілізаційні цінності сповідуємо. ***Україна обрала Європейський шлях поступу,*** *запроваджуючи європейські правові норми, ще у XIV–XVII століттях. Відтоді магдебурзьке право було чинним на українських землях понад 500 років. Бо ми вважали його своїм: в душах і серцях наших предків відгукувалися його прагматизм, універсальність та духовна спорідненість українців з європейською культурою.* ***Ми закріплювали природність європейських правових норм для України****, коли у 1990 році Верховна Рада тоді ще УРСР одним з перших законів прийняла «Закон про місцеве самоврядування».* ***Ми відстоювали свої європейські координати****, коли у 2013 році на Майдані громадяни України сказали рішуче «ні» тодішній проімперській владі, яка харчала люттю й свинцем, прагнучи здобути реванш…* ***Ми захищаємо наш історичний вибір*** *від колоніальної політики неоімперської Росії ось уже впродовж 11 років новітньої російсько-української війни. І вже третій рік повномасштабного російського вторгнення ми відстоюємо нашу державу і себе від тих, хто століттями прагнув стерти нашу національну ідентичність і суверенність Українських земель.* ***Історія — це розуміння сучасного та дзеркало майбутнього. Історія сьогодні — це не тільки про цікавість, це й про суспільний обов'язок. Отже, кожний, хто розгорнув це ювілейне видання, має розуміти: ці сторінки ми присвячуємо майбутньому!***

Олександр КОДОЛА
Міський голова міста Ніжина,
очільник Ніжинської територіальної громади

СЛОВО ДО ЧИТАЧА

Шановні читачі! Незламне українство! Нова праця відомих ніжинських учених-істориків, музейників і краєзнавців Олександра Морозова, Петра Моціяки та Максима Потапенка, що вийшла в світ на третю річницю повномасштабної агресії й одинадцяту річницю новітньої російсько-української війни, є яскравим підтвердженням кількасотлітньої належності України й українців до Європи та європейської цивілізації, від якої, раз у раз, московські криваві правителі намагаються нас, українців, відірвати, розвернути у бік східної деспотії та гноблення за національною ознакою. Але щоразу, навіть не рахуючись із неймовірними жертвами, ми повертаємося до свого генетичного цивілізаційного коріння, набутого з прийняттям християнства, посиленого магдебурзькими привілеями та поглибленого козацькими республіканськими вольностями.

Міське самоврядування доби раннього модерного часу асоціюється у більшості з нас із маґдебурзьким правом, яке набуло значного поширення в країнах Центрально-Східної Європи. Українські міста впродовж століть перебували в

спільному політичному, культурному та правовому просторі з містами Європи, тому починаючи з XIV ст. німецьке право почало активно ширитися українськими містами, що перебували у складі Польської Корони та Великого князівства Литовського (після Люблінської унії 1569 р. — Речі Посполитої). Міста Лівобережної України, серед яких і Ніжин, маґдебурзьке право отримали наприкінці XVI — у першій половині XVII ст., що є одним із найбільш яскравих свідчень присутності європейського чинника в розвитку самоврядних традицій на українських землях.

Збірник документів, підготовлений ніжинськими дослідниками, присвячений 400-річчю з часу надання Ніжину маґдебурзького права (1625 р.), містить тексти законодавчих та публічно-правових актів (королівських привілеїв, гетьманських та полковничих універсалів, царських грамот, наказів та універсалів Генеральної військової канцелярії), наданих місту протягом XVII–XVIII ст., які документально підтверджують наявність упродовж тривалого часу в Ніжині міського самоврядування за давніми європейськими правовими нормами та традиціями, що на підставі джерел повністю нівелює псевдонаукові наративи про споконвічність московського панування на землях Чернігівщини. Гарно ілюстроване та науково опрацьоване видання, без сумніву, буде цікавим широкому колу читачів — поціновувачів української та місцевої історії, та надзвичайно корисним науковцям і краєзнавцям, викладачам і студентам, вчителям і ліцеїстам, усім, хто хоче знати правдиву історію міста Ніжина.

Олександр САМОЙЛЕНКО,
ректор Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя

П Е Р Е Д М О В А

«Stadtluft macht frei»
(нім. — «Міське повітря робить людину вільною»)

Для людини цивілізованої епохи важливими ціннісними орієнтирами завжди були свобода, захищеність і право власності. У Європі після падіння Римської імперії почав формуватися феодальний лад, в основі якого була власність феодала на землю і залежність (поземельна й особиста) селян від нього. «Немає землі без хазяїна», — говорили в середні віки. Середньовічне суспільство набуло тоді тристанової структури і складалося з духовенства, феодалів та селян. Відповідно до такого поділу формувалася і правова система. Проте невдовзі, у результаті відокремлення ремесла від сільського господарства, стали виникати середньовічні міста (burg, town, stadt), де селилися ремісники, торгівці, корчмарі, перукарі та інші представники сфери послуг, жебраки, селяни, які втекли до міста від феодала тощо. Зростання виробництва було пов'язане з демографічним зростанням, що призводило до росту міст загалом. Жителі міст — міщани (бюргери, буржуа) не входили до існуючих станів суспільства, були поза усталеною правовою системою і не мали відповідних прав. Це зумовлювало необхідність пошуку й вироблення юридичного статусу для мешканців міста, «вписування» їх до діючої правової системи.

Зазвичай місто виникало на землі, яка належала чи то світському (барону, герцогу, князю), чи то духовному (єпископу) феодалу, і спочатку було змушене коритися йому. Феодал був зацікавлений у заснуванні та заселенні міста в його володіннях, бо воно давало йому додатковий дохід з ремесла й торгівлі. У свою чергу, міщани були зацікавлені в отриманні від феодалів деяких привілеїв і, перш за все, гарантій особистих прав і власності. Прагнення феодала стягнути з міста якомога більше доходів призводило до боротьби між містом і феодалом. Міста боролися за хартії вольностей, тобто за самоуправління, за контроль над власними фінансами, за власне судочинство, за придбані ними землі. Наприклад, власне судочинство було для жителів міст особливо важливим, оскільки, укладаючи контракти, вони не могли розраховувати ані на королівський суд, ані на суд феодальний — у тодішньому правовому полі таких норм просто не було. Торгівельно-промислова діяльність була неможливою без належного правового регулювання, і саме в містах складалися й розвивалися нові юридичні норми та принципи, які відповідали потребам бюргерства.

Результати боротьби міст з феодалами, на землі яких вони розташовувалися, були різними і досягалися по-різному. Свої свободи міста завойовували деколи повстаннями, деколи шляхом укладення угоди з місцевими правителями, наприклад, виплативши сеньйору значну суму грошей. Деякі міста (особливо дрібні) і надалі залишалися під владою

сеньйора. Проте всі жителі міста звільнялися від феодальної залежності. Тому селянин-кріпак, який втік до міста і зміг там прожити один рік і один день, набував статусу вільної людини, і жоден сеньйор не міг його повернути до попереднього залежного стану. Тодішня поговірка «Міське повітря робить людину вільною» стала повсюдним принципом життя міста.

Після того, як місто здобувало в феодала свободу, воно ставало самоуправною комуною із власним судочинством. Одним з перших міст, які отримали наприкінці XII ст. право самоуправління, був Магдебург в Саксонії. У зводі його законів, складених до кінця XIII ст., свобода визначалася як *«природня свобода людини робити все, що вона хоче, за умови, що це не заборонено законом»*. Магдебурзьке право було взято за взірець іншими німецькими і європейськими містами. Джерелами магдебурзького права були кодифіковані середньовічними юристами збірки правових норм, так звані «Дзеркало саксонське» («Speculum Saxonum», «Jus provinciale») та «міське право» («Jus municipale Magdeburgense», «Weichbild»). За нормами цього права місто звільнялося від управління й суду феодала (власника), отримувало самоврядування і власне судочинство. У містах, яким надавалося магдебурзьке право, верховним органом управління була міська рада — магістрат, члени якого — бургомістри і радники (ратмани) обиралися терміном на один рік. Присяжні судді (шеферени) обиралися довічно й утворювали палату лавників. Законом визначався порядок виборів і функції бургомістра, магістрату, судді й судових радників, регулювалася діяльність купецьких гільдій і ремісничих цехів, торгівля, опікунство, успадкування та інші міські справи. Наділені «магдебургією» міста забезпечували й захист від ворогів: в обов'язки городян входило будівництво укріплень, спорудження замків і фортець, а також організація їх озброєної охорони.

Упродовж XIII–XVIII ст. магдебурзьке право поширилося на всю Західну Європу, Чехію, Угорщину, а також Польщу та Литву. Відтак уже з Угорського королівства та Речі Посполитої потрапило й на територію України. Першими його дістали вже у XIV ст. міста Закарпаття, Галичини, Поділля, Волині, пізніше — Київщини, Сіверщини, Слобожанщини. Спеціальні законодавчі акти — «привілеї», підписані королем Речі Посполитої, скріплювалися коронною печаткою, їх оригінали передавалися війту міського магістрату, а копія залишалася в державному архіві Коронної метрики у Варшаві. У текстах міських привілеїв були певні відмінності, що залежали від того, який обсяг повноважень просила в короля та чи інша міська громада, або від того, які саме свободи монарх вважав за доцільне надати місту в кожному конкретному випадку. Як правило, привілеї, отримані від польських королів, мали здебільшого лише загальні вказівки щодо організації управління містом або ж просто відсилали до конкретних норм магдебурзького права.

Міста Чернігово-Сіверщини отримали магдебурзьке право протягом XVII–XVIII ст.: 1620 року — Новгород-Сіверський та Стародуб, 1623 — Чернігів,

1625 — Ніжин, 1654 — Батурин, 1656 — Козелець, 1662 — Остер, 1782 — Прилуки. Привілеї на магдебурзьке право українським містам надавали литовські великі князі, польські королі, українські гетьмани. Важливими посібниками для упорядкування справ міського управління України XVI – першої половини XVII ст., поряд з наданими привілеями, були складені польським юристом Бартоломеєм Ґроїцьким тлумачення норм магдебурзького права, які мали практичне застосування в адміністративній та судовій практиці міських магістратів. Найпопулярнішими трактатами Б. Ґроїцького були друковані видання: «Порядок судів і справ міських права магдебурзького» («Porządek sądów i spraw miejskich prawa maydeburskiégo»), «Статті права магдебурзького, які називаються Speculum Saxonum» («Artykuły prawa maydeburskiego, które zową Speculum Saxonum»), «Реєстр до порядку і до пунктів права магдебурзького і цесарського» («Reyestr do porzadku y do artykulów práwá máydeburskiego y ćésárskiego»), «Титули права магдебурзького до порядку та пунктів, уперше польською мовою виданих» («Tytuły prawa maydeburskiego do porządku y do artykułów pierwey po polsku wydanych»). На думку дослідників, ці юридичні трактати призначалися не тільки для вивчення системи магдебурзького права урядовцями магістратів, але й виконували функцію суто практичних нормативних збірників, на які магістрати посилалися у своїх рішеннях. (Колекція цих унікальних видань сьогодні зберігається в Музеї рідкісної книги Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя).[1]

Незважаючи на достатньо обширну бібліографію, історія самоврядування українських міст ранньомодерної доби та еволюції його юридично-правових норм на різних етапах драматичної української історії все ще залишається малодослідженою. Частково це обумовлено станом джерельної бази та недостатнім вивченням наявної, суттєво розпорошеної, документальної спадщини, а частково й тим, що упродовж тривалого періоду в XX ст., особливо у так званій «радянській» історіографії, на вивчення цієї важливої теми було накладено ідеологічне табу. Що ж стосується південно-західної Сіверщини та Ніжина зосібна, період локальної історії краю XIV–XVII ст., а особливо «литовсько-польської» доби, до останнього часу залишався суцільною «білою плямою». Проблем соціально-економічного розвитку та міського самоврядування Ніжина цього періоду побіжно торкалися у своїх працях такі дослідники, як

[1] Вовк О. Джерела міського права Гетьманщини другої половини XVII–XVIII століть: історико-правовий аналіз. *Часопис Київського університету права.* № 1. 2019. С. 33–42; Морозов О. Стародруки XVI — першої половини XVIII з колекції «Polonica» бібліотеки Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя. Каталог. Вип. 1-й. Ніжин, 2010. 44–46.

Панорама історичної частини Ніжина. Літографія П. Борреля, поч. XIX ст.

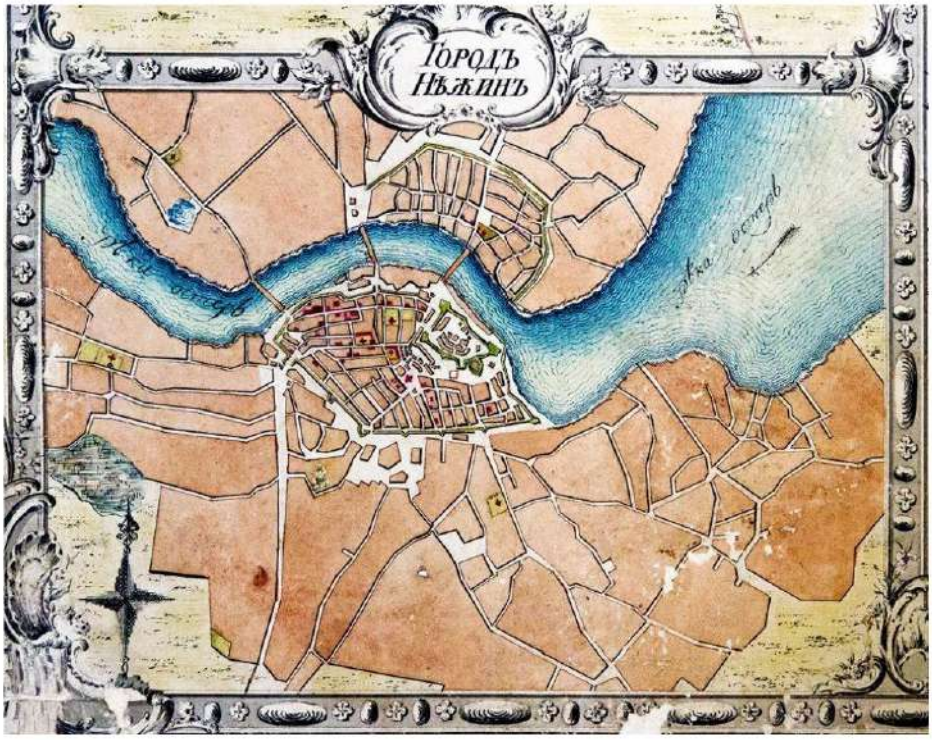

План міста Ніжина, 1784 р.

О. Рігельман, О. Шафонський, Д. Багалій, М. Василенко, О. Лазаревський, М. Петровський, П. Клименко, А. Єршов, В. Дядиченко, О. Компан, Г. Швидько та ін.[2] Але, як уже зазначалося, за «радянської» доби дослідження проблем української урбаністики та міського самоврядування так і не набули належного розвитку. Дві спроби здійснити фундаментальну публікацію корпусу документів магдебурзького права українських міст, започатковані в другій половині 1920-х рр. співробітниками ВУАН академіком М. Василенком та В. Романовським, а в 1941–1943 рр. продовжені Н. Полонською-Василенко за участі О. Оглоблина, з різних об'єктивних та суб'єктивних причин, на жаль, так і не були доведені до логічного кінця.[3]

З відновленням у 1991 р. державної незалежності України питання регіональної історії та історичного краєзнавства знову опинилися в полі зору українських істориків. Певним «проривом» у цьому напрямку можна вважати появу важливих археографічних публікацій документів «Руської (Волинської) метрики» та низки ґрунтовних досліджень, заснованих на глибокому вивченні архівних джерел цього періоду, здійснених Г. Боряком, Н. Яковенко, П. Кулаковським, Н. Білоус та ін.[4] Більш конкретні аспекти соціальної структури та еволюції міського самоврядування Ніжина XVII–XVIII ст., взаємодії та суперечностей органів міського управління з гетьманською

---

[2] Шафонский А. Черниговского наместничества топографическое описание (1786 г.). К., 1851; Лазаревский А. Описание Старой Малороссии. Материалы для истории заселения, землевладения и управления. Том II. Полк Нежинский. К., 1893; Рігельман О. Літописна оповідь про Малу Росію та її народ і козаків узагалі. К., 1994, С.177–184; Петровський М. Надання Ніжину магдебурзького права у 1625 р. *Чернігів і Північне Лівобережжя*. К., 1928. С. 301–314; Єршов А. Ніжинські цехи в першій половині XVII в. *Чернігів і Північне Лівобережжя.* К., 1928. С. 315–318; Багалій Д. Магдебурзьке право на Лівобережній Україні. *Розвідки про міста і містечка України-Руси XV–XVIII ст.* Ч. 2. Львів, 1904. С. 386–442; Василенко Н. Генеральное следствие о маетностях Нежинского полка 1729–1730 гг. Чернигов, 1901.; Клименко П. Міста і території в Україні за часів Гетьманщини 1654–1765 рр. *Записки Історико-філологічного відділу ВУАН*. Кн. 7–8. К., 1926. С. 1–36; Дядиченко В. Нариси суспільно-політичного устрою Лівобережної України кінця XVII – початку XVIII ст. К., 1959; Компан О. Міста України в другій половині XVII ст. К., 1963; Швидько Г. Муніципальна влада самоуправління Гетьманщини та особливості документації їх канцелярій. *Наукові праці історичного факультету Запорізького державного університету*. Вип. 7. Запоріжжя, 1999. С. 19–23.

[3] Корпус магдебурзьких грамот українським містам: два проекти видань 20-х–40-х років XX століття. Упор.: В. Андрейцев, В. Ульяновський, В. Короткий. К., 2000.

[4] Руська (Волинська) метрика. Регести документів Коронної канцелярії для українських земель (Волинське, Київське, Брацлавське, Чернігівське воєводства). 1569–1673. Упор.: Г. Боряк та ін. К., 2002; Руська (Волинська) метрика. Книга за 1652–1673 рр. Упор.: П. Кулаковський. Острог–Варшава–Москва, 1999; Кулаковський П. Чернігово-Сіверщина у складі Речі Посполитої (1618–1648). К., 2006; Білоус Н. Київ наприкінці XV – у першій половині XVII ст. Міська влада і самоврядування. К., 2008.

та полковою козацькою адміністраціями, московськими воєводами та центральними урядами спочатку Речі Посполитої, Московського царства, а згодом — Російської імперії, присвячені праці А. Крішана, А. Кудрявцевої, І. Романюк, О. Алмазова, Г. Самойленка, О. Самойленка, Р. Желєзка, Л. Лесик та ін. Окремо треба відзначити низку публікацій, що стосуються особливостей магдебурзького права та функціонування установ міського самоврядування в Ніжині, здійснені останнім часом дослідниками Ю. Мициком, О. Морозовим, М. Потапенком, Г. Парубець, О. Ростовською.[5] На останок нашого бібліографічного огляду неможливо не згадати важливі дослідження з історії міського самоврядування Чернігово-Сіверщини, що з'явилися у зв'язку з відзначенням у 2023 р. 400-річчя надання магдебурзького права місту Чернігову. Особливе місце серед них посідають фундаментальні публікації архівних документів та аналітичних досліджень таких авторів, як Г. Доманової, О. Коваленка, Ю. Мицика та ін. Відтак, 400-річний ювілей магдебурзького права в Ніжині, який відзначатиметься у березні 2025 року, спонукає і нас до уважного огляду цієї важливої сторінки історії славетного українського міста. Тим більше, що своєрідним подарунком Ніжину до ювілейної дати стала публікація київської дослідниці Наталії Білоус, яка відшукала у Варшавському архіві найдавнішу збережену копію грамоти на магдебурзьке право місту, надану польським королем Сигізмундом III.[6]

---

[5] Крішан А. Уродзонний війт козацького міста: шляхтич Щасний Вишель на чолі Ніжинського магістрату. *Батуринська старовина.* Вип. 9 (13). Ніжин, 2023. С. 89–72.; Крішан А. Теоретичні засади самоврядування на прикладах волинського Ковеля і сіверянського Ніжина (за королівськими привілеями 1611 та 1625 років). *Сіверщина в історії України.* Вип. 14. Глухів–Київ, 2021. С. 116-118.; Алмазов А. Нежинский гарнизон «ратных людей» и его отношения с украинскими казаками, мещанами и духовенством в 1659–1708 гг. Москва–СПб., 2021.; Алмазов А. Отношения нежинского городского магистрата с царской властью в 50–60-е гг. XVII века. *Палеоросия. Древняя Русь: во времени, в личностях, в идеях.* №1 (21). 2023. С. 76–84.; Самойленко Г., Самойленко О. Ніжин — європейське місто. Чернігів, 2010.; Лесик Л. Королівські привілеї, царські жалувані грамоти та гетьманські універсали на підтвердження магдебурзького права Ніжинському магістрату. *Гуманітарний журнал.* №3–4. 2015. С. 149–154.; Лесик Л. Земельні володіння Ніжинського міського магістрату XVII–XVIII ст. *Сіверщина в історії України.* Вип. 10. Глухів–Київ, 2017. С. 126–128; Лесик Л. Діяльність ремісничих цехів Ніжина та їх взаємодія з міським магістратом (XVII–XVIII ст.). *Ніжинська старовина.* Вип. 19. 2015. С. 71–76.; Желєзко Р. Місто Ніжин у системі оборони Гетьманщини (1648–1783 роки). *Ніжинська старовина*. Вип. 17. 2014. С.15–22; Морозов О. Гетьманські універсали з архіву Ніжинської полкової канцелярії та міського магістрату. *Київська старовина.* №2. 1995. С. 11–17.; Сіверщина гетьманських часів. Т. 1: XVII ст. Збірник архівних документів. Упоряд. Ю. Мицик, І. Тарасенко. К., 2019.; Мицик Ю. Сім універсалів гетьмана Івана Скоропадського (із зібрань Ніжинського краєзнавчого музею). *Сіверянський літопис*. №4. 2006. С. 37–41; Потапенко М., Парубець А. Віднайдена грамота. Останнє підтвердження привілеїв м. Ніжина 1742 року. *Ніжинська старовина.* Вип. 24 (27). Ніжин–Київ, 2017. С.105–109; Ростовська О. Історія магдебурзького права в Ніжині. *Ніжин і Ніжинщина: історичний простір провінції. Збірник статей.* Вип. 1. Ніжин, 2010. С.37–44.; Кудрявцева А., Романюк І. Адміністаритвно-територіальний устрій Ніжинщини у складі Речі Посполитої (перша половина XVII ст.) *Ніжинська старовина.* Вип. 8 (11). 2009. С.69–72.

[6] Чернігів магдебурзький: збірник законодавчих та публічно-правових актів XVII – першої половини XVIII ст. Упор. Г. Доманова, О. Коваленко, Ю. Мицик. Чернігів, 2023. ; Білоус Н. До 400-річчя надання магдебурзького права місту Ніжин. *Краєзнавство.* №1. 2025. С. 72-79.

У першій третині XVII ст. Чернігово-Сіверщина опинилася в епіцентрі напруженого військового протистояння між двома ворогуючими державами — Річчю Посполитою та Московським царством. Скориставшись міжусобицею та «смутними часами» в Московії, польський король та литовський князь Сигізмунд III Ваза вирішив повернути втрачені понад сто років тому володіння Великого князівства Литовського — Чернігівське та Новгород-Сіверське князівства. Обидва ці князівства були підступно захоплені Московією у XVI ст., коли московські «князі-емігранти» на чолі з Іваном Шемячичем відступилися від великого литовського князя Олександра Ягеллончика та перейшли на службу до московського великого князя Івана III. Упродовж 1609–1618 та 1632–1634 рр. відбулися дві війни, за результатами яких Чернігово-Сіверщина відійшла до складу Речі Посполитої, спочатку із 1618 р. як князівство Чернігівське, а з 1635 — як Чернігівське воєводство.

Поверненим (*рекуперованим*) землям відводилося важливе значення, адже вони мали стати оборонним форпостом на проблемному кордоні з Московським царством. Про особливий статус цієї території свідчив той факт, що її адміністратором був призначений особисто королевич Владислав, прямий спадкоємець короля, який згодом, у 1632 р., став новим володарем Речі Посполитої — Владиславом IV Ваза. Надійним і перевіреним інструментом зміцнення кордонів уряд Речі Посполитої обрав заснування міст, які були захищені міцними фортифікаційними спорудами (мали статус «за́мків»), поєднувалися стратегічними дорогами і ставали осередками торгівлі й ремесла, надзвичайно привабливими для нових переселенців. Так, у Волинському воєводстві Речі Посполитої впродовж 1569–1648 р. було засновано понад 100, а в Київському — близько 300 нових міст. До переліку цих «новозаснованих» міст належало й відоме ще з часів Київської Русі місто Ніжин або «Ніжинське городище»[7], яке упродовж XIV–XV ст. було невеличким селищем на східному рубежі Остерського повіту Київського князівства у складі Великого князівства Литовського (див. док. №№ 1–2 у нашому виданні).

На жаль, поганий стан збереження джерел не дозволяє дослідити історію Ніжина впродовж майже 150-річного польсько-московського протистояння. Достеменно невідомі час і умови його захоплення Московією. Існують окремі, не надто певні, свідчення, які вказують на приналежність Ніжина впродовж XVI ст. до Речі Посполитої. Так, за свідченнями анонімного автора «Історії Русів» у 1514 р. козацький гетьман Євстафій Ружинський буцімто заснував Ніжинський козацький полк. А відомий історіограф початку XIX ст. Дмитро Бантиш-Каменський під 1579 р. згадував про новозасноване Ніжинське староство. Вірогідно, що в цей час відбувалися спроби відновлення в Ніжині прикордонного земляно-дерев'яного укріплення часів Київської Русі та заселення його поселенцями.[8] В усякому

[7] *Городище* — місце або селище, де збереглися рештки старих фортечних укріплень.

[8] Луняк Є. Чи належав Ніжин Московському царству до 1618 р.? *Література та культура Полісся.* Вип. 92. Ніжин, 2018. С. 48–57.

Ніжин та околиці на мапі Г.-Л. де Боплана, 1648 р.

Українці на мапі Г.-Л. де Боплана, 1648 р.

випадку, незаперечним є факт, що під час війни 1609–1618 рр. «городище» Ніжин належало Московському царству і згадується серед міст та волостей, які *«одвічний ворог московит, угоди вічні несправедливо розірвавши, силоміць відірвав і захопив»,* і яке було *«з рук ворога відвойоване й державі нашій* (Речі Посполитій) *повернуте»* (див. док. №20–21).

Вирішення питання спірного кордону між Річчю Посполитою та Московським царством стало ключовим чинником зростання Ніжина у цей період. У 1617 р. «городище» Ніжин було передане в довічне володіння королівському писарю Флоріану Олешку, який походив з руських бояр Волині (див. док. №3). На думку дослідників, він міг бути першим ніжинським старостою та брав активну участь у розбудові та заселенні міста. Відтак, Ніжин почав розвиватися як місто приватне, але незабаром був переданий до королівського домену, причому вже як доволі розбудоване місто і вже не Київського воєводства, а Чернігівського князівства. У травні 1624 р. до Ніжина прибув королівський ревізор Єронім Цеханович (бл. 1585–1651), який мав зробити головний підготовчий крок для надання магдебурзького привілею — визначити межі так званих «міських ґрунтів», тобто земельних володінь, які передавалися в користування мешканцям міста і з яких вони зобов'язувалися надалі сплачувати податки. Грамота на розмежування міських земельних володінь 1624 р. описує Ніжин вже не як «городище», а як доволі велелюдне місто, *«здавна спустошене», яке «швидко за ласкою Божою зростає і щоразу до нього люди прибувають».* Загалом за Ніжином тоді були закріплені значні земельні володіння, які межували із ґрунтами міст Носівки й Чернігова та городищ Сиволож і Дорогинка.

26 березня 1625 р. польський король Сигізмунд III Ваза надав Ніжину привілей на користування магдебурзьким правом, що звільняв місто від будь-якої влади, окрім королівської. Королівська грамота чітко визначала мету цього надання: *«Бачимо, що новозаселене прикордонне місто Ніжин, маючи оборонне положення в валах, може не тільки стримувати напади ворогів, але й служити захистом для кордонів коронних нашої держави, вельми того бажаємо, щоб воно найкраще зміцнювалося, множилося й прикрашалося, і тим самим перед ворогами й раптовими небезпеками потужнішим ставало. І щоб залучити людей, особливо купців і ремісників різного роду, за прикладом інших наших привілейованих міст, тим усім, хто зараз живе або буде жити в нашому місті Ніжині або в його передмістях, право магдебурзьке надаємо»* (док. №№20–21).

Відтепер влада в Ніжині передавалася «міському уряду», який складався із *війта* та *магістрату*, до якого мали входити обрані війтом та містянами *бурмістри (бургомістри), лавники* та *райці* (ратмани). Першим довічним війтом був призначений новгород-сіверський та ніжинський капітан Щасний Вишель. Окремо наголошувалося, що надалі посада війта *«буде*

надаватися містянину виборному тамтешньому ніжинському, а нікому іншому». Документи зберегли імена наступних обраних війтів. Із 1657 р. в документах містяться згадки про Олександра Цурківського, із 1709 р. згадується Леонтій Кониський. Слідом за ним із 1714 р. маємо згадки про ніжинського грека Стерія Тернавіота, а з 1729 р. — його сина Петра. Штат магістрату був доволі значним. Так, у 1766 р. до складу посадовців магістрату входили: війт (Петро Тернавіот), заступник війта (Іван Гордієв), писар (Іван Костевич), шестеро бургомістрів (Яків Мироновський, Павло Хіотонський, Яків Срожинський, Іван Євфимов, Статій Грозиньський, Костянтин Паливода) та 26 райців (у тому числі Василь Шумило, Ігнат Шульга, Андрій Стоян та Ігнат Удовець). Таким чином, штат магістрату нараховував всього 35 посадовців, окрім лавників, посади яких на той час вже були ліквідовані.

Королівська грамота наголошувала на тому, що війт та магістрат мають повну владу над усіма мешканцями Ніжина та їх майном. Відтак, окрім *«мешканців міського звання»* — міщан, купців і перекупників, ремісників та шинкарів — владі міського уряду підлягали навіть шляхтичі та козаки, якщо вони придбали нерухомість в Ніжині або в межах ніжинських «*міських ґрунтів».* Крім того, влада війта й магістрату поширювалася навіть на прибулих купців та їх товари.

Королівська грамота 1625 р. надавала значні економічні привілеї жителям Ніжина. По-перше, вони мали право «шинкувати», а отже — варити пиво, гнати горілку й продавати привезені алкогольні напої. По-друге, лише ніжинським купцям надавалося право роздрібної торгівлі; прибулі купці зобов'язувалися продавати весь свій товар гуртом. По-третє, ремісники отримували право об'єднуватися в цехи. По-четверте, усім містянам надавалося право вільного вилову риби в усіх річках та водоймах у межах «міських ґрунтів». Апеляційною інстанцією в судових тяжбах з ніжинським магістратом був адміністратор Чернігівського князівства (правитель Сіверської провінції) королевич Владислав. Вищою апеляційною інстанцією був королівський суд. Усі рішення міського уряду Ніжина скріплювалися печаткою з гербом, на якій було зображено *«святого Юрія в обладунках на коні зі списом».*

Для утримання війта та магістрату із ніжинських «міських ґрунтів» виділялися землі загальною площею 36 волок (близько 700 гектарів), які звільнялися від сплати будь-яких податків до королівської скарбниці. *«Ратушна скринька»,* тобто бюджет міста, поповнювалася за рахунок доходів від ратушного фільварку в 30 волок, що знаходився в селі Хороше Озеро, а також від міських податків — *капщизни, торгового, скатного, помірного, вагового, мостового, поводового, подимного,* податків з ремісників та ін. Окрім цього, до міського бюджету мали йти кошти від оренди складських приміщень та торгівельних лавок, користування

млинами та лазнями. Кошти з «ратушної скриньки» мали використовуватися на організацію оборони та розвиток міста: *«на амуніцію навколо міста, на порох для стрільби»,* на будівництво комор та «заїжджих дворів» для купців, громадських лазень, на облаштування та підтримку в належному стані греблі на річці Остер, гатей та доріг на *«злих переїздах»* (у заболочених місцях) тощо. Наголошувалося на необхідності якнайшвидшого спорудження *«на належному місці»* міської ратуші з годинником. За користування визначеними королівською грамотою «привілеями» ніжинці зобов'язувалися сплачувати до королівської скарбниці податки за виготовлення алкогольних напоїв та користування «міськими ґрунтами». При набутті орної землі або нерухомості містяни отримували ще одну пільгу — «слободу» або «свободу», тобто звільнення на певний час (зазвичай 15–25 років) від виконання повинностей або сплати податків. Також вони мали віддавати платіж за користування королівськими млинами та виконувати «загальноміські повинності»: ремонтувати укріплення (вали й рови) ніжинського замку та міської фортеці, утримувати озброєний загін «виборних замкових», який мав нести службу з охорони замку і фортеці. При цьому слід наголосити, що формально ніжинський замок не підпорядковувався міському уряду й перебував під владою власне ніжинського капітана. Для забезпечення духовних потреб мешканців Ніжина запроваджувалися бернардинський кляштор для вірних римо-католицького сповідання (див. док. №12) та Ветхоріздвяний Свято-Георгіївський (Красноострівський) монастир для православних (був заснований на місці давнього скита близько 1620 року)[9], причому зазначалося, що все духовенство віросповідання *«святого Римського» повинно перебувати «в єпархії та під послухом арцибіскупа Смоленського»,* а духовенство *«руське»* — в *«єпархії та під послухом архієпископа Смоленського».*

Ніжинський капітан Щасний Вишель та ніжинський староста Микола Потоцький мали не тільки адмініструвати за́мок Ніжина, але й сформувати його гарнізон — «козацьку хоругву». Головним джерелом комплектування «хоругви» були шляхтичі, яким з королівського домену надавалися землі з розрахунку 6 волок на утримання «коня», тобто озброєного вершника. «Осадження» та наділення землею товаришів такої «хоругви» біля Ніжина на «Крупичпільських» та «Лосиногловських» (Лосинівських) ґрунтах (див. док. №11) розпочалося ще у вересні 1627 р., хоча підтвердження привілею на ці володіння королевська канцелярія надала 25 травня 1633 р.[10] Наприклад, за

[9] Гумилевский Ф. Историко-статистическое описание Черниговскоий епархии. Кн. 4. К., 1874. С. 67–68; Гапоненко Д. Ніжинський Ветхоріздвяний Георгіївський монастир (XVII – початок XVIII ст.). *Література та культура Полісся*. Вип. 51. Ніжин, 2009. С. 32–38.

[10] Кулаковський П. Чернігово-Сіверщина у складі Речі Посполитої (1618–1648). К., 2006. С. 88.

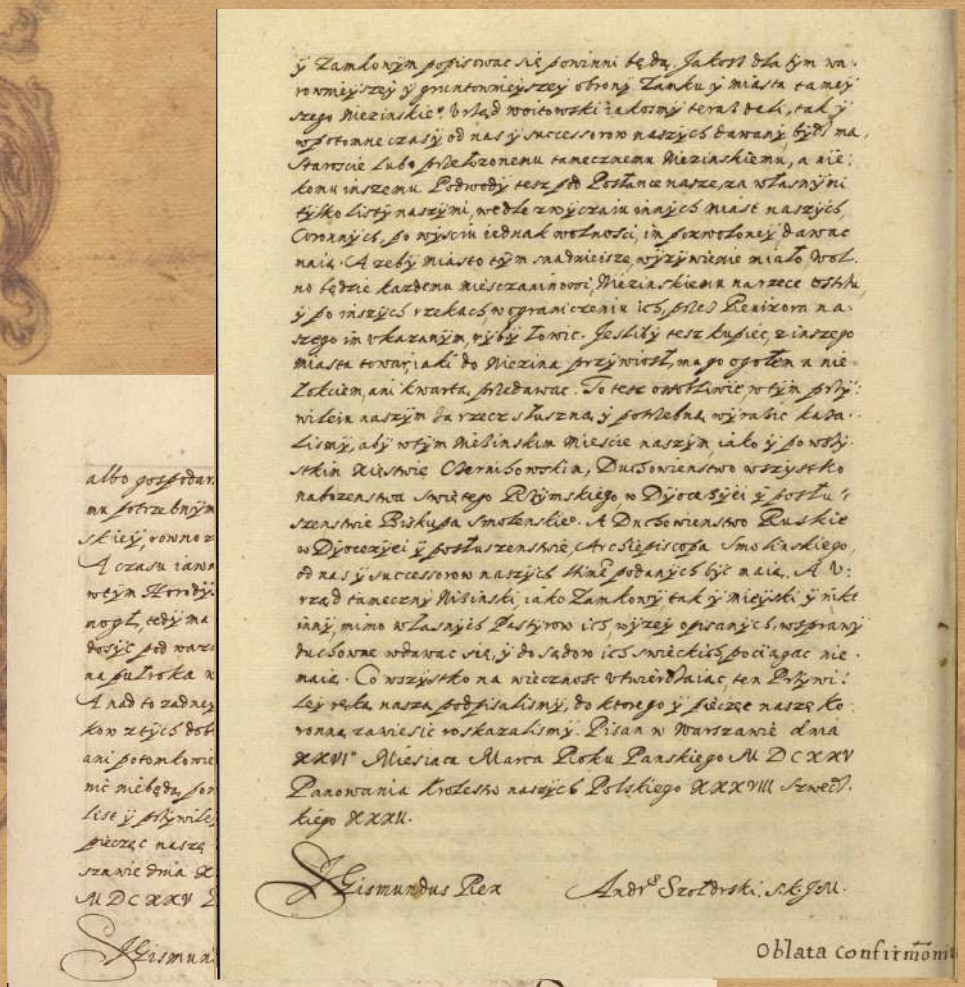

Prawo Maydeburſkie
Miaſtu Niżinu w Xię
ſtwie Czernihowskim.

Найдавніша відома копія привілею короля Сигізмунда III на магдебурзьке право м. Ніжину від 26 березня 1625 р., вписана до книг Коронної Метрики, що зберігаються нині в Головному архіві давніх актів у Варшаві (AGAD. Metryka Koronna, ks. 173, k. 32–35 v. http://agadd2.home.net.pl/metrykalia/MK/0173/)

службу на користь ніжинського замку лише в околицях Крупичполя володіли землями родини Жеребил, Погорельських, Каліцьких, Кутиських, Своротовських. Вони в свою чергу залучали на військову службу городових та запорізьких козаків, які швидше за все мали контакти із учасниками козацько-селянських повстань.

9 травня 1633 р. новий польський король Владислав IV Ваза підтвердив магдебурзький привілей Ніжину 1625 р. в «*усіх пунктах, умовах, артикулах та кондиціях*». Необхідність підтверджувальної грамоти зумовлювалася тим, що в цей час Ніжин був спустошений *«через часті напади ворогів і переходи Запорозького козацького Війська»*. Без сумніву, тут йшлося не лише про негативні наслідки «Смоленської» (польсько-московської) війни 1632-1634 рр., але й про участь ніжинців у повстанні гетьмана Тараса Федоровича (Трясила) у 1630–1631 рр. У березні 1631 р. ніжинська козацька хоругва, яка була гарнізоном ніжинського замку, відмовилася визнавати владу ніжинського капітана й одночасно ніжинського війта Щасного Вишеля. Місцеві керівники повстанців полковник Іван Баліловець та представник козацької старшини Семен Хороший заручилися підтримкою ніжинських міщан і прийняли в Ніжині учасників козацько-селянського повстання. Для придушення повстання до Ніжина було відправлено кілька тисяч коронного війська під командуванням полковника війська Речі Посполитої Миколи Моцарського (Мочарського), яке взяло місто в облогу й кілька разів його штурмувало впродовж квітня-червня 1631 р. Історичні документи свідчать, що поляки вимагали впустити їх до Ніжина «на стацію», що було порушенням визначених магдебургією прав ніжинських містян, оскільки королівський привілей 1625 р. звільняв місто від стаційного обов'язку. Як зазначають джерела, ніжинці висунули полякам вимогу показати королівський наказ, якого в останніх не було. Внаслідок цього поміж козаками та польським військом біля Ніжина відбулися дві збройні сутички, які завершилися поразкою жовнірів та приєднанням ніжинців до повстання Тараса Федоровича. Відомо, що козаки та міщани Ніжина в цей час не тільки активно допомагали козацьким повстанцям харчами та порохом, але й листувалися з ватажком повстання гетьманом Тарасом Федоровичем (див. док. №№4-8). Вірогідно, головною причиною цього повстання, так само як і участі Ніжина та його мешканців у козацько-селянському повстанні під проводом Павлюка (1637–1638 рр.), було те, що гарнізон ніжинського замку, одного із найбільших на Чернігово-Сіверщині, формувався в умовах козацько-селянських повстань 1625 та 1630–1631 рр., що не могло не вплинути на загальні радикальні настрої місцевих мешканців. Відомо, що ніжинський староста і польний гетьман Микола Потоцький жорстоко придушував прояви неспокою та заворушень в Ніжині (док. №15). На думку багатьох

істориків, ці козацькі виступи стали своєрідною репетицією майбутньої національно-визвольної революції, відомої під назвою «Хмельниччини».

Отже, можемо зробити висновок, що, незважаючи на тогочасні суспільні протиріччя, приклад Ніжина засвідчує ефективність річпосполитської традиції використання магдебурзького права в справі освоєння та залюднення відвойованої у Московії Чернігово-Сіверщини. За короткий час, лише впродовж першого десятиліття після 1625 р. і без фактичного залучення коштів з королівської казни вдалося розбудувати місто із замком, збудувати в межах міста на Острі два королівські млини, заснувати принаймні два ремісничі цехи — ткацький та ковальський.[11]

Також до кінця 50-х років XVII ст. на ніжинських «міських ґрунтах» вдалося заснувати декілька «ратушних» сіл — Хороше Озеро, Крути, Печі, Кагарлики, Синяки та Плоске. Серед цих сіл особливе значення мало перше, яке виникло як фільварок ніжинського магістрату біля великої водойми, що мала назву *озеро Хороше* (див. док. №№ 2, 23).

Доба української національно-визвольної революції 1648–1676 рр. для ніжинського міського самоврядування стала часом випробувань на міцність. По-перше, 1648 року в Ніжині розташувалася залога та канцелярія новоутвореного Ніжинського козацького полку, яка порушувала привілеї міського магістрату та записувала підданих міста до козаків. Суперечки щодо адміністративних повноважень, майнових та фінансових інтересів поміж магістратом та полковою козацькою канцелярією тривали практично упродовж всього періоду співіснування цих урядів. По-друге, в цей час, а особливо в період так званої «Руїни», місто неодноразово опинялося в епіцентрі військових конфліктів та зазнавало нищівних руйнувань. Катастрофічні наслідки для мешканців Ніжина мали події 1658–1659 (спроби московського війська захопити Ніжин під час московсько-козацької війни, Конотопської битви та заколоту проти гетьмана Івана Виговського) та 1663 р. (події «Чорної ради» та погроми в Ніжині, що її супроводжували). Від 1659 р. до цих суперечностей з полковою ніжинською канцелярією додалося протистояння з московськими воєводами та стрілецькими гарнізонами «ратних людей», що були розквартировані в найбільших полкових містах, у тому числі й у Ніжині. Упродовж 1666–1668 рр. царський уряд здійснив спробу поширити владу воєвод на міщан та селян Гетьманщини, в першу чергу з метою збирання податків на користь Москви. Це викликало суттєве незадоволення місцевого населення, яке було підсилене несприятливими для України умовами Андрусівського перемир'я 1667 р., коли Москва та Річ Посполита фактично поділили між собою Лівобережну та Правобережну Україну. У 1668 р. Ніжин зазнав нищівного

[11] Єршов А. Ніжинські цехи… С. 315–318.

спалення московськими стрільцями під командуванням воєводи Григорія Ромодановського, який жорстоко придушив повстання проти московських воєвод, *«місто пограбував і спалив, нічого не лишаючи»* (док. № 30). По-третє, постійні *«наїзди, переїзди та під'їзди»* різних військ супроводжувалися додатковими податками, «стаціями» та конфіскаціями майна місцевих мешканців — волів, коней, підвід, одягу та навіть сільськогосподарського реманенту. Незважаючи на ці несприятливі історичні умови, Ніжин таки зберіг магдебурзький привілей і був одним із 11-ти міст Гетьманщини, які відстояли право на самоврядування. Важливу роль при цьому відіграли три «охоронні» універсали Богдана Хмельницького 1650, 1652 та 1656 років. Ними гетьман брав під власну опіку «панів міщан ніжинських» і наказував ніжинському полковнику карати порушників їх привілеїв *«на горло»* (див. док. №№ 17–19). Згодом ці права міста підтверджували й інші гетьмани: Юрій Хмельницький, Іван Брюховецький, Петро Дорошенко, Іван Самойлович.

Свідченням важливості магдебурзького привілею для мешканців Ніжина є те, що його підтвердження було ключовим аргументом в боротьбі за прихильність ніжинських містян між польським королем та московським царем. Так, у 1659 р. польський король Ян Казимир, який був союзником гетьмана Івана Виговського у війні проти Московського царства, окремою грамотою підтвердив привілеї Ніжина 1625 та 1633 рр. Наступного 1660 р., після поразки Івана Виговського, перше підтвердження магдебурзького привілею Ніжину надав московський цар Олексій Михайлович, який у попередні королівські грамоти вніс лише одну суттєву зміну — вищою апеляційною інстанцією на рішення ніжинського магістратського суду, та й то лише у *«великих справах»*, мав бути суд «бояр та думних людей» в Москві (док. № 25).

Наприкінці XVII ст. у розвитку міського самоврядування в Ніжині постали нові виклики. Магістрат зіткнувся із проблемою зменшення надходжень до «ратушної скрині». Ніжинські полковники примушували селян із «ратушних» сіл виконувати повинності (особливо заготівлю сіна) на свою користь. Грецькі купці, які придбали нерухомість в Ніжині та оформилися в автономну національну спільноту, відмовлялися сплачувати будь-які податки на користь городового магістрату. Козацтво порушувало правила «шинкування», а серед містян поширилася практика підпільної «домової» торгівлі різними товарами без використання магістратських ваг та мір. Ремісничі цехи також ухилялися від виконання повинностей на користь магістрату. Важливу роль у вирішенні цих суперечностей відіграв універсал гетьмана Івана Мазепи 1698 р., який не тільки «поновив» втрачені в пожежі 1668 р. «монарші грамоти», але й модернізував «початковий магістратський порядок». В універсалі І. Мазепи наводився перелік «ратушних» сіл — Хороше Озеро, Кагарлики, Синяки, Печі, Крути та

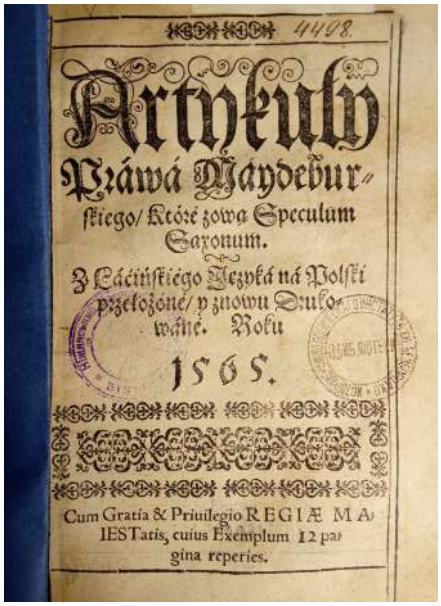
4498.

Artykuły
Práwá Máydebur-
skiego/ Które zową Speculum
Saxonum.
Z Łácińskiego Języká ná Polski
przełożone/ y znowu Drukowáne. Roku
1565.
Cum Gratia & Priuilegio REGIÆ MA-
IESTatis, cuius Exemplum 12 pa-
gina reperies.

Sr. 279. III. 6.
4499.

Tytuły
Práwa MAydebur-
skiego/do PORządku y do Artykułów
pierwéy po Polsku wydánych. WSpráwách tego czásu nawiecéy kłopotnych/
z tegoż Práwá Máydeburs.
przydáne.
To sie teraz nád pierwszą Edicią przez tegoż Autorá przyczymiło/ Summá Tytułów naprzód położóna/á kóniec tych Xiążek pokaże.
Ná rozkazánie Krolá iego Miłości/ żaden nie ma tych Xiąg y innych przez tegoż Autorá pierwéy wydánych/ Drukować/ w Państwie iego Krolewskiey Miłości ani gdzie drukowanych przedawáć/ kromi przyzwoleniá Autorá tych Xiąg/do Szesci lath/ pod winą w Przywileiu opisáną.
CRACOVIÆ, IX MARCII.
Łázarz Andrysowic Drukował.
M. D. LXXIII.

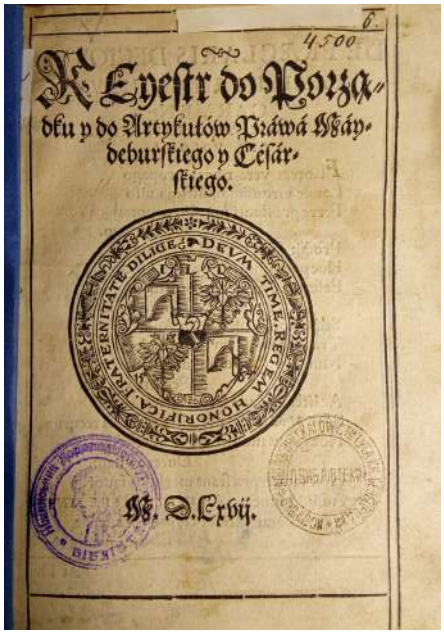
6.
4500
REyestr do Porzą-
dku y do Artykułów Práwá Máy-
deburskiego y Cesár-
skiego.
DEVM TIME. REGEM HONORIFICA. FRATERNITATE DILIGE.
M. D. LXVij.

R. 239. III. 6.
4563.
Część pierwsza. List v.
O Personách Sa-
dowi przynależących.
Naprzod
O Sędziem.
PErsony Sądowi przy-
należące/ bez których Sąd być
niemoże/ ty są: Sędzia/ Po-
wod/ y strona obwiniona. Są
też inne Persony/ bez których
ácz może być sąd/ wszákże przydáne ku sądowi/
łatwieyszą y śiádmieyszą spráwę á dokonánie
sądu czynią/ iáko są Pisárze/ Prokuratorowie/
Swiádkowie/ Podwoyszszy. etc.
Sędzia Tedy iest Personá/ ktorą
sądek wydawa o iákiey spra-
wie/ miedzy dwiemá spor wiodącemi. A rzeczo-
ny iest z Łacińskiego słowá iudex, iákoby dawá-
iący/ á powiádáiący práwo ludziom/ spráwie-
dliwie. Iure dicens populo.
1502 b Jáki ma

Титульні аркуші збірок тлумачень магдебурзького права Б. Ґроїцького: "Artykuły prawa Maydeburskiego, ktore zowa Speculum Saxonum" (1565), "Tytuły prawa Maydeburskiego do porządku y do artykułow, pierwey po Polsku wydanych" (1573), "Reyestr do porządku y do artykułów Práwá Máydeburskiego y Cesárskiego" (1567), "Porządek sądow y spraw mieskich Prawa Maydeburskiego" (1562). Музей рідкісної книги Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя.

Кунашівка. Далі подано уточнений перелік і розмір податків, що йшли до «ратушної скрині» — *ваговий, відерний, скатний, квитковий, поводовий, помірний, дігтярний* та *восковий* збори. Грецькі купці зобов'язувалися сплачувати податки за володіння міською нерухомістю. Окремим пунктом полковому уряду заборонялося записувати в козацький реєстр міських підданих. Цехи поверталися до *«ратушного послушенства»*. Окремо наголошувалося на праві магістрату на торгівельний збір з привозних товарів. Вказаний універсал гетьмана Івана Мазепи закріплювався жалуваною грамотою царя Петра Олексійовича (док. №№ 47, 49, 53). На основі гетьманського універсалу та королівської грамоти 1698 р. впродовж наступних 20-ти років було видано понад 10 універсалів гетьманів та ніжинських полковників, які відновлювали порядок у виконанні повинностей на користь ніжинського магістрату.

Проте, відновлений порядок протримався недовго. 1722 р. за наказом царя Петра I для контролю за діяльністю українського гетьмана та підпорядкування його загальноросійській системі управління було утворено Малоросійську колегію, до якої Ніжинський магістрат був зобов'язаний передавати надходження від більшості міських податків. У 1736 р. ці виплати були замінені відкупним платежем у розмірі 521 крб. до Військового скарбу. Підставою для такого рішення стало те, що ніжинський магістрат не надав до Малоросійської колегії документів, які підтверджували магдебурзьке право. Ця несправедливість була виправлена лише жалуваною грамотою 1742 р. від імператриці Єлизавети Петрівни (док. №83). Проте, за 20 попередніх років ніжинський магістрат зазнав значних фінансових збитків і мав суттєву заборгованість у понад 3 тис. крб. Незважаючи на це, магістрату ще якось вдавалося утримувати посаду міського лікаря, пошту, поліцію та пожежну службу.

У цілому друга половина XVIII ст. в історії Гетьманщини може бути охарактеризована як період поступової примусової інтеграції до складу Російської імперії, який завершився остаточною втратою української автономії та перемогою російського імперського централізму. Політика уряду тодішньої Російської імперії була послідовно спрямована як на нищення гетьманського та полкового козацького устрою, так і на ліквідацію міського самоврядування. Відправною точкою занепаду магдебурзького права в Ніжині можна вважати запровадження в 1780-х рр. російською імператрицею Катериною II адміністративної реформи Гетьманщини, а особливо проголошення «Жалуваної грамоти містам» у 1785 р., за якою було запроваджено «думи», а міські магістрати перетворилися на звичайні судові установи для міщанського стану. Поступова ліквідація залишків традиційної української правової системи тривала й надалі. 1831 року, під час придушення «польського повстання», уряд імператора Миколи I скасував в Гетьманщині залишки магдебурзького права, яке було своєрідним

нагадуванням про колишні польські впливи. Окремою постановою урядові інституції Чернігівської та Полтавської губерній тоді ж були зобов'язані дотримуватися загальноімперського губернського Статуту.[12] Для ніжинського магістрату тоді був зроблений певний виняток, оскільки він у якості судової установи проіснував ще до 1866 р., і був остаточно скасований під час запровадження загальноімперської судової реформи.[13]

Декілька слів варто сказати про споруду міського магістрату, яка була невід'ємною частиною архітектурного ландшафту старого Ніжина і яку, на жаль, сьогодні втрачено. Завдяки магдебурзькому праву Ніжин у XVII ст. дуже швидко перетворився на визначний адміністративний, промисловий та торгівельний центр Гетьманщини. Уже тоді на Соборній площі, під самим стінами Ніжинського замку, поруч з бароковим козацьким Миколаївським собором, полковою канцелярією та міськими торгівельними рядами сформувався адміністративний центр міста, де й було збудовано міську ратушу з годинником. Імовірно, магістратський будинок і ратуша через часті пожежі та військові заворушення неодноразово руйнувалися та зазнавали перебудов. У середині XVIII ст. в архівних документах згадується в Ніжині *«ратушна велика хата»,* яка за описом 1781 р. мала лише один поверх і складалася із сіней, канцелярії, «присутственної кімнати», льодниці та сараю, що були розташовані під одним дахом. Упродовж 1771–1779 рр. на її місці за проєктом архітектора Андрія Квасова було зведено «кам'яний» (тобто мурований з цегли) магістратський корпус. За своєю архітектурою це був тип міської триповерхової, з восьмикутним дерев'яним «бельведером» (баштою з годинником), ратуші кінця XVIII ст. З двох сторін до центрального корпусу прилягали торговельні ряди зі з'єднаними арковими галереями лавками та розташованими під ними льохами. Нижній поверх центрального об'єму на всю ширину посередині прорізувала велика наскрізна брама.

Але час побудови нового магістрату ніжинцями був обраний невдало. Уже в 1780–1785 рр. адміністративні реформи в Російській імперії послабили вплив магістратів, що суттєво обмежило їх фінансування. А невдовзі в місті трапилася чергова нищівна пожежа, від якої постраждала саме центральна частина історичного центру міста. Анонімний автор «Ніжинського літопису» так повідомляв про цю драматичну подію: *«1798-го мая 7 против 8 числа пожаръ сделался въ городе. Погорѣли церковъ Николая зъ болшимъ колоколомъ, всѣ купеческіе ряды и городовой магистратъ»*. Тоді від вогню значно постраждали дах і верхні поверхи магістрату, але найстрашнішим було те, що від високої температури з'явилися великі тріщини в конструкціях стін. І хоча за участі чернігівського губернського

[12] Когут З. Російський централізм і українська автономія: Ліквідація Гетьманщини, 1760–1830. К., 1996. С. 206–207.

[13] Историко-статистическое описание Черниговской епархии. Кн. VII. С. 436.

архітектора Антона Карташевського було складено проєкт відбудови магістрату, через брак фінансування ремонтні роботи розтягнулися на довгі роки. Зволікання з ремонтом призвело до того, що 1828 р. стався обвал кута та частини західної стіни споруди, внаслідок чого руйнування набули невідворотного характеру. Спеціально створена комісія у 1830 р. оглянула пошкоджену будівлю магістрату і визнала її відбудову недоцільною. Сам же магістрат і міську думу як установи перевели до спеціально для цього найнятого «обивательського будинку». Рештки зруйнованої центральної частини магістрату простояли ще понад півтора десятки років і були розібрані під час благоустрою міста у 1849 р., причому вцілілі дерев'яні та металеві конструкції було продано з «публічного торгу». Рештки торгівельних рядів першого ярусу магістрату достояли в центрі Ніжина до кінця Другої світової війни, постраждали від бомбардувань і були остаточно розібрані під час чергового повоєнного перепланування міста у 1950-х рр.[14]

Ідея цього збірника, який читач має нагоду тримати в руках, виникла ще на початку 1990-х років, коли після розпаду СРСР та проголошення державної незалежності України постала проблема відновлення історичної символіки Ніжина. Одному з авторів цих рядків довелося тоді співпрацювати з Українським Геральдичним Товариством у питанні розробки проєкту герба міста та проводити розшуки його історичного зображення, яке, як відомо містилося на привілеї польського короля Яна II Казимира 1659 р. Великий пергаментний аркуш з текстом привілею, кольоровим малюнком герба та великою королівською печаткою до 1920 р. зберігався серед документів архіву Ніжинської міської думи, куди, у свою чергу, він потрапив з паперами міського магістрату після його ліквідації. На жаль, тривалі розшуки цього документа тоді виявилися безрезультатними, але в процесі заглиблення в матеріал нам вдалося простежити долю всього масиву «думського» (а вірніше буде сказати — «магістратського») архіву, який, як виявилося, містив у своєму складі повний корпус документів, що проливали світло на історію та еволюцію магдебурзького права та міського самоврядування Ніжина в XVII–XVIII ст. У складі цього архіву містилися унікальні оригінальні документи, серед яких був вищезгаданий привілей на магдебурзьке право місту Ніжину 1659 р. польського короля Яна Казимира (до якого, в свою чергу, було включено «слово в слово» тексти давніших привілеїв Сигізмунда III 1625 р. та Владислава IV 1633 р., а також грамоту королівського ревізора Єроніма Цехановича 1624 р. на розмежування

[14] Див. докладніше: Таранушенко С. Урядові будівлі на Гетьманщині XVIII ст. *Український історичний журнал.* №2. 1971. С.103–107; Таранушенко С. Архітектура урядових будівель Гетьманщини XVIII ст. Х., 2013.; Морозов О. Міський магістрат — невід'ємна частина історичного ландшафту Ніжина. *Відлуння віків.* №1. 2004. С. 61–64.

земельних володінь Ніжина), численні гетьманські універсали, постанови Генеральної військової канцелярії, накази ніжинських полковників, а також жалувані грамоти московських царів та російських імператорів на підтвердження самоврядування та прав ніжинських містян. Вдалося простежити драматичну долю цього безцінного з наукової точки зору архівного зібрання. Сьогодні ми можемо констатувати, що після ліквідації Ніжинської міської думи наказом Ради Народних Комісарів у 1919 р. цей архів спіткала гірка доля багатьох інших документальних зібрань ліквідованих радянською владою історичних установ… Колекцію документів магдебурзького права Ніжина було безжально розпорошено, але все ж таки їх частина опинилася на руках у небайдужих ніжинців. 1921 р. колишній гласний Ніжинської міської думи, відомий громадський діяч і почесний громадянин Ніжина Яків Георгійович Бережний особисто передав на зберігання до фундаментальної бібліотеки Ніжинського Інституту Народної Освіти (тепер — бібліотека Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя) 9 документів з цього архівного зібрання, серед яких переважно були оригінали королівських та царських грамот (див. док. №88 нашої публікації). До 1934 р. ці документи зберігалися у складі колекції рукописів бібліотеки Ніжинської вищої школи, де 1928 р. з ними мав можливість працювати відомий український радянський історик Микола Петровський, який присвятив історії магдебурзького права в Ніжині ґрунтовне дослідження і опублікував його в редагованому академіком ВУАН М. Грушевським збірнику «Чернігів та Північне Лівобережжя: огляди, розвідки, матеріяли».[15] З університетської бібліотеки ці документи безслідно зникли після вилучення рукописного зібрання у 1934–1936 рр., і якщо рукописні книги XI–XVIII ст. та автографи письменника М. Гоголя з Ніжина потрапили до Всенародної Бібліотеки України в Києві (тепер — Національна Бібліотека України імені В. Вернадського, Інститут Рукопису), то оригінали привілеїв, жалуваних грамот та універсалів з магістратського архіву розшукати не вдалося в жодній архівній установі, музеї або бібліотеці України…[16]

Невтішний висновок про розпорошення та загибель архіву підтверджують й інші відомі нам факти. Так, зокрема, оригінали трьох універсалів гетьмана Богдана Хмельницького на підтвердження прав міста та його мешканців, що перебували в зібранні документів Ніжинського магістрату, вже у середині XX ст. було виявлено у складі архіву Санкт-Петербурзької філії Інституту російської історії РАН (фонд «Київська казенна палата»), і вони опубліковані в тематичному збірнику в 1961 р. (див.

[15] Петровський М. Вказ. праця. С. 315–318.

[16] Див. докладніше: Морозов О. До питання про масове вилучення книжкових пам'яток із бібліотечної колекції Ніжинського державного педагогічного інституту ім. М. В. Гоголя в 1934–1936 рр. *Ніжинська старовина.* Вип. 15 (18). 2013. С. 73–79.

док. №№ 17–19 нашої публікації).[17] Згодом, у 1966–1967 рр., десять універсалів з «магістратського» зібрання, що належали гетьманам Івану Самойловичу, Івану Скоропадському та Данилу Апостолу, надійшли з рук приватних осіб до Ніжинського краєзнавчого музею імені Івана Спаського при його створенні і тепер зберігаються в музейних фондах (док. №№ 43, 61–64, 68–69, 71–73, 79).[18] Згодом, вже у наш час, один з важливих документів цього зібрання, а саме жалувану грамота місту Ніжину, надану 1742 р. імператрицею Єлизаветою Петрівною, було раптово виявлено серед нерозібраних надходжень до Музейного комплексу Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя (док. №83).[19]

Але незважаючи на практично повну втрату оригіналів цілісного корпусу документів магдебурзького права в Ніжині, упорядники збірника неодноразово обговорювали між собою проблему дослідження міського самоврядування Ніжина XVII–XVIII ст., і в процесі обміну думками виникла ідея: якщо більшість автентичних документів загублено і немає жодної надії на їх відшукання, то чому б не спробувати створити, так би мовити, «текстуальну» реконструкцію ніжинського магістратського архіву? Адже в процесі діловодства адміністративних установ Гетьманщини часто, з різних потреб і з різною метою, виготовлялися юридично завірені копії цих документів. Крім того, копії таких документів для власних наукових потреб виготовляли різні наукові установи та окремі дослідники. І тим більше подібна реконструкція має всі шанси бути успішно реалізованою, що в наших руках опинилися три надзвичайно важливих детальних описи, які дають ґрунтовні підстави для ідентифікації окремих його справ на рівні кожного окремого документа, а отже й дають можливість відтворення всього їх масиву!

Перший детальний подокументний опис архіву Ніжинської міської думи, який дійшов до нашого часу, був складений ще у 1866 р. відомим в Ніжині громадським діячем, збирачем фольклору та пошановувачем старовини, священником ніжинської Преображенської церкви та міського богоугодного закладу протоієреєм Петром Огієвським-Охоцьким (1814–1888?) та опублікований 1867 р. спочатку в «Черниговских епархиальных известиях», а потім — у фундаментальному «Историко-статистическом описании Черниговской епархии», яке упродовж 1873–1874 рр. видавав чернігівський архієпископ Філарет Гумілевський. Він має заголовок: *«Списокъ подлинныхъ древнихъ жалованныхъ городу Нѣжину универсаловъ, граматъ и другихъ относящихся къ нимъ актовъ, отъ 1650 по 1777 годъ,*

[17] Документи Богдана Хмельницького (1648–1657). Відп. ред. Ф. П. Шевченко, І. П. Крип'якевич. К., 1961. С. 180, 268–269, 468–469.

[18] Бисько І., Шуст В. Універсали Ніжину. *Український історичний журнал.* №11. 1966. С. 118-119.

[19] Потапенко М., Парубець А. Вказ. праця. С.105–109.

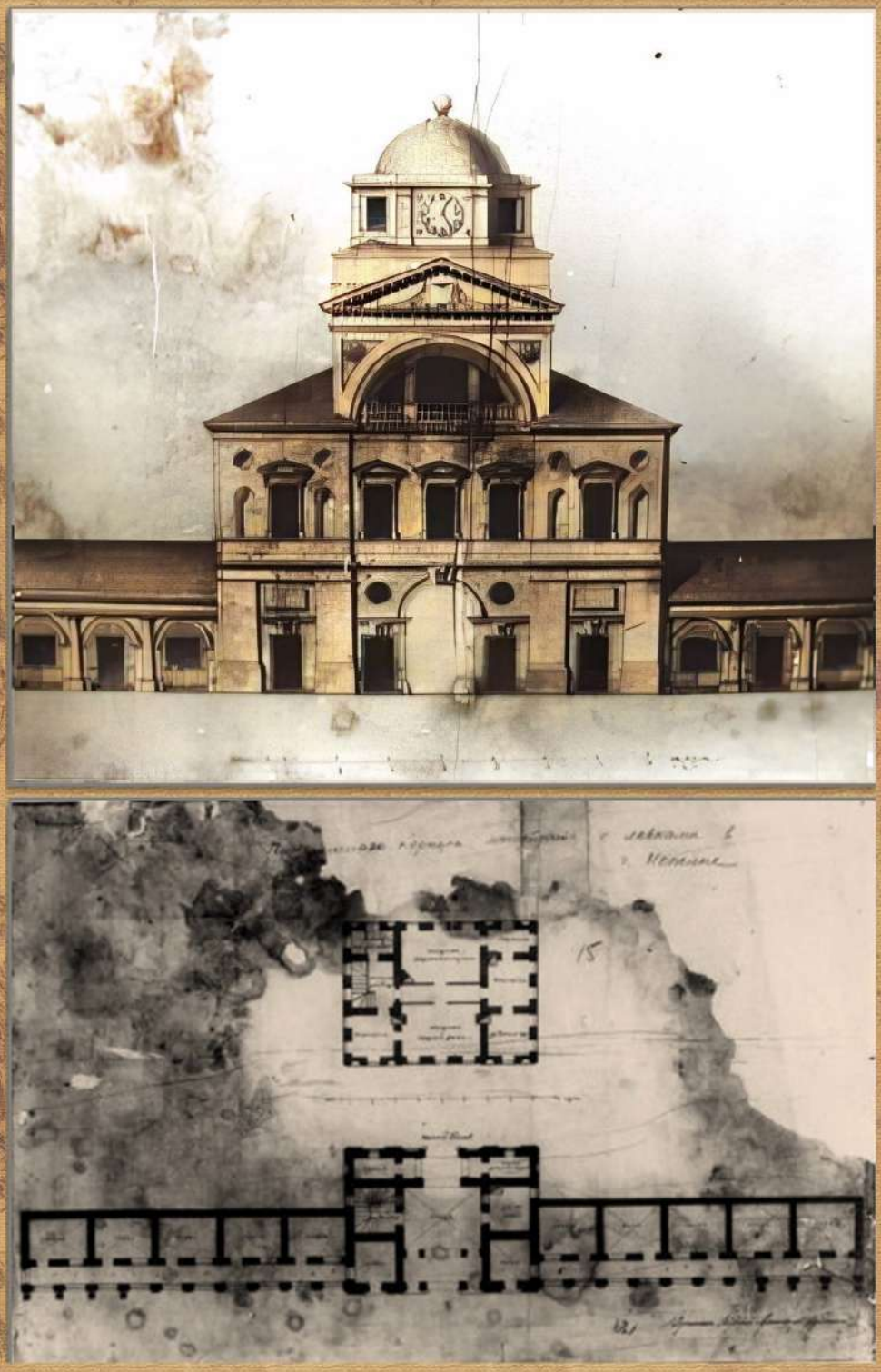

Городовий магістрат у Ніжині (1771–1779 рр., арх. А. Квасов):
фасад та план першого й другого поверхів

хранящихся при Нѣжинской городской думѣ» і містить докладний перелік 70 документів з короткою характеристикою та описом кожного (див. № 87).[20] Власне, цей опис ми й поклали в основу нашої реконструкції.

Надзвичайно важливе значення для реконструкції складу та змісту ніжинського магістратського архіву має ще один його перелік, складений 1908 р. та опублікований Комітетом з організації XIV археологічного з'їзду в м. Чернігові (частина документів з Ніжина тоді експонувалася на присвяченій з'їзду виставці). Хоча цей перелік і засвідчує певні втрати окремих цінних документів, що відбулися за попередні сорок років (на відміну від опису священника П. Огієвського, він містить опис 64 документів і засвідчує, зокрема, відсутність в Ніжині вже згадуваних нами універсалів гетьмана Б. Хмельницького, які тепер перебувають в архіві Санкт-Петербурзької філії інституту російської історії РАН, фонд «Архів Київської казенної палати»), його вагу важко переоцінити, оскільки частину документів у публікації відтворено повним текстом, а решта подана у вигляді регестів.[21]

Зрештою, третій опис зберігся у складі інвентарної книги бібліотеки Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя і датується 1921 р. Його склав професор та завідувач бібліотеки на той час Ніжинського Інституту Народної Освіти Михайло Миколайович Бережков (1850–1932), який і засвідчив прийняття на зберігання дев'яти документів, серед яких зазначено оригінали королівського привілею та семи царських грамот. Власне, цей запис став останнім задокументованим свідченням про стан та перебування документів магістратського архіву в Ніжині…

Отже, спираючись на вищезгадані описи, упорядникам цього збірника вдалося відшукати архівні копії найголовніших документів цього зібрання, які сьогодні зберігаються в Центральному державному історичному архіві України в місті Києві (ЦДІАК України, ф. 51 «Генеральна військова канцелярія», ф. 786 «Городовий магістрат м. Ніжин») та у фондах Інституту Рукопису Національної Бібліотеки України імені В. Вернадського (ІР НБУВ, ф. І, «Колекція О. Лазаревського», ф. VIII «Київський університет св. Володимира», колекція М. Судієнка). Таким чином, на основі архівних

[20] Черниговские епархиальные известия. 1876. Прибавления. №13–14; Историко-статистическое описание Черниговской епархии. Кн. VII, С. 415–436; Тимошик М. Петро Огієвський із Данини: священик, журналіст, проповідник, письменник. *Сіверянський літопис.* № 1–2. 2017. С. 94–104.

[21] Рукописи Нежинской Городской Думы. Труды Черниговского предварительного комитета по устройству XIV-го Археологического съезда в г. Чернигове. Чернигов, 1908. С. 112–162; Добровольский П., Самоквасов Д. Каталог выставки XIV Археологического съезда в г. Чернигове. Отдел рукописей. Чернигов, 1908. С. 17–24.

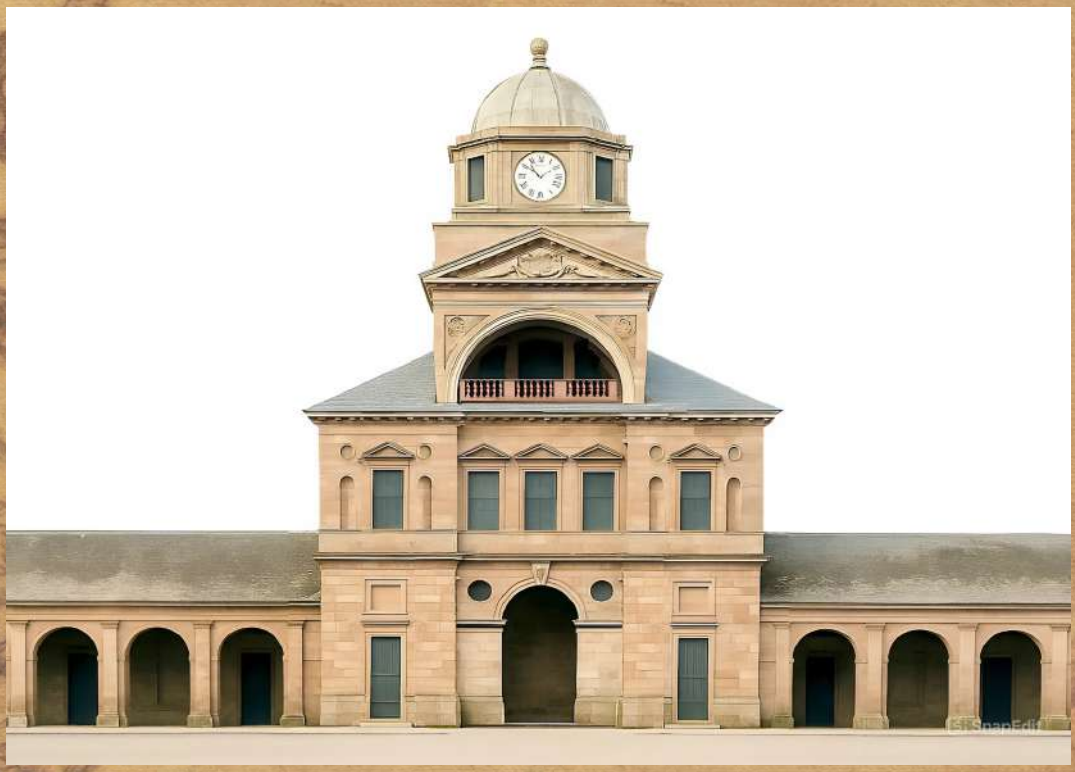

Городовий магістрат в Ніжині
1771-1779 рр. Арх. А Квасов,
Реконструкція зовнішнього вигляду

документів (оригіналів та пізніших копій), а також археографічних публікацій та бібліографії нам вдалося практично повністю реконструювати на текстовому рівні склад втраченого та розпорошеного архіву Ніжинського магістрату та міської думи, який містив у собі повний корпус документів магдебурзького права в Ніжині. У нашому збірнику ці документи містяться під №№ 17–20, 25–27, 29–33, 36–56, 58–69, 71-86. Ключовими серед них, безумовно, є тексти королівських привілеїв Сигізмунда III 1625 р., Владислава IV 1633 р. та Яна Казимира 1659 р., які містять в собі головні норми магдебурзького права Ніжина, а також перелік прав та обов'язків містян. Текст привілеїв друкується польською мовою за копією, зробленою з оригіналу 1844 р. для Київської археографічної комісії її співробітником *Федором Андріовичем Кітченком*[22], звіреною з офіційним виданням корпусу документів «Руської (Волинської) метрики». Публікація оригіналу супроводжується його перекладом українською «канцелярською» мовою, здійсненим 1749 р. в Генеральній військовій канцелярії, а поруч із ним для кращого розуміння подано сучасний український переклад. Важливі різночитання та коментарі до тексту подано у відповідних підрядкових примітках.

Уже в процесі роботи над збірником виникла потреба включити до його складу низку документів «допоміжного» характеру (як архівних, так і частково вже опублікованих в інших археографічних виданнях, на які зроблено відповідні посилання), і які, зокрема, проливають світло на «темні» сторінки історії Ніжина, розкривають та пояснюють складні та суперечливі процеси, що супроводжували впровадження норм магдебурзького права та становлення міського самоврядування. Так, документи №№ 1 та 2 відносяться до «литовського» періоду історії України (XIV–XV ст.) та свідчать, що місто Ніжин з околицями належало Великому князівству Литовському і на той час було селищем («городищем») на східних рубежах Остерського повіту спочатку Київського князівства, а згодом — Київського воєводства. Ці документи беззаперечно спростовують вигадки офіційних російських пропагандистів про те, що Чернігово-Сіверські землі є буцімто «споконвічними» володіннями московських царів.

Історію підготовки, сам процес запровадження магдебурзького права в Ніжині, а також пов'язані з цим вирішення майнових питань, межування «ніжинських ґрунтів» та специфіку діяльності магістрату в «польський» період висвітлюють додаткові документи №№ 3, 9-14, 16, 22 та 23. Документи

[22] *Кітченко, Федір Андрійович* (1809 – після 1860) — український педагог, науковець-філолог, історик, журналіст, громадський діяч. У 30–40-х рр. XIX ст. — інспектор Чернігівської та Новгород-Сіверської гімназій. Співробітник Київської комісії для розгляду древніх актів (Археографічної комісії). У 1844 році за завданням Комісії копіював історичні документи в архівах Ніжинського городового та грецького магістратів.

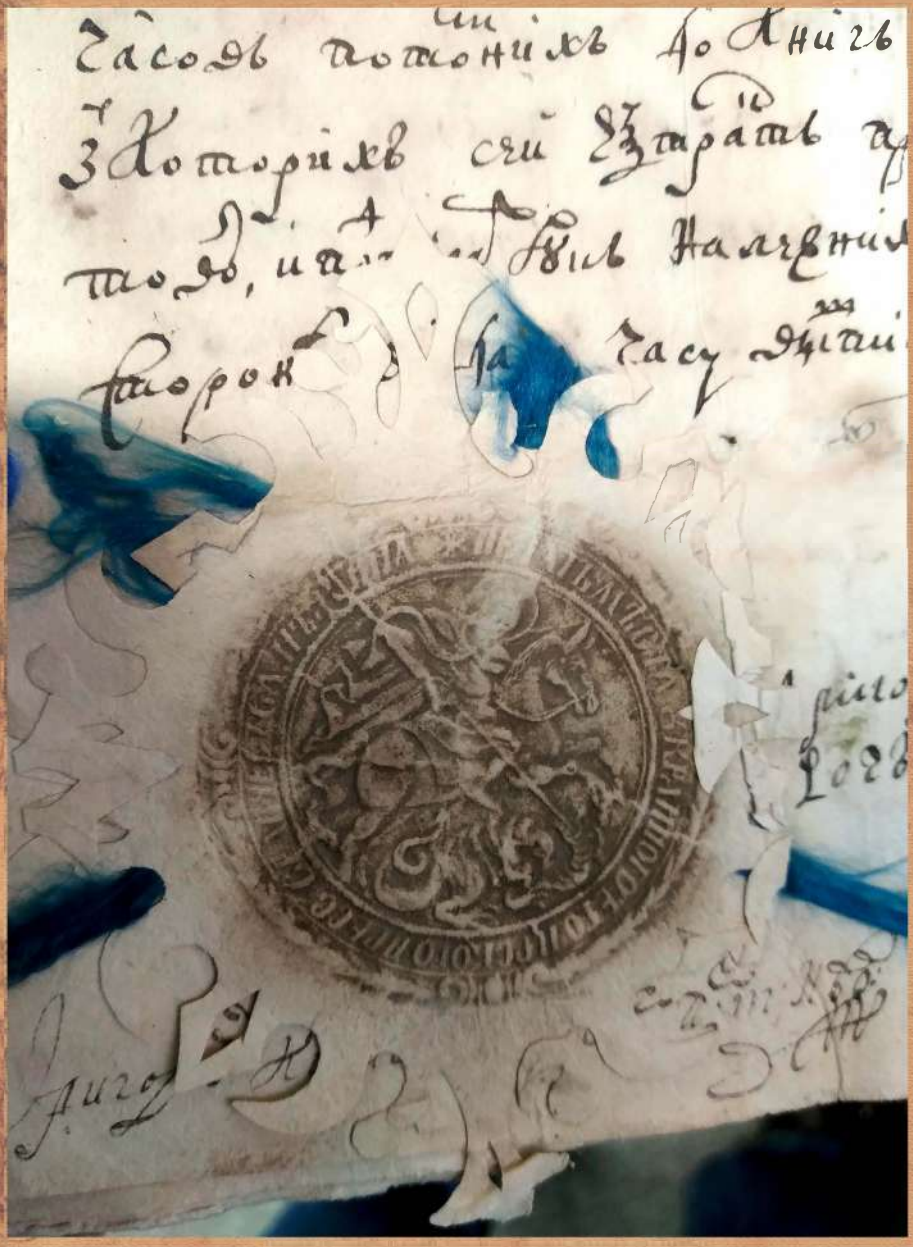

Печатка Ніжинського магістрату
на купчій грамоті середини XVIII ст.

№№ 4–8, 15, 24, 28, 35 свідчать не тільки про складні суспільні процеси, що супроводжували становлення міського самоврядування в Ніжині упродовж XVII ст., але й висвітлюють запеклу боротьбу містян та козаків за свої права, у т. ч. й проти порушення норм самоврядування спочатку урядовцями Речі Посполитої, а згодом — Московського царства. Численні гетьманські універсали, наведені в нашому виданні, свідчать про спроби гетьманського уряду врегулювати суперечності, які постійно виникали в процесі адміністрування між Ніжинським магістратом та полковою канцелярією. Цим, на наш погляд, вдало послуговувався московський царський уряд, який використовував ці суперечності у своїй боротьбі з гетьманською адміністрацією, для чого всіляко намагався «перетягти» на свій бік містян та міську адміністрацію Ніжина. Цікавим, зокрема, є документ № 34, який яскраво свідчить про намагання московських воєвод перебрати в свої руки один з найголовніших міських прибутків — горілчану *«ранду»* (оренду, відкуп на збирання платежів за торгівлю горілкою).

Зрештою, документи №№ 87–88 містять в собі перелік та опис документального складу втраченого «магістратського архіву» Ніжина, дають уявлення про те, в якому стані він перебував у 1867 та 1921 рр. і можуть слугувати для подальших розшуків майбутніх дослідників. Як додатки до нашого видання упорядники також вирішили включити факсимільні відтворення сторінок важливих публікацій дослідників історії магдебурзького права в Ніжині Олександра Лазаревського та Миколи Петровського. Ці публікації є досить рідкісними і можуть бути цікавими як фахівцям-дослідникам, так і пересічному читачеві.

Окремо варто зупинитися на бібліофільському малотиражному виданні «Отрывки из нежинских магистратских книг 1657–1674 гг.», здійсненому Олександром Лазаревським у Чернігові 1887 р., яке на сьогодні фактично є єдиним джерелом, що знайомить нас із зразками діловодства Ніжинського магістрату та внутрішнім життям Ніжина в XVII ст. Видання є унікальним ще й тому, що оригінали магістратських книг Ніжина практично в повному обсязі є втраченими. Як з'ясував свого часу відомий дослідник історії Чернігово-Сіверщини П. Пиріг, вони зберігалися в родині мешканця с. Талалаївка П.Г. Борсука (Олександр Лазаревський пише про нього в передмові як про анонімного «шанувальника старовини») і загинули під час нищівної пожежі ще в середині XIX ст. Тоді вдалося порятувати тільки окремі аркуші, які згодом опинилися у родичів «погорільця» в місті Мглині. Саме там О. Лазаревському вдалося побачити ці унікальні документи та зняти з них копії… Отже, факсимільне відтворення вищезгаданого видання уривків з магістратських книг Ніжина (за примірником з книгозбірні В. Модзалевського, який зберігається в Національній бібліотеці України імені В. Вернадського), безумовно, є

SEVERIÆ
DUCATUS
Graveur au Lecteur.
rave' a la haste pour la necessité du temps present
l'Ocranie, la Revolte des Cosaques et la mort du
Commencer par les Provinces et particularitez
l'Auteur me les a donné par ordre, te pro-
y de Commencer a Telles Chartes et parti-
t quadruple en grandeur de la Generale)
ter que Je ne les ayes finir avec toutes les
aretez qui se trouventesse Contrées
her Lecteur, ce mien petit labeur, en
ue Dieu m'aye faict la Grace de finir
, ou Je m'asseure que ta Curiosité
nplement satisfaitte, a Dieu.
Terra Czernichoviensis.
Oltwa
Drzy Pole
Zolnin
Czyrkasy
Kosium
Zlotonolza
Kaniow
Pereaslaw
Lubme
Mirogrod
Korol
Zygmuntow
Borok
Bielski H.
Lochwica
Czernowka
Peratin
Lemoszowka
Bobrik
Runne
Lipowe
Bialowiesz
Borzna
Baturyn
Sosnica
Ostrze
Nowgrod
Czernihow
Stabin
Pereiop
Putiwl
Konotop
Sambory H.
Torucza H.
Targowice H.
Kropiwna
Nizyn
Dymidowka
Czapowolowka
Ozaryeze
Iduty
Makoseyn
Kibalowka
Orbow
Dewica
Nosowka
Dewicze
Pisanka
Kozar
Pluska
Meryn
Keselle
Koropie
Lubiecz
Lojowogrod
Nieper flu.
Borysthenes R.
Deszna R.
Snow R.
Seym R.
Desna R.
Oster R.
Trubiecz R.
Stara
Starodub
57
56
55

важливим доповненням до археографічної частини нашого збірника.[23]

Зрештою, документи нашого видання подають великий масив цікавих фактів про повсякденне життя Ніжина та його мешканців у XVII–XVIII ст., згадують давно вже забуті імена урядовців магістрату, козацької старшини та рядових містян, подають історичну топоніміку міста та його околиць – назви річок, озер, урочищ, гребель, міських «підварків», «кутків», вулиць та доріг... Так, зокрема, документи №№ 6 та 77 розкривають походження топоніму, який часто фігурує в історії Ніжина, — урочища «Моцарщина» на передмісті Овдіївці. Поле («вільний ґрунт») на Моцарщині, яке використовувалося як громадський вигін для випасання худоби, неодноразово ставало об'єктом самовільного зайняття, переходило від власника до власника й тривалий час було предметом майнових суперечок міського магістрату з полковою старшиною та ніжинськими міщанами. Цікаво, що його назва пов'язана з реальними історичними подіями 1631 р., коли польське військо під командуванням коронного полковника М. Моцарського, яке придушувало козацьке повстання гетьмана Тараса Федоровича, намагалося штурмувати місто Ніжин. Саме в цьому урочищі був влаштований укріплений військовий табір польських жовнірів, які спорудили там тимчасові укріплення (*«покопали печі та ями, так що те поле орати неможна було»*, і тому воно *«стало вигоном»*), що й дало в подальшому назву цій місцевості.

Отже, наш збірник вміщує тексти практично всіх відомих на сьогодні джерел, які складають корпус документів магдебурзького права Ніжина, а також додаткові джерельні матеріали, які проливають світло на складні процеси, що супроводжували становлення та розвиток самоврядування в Ніжині упродовж XVII–XVIII ст. Усі документи систематизовано в хронологічній послідовності – від найдавнішого за часом (1381 р.) до найпізнішого. На думку упорядників, саме хронологічний принцип побудови збірника дозволяє показати динаміку розвитку магдебургії в Ніжині, визначити характер і особливості міського самоврядування в різні періоди його історії, виявити найбільш проблемні питання самоврядування, які потребували, наприклад, підтвердження наданих свобод чи їх додаткового роз'яснення тощо. Кожен документ має редакційний заголовок, у якому подано порядковий номер, дату його створення та місце прийняття. Якщо документ не має датування, і час його створення може бути встановлений за іншими ознаками, то таку дату упорядники подають у квадратних дужках.

При публікації текстів документів враховано загальноприйняті методичні рекомендації щодо передачі текстів кириличних документів XVI –

[23] Лазаревский А. Отрывки из Нежинских магистратских книг 1657–1674 годов. Чернигов, 1887.; Пирог П. Черниговщина в XVII в.: Очерки социально-экономической и политической истории. Дисс. … д-ра ист. наук. М., 1999.

< *Чернігово-Сіверщина на мапі Г.-Л. де Боплана, 1648 р.*

XVIII ст.[24] Літери, що вийшли з ужитку, замінено за правилами сучасної орфографії, але частково залишені графеми «і», «и», «ї», «ѣ» та прикінцева «ъ». Виносні літери та надрядкові записи введені в рядок і передані курсивом, знаки «титло» над скороченими словами опущені. Розділові знаки в тексті розставлено з огляду на логічний зміст документа, відповідно до сучасних правил орфографії. Числові позначення в датах подано арабськими цифрами. Пошкоджені або важкі для прочитання слова та сполучення позначено трьома крапками в квадратних дужках. Кінець сторінки архівного документа позначено рисками: «//». Внизу, під текстом джерела, подано його легенду: короткий опис документа, вказано наявність маргінальних записів та печаток, наведено місцезнаходження в архівній установі (якщо це відомо), відомості про його публікацію, вихідні дані видання тощо. У посторінкових примітках збірника подано редакційні коментарі, уточнення інформації чи довідки.

Оскільки збірник має ювілейний характер, упорядники, за погодженням з видавцем, визнали за доцільне його ілюструвати. У тексті подано фотографічні відтворення окремих сторінок оригіналів чи копій документів, карти місцевостей, зображення печаток Ніжинського магістрату, портрети історичних осіб, причетних до поданих документів, тощо. У фронтиспісах на початку окремих розділів видання частково використано малюнки, згенеровані за допомогою технології «штучного інтелекту».

Упорядники висловлюють щиру подяку архівним і музейним установам, які люб'язно надали можливість ознайомитися з оригіналами та копіями документів, а згодом і використати ці матеріали для підготовки збірника. Це, зокрема, Інститут Рукопису Національної Бібліотеки України імені В. Вернадського, Центральний державний Історичний Архів України в м. Києві, Музей рідкісної книги та бібліотека, а також Музейний комплекс Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя, Ніжинський краєзнавчий музей імені Івана Спаського. Велику вдячність за цінні поради та допомогу, надані при підготовці матеріалів збірника, упорядники хотіли б засвідчити провідній науковій співробітниці Інституту історії України НАНУ, докторці історичних наук Наталії Білоус, голові Чернігівської обласної організації Національної спілки краєзнавців України, кандидату історичних наук, професору Олександру Коваленку та науковому співробітнику Національного історико-культурного заповідника «Глухів» Олександру Мірошниченку, який зараз захищає нашу державу у лавах Збройних Сил України. Ми щиро схиляємо голови перед усіма мужніми воїнами, які в цей нелегкий час боронять нашу землю від російських загарбників.

Віримо в нашу неминучу перемогу!
Слава Україні та її Героям!

Упорядники

[24] Єдлінська У., Страшко В. Методичні рекомендації по передачі текстів документів XVI–XVIII ст. *Передача текстів документів і пам'яток: Методичні рекомендації за матеріалами науково-методичної наради, квітень 1990 р.*. К., 1990.

Документи та матеріали з історії міста та міського самоврядування Ніжина

Київський князь

Володимир Ольгердович

1. [1381 р.], січня 19. Київ. — *Грамота Київського князя Володимира Ольгердовича Юрію Івантичу Половцю-Рожиновському на володіння в Пороссі та Сіверщині, у т.ч. й на селище Ніжин*

Włodzimierz Olgierdowicz, xiążę Kijowski, oznajmujemy to: Jerzy Iwantycz ze Skwira, iż jego ojczyzny bardzo spustoszały od nieprzyjaciół naszych Tatar, gdy wojowała orda Zawołgska, prosił nas abyśmy jemu to ztwierdzili i osiadłość przy zamku dali, dwór Solomiec w Kijowie i ziemię Swiętoszycką z danią i ze wszystkiemi obapuł Syrca. Pisan w Kijowie, Januarji 19, indykta 4.

My tedy, to wszystko co przodkowie dali jemu ztwierdzamy: Slawów ze wszystkim nadbrestyńcem i Micko pry Teterewi, Rudnie i Kocorów ze wszytkim, Wielice, Ochotów, jako się to ma, i ziemię Swiętoszycką, jako przodek jego trzymał Roman. A w Siewieru: Rożny ze wszytkim, Krechowo, Osowo, Swietilnowo, Berdowo, Ostrowiec, Buków, Warno, Woluzów, Nieżyn, Dorohin, ze wszytkimi innymi uroczystymi puszczami w tym oddziele, począwszy od Desny, po Udaj i po Osterż, i Sosnowski oddział, także ze wszytkimi, i Wysohor — także to wpuścić w cudze ręce, zostać się niema — a oddział jego przodkowski Skwirski, jako przodki jego: Tuhorhan i Karyman i inne po nich odżierżeli, na Rsi, po Rastawicy i Kamienicy, który zwano Skwira, a teraz Powietszczyzna, po przodkach, ze wszytkimi innymi pożytecznymi miescami: Skwira, Janiatyn, Tryliesy, Fuszczowo i inne, to ma jako swoje dzierżeć i tym wszytkim, żona i potomstwo ich, pana Jerzowe, wiecznymi czasy dzierżąc, tym szafować, jako sami będą chcieli i używać. W Kijowie pisan.

Переклад

Владиміръ Ольгердовичъ князь Кіевскій ознаймуемъ то: Юрій Ивантычъ зе Сквира, ижъ его ойчизны бардзо спустошалы отъ непріятелей нашихъ Татаръ, гды воевала Орда Заволгска, просилъ насъ абысь мы ему то ствердили и осѣдлость при замку дали: дворъ Соломецъ въ Кіевѣ и землю Святошицку съ данію и зе вшисткимъ обапулъ Сырца. Писанъ въ Кіевѣ 19 января, индикта 4.

Мы теды то вшистко, цо предкове дали, ему ствердзами: Славовъ зе вшисткимъ надбрестыньцемъ и Мыцко при Тетеревѣ, Рудню и Кочеровъ зе вшисткимъ, Велицу, Охотовъ, яко ся то ма и землю Святошицку, яко предокъ его тримолъ Романъ. А въ Сѣверу: Рожны зе вшисткимъ, Крехово, Осово, Свѣтильново, Бердово, Островецъ, Буковъ, Варно, Волузовъ, Нѣжинъ, Дорогинъ зе вшисткими инными урочистыми пущами въ тымъ отдѣлѣ, почавши отъ Десны по Удай и по Остеръ, и Сосновскій отдѣлъ также зе вшисткими, и Высогоръ, также то опустить въ цудзе реньце зостать ся нема. А отдѣлъ его предковскій Сквирскій, яко предки его Тугорханъ, Кариманъ и иные по нихъ одержали на Роси, по Раставицѣ и Каменицѣ, который звано Сквира, а теразъ Повѣтщизна, по предкахъ зе

вшисткими иными пожитечными мѣстами: Сквира, Ягнятинъ, Трилѣсы, Фущово и инными, то ма яко свое держать и тымъ вшисткимъ жона и потомство ихъ, [пана Юрия], вѣчными часы держа, тымъ шафовать, яко сами бендо хтѣли уживать. Въ Кіевѣ писанъ.

(*Документ уперше опублікований 1853 р. польським істориком Едвардом Руліковським за пізнішою польською копією, що була видана 1568 р. з канцелярії коронної. Вірогідно, ця копія знаходилася в складі документів родинного архіву Аксаків (с. Мотовилівка Васильківського пов. на Київщині), до нащадків якого належав історик. Згодом Е. Руліковський передав документи архіву до бібліотеки Красинських у Варшаві, де найбільша та найцінніша їх частина згоріла 1944 р.* ***Публікація:*** Rulikowski E. Opis powiatu Wasylkowskiego pod względem historycznym, obyczajowym i statystycznym. Warszawa, 1853. S. 33-34; Похилевич Л. Сказания о населенных местностях Киевской губернии или Статистические, исторические и церковные заметки о всех деревнях, селах, местечках и городах, в пределах губернии находящихся. Киев, 1864. С.190.)

Переклад

Володимир Ольгердович, князь Київський, оголошую наступне: Юрій Івантич зі Сквири[1], володіння якого були дуже спустошені нашими ворогами татарами, коли воювала Заволзька Орда, просив нас підтвердити йому і віддати маєток біля Замку, а саме двір Солом'янський в Києві та землю Святошинську з пожалуваннями і належним з обох сторін Сирця. Писано в Києві 19 січня, 4 індикта. Отже, ми підтверджуємо все, що дали йому предки: Славів з усім надбрестиньцем (?), Мицько (Радомишль) на Тетереві, Рудню і Кочеров з усім, Велицю, Охотов, як є, і землю Святошинську, як тримав його предок Роман. А в Сіверщині Рожни з усім, Крехово (Крехаєв), Осово (Осовець), Світильново (Світильня), Бердово (Бердівщина), Островець, Буков (Старий Биків?), Варно (Варва), Волузов (Виповзів?), Ніжин, Дорогин (Дорогинка) з усіма іншими лісовими урочищами в цьому відділі, починаючи від Десни до Удаю та Остра, та Сосновський відділ (Сосницька волость), теж з усім, і Висогор (Лисогор?) — теж потрапити в чужі руки (залишитися без нагляду?) не повинен. І родовий відділ Сквирський, який його предки Тугоркан і Кариман та інші за ними тримали на Росі, на Ростависі та Кам'яниці, що звався Сквира, а тепер Повітщизна, як спадщину з усіма іншими прибутковими місцями: Сквиру, Ягнятин, Триліси, Фущово (Фастів) та інші, він має тримати їх усі як власні, і дружина та нащадки иого, пана Юрія, володіючи на вічні часи, мають тим усим господарювати на свій власний розсуд.

[1] *Половець-Рожиновський, Юрій Івантич* — нащадок давньоруського та литовського князівського роду тюркського (половецького) походження, нащадок хана Тугоркана (1028–1096). Родинний осередок — замок *Рожни* (тепер село в Броварському р-ні Київської обл.). Рід князів *Половців-Рожиновських* згас у XVI ст.

№2. [1480 р.], січня 3. Овруч. — Продажна грамота Волчка Боденьковського із синами київському воєводі Мартину Ґаштольду на селище Крехаїв з бортними землями та іншими угіддями *в Київській землі, у т.ч. — озерами Ніжин та Хороше*

Я, Волчько Боден*к*овьский, и(с) своими де*т*ми съ Евлашко*м* а з Романо*м*, вызнаваем си*м* свои*м* листо*м*, кому буде*т* потре*б*(а) его видети, а любо что*у*чи его слышати, и*ж* есмо то оучинили ни жад*н*ым принужени*е*м, ани зведе*н*е*м*, ни*ж*ли своее доброе воли для *бо*лшаго оужитку нашего, продали есмо пану Мартину Кгасто*в*товичю сѣлища наши на имя Крѣхае*в*, а к тому сѣлищю зѣмли бортные Алѣксандро*в*ская, Игнато*в*ская, а Грицева, а Морозова, а Оушако*в*ская, а Мотовилово, и с тыми озѣры, которыи слоухаю*т* к тому сѣлищю къ Крахаевоу, и к ты*м* земля*м* на имя озѣро Нѣже*н*, а Богачь, а Рать, а Корашая, а Польная, а Бѣрезовица, а Черне*в*, а Навалище, а Бродець, а Ивки, а Зметы, а Вѣрбиловъ, а Глушки, а Вѣликое озѣро, опроче крыниць, што неводо*м* волочать. А за то есмо взяли оу пана его м(и)л(о)*с*ти двѣсте ко*п* широки*х* грошей ческие монеты а по*л*ские личбы, личачи по шестидѣся*т* грошей за копу. А продали есмо то вѣчно и непорухомо его м(и)л(о)*с*ти и дѣтем его, и е*г*(о) пото*м* будучи*м* и ближши*м*, та*к* долго и та*к* широко и округло, ка*к* слушало истарины к тому сѣлищю къ Крѣхаево*у*. А мнѣ, Во*л*чько*у*, и мои*м* дѣте*м* вышеречены*м*, и мои*м* бли*ж*ни*м*, и по на*с* будучи*м* не надобѣ ся в то ни во што въступати. А при то*м* были докторъ с Кракова кн(я)зь Янъ Рекгула, а кн(я)зь Иванъ Борисович Глиньский, а па*н* Федко Полозъ, кн(я)зь Путята, а Окушко Калейникович, а Горностай ключник Киев*с*кий, а пана Мишко*в* с(ы)нъ Котовича Богда*н*, а тиву*н* Вруцкий Костушко, а Васко Олѣшковичь земляни*н* Снепород*с*кий, а войтъ Каневъский Юшько. А на*д* то для лѣпшее твѣрдости и пѣчати есмо свои привѣсили къ сему нашему ли*с*ту. П(и)са*н* в Овруче*м* ге*н*(варя) 3 д(е)нь, индик(т) 13.

(***Оригінал:*** *Lietuvos Mokslų akademijos Vrublevskių Bibliotekos Rankraščių skyrius (Відділ рукоп. Бібліотеки ім. Врублевського Академії Наук Литви), F1-21.* Жовтий пергамен. На блакитних шовкових шнурках привішено три печатки зеленого воску (тексти не читаються). Напис чорнилом (XIX–поч. XX ст.): *«Продажная запись отъ Боденковскихъ Мартину Гастовтовичу (из Гаштольту) на дворище Крехаево, съ землями и 14 озерами, проданное за 200 копъ широкихъ грошей чешской монеты, а польскаго счета. Писана въ Овручѣ 3 янв. 13 инд.»* Згасаючий напис (XVI ст.): *«Лист Волч[ь]ка Боденковского… Евлашком а Ромашьком продажный пну Мартину Кгастовтовичу на селище их Крехаевское… Александровские, Игнатовские,… а иншие многии земли, и на езеро Не[же]н…, а Корашая, а Пол(ь)ная… лисще и ин…».* Згасаючий напис (XVII– XVIII ст.): *«Wołczko Bodenkowski ze swemi dziećmi zeznawa […p]rzedał Panu Martinow[i] Gasztoltowi Sieliszczy na[s]ze na imię K[recha]iew + Mens Feb 3».* ***Публікація:*** *Сборникъ палеографическихъ снимковъ съ древнихъ грамотъ и*

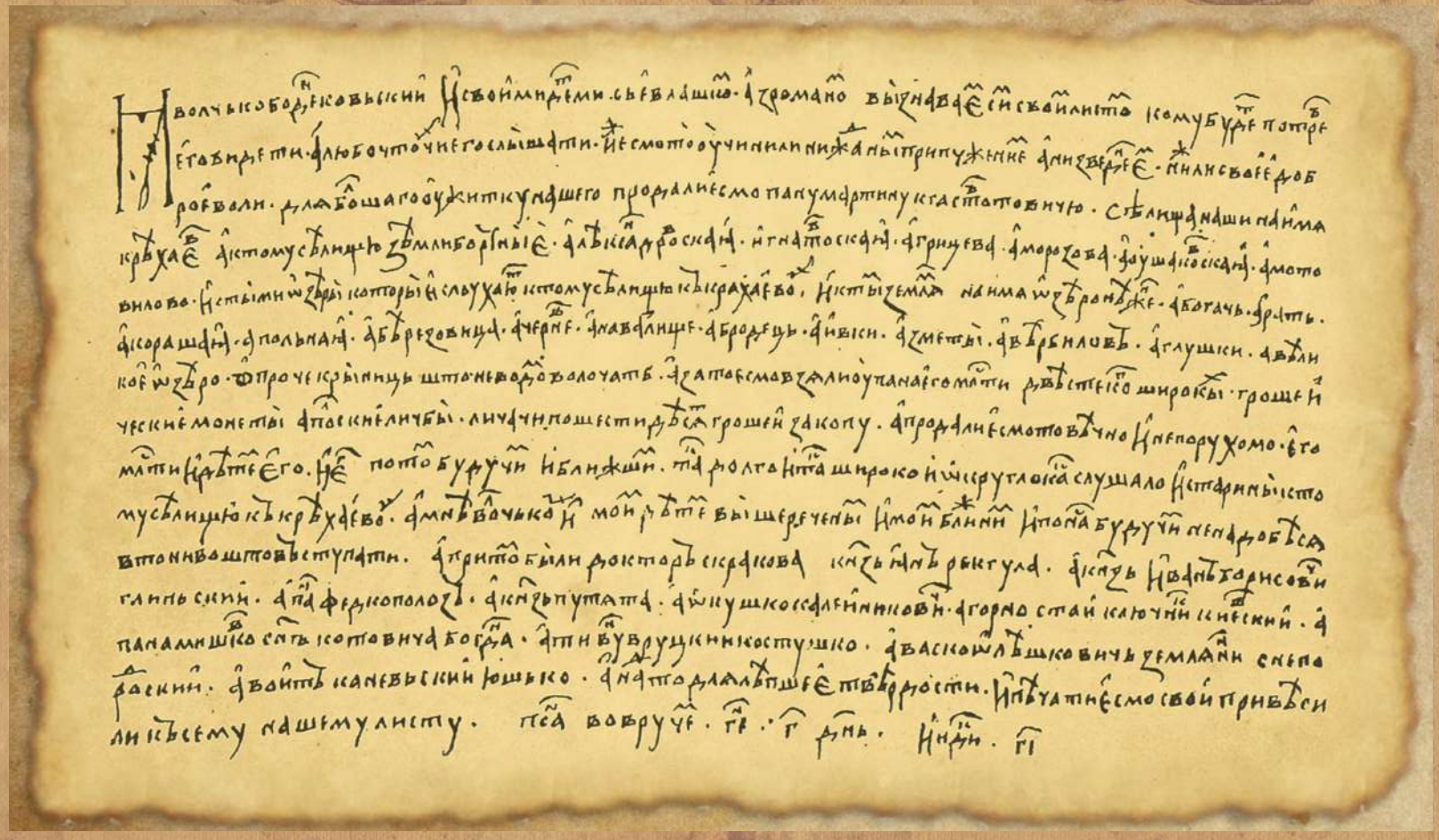

актовъ, хранящихся въ Виленскомъ центральномъ архивѣ и Виленской публичной библиотекѣ. Вып. I, (Вильна, 1884), Арк. II, С. 2, № 3; Полехов, С., «Новые документы о Киевской земле XV века», *Сфрагістичний щорічник,* Вип. II, (Київ, 2012), 256–282.)

Переклад

Я, Волчко Боденьковський[2] зі своїми дітьми Євлашком та Романом, визнаємо цим своїм листом, кому буде потрібно його бачити або, читаючи, його чути, що вчинили це без жодного примусу або обману, але тільки своєю доброю волею для більшої своєї користі: продали пану Мартину Гастовтовичу[3] селище наше, що зветься Крехаїв, а до того селища бортні землі Олександрівську, Гнатівську, Грицеву, Морозову, Ушаковську, Мотовилову, з тими озерами, що належать до того селища Крехаєва і до тих земель, під назвою озеро Ніжин, Богач, Рать, Хороше, Польне, Березовиця, Чернєв, Навалище, Бродець, Івки, Змети, Вірбилів, Глушки, Велике Озеро, крім криниць, де неводом волочать. А за це взяли у пана його милості 200 коп широкого грошу чеською монетою, а польським рахунком, рахуючи по 60 грошей за копу. А продали те навіки й без повернення його милості, і дітям його, і його майбутнім та близьким нащадкам, у довжину, широту та окружність, як тому селищу Крехаєву зі старих часів належало. А мені, Волчку, і моїм дітям вищеназваним, і моїм близьким, що після нас будуть, не потрібно ні в що те втручатися. А при цьому були доктор з Кракова князь Ян Реґула, князь Іван Борисович Глинський, пан Федько Полоз, князь Путята, Окушко Каленникович, Горностай, ключник київський, пана Мишка Котовича син Богдан, тівун Овруцький Костюшко, Васько Олешкович, зем'янин Сніпородський, війт Каневський Юшко. А більше, для кращого ствердження, і печатки свої привісили до цього нашого листа. Писан в Овручі, січня 3-го, індикту 15-го.

[2] *Боденьковський, Волчко* (др. пол. XV ст.) — нащадок роду остерських бояр. Родинний осередок — селище *Боденьки* (тепер Вишгородський район Київської обл.).

[3] *Ґаштольд, Мартин (Gasztołd, Marcin; 1423–1 483)* — державний, політичний та військовий діяч Великого князівства Литовського. Боярин, представник шляхетного роду *Ґаштольдів* гербу «Абданк». 1464–1471 рр. староста Новогрудський, 1471–1480 рр. — воєвода Київський, 1480–1483 рр. — воєвода Трокський.

< *Док. №2*

Печатки боярина Волчка Боденьковського та його дітей Євлашка та Романа на продажній грамоті київському воєводі Мартину Ґаштольду 1481 р. (Відділ рукоп. Бібліотеки ім. Врублевського Академії Наук Литви, м. Вільнюс)

№ 3. 1617 р., травня 8. Варшава. — *Витяг з «Книги справ воєводств Київського, Волинського та Брацлавського» Руської (Волинської) метрики за 1616–1626 рр. про надання городища Ніжин у довічне володіння Флоріанові Олешку (регест)*

Справы року тисєча шестсот сємнадъцатого […]

Доживотье на городисчо Нѣжинъ Флориянови Олешкови.

H: Dozywocie Florianowi Oleszkowi na chorodycy Nyzyn (sic!).

C: Danina Florianowi Oleszkowi horodyszcza Nizyn nazwanego, w ziemi Kijewskoy lezacego, i w siele Kleszczowicach włok osmiu, w ziemi wołynskiey w powiecie Włodzimirskim leżących, y ogrodu pustego w miescie Kowlu.

Переклад

Справи року тисяча шістьсот сімнадцятого […]

H: Довічне право володіння Флоріану Олешку[4] на городище Ніжин

C: Надання Флоріанові Олешку городища, що називається Ніжин, в землі Київській розташованого, восьми волок в селі Клещовичах, в землі Волинській, що в повіті Володимирському лежать, та горóду порожнього в місті Ковелі.

(***Публікація:*** *Руська (Волинська) метрика: регести документів Коронної канцелярії для укр. земель (Волинське, Київське, Брацлавське, Чернігівське воєводства) 1569–1673*, (К., 2002), 603)

[4] *Олешко, Флоріан* (*Olieszko, Florian*; бл. 1565–1628) — волинський шляхтич, у різний час обіймав посади війта міста Ковель, писаря Руської (Волинської) канцелярії, королівського секретаря. Отримавши у довічну власність городище Ніжин на Чернігово-Сіверщині, долучився до його розбудови та, можливо, був першим ніжинським старостою.

№ 4. 1631 р., березня 19. — *Відписка путивльських воєвод до московського Розрядного приказу з повідомленням про повстання проти поляків козаків та міщан Ніжина під керівництвом козацького старшини Семена Хорошого*

Государю царю и великому князю Михаилу Федоровичу всеа Русии холопи твои Ондрюшка Литвинов-Мосальский, Игнашка Уваровъ челомъ бьютъ. По твоему государеву указу и по вѣстямъ посылали мы, холопи твои, исъ Путивля въ литовской городъ въ Нѣжинъ путивльца, сына боярского, Василья Новикова, да съ нимъ донского казака Степанка Климова провѣдать про вѣсти: въ которые въ литовскіе и въ порубѣжные городы польскіе и нѣмецкіе люди пришли, и для чево пришли, и гдѣ онѣ нынѣ въ литовскихъ городѣхъ стоятъ, и куда ихъ походу чаять.

И нынѣшнего, государь, 139-го (1631) году, марта въ 2 день, тотъ путивлецъ Василѣй Новиковъ съ товарыщемъ приѣхалъ въ Путивль, а въ роспросѣ намъ, холопемъ твоимъ, сказалъ, что де онѣ в Нѣжинѣ не были для тово, что стоятъ де въ Нѣжинѣ черкасы[5] въ зборѣ и изъ Нѣжина де в-ыные городы никово не пущаютъ. А были де онѣ въ Борзнѣ и слышали отъ литовскихъ людей, что стоятъ де поляки от Нѣжина в 20-ти верстахъ въ тѣхъ же городкѣхъ, въ которыхъ стали, перешодши Днѣпръ преже сево. А ждутъ поляки указу зъ сойму, и ссылки де у поляковъ съ черкасы ни о чом нетъ. А которые де, государь, черкасы посыланы были къ полякомъ о договорѣ, чтобъ они взяли у нихъ кормъ, и поляки де корму у нихъ не взяли и отпустили ихъ, черкасъ, опять назадъ. А говорили де поляки черкасомъ, чтобъ пустили ихъ, поляковъ, стоять в Нѣжинъ; и черкасы де и нѣжинскіе мѣщанѣ поляковъ въ Нѣжинъ стоять не пустятъ. А при нихъ же, Василье, приѣхали въ Борзну исъ Польши, из Оршавы[6], капитана Вышля похолки[7], а сказывали де онѣ въ Борзнѣ, что нынѣ въ Аршевѣ сойма, а на сойму де пришолъ при нихъ посолъ турской для того, чтобъ де польской король велелъ черкасъ изъ Запорогъ свѣсть. А будѣтъ де король черкасъ изъ Запорогъ свѣсть не велитъ, и турскому де царю за то приходить на польскую зѣмлю войною. А что де нынѣ у польскихъ людей на сойме приговорѣно, того онѣ, Василѣй, не вѣдаютъ. А въ Нѣжинѣ де, государь, урядникъ королевской, а у черкасъ старшиною казакъ Сенка Хорошой, и въ зборѣ де черкасъ тисечи зъ двѣ, а задору де у поляковъ съ черкасы никакова нѣтъ.

(***Оригінал:*** РГАДА, ф. Разрядный приказ, Приказной стол, стб. 40, арк.

---

[5] *Черкаси* — одна з назв українських козаків, що була поширеною в XV–XVIII ст. у Московському царстві.

[6] Тут — Варшави.

[7] Тут, *пахолок, похолок* — поширена в XVI–XVII ст. назва слуги, помічника.

Військо біля стін фортеці.
З малюнку А. ван Вестерфельда,
XVII ст.

37–39. ***Публікація***: *Воссоединение Украины с Россией: Док. и материалы: В 3-х т.,* Т. 1: 1620–1647, Сост. Е. М. Апанович, Е. И. Луговая, С. П. Майборода, Н. Ф. Первак, Л. А. Проценко, Н. С. Сидоренко, (М., 1953), 99–100.)

№ 5. 1631 р., квітня 30. — *Витяг з відписки путивльських воєвод та опитувальних статей козака Назара Сахнова про військові сутички ніжинських козаків, міщан та селян з польськими військами*

Государю царю и великому князю Михаилу Федоровичу всеа Русии холопи твои Ондрюшка Литвинов-Мосальский, Игнашка Уваровъ челомъ бьютъ. Нынѣшнего, государь, 139-го (1631) году апрѣля въ 13 день, приѣхалъ въ Путивль изъ литовскіе зѣмли литвинъ на твое государево имя […] робочѣй человѣкъ Назарка Сахновъ. А вѣстей онъ, Назарка, намъ, холопѣмъ твоимъ, скозалъ, что поляки де стоятъ подъ Нѣжиномъ и мѣжъ собою бьютца, а нѣжинцы всѣ сидятъ въ осадѣ. А за что бьютца и иныхъ городовъ черкасы помагаютъ ли имъ, нѣжинцамъ, про то онъ не вѣдаетъ. А жилъ де онъ в Чернѣговскомъ уѣздѣ за Васильемъ Солтыковымъ во крестьянѣхъ. […] А на Москвѣ въ Розрядѣ виходецъ литвинъ Назарко Сахновъ сказался съ Украины, изъ городка исъ Сѣволожи казачий сынъ. […] А вѣстей сказалъ: сеѣ зимы пришли исъ Польши на Украину хъ Киеву ляхи и стали въ трехъ городкѣхъ: въ Быковѣ, въ Березанѣ, въ Носовцѣ. А хто у тѣхъ ляховъ полковникомъ или ротмистромъ, и сколько тѣхъ ляховъ числомъ, и по королевскому ли вѣленью онѣ пришли или собою, гдѣ имъ впередъ быти, про то не вѣдаетъ.

И въ Великій постъ, на которой недѣлѣ, того онъ не упомнитъ, писали запорожскіе казаки изъ городка изъ Нѣжина въ ихъ городокъ и в-ыные городки, гдѣ живутъ черкасы, что идутъ къ нимъ къ Нѣжину ляхи, и они бъ ихъ не подали. И ихъ, казаковъ, изъ городка исъ Сѣволожи ѣздили въ Нѣжинъ 40 человѣкъ, да и из-ыныхъ городовъ казаки въ Нѣжинъ съехалися жъ въ Великіе говѣина, а было черкасъ въ Нѣжинѣ съ 6000 человѣкъ, а полковникъ у нихъ былъ Ивашко Балиловецъ.

И на второй недѣлѣ Великого поста приходило ляховъ къ Нѣжину зъ 2000 человѣкъ исъ тѣхъ исъ трехъ городковъ, гдѣ они стоятъ, и просилися въ Нѣжинъ стоять. И у нихъ черкасы просили королевскихъ листовъ, будѣтъ листы ѣсть, и они ихъ пустятъ въ Нѣжинъ. И ляхи листовъ не показали, къ Нѣжину приступали трожды, въ послѣдніе приступали на 5-й недѣлѣ Великого поста, на Благовѣщеньевъ день; а онъ, Назарко, на тѣхъ боѣхъ на всѣхъ былъ. И на первомъ бою выходили черкасы на вылоску въ слободѣ въ Мринѣ, побили ляховъ 2 роты по смѣтѣ съ 300 человѣкъ. А на послѣднихъ боѣхъ ляхи приходили къ Нѣжину всѣми людьми, и черкасы сидѣли отъ ляховъ в осадѣ, и билися съ ними зъ города,

и на тѣхъ боѣхъ ляховъ побили жъ, а сколько человѣкъ побито, того не вѣдаетъ. И съ послѣднего де бою поѣхалъ онъ, Назарко, изъ Нѣжина въ свой городокъ Сѣволожъ, а въ Нѣжинѣ сидѣли въ осадѣ жъ; а послѣ ево что здѣлалось, про то онъ не слыхалъ. Соймъ быъ у короля въ Великіе говѣина, и поминовался въ говѣина жъ. […]

(***Оригінал:*** РГАДА, ф. Разрядный приказ, Приказной стол, стб. 40, арк. 144–148. ***Публікація***: *Воссоединение Украины с Россией: Док. и материалы,* Т.1, 101–102.)

№ 6. 1631 р., травня 23. — *Витяг з відписки путивльських воєвод з повідомленням про зняття польськими військами облоги Ніжина*

Государю царю и великому князю Михаилу Федоровичу всеа Русии холопи твои Ондрюшка Литвинов-Мосальский, Игнашка Уваровъ челомъ бьютъ. Нынѣшнего, государь, 139-го (1631) году майя въ 12 день пришли въ Путивль изъ Литовскіе зѣмли, зъ городка Дѣвицы, литовскіе люди два человѣка. Въ распросѣ намъ, холопѣмъ твоимъ, сказались: Василѣй да Семенъ зъ женою Гурские. А пришли де онѣ въ Путивль на твое государево имя. А вѣстей онѣ, Василѣй да Семенъ, сказали намъ, холопѣмъ твоимъ: которые де литовскіе люди и нѣмцы с Муцарскимъ стояли подъ Нѣжиномъ, и тѣ де литовскіе люди отошли были отъ Нѣжина прочь и пошли было за Днѣпръ, и с ними де встретился панъ Лащ и поворотилъ де ихъ назадъ въ городъ Насовку. А слышели де, государь, онѣ, что тѣ литовскіе люди и нѣмцы хотятъ опять къ Нѣжину приходить для того, что зимою изъ Нѣжина приходили черкасы на техъ литовскихъ людей подъ Насовку и ихъ де побили. […]

(***Оригінал:*** РГАДА, ф. Разрядный приказ, Приказной стол, стб. 40, арк. 201–202. ***Публікація***: *Воссоединение Украины с Россией: Док. и материалы,* Т. 1, 108.)

№ 7. 1631 р., травня 28. — *Витяг з відписки путивльських воєвод з повідомленням про розташування польських військ біля Ніжина до складання козацького реєстру*

Государю царю и великому князю Михаилу Федоровичу всеа Русии холопи твои Ондрюшка Литвинов-Мосальский, Игнашка Уваровъ челомъ бьютъ. Нынѣшнего, государь, 139-го (1631) году майя въ 6 день посылали мы, холопи твои, исъ Путивля въ литовской городъ въ Нѣжинъ путивльского торгового человѣка Ивашка Симонова для провѣдованья

вѣстѣй. А въ распросѣ намъ, холопѣмъ твоимъ, сказалъ, что де онъ, Ивашка, былъ въ Нѣжинѣ, и въ Нѣжинѣ де, государь, черкасы и всякіе люди отъ поляковъ берегутца въ день и въ ночь безпрѣстанно, а поляки де, государь, стоятъ въ старыхъ мѣстехъ, гдѣ онѣ, перешодъ на сю сторону Днѣпра, прежъ сего стали. А слышелъ де онъ, Ивашка, въ Нѣжинѣ, что стоять имъ до тѣхъ мѣстъ, покаместа черкасъ разберутъ и распишутъ на 3000. И черкасы де лутчие люди, хотятъ расписыватца, а мѣлкіе де черкасы жъ расписываться не хотятъ А вскорѣ ль де, государь, станутъ ихъ разбирать, и кому ихъ того онъ не вѣдаетъ. А збору де, государь, черкасомъ, опрично нѣжинскихъ черкасъ, нигдѣ нетъ. А изъ Нѣжина де, государь, черкасы и мѣщанѣ многіе идутъ въ рознь по инымъ городомъ для тово, что блюдутца приходу отъ поляковъ.

(Оригінал: РГАДА, ф. Разрядный приказ, Приказной стол, стб. 40, арк. 223–224. ***Публікація***: *Воссоединение Украины с Россией: Док. и материалы,* Т.1, 108.)

№ 8. 1631 р., червня 4. — *Витяг з відписки севського воєводи С. Стрешнєва з повідомленням про військові дії біля Ніжина*

Государю царю и великому князю Михаилу Федоровичу всеа Русии холоп твой Степанка Стрешневъ челом бьетъ. […] И какъ де, государь, в прошломъ 138-м (1630) году приходили на казаковъ под Переясловль ляхи съ гетманомъ Конецпольскимъ[8] и бились за вѣру, […] И въ тое де, государь, пору запороские козаки ляховъ побили и гетмана Конецпольскогоу били. И ляхи де, государь, съ козаками помирились на томъ, что козакомъ быть во крѣстьянской вѣрѣ по прѣжнему, а ляхомъ вѣры ихъ не нарушить. И послѣ де, государь, тово въ нынѣшнѣмъ в 139-м (1631) году, передъ Рождествомъ Христовымъ, ляхи, собрався, опять пришли въ литовскіе въ порубежные и украинные городки: подъ Дѣвицу, подъ Насовку, въ Быково, въ Крыловъ. А козаки де, государь, розашлись были по дамомъ И послышали, что ляхи пришли опять на нихъ, на козаковъ, и козаки де, государь, запороскіе и черкасы сошлися опять въ сходъ и стали в Черкасѣхъ, да въ Переясловлѣ, да въ Канѣвѣ. А всево де, государь, было козаковъ 15000, а гетманъ де, государь, у козаковъ Торас Бутъ[9], а другой гетманъ былъ Гришка Чорной. А ляховъ де стоитъ противъ

[8] *Конецпольський, Станіслав* (1591–1646) — польський шляхтич, воєначальник і державний діяч Речі Посполитої. Польний гетьман коронний, придушував повстання Тараса Федоровича. Повідомлення про його загибель є помилковим.

[9] *Бут, Тарас* (*Тарас Федорович*, *Хассан Тарасса*; ? – бл. 1639) — гетьман (кримсько-татарськ. походження) запорозьких козаків з 1629 року, керівник антипольського повстання.

козаковъ 12000, а гетманы де, государь, у ляховъ одинъ Лащ[10], а другой Лапатинскай. […] И у козаковъ де, государь, стала рознь, гетманъ Гришка Чорной, а съ нимъ запороскихъ козаковъ 6000, переѣхали къ ляхомъ; и зъ гетманомъ де съ Тарасомъ осталось запороскихъ козаковъ всево 9000. А нынѣ де, государь, запороскіе козаки съ ляхами битца хотятъ за вѣру жъ и за то, чтобъ имъ быть въ козачьемъ списку, сколько ихъ соберетца попрѣжнему. […]

А на Страсной де, государь, недѣли в пятницу ляхи и запороскіе козаки, которыя къ нимъ переѣхали, приходили подъ украинной черкаской городокъ подъ Нѣжинъ, и къ городу приступали, и на томъ де, государь, приступѣ нѣжинцы, служивые всякіе люди и мѣщанѣ, убили ляховъ, и запороскихъ козаковъ, и нѣмецъ тысечи съ полторы и больши. И ляхи де отшодъ, стали опять въ тѣхъ же городкѣхъ, въ которыхъ они стояли. А хотятъ де, государь, они опять приходить Нѣжина даставать, и говорятъ, что де имъ, не взявъ Нѣжина, прочь не отхадить зато, какъ де они, ляхи, напередъ тово прихадили на козаковъ, а къ нимъ въ Нѣжинъ присылали листы, чтобъ они запороскимъ козакомъ кормовъ не давали и къ себѣ въ городъ не пущали; и они де тѣхъ запороскихъ козаковъ въ городъ къ себѣ пустили, и кармы имъ давали, и стояли противъ ихъ съ козаками заодно. И нынѣ де, государь, послѣ Святой недѣли изъ Нѣжина служивые и всякіе люди писали въ Черкасы и въ Переясловль ку гетману къ Торасу и хъ козакомъ, чтобъ они пришли ихъ оборанять отъ ляховъ. И гетманъ де, государь, козачей Торасъ писалъ къ нимъ въ Нѣжинъ, что имъ оборонять ихъ въ Нѣжинъ приходить немощно, потому что де промѣжъ ихъ стала рознь, и имъ де, козакомъ, битца съ ляхами и дажидатца ихъ въ тѣхъ городѣхъ, у которыхъ они нынѣ стаятъ въ Черкасѣхъ, въ Переясловлѣ да въ Каневѣ. […]

(Оригінал: РГАДА, ф. Разрядный приказ, Приказной стол, стб. 40, арк. 227–234. ***Публікація***: Воссоединение Украины с Россией: Док. и материалы. Т.1. С. 109–111.)

[10] *Лащ, Самійло* (1588–1649) — польський шляхтич, військовий та державний діяч Речі Посполитої, учасник придушення козацьких повстань.

№ 9. 1633 р., лютого 19. Краків. — *Сеймове підтвердження королівського надання Яну Пянчинському лісових хуторів Кропивне та Безуглівка, що раніше належали Ніжинському замку (регест)*

№ 77. Kraków, na sejmie koronacyjnym, 19 lutego 1633. Król nadaje Janowi Piączyńskiemu dożywotnio wsie (futory leśne): Kropiwną i Bezohołówkę w księstwie [Czernihowskim] Siewierskim, które należały do tej pory do zamku Niżyńskiego. Piączyński zasłużył się w wyprawach wojennych. Dokument podpisany przez Władysława IV i Pawła Kołudzkiego (sekretarza królewskiego).

(***Публікація:*** Krawczuk, W. Sumariusz księgi MK 180 z Archiwum Głównego Akt Dawnych w Warszawie z lat 1633–1635, kanclerstwa Jakuba Zadzika. Kraków, 2018. Seria nowa, t. X. S. 21.)

Переклад

№ 77. Краків, на коронаційному сеймі, 19 лютого 1633 року. Король надає Янові Пянчинському* довічно села (*лісові хутори*) Кропивна та Безоголовка (*Безуглівка*) в князівстві (*Чернігівському*) Сіверському, які до цього часу належали до Ніжинського замку. Пянчинський заслужив це у військових походах. Документ підписаний Владиславом IV і Павлом Колудзьким (*королівським секретарем*).

№ 10. 1633 р., лютого 19. Краків. — *Сеймове підтвердження королівського надання в довічне володіння Ольбрихту Кохановському села Талалаївка, що раніше належало Ніжинському старостві (регест)*

№ 78. Kraków, na sejmie koronacyjnym, 19 lutego 1633. Król nadaje Olbrychtowi Kochanowskiemu, sędziemu ziemskiemu bracławskiemu, prawem dożywotnim wieś Tałaiowkę w księstwie [Czernihowskim] Siewierskim nad rzeką Kropiwną, przynależną do włości Niżyńskiej. Kochanowski zasłużył się za panowania Zygmunta III w wyprawach mołdawskich oraz inflanckich i moskiewskich a także w obronie przed Tatarami. Ma wyznaczać poddanych do wywożenia towarów leśnych z lasów królewskich na listowne wezwanie króla, oddawać powołowszczyznę, nie wolno mu wypalać popiołów. Dokument podpisany przez Władysława IV i Pawła Kołudzkiego (sekretarza królewskiego).

(***Публікація:*** Krawczuk, W. Sumariusz księgi MK 180 z Archiwum Głównego Akt Dawnych w Warszawie... S. 21.)

Переклад

№78. Краків, на коронаційному сеймі, 19 лютого 1633 року. Король надає Ольбрихтові Кохановському**, земському судді брацлавському, довічне право на володіння селом Талаївка (*Талалаївка*) в князівстві (Чер-

* *Пянчинський, Ян* (Piączyński, Jan) — польський шляхтич; підчаший новгород-сіверський (1635-1646), підстароста ніжинський (1640), згодом — королівський секретар.

** *Кохановський, Ольбрихт* (*Kochanowski, Olbrycht*)— польський шляхтич; головний суддя Брацлавського воєводства.

нігівському) Сіверському, розташованим над річкою Кропивна, що належить до Ніжинського староства. Кохановський відзначився за правління Сигізмунда III у молдавських, інфляндських (лівонських) та московських походах, а також в обороні від татар. Він зобов'язании призначати підданих для вивезення лісових товарів з королівських лісів за письмовим наказом короля, сплачувати поволовщизну*; йому не дозволено спалювати ліси для виготовлення попелу (поташу). Документ підписано Владиславом IV і Павлом Колудзьким (королівським секретарем).

№ 11. 1633 р., травня 25. Гродно. — *Сеймове підтвердження виділення 800 волоків землі на пустоші Крупичполе та Лосіглови (Лосині Голови) в користування службових людей, які несуть охорону Ніжинського замку (регест)*

№ 325. Grodno, 25 maja 1633. Król potwierdza, że ze względu na zagrożenie księstwa Czernihowskiego ze strony nieprzyjaciela, osadził ludzi służebnych dla obrony zamku Niżyńskiego, i polecił wymierzyć dla nich włók osiemset na sto koni na pustoszy Krupicpole i Łosiegłowy. Włóki te otrzymali prawem lennym. Dokument podpisany przez Władysława IV.

(***Публікація:*** Krawczuk, W. Sumariusz księgi MK 180 z Archiwum Głównego Akt Dawnych w Warszawie... S. 83.)

Переклад

№ 325. Гродно, 25 травня 1633 року. Король підтверджує, що через ворожу загрозу для князівства Чернігівського він розмістив службових людей для охорони Ніжинського замку і наказав відміряти їм 800 волок на 100 коней на спустошених землях Крупичполе та Лосіглови (*Лосині Голови*). Ці волоки були надані на основі ленного права**. Документ підписано Владиславом IV.

№ 12. 1635 р., січень – березень. — *Сеймове підтвердження королівських привілеїв, виданих католицьким монахам бернардинського ордену на володіння в містах Чернігові, Новгороді-Сіверському та Ніжині (регест)*

Dla pomnożenia chwaly Bożej, w rekuperowanych z rąk neprzyjacielskich Siewierskich prowincjach w Cherniechowie, Nowgorodku i Nizinie, nadane, tak od przodków naszych, jako i nas samych, privilegia zakonnikom ordinis praedicatorum, in toto approbujemy.

---

* *Поволовщизна, поволовщина* — державний грошовий податок у Речі Посполитій, який сплачувався з кожного господарства в залежності від його стану, кількості та якості орної землі, наявності робочої худоби та ін. Скасований на українських землях з початком національно-визвольної війни у 1648 р.

** *Ленне землеволодіння* — система власності на землю, яка передбачала отримання маєтностей за виконання військової служби.

(***Публікація:*** Constitucie seymu walnego koronnego warszawskiego roku 1635. Krakow: w drukarniey Andrzeiá Piotrkowczyká, 1635. S. 35–36; Volumina Legum. T. III, (Petersburg, 1859), 419. *Музей рідкісної книги Ніжинського державного університету Миколи Гоголя.*)

Переклад

Задля поширення слави Божої у повернутих з рук неприятельских Сіверських провінціях, в Чернігові, Новгороді-Сіверському та Ніжині, привілеї, як видані попередниками нашими, так і нами самими, монахам вищезгаданого ордену повністю підтверджуємо.

№ 13. 1635 р., квітня 3. Варшава. — *Сеймове підтвердження на відмову Щасного Вишеля від пожиттєвих прав на війтівство Ніжинське на користь Адама Казановського*

№ 732. Warszawa, 3 kwietnia 1635. Król pozwala, by Szczęsny Wessel, chorąży nowogródzki, zasłużony w różnych ekspedycjach wojennych, zwłaszcza moskiewskiej, mógł ustąpić praw dożywotnich do wójtostwa miasta Nizyn na rzecz Adama Kazanowskiego, starosty tłumackiego.

(***Публікація:*** Krawczuk, W. Sumariusz księgi MK 180 z Archiwum Głównego Akt Dawnych w Warszawie... S. 184.)

Переклад

№ 732. Варшава, 3 квітня 1633 року. Король дозволяє Щасному Вишелю, хорунжому Новгородському (Сіверському), який відзначився в різних військових експедиціях, зокрема московській, відмовитися від пожиттєвих прав на війтівство міста Ніжин на користь Адама Казановського*, старости тлумацького.

№ 14. 1635 р., квітня 15. Варшава. — *Сеймове підтвердження на відновлення королівського привілею Щасному Вишелю на сорок волоків біля річок Загорівка та Плиска, в Чернігівському воєводстві*

№ 750. Warszawa, 15 kwietnia 1635. Król odnawia swój przywilej z 12 kwietnia 1629 roku, dla Szczęsnego Wiszla, chorążego nowogródzko-siewierskiego, na czterdzieści włók nad rzeczkami Zahorówką i Pliską, w województwie Czernihowskim prawem lennym wieczystym. Teren ten, położony koło gruntu borznińskiego, także należącego do Wiszla, jest już przez niego osadzany. Stary przywilej zaginął podczas najazdu moskiewskiego na

* *Казановський, Адам* (*Kazanowski Adam*, 1599–1649) — польський шляхтич, державний діяч Речі Посполитої; підкоморій надвірний коронний (1634), з 1643 р. — стольник великий коронний. Свояк ніжинського старости Миколи Потоцького.

miasteczko Borzny [in. Brozna]. Włóki te zostały wyznaczone przez komisarzy królewskich: Erazma Strawińskiego, podkomorzego [nowogrodzkiego] i Adama Wiśniowskiego, podsędka nowogró dzkiego-siewierskiego, starostę niżyń skiego. Następnie zostały wymierzone przez Mikołaj Dembowski, subdelegata podkomorzego, i Krzysztofa Krynickiego, mierniczego księstwa siewierskiego, dnia 1 września 1630 roku, granice opisane zostały aktem wydanym przez nich w Borznie 3 września 1630 roku. Nadanie nie obejmuje prawa do wytwarzania saletry i towaró w leśnych, Wessel zobowiązany jest do obrony zamku czernihowskiego. Dokument podpisany przez Władysława IV i Jakuba Maksymiliana Fredrę, sekretarza JKM.

(***Публікація:*** Krawczuk, W. Sumariusz księgi MK 180 z Archiwum Głównego Akt Dawnych w Warszawie... S. 188.)

Переклад

№ 750. Варшава, 15 квітня 1635 року. Король відновлює свій привілей від 12 квітня 1629 року для Щасного Вишеля, хорунжого новгород-сіверського, на сорок волоків біля річок Загорівка та Плиска, в Чернігівському воєводстві, на довічному ленному праві. Ця ділянка, розташована біля землі Борзнянської, також належної Вишелю, є вже ним заселеною. Старий привілей загубився під час московського нападу на містечко Брозна [Борзна]. Волоки були визначені королівськими комісарами: Еразмом Стравінським, підкоморієм [новгородським] та Адамом Вішньовським, підсудком новгород-сіверським, старостою ніжинським. Згодом були виміряні Миколаєм Дембовським, субделегатом підкоморія, та Кшиштофом Криницьким, землеміром князівства Чернігівського, 1 вересня 1630 року; межі були описані актом, виданим ними в Борзні 3 вересня 1630 року. Надання не охоплює права на виробництво селітри та лісових товарів, Вишель зобов'язаний захищати Чернігівський замок. Документ підписаний Владиславом IV та Якубом Максиміліаном Фредро, секретарем Його Королівської Милості.

№ 15. 1637 р. — *Витяг з щоденника домініканського ченця Шимона Окольського про придушення хвилювань в Ніжині та страту ватажків повстання польним гетьманом та ніжинським старостою Миколою Потоцьким*[11]

[1637, grudnia 25] […] W dzień Narodzenia Pańskiego z dział oddawszy pokłon Bogu na jutrzni, i odprawiwszy nabożeństwo, uderzono do koła na wojsko koronne, w którem gdy j. m. p. hetman wielce i mile dziękował za użyczenie niedziel trzech i tak szczęliwych ku posłuczeństwu sobie i służbie

Засідання міського уряду. Старовинна гравюра.

rzpltej i ojczyznie, dał im wiadomośćy iż nowe kupy po za Dnieprzu, z Skidanem są, a drugie dalej się ozywają, przeto iż te niedziel trzy prędko zchodzą, prosił każdego z poruczników ich mci, aby do końca tąż ochotą nieprzyjaciela uskromili.

[…] Nazajutrz 26 ruszywszy się, Dniepr i z armatą przeszedł, i zaledwie wpół mili było wojsko za Dnieprem, ali Kizima kozacy regestrowi j. m. panu hetm. przywiedli, a jego kompanią chlopią rozegnali… Tak Bóg j. m. p. hetmanowi szczęścił… iż oco jedno zamyślił, to wszystko od Boga miał, i deszcz, i mróz, i zwycięztwo... Przeto tak uspokojoną w małym czasie Ukrainę z łaski boskiej mając, przyciągnąwszy z wojskiem pod Jeremijówkę, wojsko jedno za stanowisko za Dniepr nazad obrócił, drugiemu z armatą i z więźniami ku Kijowu iść kazał, drugiemu za Kijów, aż ku Morawskim statkom*, hibernę dla pohamowania zewsząd swawoli, mieć kazał. Ale gdy się sam ku Arkliom j.mć przybliżył, nowe zaszły rumory po rozpuszczeniu wojska. Piszą od Lubień, iż trzeci raz się tam kupi nieprzyjaciel i pustoszy miasta, pierwej Skidan, potem Kukla i Skrebecz, teraz Kazimeńko i Dukrenko, którzy kościół i klasztor spalili, Bernardynów pozabijali i chować ich nie dopuszczą.

[11] *Потоцький, Микола* (бл. 1593–1651) — магнат, військовий та державний діяч. Польний, згодом — великий гетьман коронний Речі Посполитої. Ніжинський староста. Мав прізвисько «Ведмежа Лапа».

* *Morawskim statkom* — помилка друку. Треба: *Morawskim szlakom.*

Польний коронний гетьман
Микола Потоцький

P. Kłobuczyńskiego z bratem i czeladzią zabili, także p. Bedlińskiego, p. Wyśnierskiego i z żoną i z matką, p. Krasnosielskiego, Kalęckiego, Kijańskiego, Pudłowskiego, Głowackiego, i wiele innych ludzi i żydów zabili. Posłał znowu j. m. p. Stanisława Potockiego, brata swego z j. mcią panem Kazanowskim, p. Giżyckiego, p. Komorowskiego, p. Wichrowskiego, ks. Czetwertyńskiego i innych z chorągwiami, i do pułkownika Mirochrockiego aby w to wejrzał, imał, odsyłał, karał. Potem się do Pereasławia sam j. m. p. hetman ruszył, i tam skarał buntowników, dawszy ich pod miecz trzech, toż prawie i po wszystkich miasteczkach czynił, a przykładem jego właśni panowie poddanych swawolnych swoich karali, jedni na gardle, drudzy na majętności.

Na nowy rok puścił się j. m. do Nizina, ale ochotnega gościa miawszy j.m.p. podkomorzy czerniechowski nie puszczał go z domeczku swego i ochotnie przyjmowal, lubo i on sam z wojny kozackiej gościem był w domu swoim. Przhjachawszy do Nizina, buntowników Pieroga z piąciu starszych dał pościnać. Tam kozacy miechroccy Kizimenka przywiedli. Przyszło tam pisanie w tym czasie jmci p. krak. hetmana wiel. koronnego, w którem mu z tak wysokiej wiktoryi i prędłdego uspokojenia winszuje. […]

Niedługo się bawiąc w Nizinie, ale sporządzone chorągwie na stanowiskach miawszy, do Kijowa, aby stolicę swej woli justitia administrata rektyfikował, jachał. Tam miasto, jako się godziło, przyjmowało j. m. p. hetmana, j. m. k. metropołit nawiedzał, szkoły nowo erygowane piękną oracyą witały. Nazajutrz capita łotrów i sakrylegów Kizima i z synem na pal wbić kazał, trzeciemu Kuszowi łeb uciąć. […]

Переклад

[1637, 25 грудня] [...] У день Різдва Христового, віддавши славу Богові гарматними пострілами під час ранішньої служби та прослухавши літургію, коронне військо зібралося на раду, де гетьман посилено й милостиво дякував усім за згоду служити протягом трьох тижнів, за таку успішну службу та покірність йому та Речі Посполитій; повідомив, що за Дніпром Скидан[12] зібрав нові юрби, за якими показуються ще інші, а через те, що обіцяні три тижні наближаються до кінця, просив кожного з поручиків з тією ж старанністю громити ворога до кінця.

[…] Зранку 26-го військо рушило та перейшло з гарматами Дніпро, але ледве відійшло півмілі від Дніпра, як реєстрові козаки привели до гетьмана Кізима, а його селянське ополчення розігнали. Видно сам Бог сприяв гетьманові, посилаючи за його бажанням і дощ, і мороз, і перемогу… Тому, заспокоївши з Божою допомогою Україну в такий нетривалий час, його милість, прибувши з усією армією до Єреміївки, частину війська відіслав назад за Дніпро на квартири, іншу частину з

[12] *Скидан, Карпо* (?–1638) — полковник Війська Запорозького, один з очільників антипольського повстання у 1637–1638 рр.

гарматами та полоненими послав до Києва, третю направив далі за Київ до Муравського шляху на зимові квартири, давши наказ повсюдно придушувати повстання. Але коли гетьман, розпустивши таким чином війська, сам наблизився до Ірклієва, сталося нове заворушння: отримано письмову звістку з Лубен, що втретє вже збирається ворог і руйнує місто; спершу Скидан, після Кукла та Скребець, тепер Кізименко та Дукренко, які спалили костел та монастир, бернардинів перебили та забороняють їх поховати, вбили також панів Клобучинського з братом та слугами, Ведлинського, Віснерського з дружиною та матір'ю, Пудловського, Гловацького та багатьох інших шляхтичів та євреїв. Його милість знову надіслав свого брата Станіслава Потоцького, панів Казановського, Гіжицького, Коморовського, Віхровського, князя Четвертинського та інших з хоругвами і водночас наказ полковнику миргородському вникнути в справу, затримувати й карати винних. Сам гетьман попрямував до Переяслава, покарав там бунтівників, трьох стратили смертю, і так майже в кожному містечку, а за його прикладом і самі пани карали своїх непокірних підданих то смертю, то позбавленням майна.

На Новий рік попрямував його милість до Ніжина, але маючи бажаного гостя, його милість пан підкоморій чернігівський не відпускав його з домівки своєї та приймав люб'язно, бо й сам через війну козацьку гостем був в оселі своїй. Приїхавши до Ніжина, бунтівників Пирога з п’ятьма старшинами віддав на страту. Там козаки миргородські й Кізименка привели. У той же час отримав листа від великого коронного гетьмана, який хвалебними висловами вітав його з такою гучною перемогою та швидким заспокоєнням краю. […]

Пробувши недовгий час у Ніжині, гетьман попрямував до Києва, щоб навести законний порядок у цьому центрі обурення, тим часом як у призначених пунктах стояли напоготові корогви. Місто прийняло гетьмана з належними почестями, його відвідав митрополит, а новостворені школи вітали пишною промовою. На другий день гетьман наказав посадити на кіл ватажків бунту і святотатців Кізима із сином, а третього, Куща, обезголовити. […]

(***Публікація:*** Okolski, Sz. Dyaryusz transakcyi wojennej między wojskiem koronnem i zaporoskim w r. 1637: tudzież Kontynuacya dyaryusza wojennego w roku 1683. Kraków, 1858. S. 69–72; Дневник Симеона Окольского. Мемуари, отн. к истории Южной Руси. Вып. 2. Киев, 1896. S. 211–213.)

№ 16. 1639 р., березня 18. Чернігів. — *Витяг з чернігівських гродських книг, який містить акт розмежування Ніжина, Володькової Дівиці та Носівки (регест)*

Выпис с книг кгродских воеводства Черниговского. Року тисяча шестсот тридцат девятого месяця марца осмнадцатого дня. На уряде кгродском, в замку его корол[евской] милости черниговском, передо мною, Миколаюм Дубницким, на тот час наместником воеводства Черниговского, ставши очевисто у книг кгродских черниговских урожоний пан Крыштоф Кгаевский, именем ясневелможного мл. пана Миколая с Потока Потоцкого, воеводи брацлавского, гетъмана полного коронного, енерала подолского, каменецкого, лятичевского, нежинского etc. старосты, подал *пер облятам*[13] акъты чотыри коммисарские с ограничения нежинского, печатми и подписами рук ясневелможных, велможных и урожоных их мл. панов комисаров сеймом прошлым на успокоене дифъференций граничъных ствержденные, которые то акты або декрета коммисарские оригиналы уже и до книг подкоморских суть пред велможного его мл. пана Адама з Брусилова Киселя, подкоморого черниговского, старосты носовского, яко сусцепъта руки его мл. на тих оригиналах сведчит вписанные и так ся в собі мают: (*далі йде текст латинською і польською мовами, котрий подається у вигляді регесту*)

Ми, послані королем і Річчю Посполитою для розмежування власності замків і обивателів Чернігівського воєводства, визнання «прав і привілеїв кожному зокрема». Розмежування починається з Ніжина, «на місце згадане, Сальну Дуброву (Salną Dąbrowu), де землі ніжинські, носівські і биківські зійшлися, і тут ніжинські беруть свій початок». Ми приїхали сюди на призначений час, щоб розглянути позов Потоцького до Адама Киселя. Представники позивача пред'явили документ, текст якого наводиться: Мартин Калиновський, чернігівський воєвода, Олександр Пясочинський, київський, Улановський, Миколай Косаковський, чернігівські каштеляни і старости, Щенсний Вишель, подкоморій новгородський, Анджей Косаковський, чернігівський, Миколай Кисіль — новгородські хорунжі, Станіслав Пясочинський, суддя, Якуб Война Оранський, підсудок, Миколай Солтан, писар судовий земський, чернігівські урядники комісари вельможному пану Адаму Киселю, чернігівському підкоморію і носівському старості. Повідомляємо, що до нас, комісарів, визначених до розмежування ухвалою минулого сейму, також до присудження реституції, доходять відомості про певні

[13] «*Пер облятам*» (від лат. *per oblatam* — «через об`явлення») — юридичний термін, який означав офіційне подання клопотання у вигляді письмового документа, «через пред'явлення», а не усно.

розходження між Дівицею й Носівкою, володінням Потоцького, та містом Ніжином. Прагнучи це заспокоїти згідно старого опису кордонів міста Ніжина, ми призначили розгляд справи на 9 грудня 1638 р. Вимога пред'явити Потоцькому документи й свідків.

30 грудня 1638 р.

Ми провели кордони і насипали копці від Сальної Дуброви до Плоскої Могили. Ніжин представляли Дмитро Кузчич, бурмистр, і два райці Ян Бучинський і Олекса Кудря. Був також возний[14] Ян Сеницький з Ніжина. Від Плоскої Могили витікають дві річки: одна тече до Удаю в правий бік, друга — вліво до містечка Дівиці і впадає аж у річку Остер. Ці дві річки називаються Дівицями. Ці річки згідно попереднього комісарського розмежування розділяють Носівку й Ніжин. Тут ми насипали копці. Лосинівка належить до Носівки, а в правий бік землі, які тягнуться до Талалаївки і Ніжина аж до ніжинського мосту, а з містечка Дівиці найближче до р. Кропивни. Зліва — дівицькі землі, справа — кропивенські й ніжинські. Над р. Остром, а потім над Плоським болотом, аж в половину цього болота до останнього копця з Ніжина, поставили 9 копців. «Которые то вси чотыри акъты и декрети коммисарские ограниченя усих чотырох стен (сторон?) места Нежина, так яко *афференс* потребовал, *уно волюмине*[15] до акът нинешних кгродских черниговских суть вписаные. С которих и тот выпис одного акту стороне потребуючой и аффекътуючой под печатю кгродскою черниговъскою ест выдан.

Писан в замку Черниговском.

Корикговал Турчынович».

(***Оригінал:*** ІР НБУВ, ф. ІІ, спр. 18432. *Копія кін. XIX ст.* ***Публікація:*** Мицик Ю., Тарасенко І. З нових документів до історії Сіверщини (XVII–XVIII ст.), Ч. 20. *Сіверянський літопис.* №1. 2021. С. 80–81; Сіверщина гетьманських часів. Т. 4: 1741 р. – кінець XVIII ст. Збірник архівних документів. Київ–Чернігів, 2022. С. 135.)

[14] *Возний* — судовий урядовець в Україні та Польщі в XVI–XVIII ст.

[15] *«Афференс»* (від лат. *afferens — «подання, принесення»*) — тут «подане клопотання». «*Уно волюміне»* (від лат. *uno volumine)* — «в одному томі», в одному документі.

Гетьман Війська Запорозького

Богдан Хмельницький

№ 17. 1650 р., серпня 1. Ірклiїв. — *Універсал гетьмана Богдана Хмельницького про заборону чинити утиски ніжинським міщанам*

Богданъ Хмелницкий, гетманъ Войска его к[оролевской] милости Запорозского.

Паномъ полковникомъ, сотником, атаманомъ, висилкомъ вшеляким, од нас в Сѣверъ кождого часу высланим, до вѣдомости подаємо, иж дошло нас вѣдати, же розніе в справах войсковых в тамтие краи заехавши в месте его к[оролевской] м*и*лости Нѣжине, незвичайніе в стациях податки витегают и в напоях розние утяженя и инние ексцесси попол*н*яют. Прето хочемо то по вас мѣти, хто бы ено кол*в*ек подател сего унѣверсалу, от нас мещаном нѣжинским даного, важилсе над слушност и звычай будучи висилкою и мимоиздом прикрост чинити, уряд меский зневажати и до шкоди убогих людей в Нѣжине месте приводити, таковый кождый за однесенем до нас, а слушнимъ доводом о кождый виступок незвычаиный сурове на горле каранъ будет, чего полковник наш тамошный нѣжинский пилно постерегати мает под срогим каранем, што для лепшое ваги при звиклой печати войсковой и с подписом руки нашое сей унѣверсалъ иным видат росказуем.

Данъ в Ирклѣю, 1 августа, 1650 року.

Богданъ Хмелницкий, рука власна.

Іоан Выговский, писар Войска Запорозкого,
рукою власною.

(***Оригінал:*** *Архів С.-Петербурзького філіалу Інституту російської історії РАН. Колекція актів Київської казенної палати. № 13.* На звороті: *"Жебы нъхто наддер не важилсе вымышъляти, жебы особ майстратових безъвинне не смъл зневажати. Его милости пана Богдана Хмелницкого, року 1650 августа 1."* ***Публікація:*** Документи Богдана Хмельницького (1648–1657). Київ, 1961. С. 180, №110; Універсали Богдана Хмельницького 1648–1657. Київ, 1998. С. 108, №38. ***Опис:*** Историко-статистическое описаніе Черниговской епархіи. Кн. VII. Чернигов, 1873. С. 415–416.)

№ 18. 1652 р., червня 18. Табір під Баром. — *Універсал гетьмана Богдана Хмельницького про взяття під захист ніжинського війта Івана Шинявського, урядовців магістрату, старшини та шляхти ніжинської, а також їхнього майна*

Богданъ Хмелницкий, гетманъ з Войскомъ Запорозкимъ.

До вѣдомости подаемъ всѣм полковникови, сотником, асавулом и всему Войска Запорозкого рыцарству, в месте Нѣжине будучим, иж Иоанна Шинявського, Александра лентвойта, бурмистра Дмитра,

< *Док. №17*

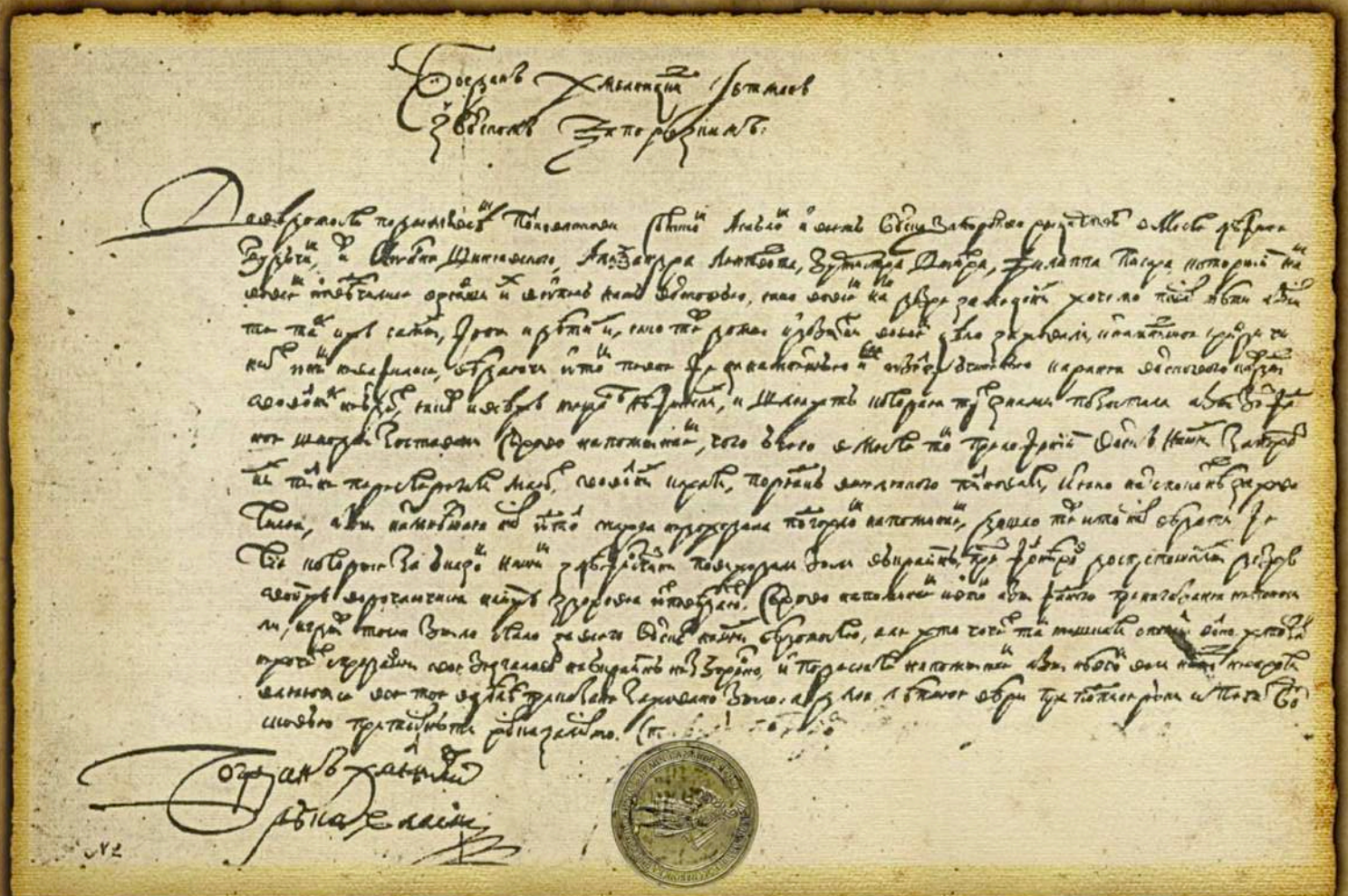

Филиппа писара, которыи нам во все*м* посвѣдчилисе, взявши их в опеку нашу во*й*сковую, яко во все*м* нам добре залецони*х*, хочемо на вас мѣти, аби*с*те та*к* ихъ сами*х*, жоны и дѣти их, яко те*ж* доми и доби*т*ки во все*м* цѣло заховале и на*й*меншое кривди чини*т* они*м* не важилисе, вѣдаючи и о то*м* певне, же за на*й*меншую и*м* обе*л*гу учиненую, караня во*й*скового каждый своево*л*ник не уйде*т*, яко *ж* и всіхъ меща*н*ъ нѣжинских*х* и шляхту, которая ту*т* з нами позостала, абы без жа*д*ное шкоды зоставали, сурово напоминае*м*, чого усего в месте то*м* преложоніи Во*й*скъ наших Запороз*к*их пи*л*не перестерегати мают, своево*л*них карати, поря*д*ку вшелякого пе*л*новати и яко на*й*спокойнѣ заховатися, аби наймнѣйшая на*с* о*д*то*л* скарга не доходила по*д* горло*м* напоминае*м*. Дошло те*ж* и то нас вѣдати, же тіє, которые за указо*м* наши*м* з Нѣженсчизни повиходиле биле в Украйну през жо*л*нѣро*в* до спустошалих добръ своихъ ворочалисе, на ихъ здоровя о*т*повѣдаю*т*, сурово напоминае*м* и в то*м*, абы жадного пренагабаня не поносили, кгды *ж* то ся было стало за всего во*й*скъ наших вѣдомостю, але хто хоче*т* там мешкати спу*л*не, во*л*но, хто зас не хочет, спрода*в*ши своє без галасо*в* на Украйну незборо*н*но и по-десяте напоминаем, абы нѣ в чом воле нашой не спротевляючисе все тое в цѣлѣ приказане заховано было. А для лѣпшое вѣри при по*д*писе руки и печат во*й*сковую притиснути росказалисмо.

С табору под Баром, 18 дня месяца іюня 1652 году.

(***Оригінал:*** Архів С.-Петербурзького філіалу Інституту російської історії РАН. Колекція актів Київської казенної палати, №11. На звороті: *“Унъверсал на волности пану Шинявскому и лентвойту нъжинскому и всей старшинъ и шляхтъ. 1652, іюня 18 от Богдана Хмелницкого на обвароване уряду меского певних особ.”* ***Копія:*** ЦДІАК України, Ф. КМФ-9, оп. 3, спр. 11, арк. 1-1 (зв.). Фотокопія з оригіналу. ***Публікація:*** Документи Богдана Хмельницького (1648–1657). С. 268–269, №181; Універсали Богдана Хмельницького. 1648–1657. Київ, 1998. С. 129, №60. Опис: Историко-статистическое описаніе Черниговской епархіи. Кн. VII. Чернигов, 1873. С. 416.)

№ 19. 1656 р., січня 9. Чигирин. — *Універсал гетьмана Богдана Хмельницького про заборону чинити будь-які утиски та кривди ніжинським міщанам*

Богданъ Хме*л*ницъкий, гетьманъ з Во*й*ско*м* его ца*р*ско*го* вел[ичества] Запоро*ж*ски*м*.

Всѣмъ вобецъ и ко*ж*дому зособна, кому о томъ вѣдати буде*т* належало, меновите паномъ по*л*ковникомъ, асавуломъ, сотъникомъ, атаманомъ и всему товариству, старшинѣ и черъни, козакомъ Во*й*ска его царского величества Запоро*ж*ско*го*, так тежъ вие*ж*джимъ и на яко*й*-ко*л*векъ услузе наше*й* войсково*й* будучимъ и о*д* на*с* высланимъ, до

< *Док. №18*

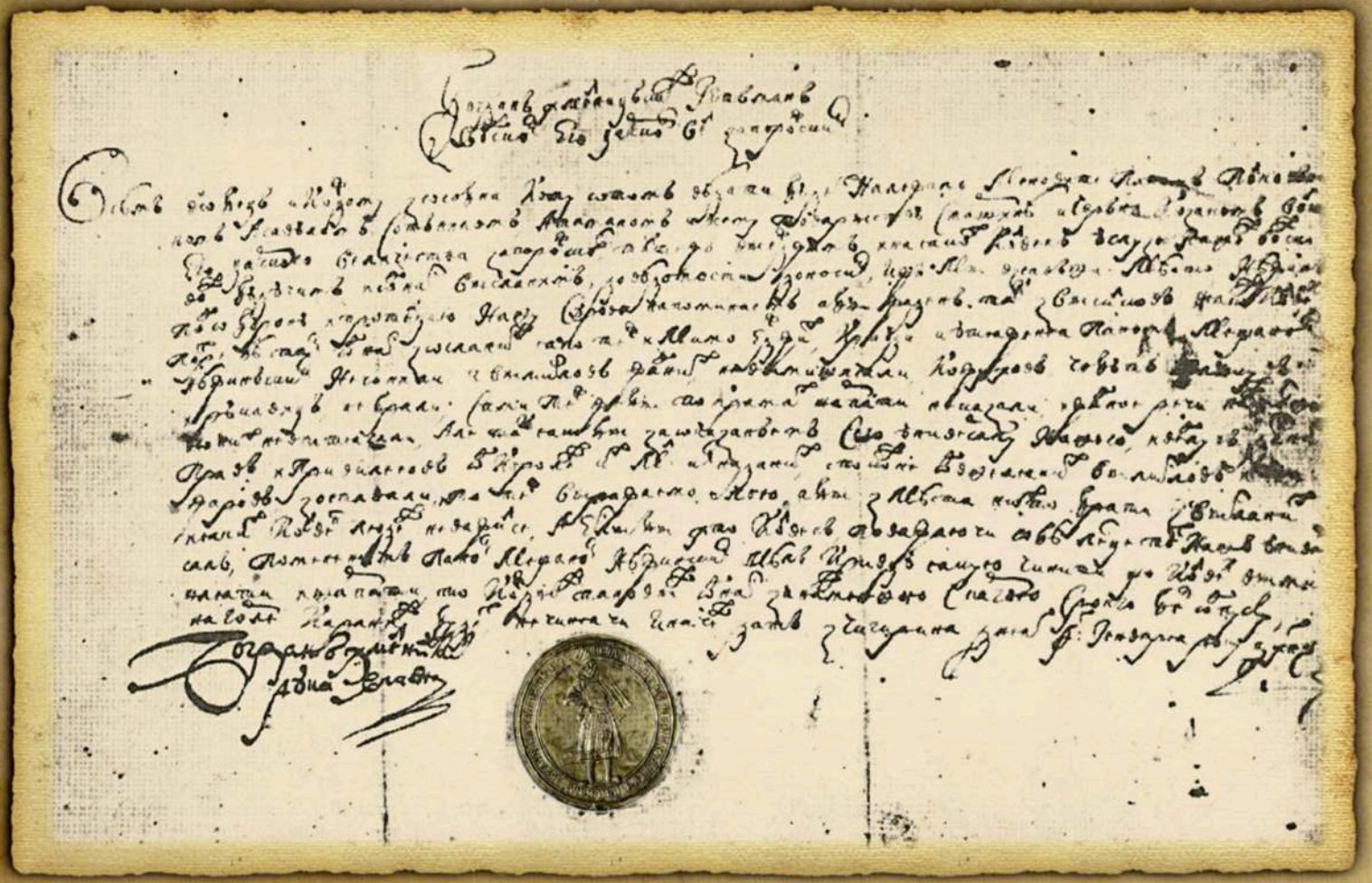

вѣдомости доносим, ижъ мы, взявши мѣсто Нѣжинъ под оборону и протекцию нашу, сурово напоминаемъ, абы жаденъ такъ з высилковъ в якой-колвек потребѣ там од нас зосланий, яко теж и мимоежджих, кривди и утяженя паномъ мещаном нѣжинъским не чинили и вымисловъ жадних не вимишляли, кожуховъ, чобуть, шлыкувъ и рукавицъ не брали, сами теж жебы по кромах шарпати не казали и жадное речи наименшое в оних не вытягали, але так якобы за оказаньемъ сего универсалу нашого и ведлугь давних прав и привилеювъ од королей, их мил[остей] им наданих спокойне од вшеляких вымисловъ и тяжаровъ зоставали, то теж виражаємо, лою аби з мѣста нихто брати з высланих и яких-колвек людей не важилсе. А если бы хто-колвек, поважаючи собѣ легце тот нашъ универсалъ, помененимъ паном мещаном нѣжинским мѣлъ кривду якую чинити, що-колвек вымышляти и шарпати, то кождий таковый од нас за найменшою скаргою срокго без одпуску на горле караний будет, не чинячи иначей...

Данъ з Чигирина, дня 9 генваря, року 1656.

Богданъ Хмелницкий, рука власна.

(***Оригінал:*** *Архів С.-Петербурзького філіалу Інституту російської історії РАН. Колекція М. П. Ліхачова. Спр. 69/29. Арк. 12.* На звороті: *“Оборонный унъверсалъ паном мещаном нъжинским 1656, генваря 9 п[ана] Богдана Хмелницкого. З стороны вымысловъ яко то чобутъ сей и шарпанини вымыс...”* ***Публікація:*** Документи Богдана Хмельницького (1648–1657). С. 468–469, №350; Універсали Богдана Хмельницького. 1648–1657. С. 177–178, №110. ***Опис:*** Ист.-стат. опис. Черниговской еп., Кн. VII. Чернигов, 1873. С. 416.)

< *Док. №19*

№20. 1659 р., вересня 10. Варшава. — *Привілей польського короля Яна Казимира на підтвердження Магдебурзького права місту Ніжину, який містить в собі тексти попередніх привілеїв королів Сигізмунда III від 26 березня 1625 р. та Владислава IV від 9 травня 1633 р.*

Jan Kazimierz, z Bożej łaski król polski, wielkie xiąże litewskie, ruskie, pruskie, mazowieckie, żmudzkie, inflantskie, smoleńskie, czerniechowskie, a szwedzki, gottski, wandalski dziedziczny król. Oznajmuiemy niniejszym przywileiem naszym wszem wobec i każdemu zosobna, komu to wiedzieć należy albo będzie należało na czasy potomne. Produkowane są przed nami dwa pargaminowe przywileie ręką naiaśniejszego świętej pamięci króla ie[go]mci Zygmunta III, pana ojca naszego, podpisane de data w Warszawie dnia dwudziestego szóstego miesiąca marca roku pańskiego tysiąc sześćset dwudziestego piątego wydane, z których pierwszy prawo majdeburskie, drugi ograniczenie miasta Niżina w sobie zamykaią, tudziesz confirmatię tych obudwu przywileiów generalną z podpisem naiaśniejszego świętej pamięci Władisława Czwartego, brata naszego, de data w Warszawie dnia dziewiątego miesiąca maia roku pańskiego tysiąc sześćset trzydziestego trzeciego wszytkie pieczęcią koronną ztwierdzone, całe i w niczym nienaruszone. Których taki tenor, jaki tu ieden po drugim słowo w słowo wyrażony jest:

Zygmunt Trzeci, z Bożej łaski król polski, wielkie xiąże litewskie, ruskie, pruskie, mazowieckie, żmudzkie, inflantskie, a szwedzki, gottski, wandalski dziedziczny król. Oznajmuiemy tym listem naszym na wieczne potomne czasy, iż za osobliwą łaską i opatrznością Bożą pod szczęśliwym panowaniem naszym wprzód, że odwagą nas samych pod Smoleńsk, a potym za expeditią naiaśniejszego królewicza i[ego]mci Władisława, syna naszego, pod stolicę Moskiewską, jako insze zamki, miasta i włości państwa naszego, które był za przodków naszych dziedziczny nieprzyiaciel Moskwicin pacta wieczne niesprawiedliwie złomawszy fortelnie różnemi czasy oderwał i posiadł, tak i horodziszcze nasze Nieżin, w xięstwie Czernihowskim leżące, teraz nowoosiadłe, szczęśliwie z rąk nieprzyiacielskich jest recuperowane i do państwa naszego przywróczone. My patruiąc, że to horodziszcze pograniczne nowoosiadłe Nieżyn będąc na miejstu obronnym w wałach nie tylko samo impety nieprzyiacielskie strzymać, ale i granicom państwa naszego koronnym zasłoną bydź może, życzemy tego ze wszech miar, aby się jako najlepiej // krzipiło i pomnażało, i do ozdoby przychodziło, a zatym potężniejsze przeciwko nieprzyiaciełom i nagłym niebespieczeństwom ostawałó. Ażebyśmy do niego ludzi, zwłascza kupców i rzemieśników wszelakich przychęcili, prawo majdeburskie przykładem inszych miast naszych uprzywilelowanych tym wszytkim, którzy teraz w mieście naszym Nieżynie albo na przedmieściu mieszkaią lubo potym mieszkać będą, nadaiemy, przywłaściamy i

teraźniejszym przywileiem naszym na wieczność utwierdzamy i wszytkich miesczan nieżyńskich, kupców, rzemieśników wszelakich, szynkarzów, przekupniów i wszelakiej mieśckiej conditiej ludzi tak względem osób samych, jako i względem domów, ogrodów i gruntów, które miastu naszemu Nieżynowi przez rewizora naszego urodzonego Hieronima Ciechanowicza, podsędka smoleńskiego, zawiedzione i podane są, także względem towarów, szynków i rzemiosł wszelakich od wszelakich praw, sądów i jurysdictij innych, iakożkolwiek nazwanych, wyimuiemy, wyłączamy i oddalamy, a samemu tylko Prawu Majdeburskiemu i jurisdictiej urzędu mieśckiego nieżyńskiego, poddaiemy i wcielamy tak, iż od tego czasu wszyscy miesczanie nieżyńscy, kupcy, rzemieśnicy, szynkarze, przekupniowie i iakiejkolwiek zabawy mieśckiej ludzie nie maią i nie będą powinni żadnej inszej jurisdictiej, okróm wójta i magistratu mieśckiego nieżyńskiego podlegać i odpowiadać.

A nadto kupcy przyieżdży, rzemieśnicy, przekupniowie i innej mieśckiej zabawy ludzie, którzy by z innych miast naszych do miasta naszego Nieżyna przyiechawszy, zbytek albo występek iaki popełnili albo w czymkolwiek przeciwko słuszności i prawu wykrocieli, temuż urzędowi mieśckiemu nieżyńskiemu względem towarów i rzemiosł swoich podlegać i o przybyciu swoim do miasta oznajmować i towari swoie w domu mieśckiem gościnnym, który na to zbudowany będzie, składać będą powinni. A ieśliby szlachcic który abo człowiek służały i Kozak zaporoski domu, gruntu albo ogroda mieśckie[go] nieżyńskiego iakokolwiek nabył albo się handlem, szynkiem i rzemiośłem iakimkolwiek w mieście naszym Nieżynie bawił, tedy każdy takowy temuż Prawu Majde-//burskiemu i urzędowi mieśckiemu nieżyńskiemu podlegać i odpowiadać, i ciężary miejskie ponosić będzie. A żeby sprawiedliwośc święta odwłoki nie miała, tudziesz dla lepszych porządków mieśckich podaiemy i naznaczamy wójtem nieżyńskiem dożywotnim urodzonego Sczęsnego Wessla, chorążego i kapitana Nowogródka Siewierskiego i nieżyńskiego, i potym zawsze my sami i successorowie nasi, królowie polscy i wielcy xiążęta litewscy, wójtów nieżyńskich katholików świętego nabożeństwa rzymskiego albo ruskiego stosuiąc się do Prawa Majdeburskiego, im od nas nadanego, podawać mamy. A inszych urzędników mieśckich, burmistrzów, radziec, ławników teraz na początku wójt z pospolstwem, a potym zawsze wójt z urzędem mieśckim i pospolstwem w wigilią Nowego Lata katholickiego rzymskiego z pośrodka siebie ludzi dobrych, cnotliwych i Prawa Majdeburskiego umieiętnych, katholickiego rzymskiego i ruskiego nabożeństwa wedle zwyczaiu Prawa Majdeburskiego wybierać maią, czego teraz na początku dozór i zporządzenie rewisorowi naszemu, który od nas tam ziedzi, zlecamy. A kiedy ci urzędnici miejscy obrani będą i przysięgę zwyczajną, jako i wójt wykonaią, tedy zaraz wszytkie sprawy miejskie wedle biegu Prawa Majdeburskiego accomoduiąc się zwyczaiem innych miast naszych koronnych sądzić i odprawować, winnych karać i sprawiedliwość skuteczną i nieodwłoczną tak miesczanom nieżyńskim,

iako i innym ludziom czynić powinni będą. A wójta i urzędników mieśckich nieżyńskich, ieśliby kto krzywdę sobie od nich praetendował, królewic i[ego]mci Władisław, syn nasz, póki tam te siewierskie prowincie w administratiej swej mieć będzie, a za appellacią od sądu królewica i[ego]mci administratorskiego, także za pozwy i mandaty, z Kancellariej naszej Koronnej wyniesionemi, my sami i successorowie nasi, królowie polscy i wielcy xiążęta litewscy, sądzić mamy. A dekreta mieśckie nieżyńskie i wszytkie sprawy ięzykiem polskim pisane bydź maią. A ieśliby w sądzie którym wójtowskim, burmistrzowskim albo ławnicym strona ktorakolwiek dekretem rozumiała się bydź ukrzywdzona, tedy // każdemu ukrzywdzonemu od jakichkolwiek dekretów appellaciej takim sposobem, jakiego miasto nasze Czernichów zażywa, pozwolamy, iednak od takich spraw, któreby piącidziesiąt złotych nie przechodziły, od sądu wójtowskiego, burmistrzowskiego, ławniczego appellacie iść nie maią. A do pieczętowania spraw miejskich nieżynskich urzędu burmistrzowskiego i ławniczego za herb miejski naznaczamy świętego Jerzego na koniu z kopią, we zbroie ubranego. A żeby to miasto nasze Nieżyn tem prędzej rosło i zapomagać się mogło, iako im targów i handlów wszelakich przystojnych pozwalamy, tak i to waruiemy, iż wolno będzie każdemu miesczaninowi nieżyńskiemu wiecznemi czasy miody, piwa warzyć, słody robić, gorzałki kurzyć i wszelakie takowe trunki domowe i przewozne, także wina małmazye, *halecanty*[16] garcem sprawiedliwym albo kwartą lwówską szynkować bez żadnej przeszkody wiecznemi czasy. A względem takowej wieczystej w szynkach wolności, powinien będzie każdy miesczanin nieżyński, także i Kozak, który szynkować będzie, w każdy rok o świętym Marcinie w jesieni zapłacić kapsczyzny po złotych pułtrzecia od każdego napoiu, osobliwie który są na przedaj robić albo szynkować będzie. A tej kapsczyźnie wszyscy iakiegokolwiek stanu, którzyby gorzałki robić albo napój iakikolwiek w mieście naszym Nieżynie szynkować chcieli, podlegać maią i względem nadania teraźniejszego prawa i wolności począc maią płacić i wypłacać zawsze tą kapsczyznę od roku przyszłego tysiąc sześćset dwudziestego szóstego. Nadto powinni będą wszyscy miesczanie nieżyńscy za takim pozwoleniem szynków i karczem wszelkie słody i zboża swoie mleć we młyniech naszych na rzece Ostrzu pod samym miastem Nieżynem i płacić za mliwo według ustawy rewizorskiej. Jeśliby też kiedy młyny nasze od miasta najbliższe z iakichkolwiek przyczyn miały się zepsować albo groble naprawy potrzebowały, tedy wszyscy miesczanie nieżynscy czeladź swoią lako na gwałt posyłać maią, // aby groblę z dwuch tylko młynów naszych na rzece Ostrzu miasta najbliżczy wedle potrzeby zasypować i słomy nawozyć a drzewo, chróst, kamienie włość do młynu wozyć i młynu poprawować będzie. A ieśliby którzy

[16] У копії привілею, опублікованій в «Руській Метриці», в цьому місці помилково: «*na lekantiach*».

miesczanie nieżyńscy ról i gruntów potrzebowali, tedy z nich według ustawy rewizorskiej po wyściu słobody im nadanej płacić będą. Poborom też, któreby Rzeczpospolita uchwaliła podlegać i cła od thowarów zwyczajnie płacić powinni będą. Ażeby urzędnicy miejscy nieżyńscy ochotniej w urzędach swoich pracowali i dobro pospolite miejskie obmyślali, nadaiemy i funduiemy wiecznemi czasy na wójtowstwo nieżyńskie włok dwadzieścia, na burmistrzowstwo włok dwanaście, na pisarzów miejskich włok cztery, od wszelakich powinności, okróm uchwał Rzeczyp[ospoli]tej wolnych. Włoki te pomienione nie przy osobach, ale przy urzędach wiecznemi czasy zostawać maią. Osobliwie na folwark ratuszny do skrynki miejskiej nadaiemy i funduiemy wiecznemi czasy włok trzydzieści od wszelakich powinności, krom uchwał Rzeczyp[ospoli]tej wolnych. Nadto do tejże skrynki miejskiej na pospolite miejskie ozdoby targowe słuszne i zwyczajne od wszelakich rzeczy przywoznych, któreby na przedaj przywiezione, także od koni, bydła, wozów, ryb, śledzy, aec pomiercze też od zbóż przedanych i ważcze od wag wszelakich towarnych, które porządne i sprawiedliwe bydź maią, do skrzynki miejskiej wiecznemi czasy nadaiemy. Dom gościnny, ieden w mieście dla kupców z innych miast naszych przyieżdżaiących, a drugi na przedmieściu dla kupców moskiewskich, także łaznie pospolite, jatki rzeźnice urzędowi miejskiemu nieżyńskiemu zbudować i na miejscu sposobnym postawić, i z tego wszytkiego dochód słuszny, także od kupców względem kupiectwa, od rzeźników, piekarzów i wszelkich rzemieśników nieżyńskich względem rzemieśła po kilka groszy na rok wedle proportiej pożytku ich do skrzynki miejskiej brać pozwalamy. Także młyn *[awdzieiowski]*[17] na rzece Ostrzu puł mile od miasta Nieżyna *[naniz]*[18] i mostowe, które oni sami, miesczanie nieżyńscy, na gruncie nieżyńskim po złych przeiazdach mościeli i robieli, według ustawy rewizorskiej brać maią. Co my do tejże skrzynki miejskiej ratusznej wiecznemi czasy przyłącamy i // od skrzynki miejskiej my i successorowie nasi tych pomienionych dochodów miastu nadanych odłącać i oddalać nie mamy. To iednak waruiemy, aby te dochody nie na priwatne czyie pożytki, ale na municię około miasta, na prochy do strzelby i na inne miejskie pospolite porządki i ozdoby, przez szafarze miejskie za wiadomością urzędu miejskiego odbierane i wydane byłi, i żeby liczba z nich corok przed wójtem i przed pospoltwem o Nowym Lecie czyniona była. A mianowicie to na urząd miejski nieżyński względem tych dochodów od nas nadanych wkładamy, aby na ozdobę miejską, ratusz na miejscu sposobnym iako najprędzej zbudowali, i zegar sprawieli, a potym zawsze wedle potrzeby naprowowali y trębaca ustawicznego dla trąbienia na ratuszu o południu i w nocy co godzina chowali i wszelakie inne

[17] В архівній копії привілею на місці цього слова пропуск.
[18] В архівній копії привілею це слово відсутнє.

порządki i potrzeby miejskie obmyślali, gwoli czemu cechy wszelakie urzędowi miejskiemu nieżyńskiemu stanowić i zakładać, i na potwierdzenie do nas odsyłać pozwolamy. A iż to miasto na Ukrainie będące obrony i warunku ustawicznego potrzebuie, to na nich wiecznemi czasy wkładamy, aby wałów, przekopu i ostrogu tak koło zamku, iako i koło miasta zawsze poprawowali i warowali, czego urząd zamkowy pospól z urzędem miejskim doglądać będą. A nad te powinności i podatki wyżej opisane żadnych inszych miesczanie nieżyńscy pełnić, podwód starostom albo przełożonym nieżyńskim dawać, straży żadnej, okrom tylko sami gwoli sobie około miasta, odprawować, listów nosić, w łowy chodzić i robotom żadnym podlegać nie będą powinni wiecznemi czasy. Posłuszeństwo iednak względem obrony zamku i miasta tamecznego nieżyńskiego, tylko przełożonym *zamkowym*[19] oddawać, rynstunki do obrony mieć gotowe i na każdą czwierć roku przed urzędem miejskim i zamkowym popisować się powinni będą jakoś dla tym warowniejszej i gruntowniejszej obrony w zamku i miasta tameiszego nieżyńskiego. Urząd wójtowski jakochmy teraz dali, tak i w potomne czasy od nas y successorów naszych dawany bydź ma miesczaninowi przełożonemu tameiszemu nieżyńskiemu, a nie komu inszemu. Podwody tesz pod posłańce nasze za własnemi tylko listy naszemi wedle zwyczaiu innych miast naszych koronnych po wyściu iednak wolności im pozwolonej dawać maią. // Ażeby miasto tym snadniejsze wyżywienie miało, wolno będzie każdemu miesczaninowi nieżyńskiemu na rzece Ostrzu i inszych rzeczkach w ograniczeniu ich przez rewisora naszego im ukazanym ryby łowić. Jeżeliby też kupiec z inszego miasta towar jaki do Nieżyna przywiósł, ma go ogółem, a nie łokciem ani kwartą przedawać. To też osobliwie w tym przywileju naszym za rzecz słuszną i potrzebną wyrazić kazaliśmy, aby w tym nieżyńskim mieście naszym, jako i po wszytkim xięstwie Czerniechowskim, duchowieństwo wszytko nabożeństwa ś. rzymskiego w dyaeceziej posłuszeństwie biskupa Smoleńskiego, a duchowieństwo ruskie w diaeceziej i posłuszeństwie archiepiskopa Smoleńskiego od nas i successorów naszych legitime podanych bydź maią. A urząd tamejszy nieżyński tak zamkowy, iako i miejski, i nikt inny mimo własnych pasterzów ich wyżej opisanych w sprawy duchowne wdawać się i do sądów *swoich*[20] świeckich pociągać ich nie maią. Co wszytko na wieczność utwierdzaiąc ten przywilej ręką naszą podpisaliśmy, do którego i pieczęć naszą koronną zawieść roskazaliśmy. Pisan w Warszawie dnia XXVI miesiąca marca roku pańskiego MDCXXV, panowania naszego polskiego XXXVIII a szwedzkiego XXXII.

Sigismundus, rex.

Andreas Szułdrski, pr[epositus] Gnies[nensis].

---

[19] У копії привілею, опублікованій в «Руській Метриці», це слово відсутнє.

[20] У копії привілею, опублікованій в «Руській Метриці», це слово відсутнє.

Zygmunt III, z łaski Bożej król polski, wielkie xiąże litewskie, ruskie, pruskie, żmudzkie, mazowieckie, inflantskie, a szwedzki, gotski, wandalski dziedziczny król. Oznajmuiemy, iż pokładali przed nami miesczanie miasta naszego Nieżyna, w xięstwie Czerniechowskim leżącego, list rewizora naszego w zamkach od Moskwy recuperowanych urodzonego Hieronima Ciechanowica, podsędka smoleńskiego, którym pomieniony rewizor nasz za osobliwym zleceniem naszym grunty miastu przeległe, część na wygony, część na role miejskie, wymówiwszy iednak z tych gruntów na nas i potomki nasze powinności miastom naszym tamecznym zwyczajne, // w pewnych granicach do pomienionego miasta naszego przyłączył i granice gruntów miastu Nieżynu zawiedzionych i podanych dostatecznie opisał. W czym aby to miasto było bespieczniejsze i wszelkie gospodarstwo na tych gruntach ochotniej prowadzieło, supplikowali nam o to, abyśmy to ograniczenie gruntów miejskich nieżyńskich przez pomienionego rewizora naszego, za roskazaniem naszym uczynione, przywileiem naszym ztwierdzieli, iakosz i list rewisorski na to ograniczenie dany przed nami pokładali. Który tak się w sobie ma:

Hieronim Ciechanowicz, podsędek smoleński, w zamkach i włościach od Moskwy recuperowanych, rewisor i.k.mci. Oznajmuię, iż to upatruiąc, że miasto Nieżyn od wielu lat spustoszałe znacznie, za łaską Bożą rościć i coraz ludzi do niego przybywa, aby się tym bardziej pomnażało i krzepieło, i przeciwko nieprzyiacielowi potężniejsze ostawało, a zatym i Rz[eczy]p[ospoli]tej pożyteczniejsze było, przydałem i rosprzestrzeniłem władzą moią rewisorską od królestwa ich mci sobie daną, gruntów temu miastu Niżynowi, częścią na wygony, których miasto ludne jakie *zwi* [sic!] jest Nieżyn przestronnych potrzebuie, częścią na role, folwarki i sianożęcie miejskie, z których miesczanie nieżyńscy po wyściu wolności sobie danej powinni będą płacić wedle zwyczaiu innych miast i.k.m., Nieżynowi najbliżej przyległych. Granica tych gruntów miejskich niżeńskich poczyna się od dwuch Dziewic rzeczek, gdzie się te rzeczki Dziewice rozdzielili, i granicą Noszówkę z Niżynym, zkąd granica niżyńska idzie, iedną Dziewicą Kropiwny rzeczki najbliższa, ktora się z Kropiwną zchodzi i tamże obie w Ostrz wpadaią, rzeką Ostrzem na dół po błoto Płoskie, błotem Płoskiem w górę z iedną stroną tego błota ku drodze czernichowskiej między Niżynym i błotem Płoskim ku Czernichowu idącej, tą drogą do rzeczki Smolanki, Smolanką *do Sacewi Rudki aż do grunty Kołczowskiego*[21] i mimo budę *Jakuba Niemia*[22], suchodołem do Beresowej rzeczki, a Rybcie o granice z Siwołożem horodziszczem, od Rybca i rzeką Ostrz

[21] У копії привілею, опублікованій в «Руській Метриці»: «*do mostu w górę mimo grunty Kałczowskie».*

[22] У цьому місці маємо різночитання: у П. Кулаковського — «Niemia», «Hiemia», в копії Ф. Кітченка — «Niemca».

mimo Pieczylesy, z Pieczylesów w Hymówkę rzeczkę, tą Hymówką idzie aż pod // Tatarską Mogiłę prosto mimo Rżawiec o granice z dorochyńskim gruntem przez rzeczkę Kropiwnę mimo Rżawiec i mimo Obsyrówkę rzeczkę do tychże dwuch Dziewic, zkąd się granica zaczęła. Którego ograniczenia aby miasto Niżyn spokojnie bez wszelkiej przeszkody używało, dać im ten list mój rewizorski z podpisem ręki moiej i z moią pieczęcią. Dan w Nieżynie dnia dwudziestego szóstego maia roku tysiąc sześćset dwudziestego czwartego.

Hieronim Ciechanowic,
podsędek smoleński, rewisor i.k.mci, ręką swą.

My tedy życząc tego, aby to miasto nasze Niżyn ze wszech miar się pomnażało i krzepiło, a zatym R[zeczy]p[ospoli]tej ozdobę i nieprzyiacielowi postrach czyniło, grunty pomienione, temu miastu naszemu przez rewizora od nas wysłanego zawiedzione i podane, i tym listem rewizorskim opisane, do miasta naszego Niżyna z powinnością iednak miastom naszym, Niżynu przyległym, zwyczajną na wieczność przyłączamy i ograniczenie tych gruntów rewizorskie wyżej opisane ztwierdzamy. A nadto dla lepszego upewnienia i warunku pomienionego miastu naszemu Niżynu daliśmy ten przywilej nasz ręką naszą podpisany. Do którego i pieczęć naszą koronną zwiesić roskazaliśmy. Pisan w Warszawie dnia XXIII miesiąca marca roku pańskiego MDCXXV, panowania naszego polskiego XXXVIII, a szwedzkiego XXXII.

Sigismundus, rex.
And[reas] Szołdrski, prob[oszcz] gnies[neńs]ky.

Władysław Czwarty, z łaski Bożej król polski, wielkie xiąże litewskie, ruskie, pruskie, mazowieckie, żmudzkie, inflantskie, a szwedzki, gottski, wandalski dziedziczny król, obrany wielki car moskiewski. Oznajmuiemy tym listem naszym wszem wobec i każdemu zosobna, komu to wiedzieć należy, iż pokazane są przed nami przywileie dwa pargaminowe, ręką naiaśniejszego ś. pamięci króla i.mci Zygmunta III, pana ojca naszego, podpisane, z przyciśnieniem pieczęci koronnej de data w Warszawie dnia // dwudziestego szóstego miesiąca marca roku pańskiego tysiąc sześćset dwudziestego piątego wydane, nieskazitelne i niwczym nienaruszone. Pierwszy, którym ś. pamięci k.i.m. pan ociec nasz miastu Niżynowi, w xięstwie Czernichowskim leżącemu, przez częste incursie nieprzylacielskie i przechodzenia wojska kozackiego Zaporoskiego spustoszonemu, dla tego żeby tym lepiej i potężniej sadowić się mogło, Prawo Majdeburskie, według którego wszyscy sądzić się maią, i inne wolności, to jest wszelakich towarów wolne kupowanie i przedawanie, handlów prowadzenie, napoiów rozmaitych, mianowicie gorzałek palenie i onych szynkowanie, nie ponosząc przeszkody od tamecznych dzierżawców, więc i pożytki pewne miastu temu służące, role, grunty, pola i włoki na burmistrza, pisarza miejskiego, także i ratusz miasta tego Niżyna przez ś. pamięci k.i.m. pana ojca naszego naznaczone są. Drugi zaś ograniczenie miasta

1.
2395 (un. 126)

2

Jan Kazimierz

Z Bożey łaskie Król Polski, Wielkie Xża Litew. Ruś. Bus. Marow. Żmudz. Inflant. Smol. Czern. a. Szwedzki, Gothski Wand. Driedzieny Król.

Oznaymuiemy niniieyszym przywileiem naszym, ktorem przed y kazdem nowina komu to niedziś należy albo potym należało na czasy potomne, produkowane ma przed Nami dwa Pargaminowe przywileie Xcia Mazowieckiego Swiętey pamięci Króla Pana Zygmunta III. Pana Oyca Naszego podpisane, de Data w Warszawie, dnia Srzedziestego Srzodziestego Miesiąca Marca, Roku Pańskiego Tysiąc Sześć Set Dwudziestego Piątego wydane, z ktorych Pierwszy prawo Magdeburskie, Drugi. Ograniczenie Miasta Nowego w sobie zamykaiąc. Tudzież Confirmatią tychże dwóch przywileiów generalną z podpisem Mazowieckiego Swiętey pamięci Władysława IV. Brata Naszego, de Data w Warszawie dnia 9. Miesiąca Maia Roku Pańskiego Tysiąc Sześć Set Trzydziestego Trzeciego. wszystkie pierwsze Konunc Stwierdzone, całe y Nienaruszone, ktorych tak Tenor. iako to iden po drugim słowo w słowo wyrażony iest. - Zygmunt III. z Bożey łaski Król Polski, Wielki Xiąże Litewski, Ruski, Pruski, Mazowiecki, Żmudzki, Inflantski, a Szwedzki, Gothski, Wandalski Driedzieny Król. Oznaymuiemy tym listem Naszym na wieczne potomne czasy, Iż za obłudne Nasze i Oyczyzny Naszey pod wzgledem panowaniem Naszym, wprzod za odwagą Nas Samych pod Smoleńsk, A potym za Expedycią Nayiaśnieyszego Królewica JMci Władysława Syna Naszego pod Stolicę Moskiewską, iako rowno Zamki, Miasta y Wsie Państwa Naszego, ktore był za pomocą Naszych dziedzicznych Nieprzyiaciel Moskiewski, paląc wszędzie niesprawiedliwie za Granicą, spustoszeniem rożnem ogniem odemnał, y poniadł, tak y Horodzieyszą Stanę Nowego w Xięstwie Czernichowskim leżące, tenże nowo osiadłe, wzgledem z nie nieprzyiacielskich iest recepiowane y do państwa Naszego przywrocone, My vpatrznie za to Horodzieyszą pogranicznę, nowo osiadłe Nowego, bedąc na zawsze obronnym w Watach, nie tylko samo swoiey nieprzyiacielskiey strzymał ale y granicom państwa Naszego, Koronnym zastawę bydź moc. Życzemy tego za swoią miarą, aby za iako nayl

Окр. Ф. Сушинъ
Т. Кашаревъ, пер.
Записано 31 Марта 1847 г.
на 15 и 16 стр.

Док. №20. ІР НБУВ, ф. VIII, № 2395 (ун.: 126), арк. 2

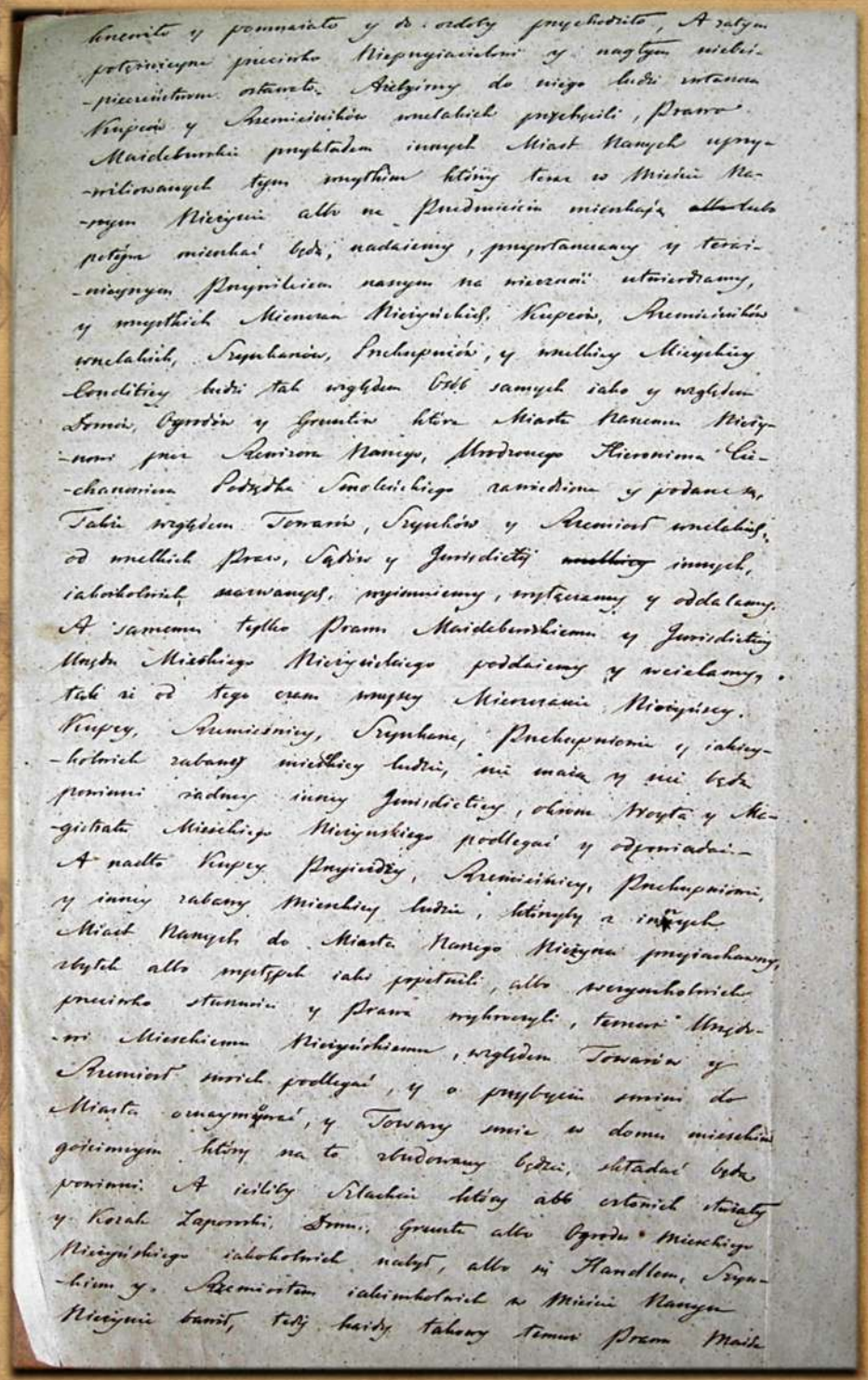

Док. №20, арк. 2 зв.

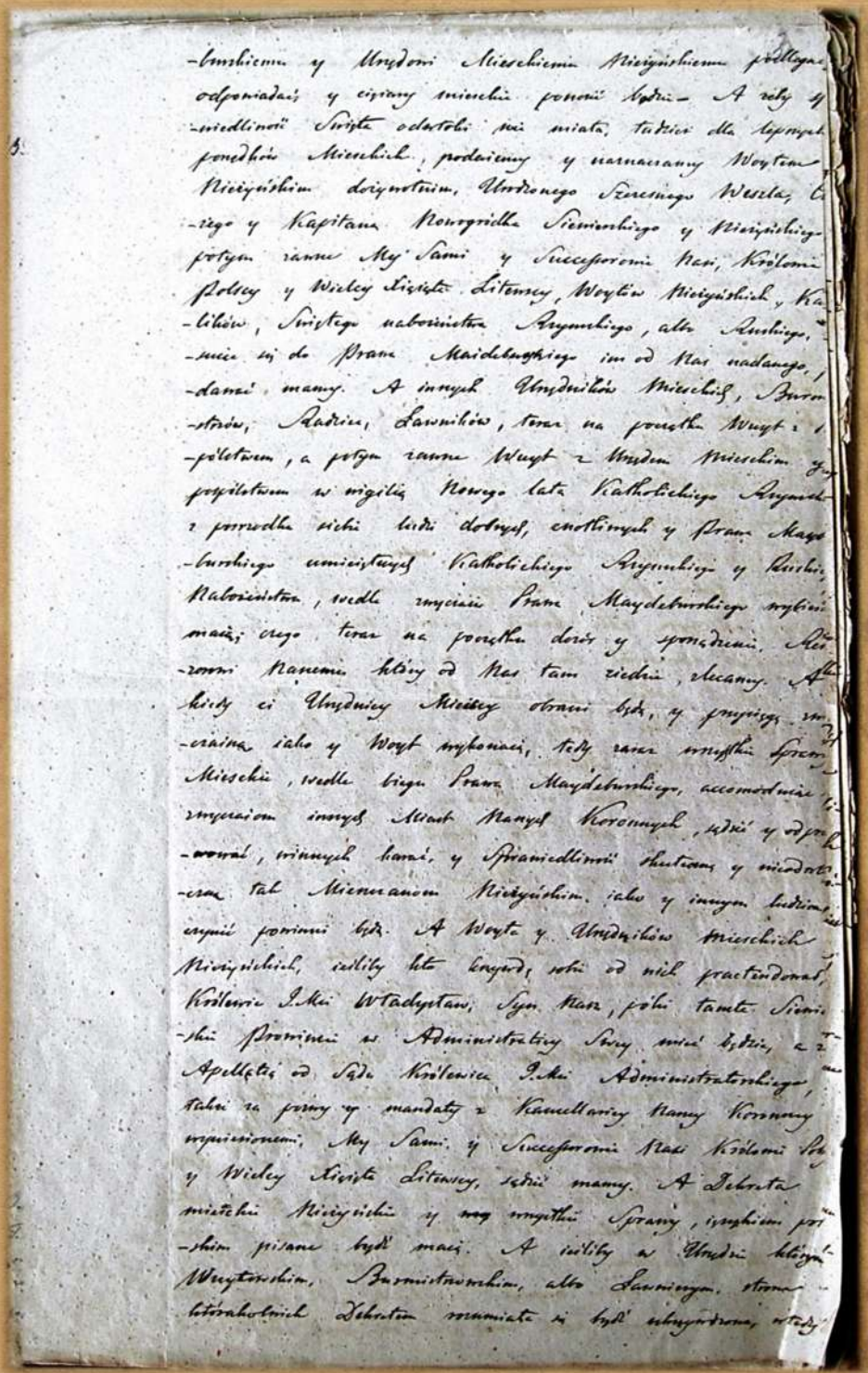

Док. №20, арк. 3

Док. №20, арк. 3 зв.

aby Grobla u dwóch tylko Młynów stanęła, na Rzece Ostrzu
miasta naiblizszych, wedle potrzeby rozpoznać, y stany nanowić
a drzewo, Chmiz, kamienie, które do młynów nowo ma y Mły-
-nów poprawować będzie. A ieżeliby który Mieszczanin Nie-
-zależny Stół y gruntów posiadał, tedy z nich swoiemi ustawy
Rewizorskiemi, po wyiściu statków im nadanych, płacić będzie. Sole-
-rom też którzy Sól uchwalitą podległą y Cłu od Towarów
zwyczaiem płacić powinni będą. Acz by Obywatele mieszczy
Niezależny ochotnicy w swoiach swoich pracowali, y dobro pospolite
mieszczan obmyślali, naelaiowany y fundusziowany nieznanymi czasy
na Woyt-ostwo Niezależnie który Gradowicie, na Burmistrzow
-stwo który Dwanaście, na Pisarzow Miesczkich który Cztery
od swoiey powinności obcym uchylać Sprawy wolnych, a
który te pomienione nie przy Ostrzu, ale przy Obywatelach
naczelnemi czasy rostrząsać maią. Osobliwie na Foltrach
Ratuszny do Szynkuli mieszczy nadaiemy y fundusziemy
nieznanemi czasy który Trybunału od swoiey powinności bro-
uchylać Sprawy wolnych. Nadto do tegoż Szynkuli miesz-
-czy na pożytek mieszczan rzeźby, targowe stancye zwyczaiem
od swoich rzeczy przyzwoity który na przedaż przynoszą,
taksi od koni, Bydła, Worów, Ryb, Skór, &c. pomienio-
-ne też od Zbóż przedawnych, y ważone od wag swoiskich Towarzy
który powinna y sprawiedliwa być ma, do Szynkuli
Mieszczy nieznanymi czasy nadaiemy. Dom Gościnny iden
w Mieście dla Kupców z innych Miast Państw przyiezdżaią-
-cych, a drugi na Przedmieściu dla Kupców Mieszczkich, taksi
Ścianie pospolite, Jatki Rzeźnicze, Obwodni Mieszczanom Niezależ-
-nym obwodzać y na miejscu sprzedanym postawić, y z tego
wszystkiego dochod stanowy, taksi od kupców względem kupiectwa
od Rzemieślników, Piekarzów y swoich Rzemieślników Niezależ-
-nych względem Rzemiosła po kilku groszy na rok, wedle po-
-rządku przyiętym ich do Szynkuli mieszczy brać pozwalamy.
Taksi Młyn na Rzece Ostrzu gdy mile od
Miasta Niezyna, y Mostowe które oni sami mieszczanie Nie-
-zależny na gruncie niezależnym po który gruntach maiscie y u-
-bili wedle ustawy Rewizorskiey brać maią. Co My do tegoż
Szynkuli Mieszczy Ratuszny nieznanymi czasy postrzegamy, y

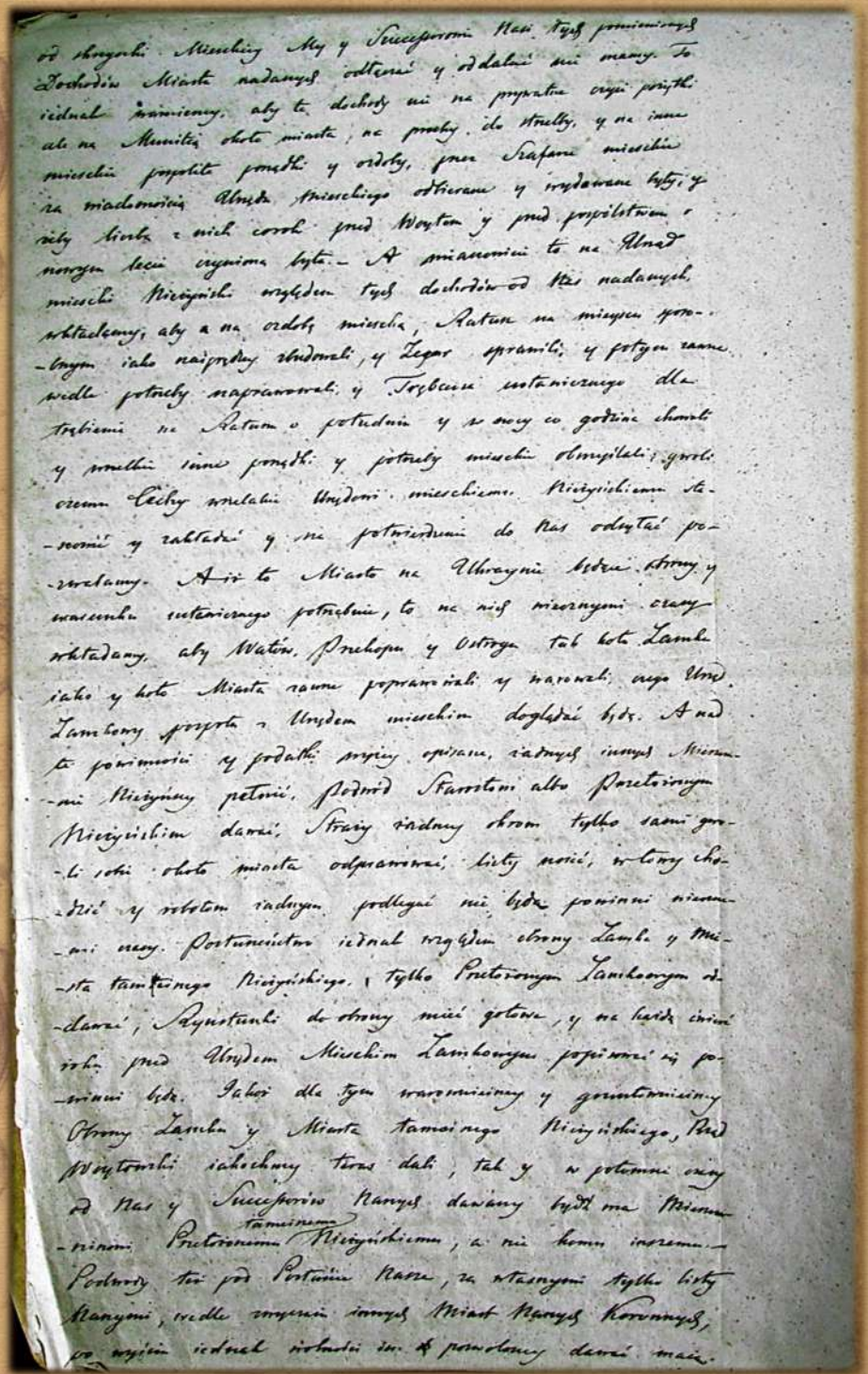

Док. №20, арк. 4 зв.

Ariely miasto tym mianuiący wyrażenie miało, mianowicie hasłem Mieszczanom Mieyskim na Prawa Ich-
-tem y innych Przywileiach ich ograniczenia ich przez Starostę Nowego im vchwalonym, Ryby tamie, Pasieki tey krainie
z innego Miasta Towar iakikolwiek do Mieyca przyiazd,
nie go ogulem a nie tobiem ani kwarta pradem
To tez osobliwie w tym Przywileiu Nowym za rzecz
stanowi y potrzebne wyrazić kazalismy, aby w tym Mieyscu
Mieszczanom Nowym, iako y w innych Miastech
Czernichowskim Duchownistwo swoie nabożeństwo S.
Krzyskiego w Diecezyi y protectorstwie Biskupa Smo-
-leńskiego, a Duchowieństwo Ruskie w Diecezyi y pro-
-tectorstwie Archiepiscopa Smoleńskiego od Nas y Successorów
Naszych legitime podawszy, trzymać maią. A Ponieważ te-
-meiny Mieyskie tak Zamkowy iako y Mieyski y inne
inny mimo wtamych Partenów ich wyżey opisanych, w tym
-my duchowne wdawać się y do rządu swoich Sprzecznych
pociągać ich nie maią. Co swoie na wieczność u-
-twierdzaiąc tey Przywileiy ręką Naszą podpisawszy, Do
kleynotu y Pieczęć Naszą Koronną zawrzeć rozkazalismy.
Pisan w Warszawie Roku MDCXXVI. Mca Marca. Panowania
Naszego Polskiego XXVIII. a Szwedzkiego XXIII. Sigismundus Rex. Andreas
Szydłowski Pr. Gnes. Pp. – Zygmunt III. z Bożey
Łaski Król Polski, Wielki Xiąże Litewski, Ruski,
Pruski, Zmodzki, Mazowiecki Inflantski, a Szwedzki,
Gotski, Wandalski dziedziczny Król. Oznaymuiemy iż
przed Nami Mieszczanie Miasta Nowego Mieyskiego
w Xięstwie Czernichowskim leżącego, list Panieren Na-
-szych w Zamku od Mohyly exemplowany, Urodzonego
Hieronima Siechanowicza Podyadki Smoleńskiego, który
przywiezony Mowiąc Nam za osobliwym zleceniem Naszym
grunty miasta przyległe, czyli na ogrody czyli na ro-
-le mieyskie, wymawiamy y sedzieć y tych gruntów na Nas y potomki
Nasze pożytkowie Miastem Nowym tamecznym zwyczaiem

Док. №20, арк. 5

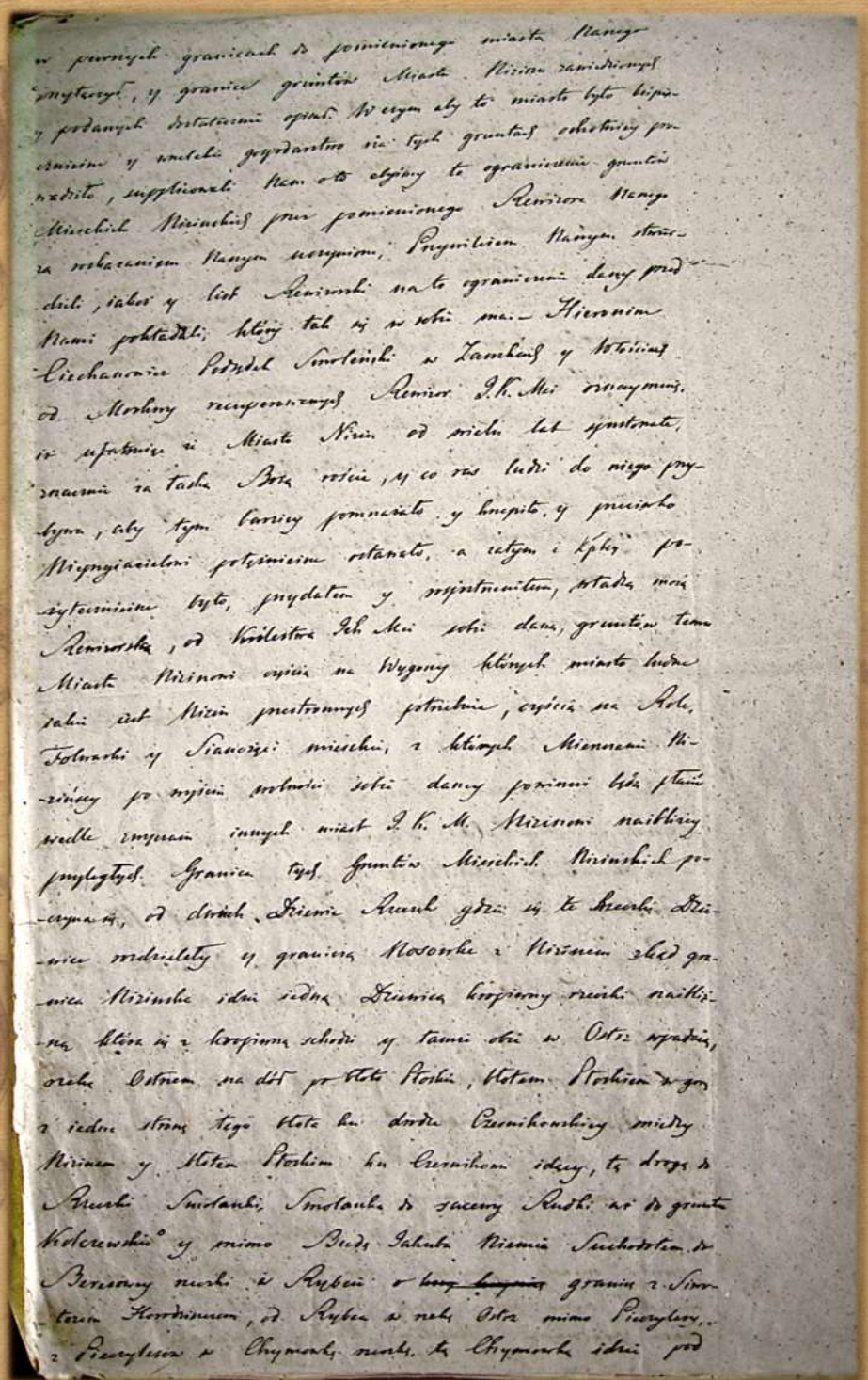

Док. №20, арк. 5 зв.

Tatarską mogłby przez mimo Prawieu o granicy z Domkiem
gruntem przez ruskę Korpiany mimo Prawieu y mimo Opisy-
-rzeby ruskę do tychże dwuch Dzierni idąc za granicę zaczęte,
którego ograniczenia aby miasto Nirin [illegible] spoko-
-ni bez wszelkiey przeszkody wzięnate, dali im ten list mój Re-
-wizorski z podpisem ręki mojey y z moią pieczęcią. Dan
w Nirinie dnia 8 dwudziestego Siodmego Maia, Roku Pańskie
Tysiąc Dwudziestego Czwartego. Hieronim Ciołkowicz Podskarbi
Smoleński, Rewizor J.K.M. ręką swą. - My tedy życząc tego
aby to miasto nasze Nirin ze wszelką wiarą za pomocą
y bezpieczeństwo, z ratuszem y Sądy ordynarzy y wszystkiemi po-
-winnościami przy-
-wrócić, gruntu przyłączone temu miastu naszemu
przez Rewizora od nas wysłanego zamierzone y podane z tego
listem Rewizorskim opisane do Miasta Naszego Nirina
z przywileiów zdawna Miastom naszym Nirinu przysługuiących
wszystkim na ten wszystek przytaczamy, y ogrzaniemi tych
granic Rewizorskich wszystkich opisem stwierdzamy. A nadto
dla lepszego upewnienia y wiadomości potomnych Miast
naszemu Nirinu dalismy ten Przywiley nasz ręką naszą
podpisany, do którego Pieczęć Nasza koronna zawiesić ro-
-zkazalismy. Pisan w Warszawie Dnia XXIIII. Mca Marca,
Roku Pańskiego MDCXXV. Panowania naszego Polskiego
XXXVIII. a Szwedzkiego XXXII. Sigismundus Rex. da-
-dres Szczodrki P. Gnoiński. - Pieczęć Confirmatiey.
Władisław IV. z łaski Bożey Król Polski, Wie-
-kki Xiąże Litewski, Ruski, Pruski, Mazowiecki
Żmudzki, Inflantczki, a Szwedzki, Gotthski Wandalski Dzie-
-dziczny Król, Obrany Wielki Car Moskiewski, Oznaimuiemy
tym listem naszym wszem wobec y każdemu z osobna
komu to wiedzieć należy, że położone y przed Nami
Przywileiu dwa Pergaminowe, ręką Królewskiego Świętey Pamię
Króla JMci Zygmunta IIIgo Pana Oyca Naszego podpisane,
z przyciśnieniem pieczęci koronney na Date w Warszawie, dnia

Док. №20, арк. 6

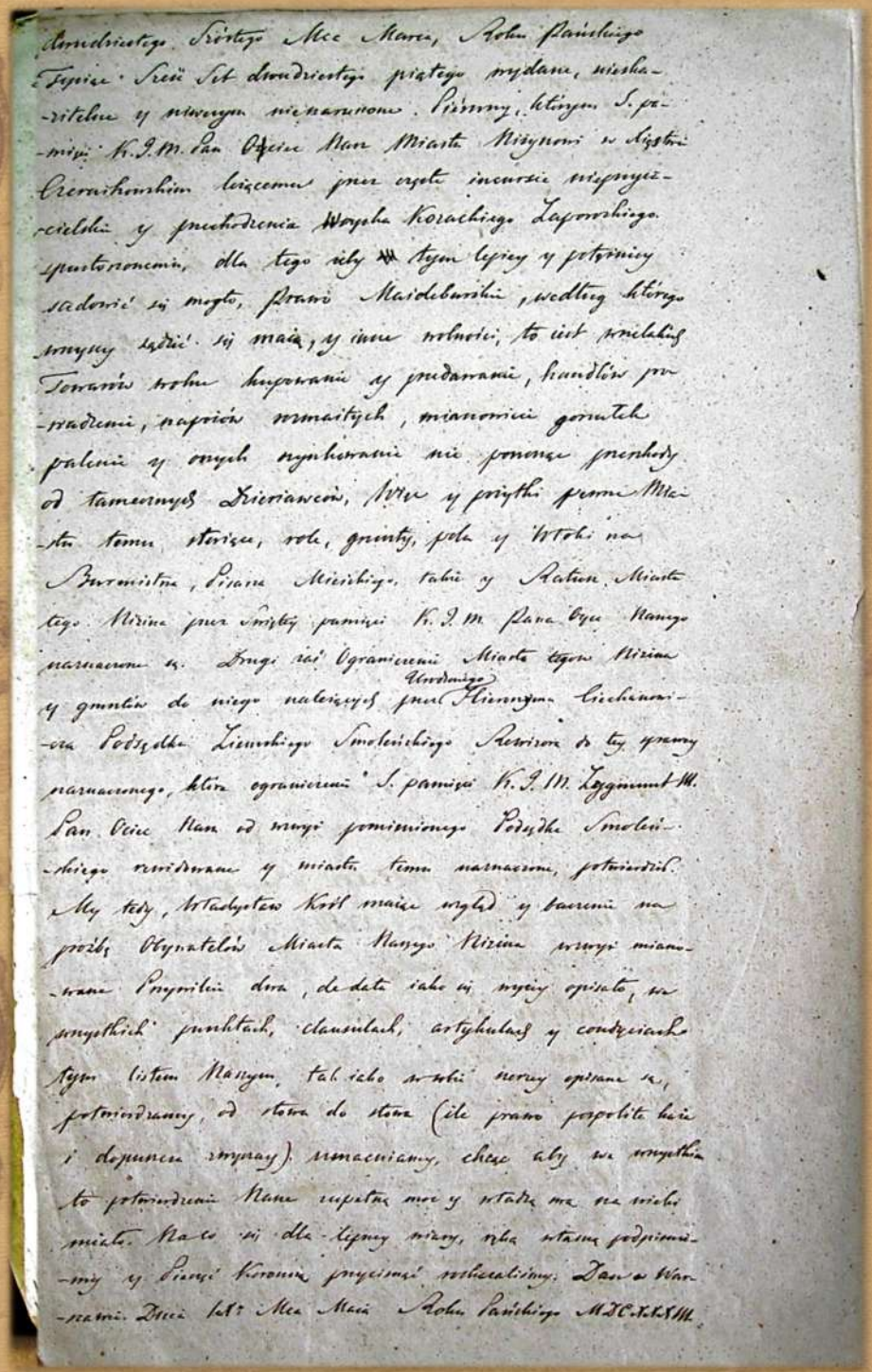

Док. №20, арк. 6 зв.

Panowania Naszego Polskiego y Szwedzkiego. Pierwszego roku. Władysław Rex. Joannes Bedermann. My tedy Jan Kazimierz. z Bożey łaski Król Polski
1 ex: w: w: maiąc względ y bacznie na prośby Obywatelów Miasta Nasze Rissy, wszyscy mianowanie Poprzednich dwa Pierwey Prawa Magdeburskiego y inne wolności y przywileie przez Miasta temu służące, Długi Ograniczeniu Miasta tegoż Rissy y gruntów do niego należących w ubiegłe zamieszanie, do Datah ich wyżey expilate, we wszystkich Punktach, Clauzulach, Artykułach y Kondycyiach tym Przywileiom Naszym, stale zabo-
wie nowy opisanie z, od stawa do stawa Sobie Panu po-
spolicie Nam, y dopuszczam wszystkim: to znaczeniem, chcąc aby we wszystkim to potwierdzenie Nasze supełna moc y władza na wieki miało. Na co w dla lepszey wiary Pieczęć Nasza podpisaniem, y Pieczęć Koronna przycisnąć rozkazuiemy. Dan w Warszawie Dnia N. Miesiąca Września, Roku Pańskiego MDCLIX. Panowania Królestw Naszych Polskiego XI. a Szwedzkiego XVI: Roku.

podpisano: Jan Kazimierz Rex

Euwarist Jan Bełżecki
Pisarz y Dworzanin Pokiowy Ks. Ml.

Przywileiu tym Przywileiu Pieczęć wisiała
w żółtym pasie.

Przepisany w Rissy, z oryginału pisanego na Pargaminie, znaleziony się w tamecznym Magistracie. Tytuły Jana Kazimierza pisane czerwonym atramentem, reszta czarnym.

1844 r. 17 Grudnia

Польський король
Сигізмунд III Ваза

tegoż Niżyna i gruntów do niego należących przez urodzonego Hieronima Ciechanowica, podsędka ziemskiego smoleńskiego, rewizora do tej sprawy naznaczonego. Które ograniczenie ś. pamięci k.i.m. Zygmunt III, pan ociec nasz, od wzwyż pomienionego podsętka smoleńskiego rewidowane i miastu temu naznaczone, potwierdzał. My tedy Władysław król maiąc wzgląd i baczenie na prośbę obywatelom miasta naszego Niżina wzwyż mianowane przywileie dwa de data, jako się wyżej opisało, we wszytkich punktach, clausulach, artykułach i conditiach tym listem naszym, tak jako w sobie serzej opisane są, potwierdzamy od słowa do słowa (ile prawo pospolite każe i dopuscza zwyczaj) umaczniamy, chcąc aby we wszytkim to potwierdzenie naszą zupełną moc i władzę swą na wieki miało. Na co się dla lepszej wiary ręką własną podpisuiemy i pieczęć koronną przyciśnąć roskazaliśmy. Dan w Warszawie dnia dziewiątego miesiąca maia roku pańskiego MDCXXXIII, // panowania naszego polskiego i szwedzkiego pierwszego roku.

Wladislaus, rex.

Ioannes Bederman, m[anu] p[ropri]a.

My tedy Ian Kazimierz, z Bożej łaski król polski etc., maiąc wzgląd i baczenie na proźbę obywatelów miasta naszego Niżyna wzwyż mianowane przywileie dwa: pierwszy Prawo Majdeburskie i inne wolności i pożytki pewne miastu temu służące, drugi ograniczenie miasta tegoż Niżina i gruntów do niego należących w sobie zawieraiące, de data jako się wyżej opisało, we wszytkich punctach, articułach, clausulach i conditiach tym przywileiem naszym, tak jako w sobie szerej opisane są, od słowa do słowa (ile prawo pospolite każe i dopuscza zwyczaj) umacniamy, chcąc aby we wszytkim to potwierdzenie nasze zupełną moc i władę swą nawieki miało. Na co się dla lepszej wiary ręką naszą podpisuiemy i pieczęć koronną przyciśnąć roskazaliśmy. Dan w Warszawie dnia X miesiąca wrzesnia roku pańskiego MDCLIX, panowania królestw naszych polskiego XI a szwedzkiego XII roku.

Ian Kazimierz, król. Locus sigilli cancellariae n[ost]rae maioris.

Euarist Ian Bełżecki, pisarz i dworzanin pokoiowy króla ie[go] mci, m[anu] p[ropria].

*(**Оригінал:*** ІР НБУВ, ф. VIII, № 2395 (ун.: 126), арк. 2–7. *Копія. Друкується за копією, зробленою 1844 р. в Ніжині з оригіналу співробітником Археографічної комісії при Київському університеті св. Володимира Ф.А. Кітченком. Оригінал привілею зберігався спочатку в архіві Ніжинської міської Думи, а в 1928 р. — в рукописному відділі книгозбірні Ніжинського інституту народної освіти. Зараз його місцезнаходження невідоме.* ***Опис:*** «Подтвердительная эта грамота Яна Казиміра писана на польскомъ языке, на пергаментномъ весьма большого размѣра листѣ и подписана собственною рукою короля: «Ian Kazimierz Crol». На срединѣ грамоты нарисованъ гербъ города Нѣжина. К грамотѣ этой привѣшена на шелковомъ разноцвѣтномъ шнуркѣ польская коронная печать, въ кругломъ футлярѣ

изъ бѣлаго листоваго желѣза». ***Бібліографія:*** Историко-статистическое описаніе Черниговской епархіи. Кн. VII. Чернигов, 1873. С. 416–417; Петровський М. Надання Ніжину Магдебурзького права у 1625 р. *Чернігів і Північне Лівобережжя: огляди, розвідки, матеріяли*. К., 1928. С.301–314. ***Публікація:*** Рігельман О. Літописна оповідь про Малу Росію та її народ і козаків узагалі. К., 1994. С. 177–184 *(помилково датований 1639 р.);* Кулаковський П. Руська (Волинська) метрика. Книга за 1652–1673 рр. Пам'ятки історії Східної Європи. Джерела XV–XVII ст. Т. V. Острог; Варшава; Москва, 1999. С. 175–184.; Білоус Н. До 400-річчя Магдебурзького права місту Ніжин. *Краєзнавство*. 2025. № 1. С. 72.*)*

№ 21. 1659, вересня 10. — *Привілей польського короля Яна Казимира на підтвердження магдебурзького права місту Ніжину (переклад, зроблений 1749 р. в місті Глухові, в Генеральній військовій канцелярії)*

Янъ Казѣмиръ, з Божей ласки король полскій, великій князь литовскій рускій, прускій, мазоветскій, жмудскій інфлянскій, смоленскій, чернѣговскій, а шведскій, готскій, вандалскій дѣдичній король. Ознаймуемъ нынѣшнимъ привилеемъ нашимъ всѣмъ вобецъ и каждому зособна, кому о томъ вѣдати належить, албо будетъ належати на часы потомніе. Продукованіе суть передъ намы два паркіамѣновіе привилеи рукою наяснѣйшого святой памяти короля его мосцѣ Жигимунта Третего, пана отца нашего, подписанніе, данніе в Варшави дня 26, мсця марта року гсподнего тисяча шесть сотъ двадцать пятого виданніе, з которихъ первій право майдебурское, другій ограничене мѣста Нѣжина в себѣ замикають. Тутъ же конфѣрмація тихъ обохъ привилеевъ генералная, с подписомъ наяснѣйшого святой памяти Владислава Четвертого, брата нашего, данная в Варшави дня 9, мсця мая року гсподнего тисяча шесть сотъ тридцать третего, всѣ печатью коронною ствержденніе, цѣло невчомъ ненарушенніе, которихъ такій тенор, якій тутъ еденъ по другомъ слово в слово виражоній есть:

Жигмунтъ Третей, зъ Божей ласки король полскій, великій князь литовскій, рускій, прускій, мазоветскій, жмускіий, інфлянскій, а шведскій, готскій, вандалскій дѣдичній король, ознаймуемъ тимъ листомъ нашимъ на вѣчніе потомніе часы, ижъ за особливою ласкою и опатрностію Божіею под щасливимъ пановањемъ нашимъ, впредь за отвагою // насъ самихъ под Смоленскъ, а потимъ за експедиціею наяснѣйшого королевича его мосцѣ Владислава, сина нашего, подъ столицу Московскую, яко іншіе замки, мѣста и волости панства нашего, которіе билъ за предковъ нашихъ дѣдичній непріятель москвитинъ, пакта вѣчніе несправедливе зломивши, фортелне розними часы уворвалъ и посѣлъ, такъ и городище наше Нѣжинъ, в князствѣ Чернѣговскомъ лежачое, тепер новоосѣлое, щасливе з рукъ непріателскихъ есть рекуперованное и до панства нашего

приверненное. Мы, упатраючи же тое городище пограничное новоосѣлое Нѣжинъ, будучи на мѣсцу оборонномъ в валахъ, не тилко саміе імпети непріателскіе здержати, але и границамъ панства нашего короннимъ заслоною бути можетъ, зичимо того зо всѣхъ мѣръ, абися яко найлѣпше крепило и умножалось, и до оздоби приходило, а за тимъ потужнѣйше противъ непріателей и наглимъ небезпечностямъ оставало. Ажебысьми до его людей, звлаще купцовъ и ремесниковъ всякихъ приохотили, право майдебурское прикладомъ иншихъ мѣстъ нашихъ упривилейованнихъ тимъ всѣмъ, которие тепер в мѣстѣ нашемъ Нѣжинѣ або на передъмѣстю мешкаютъ, любо потимъ мешкати будуть, надаемъ, привлащаем и теперешнимъ привилеемъ нашимъ на вѣчность утверждаемъ. И всѣхъ мѣщанъ нѣжинскихъ, купцевъ, ремесниковъ всякихъ, шинкаровъ, перекупцевъ и всякой мѣской кондиціи людей такъ взглядомъ особъ самихъ, яко и взглядомъ домовъ, огородовъ и грунтовъ, которіе // мѣсту Нѣжину през ревизора нашего урожоного Іеронѣма Цѣхановича, подсудка смоленского заведенніе и поданніе суть. Такъ же взглядомъ товаровъ шинковихъ и ремеселъ всякихъ, от всякихъ правъ, судовъ и юрисдикцій інихъ, якож колвекъ названихъ, віймуемъ, вилучаемъ и отдоляемъ, а самому толко праву майдебурскому и юрисдикціи уряду мѣского Нѣжинского поддаемъ и вцѣляемъ. Такъ ижъ од того часу всѣ мѣщанѣ нѣжинскіе, купцѣ, ремесники, шинкарѣ, перекупцѣ, и якой колвекъ мѣской забави люде не мають и не будуть повинни жадной іншой юрисдикцією, окромь войта и магистрату мѣского Нѣжинского подлѣгати и одповѣдати. А надто купцѣ пріезжіе, ремесники, перекупцѣ и інніе мѣской забави люде, которіе бы з инихъ мѣстъ нашихъ до мѣста нашего Нѣжина пріихавши, збитокъ албо виступокъ якій пополнили, албо в чимъ колвекъ противно слушности и праву викрочили, тому ж урадови мѣскому Нѣжинскому, взглядомъ товаровъ и ремеслъ своихъ подлѣгать, и о прибитю своему до мѣста ознаймовать, и товаръ свой в дому мѣскомъ гостиномъ, которій на тое збудованній будетъ, складати повинни будуть. А если би шляхтич которій, албо чловѣкъ служаліи , и козакъ запорожскій, дому, огорода албо грунту мѣского нѣжинского якого колвекъ набылъ, албося гендлемъ, шинкомъ и ремесломъ якимъ колвѣкъ в мѣстѣ нашемъ Нѣжинѣ бавилъ, теди кождій таковій по томуж праву майдебурскому и урядови мѣскому нѣжинскому подлѣгати и одповѣдати, и тяжари мѣскіе поносити будетъ. А жебы справедливость святая // одволоки не мѣла, тутъ для лѣпшихъ порадковъ мѣскіхъ подаемъ и назначаемъ войтомъ нѣжинскимъ доживотнимъ урожоного Щасного Вешля, хоружого и капитана Новгородка Сѣверского и Нѣжинского. И потимъ завше мы сами ж и сукцесорове наши королѣ полскіе и великіе князѣ литовскіе войтовъ нѣжинскихъ католѣковъ святого набоженства римского албо руского, стосуючися до права майдебурского, от насъ имъ наданого, подавати

маемъ, а иншихъ урадниковъ мѣскихъ, бурмистровъ, райцовъ, лавниковъ теперь напочатку войтъ с посполствомъ, а потимъ завше войтъ з урадомъ мѣскимъ и с посполствомъ в навечеріе Нового Лѣта католицкого римского змежи себе людей добрихъ, цнотливихъ и права майдебурского умѣетнихъ, католицкого римского и руского набожества ведлугъ звичаю права магдебурского обирати маютъ, чего теперъ на початку дозор и споражене ревизорови нашому, который от нас тамъ зъедетъ, злецаемъ. А когда тіе урадники мѣскіе обрани будуть и присягу обичайную, яко и войтъ виконаютъ, теди заразъ всѣ справи мѣскіе, ведлугъ бѣгу права майдебурского стосуючися, звичаемъ иншихъ мѣстъ нашихъ короннихъ судить и отправовать, виннихъ карать и справедливость скутечную и неодволочную такъ мѣщаномъ нѣжинскимъ, яко и общимъ людемъ чинити повинни будуть, а войта и урадниковъ мѣскихъ нѣжинскихъ, если бы хто кривду себѣ от ихъ претендовалъ, королевичъ его мосць Владиславъ, синъ нашъ, поки тамъ тіе сѣверскіе провинціи в администраціи своей мѣти будетъ, а за аппелляціею от суду королевича его мосцѣ адміньстраторского, так же за позви и мандати з канцеляріи нашей коронной винесенними, ми самі и сукцесорове наши королѣ полскіе и великіе // княжата литовскіе судити маемъ. А декрета мѣскіе нѣжинскіе и всѣ справи язикомъ полскимъ писанніе быть маютъ, а если бы в судѣ которомъ войтовскомъ, бурмистровскомъ албо лавничомъ сторона которая колвѣкъ декретомъ розумѣлися быти укривжена, теди кождому укривжоному от якихъ колвекъ декретовъ аппелляціей такимъ способомъ, яко мѣсто наше Чернѣговъ заживаетъ, позволяемъ. Еднак, от такихъ справ, которіе бы пятидесяти золотихъ не переходило, от суду войтовского, бурмистровского и лавничого аппеляціи ити не маютъ. И до печатованя справъ мѣскіхъ нѣжинскіхъ ураду бурмистровского и лавничого за герб мѣскій назначаемъ Святаго Юрія на коню с копьемъ в зброяхъ убранного; а жебы то мѣсто наше Нѣжинъ тимъ прудше росло и запомагатися могло, яко имъ торговъ и гендлевъ всяких пристой нихъ позволяемъ, такъ и то варуемъ ижъ волно будетъ кождому мѣщанинови нѣжинскому вѣчними часы теди пива варити, солоди робити, горѣлку курити и всякие таковие трунки домовіе и привозніе, такъ же віна малмазіи, галеканти и протчое гарцемъ справедливимъ, албо квартою лвовскою шинковать без жадной перешкоди вѣчними часы. А взглядомъ таковой вѣчистой в шинкахъ волности повиненъ будетъ каждій мѣщанинъ нѣжинскій, так же и казакъ, которій шинковать будетъ, в кождійрок о свтомъ Мартинѣ в осень заплатити капщизны по золотихъ полтретя от каждого напою, особливе которійсамъ на продаж робити албо шинковати будетъ, а той капщизнѣ всѣ якого колвекъ стану которіе бы горѣлки робили, албо // напой якій колвекъ в мѣстѣ нашемъ Нѣжинѣ шинковать хотѣли, подлегать мають, и взглядомъ наданя теразнѣйшого

права и волности починати мають платиты и виплачувати завше тую капщизну от року пришлого 1626. Надто повинны будуть всѣ мѣщане нѣжинскіе за такимъ позволе*н*емъ шинковъ и корчемъ, солода и збожа свои у млинахъ молоти нашихъ на рѣцѣ Острѣ под сами*м*ъ мѣстомъ Нѣжиномъ и платити за мливо ведлугъ устави ревизорской. Если бы те*ж* когда млини наши от мѣста найбли*ж*шіе з якіхъ колвекъ причинъ мѣлися зопсовати, албо гребля направи потребовала, теди всѣ мѣщане нѣжинскіе челядь свою яко на гвалт посилати мають, абы греблю у двохъ толко млиновъ нашихъ на рѣцѣ Острѣ мѣста найблизшихъ ведлугъ потреби *записовать*[23] и соломи навозить, а дерево, хворостъ, камѣне волость до млиновъ вози*т*ь и млиновъ поправлять будуть, а если би которіе мѣщанѣ нѣжинскіе ролѣ и грунтовъ потребовали, теди з нихъ ведлугъ устави ревизорской по вистю слободи имъ наданой платиты будуть, поборамъ тежъ которіе Рѣчь Посполитая вхвалила подлѣгать и цла о*т* товаровъ звичайное повинни платиты будуть, ажебы урадники мѣскіе нѣжинскіе охотнѣй въ урадахъ своихъ працевали и добро посполитое мѣское обмисляли, надаемъ и фундуемъ вѣчними часы на во*й*товство нѣжинское волокъ двадцать, на бурмистровство волокъ дванадцать, на писаровъ мѣскихъ волокъ чотири, отъ всякихъ повинностей окромь ухвалъ Речи Посполитой волнихъ, а волоки тіе помянутіе не при особахъ, але при урада*х*ъ // вечними часы зоставати маютъ. Особливе на фо*р*варо*к*ъ рату*ш*ънійдо скринки мѣской надаемъ и фундуемъ вѣчними часы волокъ тридцать о*т* вс*я*кихъ повинностей, кромѣ ухвалъ Речи Посполитой волнихъ, надто до тоей же скринки мѣской надаемъ и фундуемъ вѣчними часы волокъ тридцять о*т* всякіхъ повинностей, кромь ухвалъ Речи Посполитой волнихъ, надто до тоей же скринки мѣской на посполитіе мѣскіе оздобы, торговое слушне и звичайне о*т* всякіхъ рѣчій привознихъ, которіе бъ на прода*ж* привезено, такъ же о*т* коней бидла, возовъ рибъ, селедцевъ и про*т*чего помѣрчее те*ж* о*т* збожжъ продажнихъ, и весовое о*т* вагъ всяки*х* товаровъ, которіе порадне и справедливе бути маютъ до скринки мѣской вѣчними часы надаемъ. Домъ гостинній еденъ в мѣстѣ для купцовъ з инихъ мѣстъ нашихъ прие*з*джаючихъ, а другій напередъ мѣста для купцей московски*х*; та*к* же лазнѣ посполитіе, ятки резничіе урадови мѣскому нѣжинскому збудовать и на мѣсцю способномъ поставить, и с того всего доходъ слушній, такъ же от купцовъ взглядомъ купецтва, от ризниковъ, пекаровъ, и всякихъ ремесниковъ нѣжинскихъ, взглядомъ ремесла по килко грошей на рокъ ведлугъ пропорцій пожитку ихъ до скринки мѣской брать позволяемъ. Такъ же млинъ овдѣевскій на рѣцѣ Острѣ, пов милѣ от мѣста Нѣжина на низъ, и мостовое, которое оны самы мѣщане нѣжинскіе в грунтѣ нѣжинскомъ по злихъ переездахъ

[23] Описка перекладача. Повинно бути: «*засиповать*».

мостили и робили, ведлугъ устави ревизорской брати маютъ. Щоты до тоей же скринки мѣской ратушной вѣчними часы прилучаемъ, и до скринки мѣской мы и сукцесорове наши тихъ помянутихъ доходовъ мѣсту наданнихъ отлучати и отдаляти не маемъ, то еднакъ варуемъ, абы те доходи не на приватнии // чіи пожитки, але на мунѣцію около мѣста, на порохи до стрельбы и на иніе мѣскіе посполитіе порядки и оздоби черезъ шафарѣ мѣскіе, за вѣдомомъ уряду мѣского, отбиранніе и видаванніе были, и жеби лѣчба з нихъ що рокъ передъ войтомъ и передъ посполствомъ о новомъ лѣтѣ чинена была. А меновите то на урадъ мѣскій нѣжинскій взглядомъ тихъ доходовъ, о*т* на*с* наданнихъ, вкладаемъ, абы на оздобу мѣскую, ратушъ на мѣсцю способномъ яко найскорѣй збудовали, и дзикга*р* справили, а потимъ завше ведлугъ потреби направовали, и трубача уставичного для трубленя на ратушу о полуднѣ и вночи що години держали, и всякіе иніе порадки и потреби мѣскіе обмишляли. Гволѣ чему цехи всякіе урядови мѣському нѣжинскому становити и закладати, и на подтвержденіе до насъ о*т*силать позволяемъ. А ижъ то мѣсто на Украинѣ будучое оборони и варунку уставичного потребуетъ, то на нихъ вѣчнимы часы вкладаемъ, абы валовъ перекопу и острогу такъ коло Замку яко и коло мѣста завше поправовали и варовали, чего урадъ замковый посполу с урадо*м*ъ мѣскимъ доглядати будутъ. И над тіе повинности и податки вышей описанніе жаднихъ иншихъ мѣщане нѣжинскіе полниты, подводъ старостамъ, албо преложонимъ нѣжинскі*м*ъ давать, строжи жадной окромѣ тилко самы по волѣ своєй около мѣста о*т*правовать, листовъ носить, на влови ходити и работамъ жаднимъ подлѣгати не будутъ повинни вѣчнимы часы. Послушенство еднакъ взглядомъ оборони Замку и мѣста тамошнего Нѣжинского тилко преложонимъ замкови*м*ъ о*т*давати // риштунки до оборони мѣста готовіе, и на ка*ж*дую чверть року передъ урадомъ мѣскимъ и замковимъ пописоватися повинни будуть. Яко*ж* для тимъ варовнѣйшой и грунтовнѣйшой оборони замку и мѣста тамошнего Нѣжинского урадъ войтовскій, я*ко* мы теперъ далы, такъ и впотомніе часы о*т* насъ и сукцесоровъ нашихъ даванніи маетъ быти, мѣщаниновѣ преложоному тамошнему нѣжинскому, а нѣкому іншому, подводи те по*д* посланци наши за властними тилко листа*ми* нашимы ведлугъ звичаю иншихъ мѣстъ нашихъ короннихъ, повистю една*ко* волности имъ позволеной давати маетъ, ажбы мѣсто ти*м*ъ снаднѣйшее вижившленіе мѣло волно будетъ каждому мѣщаниновѣ нѣжинскому на рѣцѣ Острѣ и иншыхъ рѣчкахъ в ограниченю ихъ чре*з* ревизора нашего имъ указанимъ риби ловити, если бы тежъ купець з ыншого мѣста товаръ якійдо Нѣжина привіозъ, маетъ его огуломъ, а не локтемъ, анѣ квартою продавать. То тежъ особливе втимъ привилею нашемъ за рѣчъ слушную и потребную виразити казалисмо, абы в томъ Нѣжи*н*скомъ мѣстѣ нашемъ, яко и во всемъ

князствѣ Чернѣговскомъ духовенство все набоженства святаго Римского в діецезіе и прслушенствѣ бископа Смоленского, а духовенство Руское в діоцезіи и послушенствѣ архіепіскопа Смоленского от насъ и сукцесоровъ нашихъ легитимне поданихъ быти маютъ, а урадъ тамошній Нѣжинскій такъ замковій, яко и мѣскій, и нѣхто иншій мимо властнихъ пастировъ ихъ вище описаних в справи духовніе вдаватися и до судовъ своихъ свѣцкихъ потягати ихъ не мають, що все на вѣчность утверждаючи сей привилей рукою нашею подписалисмо, до которого и печать // нашу коронную завѣсити росказалисмо. Писанъ въ Варшави дня двадцять шестого мсця марта року гспднего, тисяча шесть сотъ двадцять пятого панування нашего полского тридцать осмого, а шведского тридцять второго.

Жигимунтъ Король
Андрей Шулдрскій, писаръ Гнезненскій.

Жигмунт Третій, з ласки Божой король полскій, великій князь литовскій, рускій, прускій, жмудскій, мазоветскій, інфлянскій, а шведскій, готскій, вандалскій дѣдичній король. Ознаймуемъ иж покладали перед нами мѣщанѣ мѣста нашего Нѣжина, в князствѣ Чернѣговскомъ лежачого, листъ ревизора нашего в замкахъ, *от* Москви рекупѣрованнихъ, урожоного Геронѣма Цехановича, подсудка Смоленского, которимъ помянутій ревизоръ нашъ за особливимъ злѣценемъ нашимъ грунти мѣсту подлегліе часть на вигони, часть на ролѣ мѣскіе вимовивши, еднакъ з тихъ грунтовъ на насъ и потомки наши повинности мѣстомъ нашимъ тамошнимъ звичайній в певнихъ границахъ до помянутого мѣста нашего прилучилъ и границѣ грунтовъ мѣсту Нѣжину заведенихъ и поданихъ достатечне описалъ, в чимъ абыто мѣсто было безпечнѣйше и всякое господарство на тихъ грунтахъ Нѣжину охотнѣй провадило, суплѣковали намъ о тое, абисто тое ограничене грунтовъ мѣскихъ нѣжинскихъ черезъ помянутого ревизора нашего за росказанемъ нашимъ учиненіе привилегіями нашими утвердили, якож и листъ ревизорскій на тое ограничене данній перед нами покладали, которій так ся в собѣ маетъ:

Геронимъ Цехановичъ, подъсудокъ смоленскій, в замкахъ и волостяхъ, от Москви рекупѣрованихъ, ревизоръ его королевской мосци, ознаймуе ижъ то // упатраючи же мѣсто Нѣжинъ, от многихъ лѣтъ опустошалое, значне за ласкою Божіею ростетъ и щоразъ людей до его прибуваетъ, абися тимъ барзѣй помножало и крепилось и противъ неприателевѣ потежнѣйше оставало, а затимъ и Рѣчи Посполитой пожитечнѣшее было, придалемъ и роспространилемъ владзою моею ревизорскою, от королевства ихъ мосцѣ собѣ данною, грунтовъ тому мѣсту Нѣжинови, частю на вигони, которихъ мѣсто людное, якое уже есть Нѣжинъ престроннихъ потребуеть, частю на ролѣ, фолварки и

сѣножати мѣскіе, с которихъ мѣщане нѣжинскіе, повистю волности собѣ данной, повинни будуть платити ведлугъ звичаю инихъ мѣстъ его королевской мосци, Нѣжинови найблизше прилеглихъ. Граница тихъ грунтовъ мѣскіхъ нѣжинскіхъ починается о*т* двохъ Дѣвицъ рѣчокъ, где ся тіе рѣчки Девицѣ роздѣлили и граничатъ Носовку з Нѣжиномъ, о*т*коль граница нѣжинская идетъ една Дѣвица Кропивной рѣчки найближша, которая ся с Кропивною зходитъ, ы тамъ же обѣдвѣ в Устрь впадаю*т,* рѣкою Остромъ на долъ по болото Плоское, болотомъ Плоски*м*ъ вгору зъ едной сторони того болота к дорозѣ Чернѣговской, межи Нѣжиномъ и болотомъ Плоскимъ к Чернѣгову йдучи, та дорога до рѣки Смолянки, Смолянка до Сацевой Рудки, ажъ до грунту Колчевского, и мимо буду Якова Нѣма, суходоломъ до Березовой рѣчки, а Рибця о границу з Сиволожемъ городищемъ, о*т* Рибця в рѣку в Устръ мимо Печи Лѣси, з Печи Лѣсовъ в Химовку рѣчку, тая Химовка идетъ а*ж* по*д* Татарскую Могилу, просто мимо Ржавець, о границю з Дорогински*м*ъ грунтомъ, черезъ рѣчку Кропивную мимо Ржавець и мимо Обсировку рѣчку до тихъ же двохъ Дѣвицъ, о*т*кол ся // граница зачала. Которого ограниченя абы мѣсто Нѣжинъ спокойне без всякой перешкоди уживало, даю имъ тотъ листъ мой ревизорскій с подписомъ руки моей и з моею печа*т*ю, данъ в Нѣжинѣ дня 26 мая року 1624.

Геронѣмъ Цехановичъ, по*д*судокъ Смоленскій,
ревизоръ его королевской мосцѣ рукою своею.

Мы теди зичачи того абы тое мѣсто наше Нѣжинъ зо всѣхъ мѣръ помножалося и крепило, а затимъ и Рѣчи Посполитой оздобу и непріателевѣ пострахъ чинило, грунти помянутіе тому мѣсту нашему чере*з* ревизора о*т* насъ висланнаго заведенніе и поданіе и тимъ листомъ ревизорскимъ описаніе до мѣста нашего Нѣжина, с повинностю еднакъ мѣстомъ нашимъ Нѣжину прилеглимъ звичайную на вѣчность прилучаемъ, и ограниче*н*е тихъ грунтовъ ревизорское, выше описанное, утве*р*жаемъ. А надто для лѣпшого упевненя и варунку помянутого мѣсту нашему Нѣжину далисмо тотъ привилей нашъ, рукою нашею подписаній, до которо*го* и печать нашу коронную завѣсити росказалисмо. Писа*н* въ Варшавѣ дня 23 м*с*ця марта, року г*с*поднего тисяча шесть сотъ двадцять пятого, панованя нашего полского 38, а шведского 32.

Жигмунтъ король
Андѣ (sic!) **Шольд*о*рскій**, писаръ Гнезненскій

Початокъ конфирмаціи.

Владиславъ Четвертій, з ласки Б*о*жой король полскій, великій князь литовскій, рускій, пруский, мазоветскій, жмудскій, інфлянскій, а шведскій, готскій, вандалскій дѣдичній король, обраній великій царь московскій, ознаймуемо тимъ листомъ нашимъ всѣмъ вобецъ // и

кождому зособна, кому то вѣдати належить, и*ж* показаніе суть передъ нами привилеи два паргамѣновіе, рукою наяснѣйшого свѧтой памяти короля его мосци Жигмонта Третого, п*а*на о*т*ца нашего, подписанніе с притисненіемъ печати коро*н*ной, данніе в Варшави дня 26 марта року 1625 виданіе, незказителніе, нѣвчомъ ненарушеніе. Першій, которимъ свѧтой памяти король, его мосць п*а*нъ о*т*ць нашъ, мѣсту Нѣжинови, въ князствѣ Чернѣговскмъ лежачому, черезъ частіе інкурсіи непріятелскіе и переходи войска козацкого запорожского зпустошоному для того, жебы тимъ лучше и потужнѣй садовитися могло, право майдебурское, ведлугъ которого всѣ мают ся судити и иніе волности, то есть всякихъ товаровъ волное куповане и продаж, гендловъ проважене, напоевъ розмаитих, меновите горѣлокъ, паленне и онихъ шинковане непоношаючи перешкоди о*т* тамошнихъ державцовъ болшъ, и пожитки певніе мѣсту тому служащіе, ролье, грунти, поля и волоки на бурмистра, писара мѣского, такъ же и ратушу мѣста того Нѣжина, чрезъ свѧтой памяти короля его мосци п*а*на о*т*ца нашего назначоніе суть, другіи зась ограниченю мѣста того*ж* Нѣжина и грунтовъ, до его належачихъ, черезъ урожоного Геронѣма Цехановича, подсудка земского смоленского, ревизора до тоей справи назначенного, которое ограниче*не* свѧтой памяти король его мосць Жигмунтъ Третій, п*а*нъ о*т*цъ нашъ, от взвишменованного подсудка смоленского ревѣдованое и мѣсту тому назначоное подтвердилъ, мы теди Владислав король, маючи взглядъ и баченье на прозбу обывателей мѣста нашего Нѣжина звишменованніе привилеи два, даные яко ся вишей описало // во всѣхъ пунктахъ клавзулахъ, артикулахъ и кондиціахъ, тимъ листомъ нашимъ, такъ якъ в собѣ ширей описаніе суть потвержаемъ о*т* слова до слова (: иле право посполитое кажеть и допущаеть звичай :) умоцняемъ, хотячи абы во всякомъ тое потвержене наше зуполную моць и власть свою навѣки мѣло, нащо ся для лѣпшой вѣри рукою власною подписуемъ и печать коронную притиснуть росказалисмо. Данъ въ Варшавѣ дня 9 м*с*ця мая року Б*о*жого 1633. Панованя нашего полского и шведского першого року.

Владиславъ король,

Іоанъ Бедреманъ

Ми теди Іоанъ Казимѣръ, з Б*о*жой ласки королъ полскій и прочіихъ, маючи взглядъ и баченье на прозбу обивателей мѣста нашего Нѣжина, взвишменованіе привилеи два: першый право майдебурское и іншіе волности и пожи*т*ки певніе мѣсту тому служащіе; другійограничене мѣста того*ж* Нѣжина и грунтовъ до него надлежащихъ в себѣ завѣраючое, даніе якося вишей описало во всѣхъ пунктахъ, клавзулахъ, артикулахъ и кондиціахъ тимъ привилеемъ нашимъ, такъ яко в собі ширей описаніе суть о*т* слова до слова, (: иле право посполитое

Польський король
Ян II Казимир

Янъ Казимиръ зъ Божей Ласки Король Полскій великій Князь Литовскій, Рускій Прускій, Мазовецкій Жмойскій Инфлянтскій, Смоленскій, Черниговскій, а Шведскій, Готскій Вандалскій, Отчизный Король.

Узнаймуетъ нинѣшнимъ привилеемъ нашимъ, всѣмъ вобецъ кадетомъ зособна Коли Ототъ выдатій належитъ, албо выдать належатій начасы потомніе. Продложованніе от тыхъ Паны два Лакіатновіе Привилеи Супонъ настоящого Сотой Латинтій Короля его Моцъ Сирутынца Третіего Лѣта Отца Нашего Подписанніе Даннѣе вваршави дня 26: Муца Марца Року Тысѧчного Тысѧча Шесть сотъ двацатъ Пятого Виданніе, зъ которихъ Первій Право Майеобрество, Другій Охраненіе Твета Нѣмна в Себѣ затрымаютъ. Тотъ же конфиртація тыхъ обохъ Привилеевъ Генералнаго, словности настоящого Сотой Латинтій Владислава Четвертого Брата Нашего Даннаго вваршавѣ дня 9: Муца Мая Року Тысѧчного Тысѧча Шесть сотъ Тридцатъ третего, въ Лѣтатый Коронного Панованіе, цало чинотъ Непарушеннѣе которихъ такій Тенно таній тотъ Есемъ подрогтъ слово в слово выражоній Есть Сирутынъ третій зъ Божей Ласки Король Полскій великій Князь Литовскій Рускій, Прускій, Мазовецкій, Жмойскій Инфлянтскій, Шведскій, Готскій Вандалскій Отчизный Король, Узнаймуетъ тотъ Листотъ Нашимъ навѣкіе потомніе часы, иже въ Заособливого Ласкою Опатрностію Божею пощасливитъ Панованетъ Нашимъ, впрод задвалого

мк

Док. №21. ЦДІАК України, ф. 51, оп. 3, спр. 9584, арк. 13

нась сатихъ по Смоленскъ, Апотитъ за Естейщією На[ш]ег-
шого Королевича Его Тощъ владислава Сина Нашего поль
Столійщъ Тосиовскую Ино Инніе затхи Тѣстпа, и волости
Ланстпа Нашего, которіе былъ запрѣлиовъ нашихъ Эдвиг-
шій непріятель Тскавитинъ Лакпа вѣчніе Неспрасбливе
Злотивший фортелне розпитъ часы Ѳворвалъ, и гпосвлъ,
Тань и Городище Наше Твинь вЛинастпъ серпѣговспоть
лестаго, тепе Ново Ѳсвлое щасливе зрхъ непріателскихъ
Есть Репперованное и во Ланстпа Нашего привернепное;
Мы Натрудоги Естое Городище погранічное Ново Ѳсвлое
Твинь вѣдучи на Тѣсцѣ ѳборонноть вВалахъ Нетшко Сатіе
Утпестй Непріятелскіе зберѣатпи, але и Франциа Ланс-
тва Нашего Коронпитъ Заслоного Бѣтпи Тосѣпть. зйгш
того Зовсѣхъ Тѣръ абиста Ино Найлѣпше Крепйло йѣтпно
жалось йдо ѳбоби приходйло, азатйтъ Потерѣвѣше про
тивъ непріателей и Наглитъ Небезпеспостйтъ ѳспавало
ажевы сыпи досѣ Людей звлаще Хотцовъ и Летеспиновъ
Вспихъ прйѣхотпили: Луво Тайнеѣврное прикладотъ
Инпихъ тѣспъ нашихъ Упривилѣованнихъ тпитъ Вѣтъ
которіе тпепе Втѣспъ нашетъ Твинь, або наперѣдъ Тѣ
Тешкаюпть Любо потйтъ Тешкатпи Вѣтпъ падаетъ
Прилащи йтперѣшнитъ привилеетъ нашитъ навѣ
ностъ Утверждаетъ. и всѣхъ Твщанъ Нѣмпиихъ Хотцъ
Летеспиновъ Вспихъ, шинкаровъ перепѣпитевъ, и Вспаной
Тѣспой Кондйцій Людей Тань взладотъ ѳсовъ сатйхъ,
Ино йвзладотъ дотовъ ѳгородовъ и Грунтовъ Которіе

мѣсту нашему Мѣщин презъвизора нашего бурмистра Еронима
цыхановича Повсегда столѣшного Заведенїе ѡбданїе Сотн.
такъ въ Зкладѣ товаровъ шинковыхъ ѡ ремесль вдачихъ
вводныхъ правъ сыновъ ѡ юрисдыкцыи Инихъ ниж колвекъ
названихъ вѣтчизнъ вилѣгать ѡ боялгать, а затымъ
ко Праву Майдебурскому ѡ юрисдыкцыи уряду Мѣ
шого подаетъ ѡвидалгать, такъ ѡ отого часу всѣ Мѣщ=
не Мѣшанїе купцы ремесники, шынкарь Перехрестъ, ѡ инои
колвекъ забавы Мѣсной люде нетаныть ѡ неповѣсти повинны
радной Инои юрисдыкцыи окроть войта и магистра
Мѣшого Мѣшанского подлѣгати ѡбовязати. анафто
купцы Прїезжїе, ремесники Перехрестъ, ѡ Инїе Мѣсной за
бавы люде, которїе бы з Инихъ Мѣстъ нашихъ до Мѣста
нашего Мѣщна прїѣхавши збитокъ, або вистыпокъ
якїй потолнили, або вгинъ колвекъ противно Сла
ности ѡ правъ викрогили, тотъ въ радовой Мѣсноти
Мѣшанскому, въ Зкладѣ товаровъ ѡ ремесль своихъ подлѣ
гатиме, ѡ отрибитно свость до Мѣста ѡзнайтова, ѡтова
рѣ свой вкоть Мѣсноть Состиноть, которїй натос звдова
нїй бѣгати складати повинни будуть. а ежелибы шлѣхты
которїй, або Сѣтки Сухталїй, ѡ козакъ Запорозкенїй, дому
оборона або урѣнтъ Мѣсного Мѣшанского якого колвекъ
надбыль, албоск реместь шынноть ѡ ремесломъ якимъ
колвекъ в Мѣстѣ нашемъ Мѣщин бавилъ, тедї ховаючїй
такового потому Правъ Майдебурскоть ѡ радови Мѣс
коть Мѣшанскоть подлѣгати и бовязати ѡ тагда
Мѣщне поносити будеть, а ежелы справедливость сыдая

Докум. №21, арк. 14 зв.

Литовскіе сдѣйтій часть; а декрета Тѣхніе Шв
сніе йвсѣ справы Газиють Лолснить Писанніе быть такъ;
а Еслибы всѣхъ Которогъ войтовскогъ Бортнистровскогъ
албо Лавничогъ второна Которая Колвнъ декретогъ
Лавтклидъ бытіи вкривдона, тѣди Кождогъ вкривдоны
вдахихъ Колвнъ декретовъ Апеляціи тіанітъ способъ
тано Тѣсто Наше Гернговъ Заживаетъ позволяетъ, Едиан
отіанихъ справъ Которіеобы тіхтіи Деабтіи золотихъ ніе
реходилу, дсѣхъ войтовскогъ Бортнистровскогъ и Лавнігого
Апеляцій йтій Иставіи, йдопечатованіа справъ Тѣхніхъ
Шѣшніхъ хравъ Бортнистровскогъ и Лавнігого залѣвъ Тѣскій
назначаетъ Свѣтлаго Горіа Накожо скопіетъ взборахъ вдра
ного; албобы тѣ Тѣсто Наше Шѣшнь тіитъ Праціе Росло
изатотаатіидъ Моло, тано йтъ Торговъ, ицѣхлевъ вдній
пристойніхъ позволяетъ, тіанъ йтіо варѣтъ иѣвъ волно-
бѣлтіи кождогъ тѣщанновой Шѣнсногъ вѣчнтій часъ
Теди Пива варіти Солоди Роботи горѣлиі Курити, йвсѣ
тіановіе тѣрѣчный дотовіе йпривезіе, тіанъ тѣ вина та
мзій Галскантій йпротічое Царцетъ справедливій, албо
Кварціого Львовскогъ Шѣнковати безгадной Пересмоді
вѣчнтій часъ; абзладогъ Тіановой вѣчистой вШінкахъ
волностій Повінень бѣлтіи Кождій Тѣщанинъ Шѣнскій, то
тѣ йказанъ Которіи Шѣнковатіи бѣлтіи вКождіи Ронъ
оСвѣтогъ Тіатіи вѣсни Запіатійтій Капіцизни Позоло
тіихъ Полтретіи Кождого тіаного, особліве Которіи Сатъ
народа Робіти албо Шѣнковати бѣлтіи атюй Капіцинъ
вѣхъ тіаного Колвнъ тіанъ Которіеобы Корѣлии Робіаей, албо

Кр

нашой ганій Колвень вѣтсть нашеть Нѣтцкъ Шинковати
хотѣлъ, повлѣчати Тамоть, и взглядоть надана Тѣразный
шого Права ѣволности починати Тамоть платити
ѣвиплачѣвати завше Тую Капицизну вѣонѣ пришлого
1626: навто повинны вѣкупть вси тѣщане Шѣнскіе зало
жить позволѣть Шинковѣ ѣкорѣть, вѣдніе Солода ѣзво
ля свой этлинахъ Толоти нашихъ на Нѣцкъ вспрѣ подсати
тѣтоть Шѣноть ѣплатити затливо ведлѣ ѣстаси
ревизорской, еслибы тѣ когда Млини наши дѣтства най бли
шіе знакихъ Колвень Причинъ тѣлиса зопсовати, алво
ерѣбля направи потребовала; тѣди вси тѣщане Шѣнскіе
ведлѣ свою Рано навалтъ Посилати Тають. абы
ерѣбля вводъ тѣлино Млиновъ нашихъ нарѣцкъ свѣстарт
тѣства найблизшихъ всѣлуевъ потреби записовѣ ѣволоти
навозити, адерево хворости катѣне волость домлиновъ вди
ѣтлиновъ поправадати вкупть, а еслибы которіе тѣщане
Шѣнскіе Роль ирѣнтовъ потребовали, тѣди зпихъ ведлѣ
вставы ревизорской повистью Слободи ѣтъ надапой Пла=
тити вкупть, повратъ тѣдѣ которіе сѣбѣ посполи
тай вхватила подлѣчати ѣзула дѣтоваровъ звичаиновѣ
Повинны Платити вкупть, а еслибы вражній тѣніе Шѣ
скіе охотни вправахъ свойхъ працевали ѣдобро посполи
тѣное одтисѣли, надаетъ ифтлѣть вѣчнити часы нав
тловство Шѣнское волонъ двадцать, на бортіе спровство
волонъ двана дцать на Писаровъ тѣлихъ волокъ четыри
о вдлихъ Повинностей охотѣ вхвалъ речи Посполитой
волнихъ, а волоной тіе потѣнтіе нѣпри особахъ але прирѣ

Док. №21, арк. 15 зв.

вѣчнии часы доставаетъ таюжъ, особливе нафоваро[ва]ть патр[ш]=
ней доскринки Тѣмной нависть исчитаетъ вѣчнии часы
волонъ тривщатъ въ вдавшихъ повинностей кротъ хвалъ
Бгу постолйтеи волнихъ, нафто допоей[ъ] скринки Тѣ
кой напьсполитіе Тѣмніе Ѳзвоби, Тѣрговое слушня йзвй
чайне вѣдшихъ вѣчй привозныхъ Которіевъ напрода[ва]ть привоз
зено, тпаиъ съ дконей тидла, возовъ рив, селѣщевъ, йпродче
Потврдс тіе взвозовъ продажныхъ, йваговое двагъ вѣлии
Товаровъ Которіе порадне йсправедліве бѣтии таютъ до
скринки Тѣмной вѣчнии часы нада[ва]етъ. доть востпиннй
Едень вѣстіе для кѣпцовъ зйшихъ Тѣмніе нашихъ пріѣзд
гихъ, адрогій напередъ Тѣстіи для кѣпцей Тосковскій, спа
съ лазнъ постелитіе, патшки резничіе, врадовй Тѣмнотъ
Нѣмчиноте звѣдовать гнатѣщю йспособнотъ поставитъ,
йстного всего доходъ слушній, тпакъ съ дкѣпцовъ взгядотъ
купецтва, дизнинковъ, пенаровъ, йвсѣхъ ремесниковъ
Нѣмецкихъ, взгядотъ ремесла покйлно грошей нарокъ
вѣлкъ пропорцій постацтие йхъ доскринкй Тѣмной братъ
позволяетъ. тпаиъ съ тамнъ ѳвдѣвскій навщъ ѳспрѣ
постилъ дтѣстпа нѣмина нанизй, йтостьвое Которое ѳнъ
саты тѣщане Нѣмецкіе вгрунтѣ Нѣмецкотъ позлихъ перездѣ
тостили йробили, вѣлкъ устави ревизорской братій таютъ.
щоты вопгой[ъ] скринки Тѣмной патшкной вѣчнии часы пи
лчастъ, йдоскринки Тѣмной тпи йсѣхцесоровъ Наши тпихъ
Потданотпихъ доходовъ Тѣстіе Надаппихъ влячатіи йдадатіи
нетаетъ, тпо ѣднаи вартетъ, абы тіе доходи нѣнапривадній

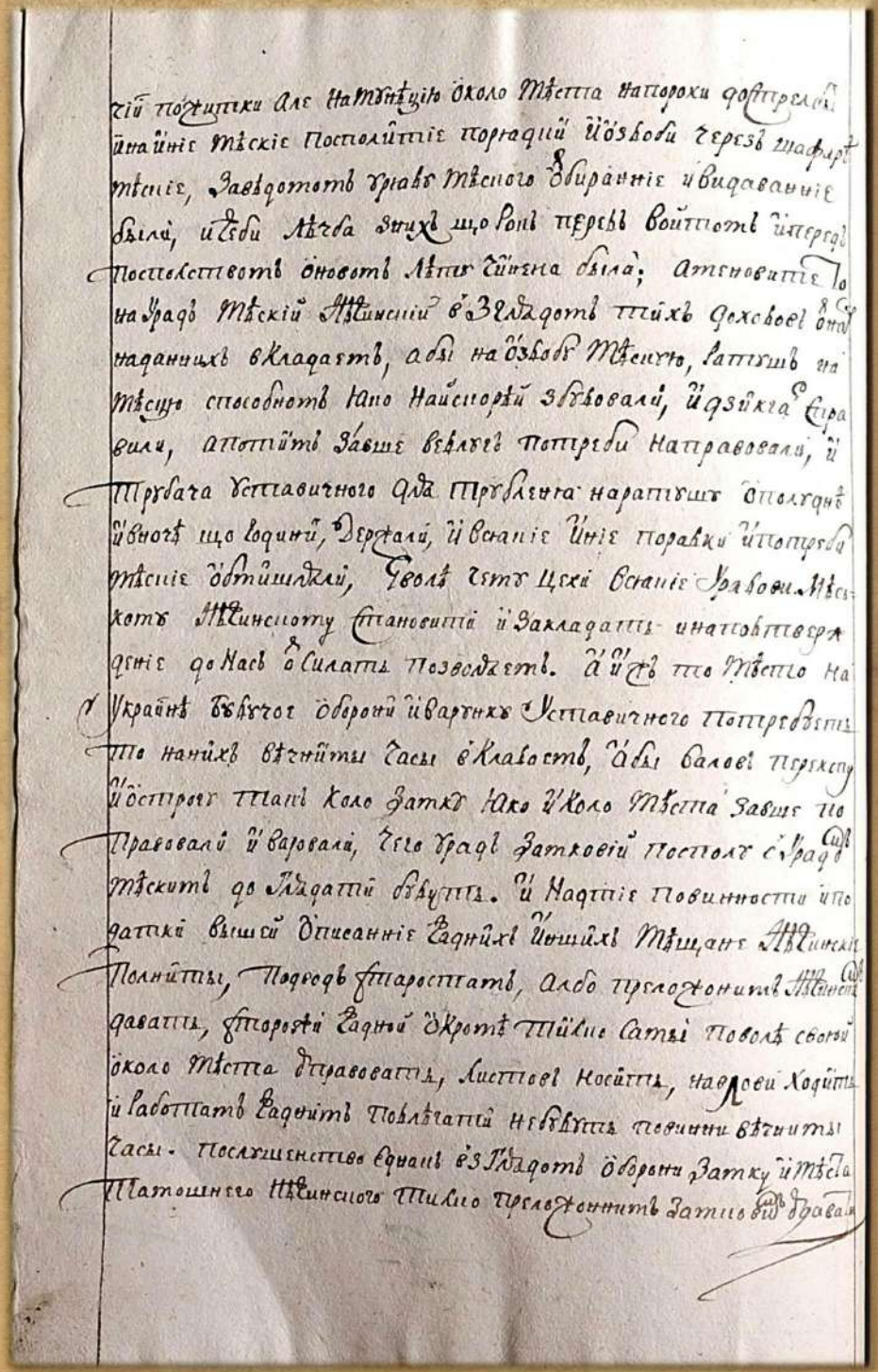

Док. №21, арк. 16 зв.

Ѷшитѣ́ний до о́бороны Мѣстѣ готовіе, и Напа́дку Свѣрѣпа Роу
перевъ уработъ Мѣстить и Затиновитъ попи́совати писта повинно
бытти. Тако́ бы тотъ варовитѣйшой и грѣшновитѣйшой о́бороны
затих и Мѣста Татошнего Мѣтинского ураѣ войтиовеній на
ты теперь бы тахъ и впотомніе часы о нась и ескицес
соровъ нашихъ даванній тамъ бытти, Мѣщанновъ Прело-
стотих Татошнятъ Мѣтинсотъ анѣпотъ Ѧнютъ, подводи
тіе по Лоскацуй наши завластнѣти тибіе листа Нашити
бѣлыя звѣчаю Ѷншихъ Мѣстъ Нашихъ Коронныхъ, повистно Ед
волности ихъ позволной давотти тадтти, а тобы Мѣсто
сталѣйшее бихтивленіе тѣло волно бытти кажотъ Мѣщани-
новъ Мѣтинсотъ на Рицѣ о́стро и Ѷншихъ Рѣпахъ в о́граничень
ихъ гр Ревизора Нашего ихъ Указанъ либи Лобитти, Если бы
тогда Кѣпецъ з Ѧншого Мѣста товаръ такій дотѣина Прі-
возя, тамъ во о́кладѣ анелохтитъ анѣкварного профа
ватти. То теперь о́собливе стоитъ Привилѣя Нашего зарѣ
слышно Ѷпотребнѣ выразити Казалисто абы тотъ
сиотъ Мѣстъ нашихъ, тако Ѷвовсѣтъ Хитастиот Грѣтковсій
Ѳховнитво все Набожнитва Свѣтаго Ритсного вДіецезіе
и Послушнитвѣ бѣскопа Столѣнского, а Ѳховнитво Рос
вѣ о́цезій и Послушнитвѣ Архіепіпа Столѣнского дась
и Всѣкцесоровъ Нашихъ Лодцтите подапихъ бытти тапотти,
а граф Татошній Мѣтинній Тако дотиновій тако Ѷтѣлній,
Ѷнѣхтъ Ѷншій тито властнихъ пастиров Ѷвише о́писани.
вѣправи Ѳховніе вдавантіста Ѷдостовъ своихъ свѣщихъ потѣ
тагій Ѷхъ истадтти. що все навѣчности утвержаючи сей
Привѣлѣй рукою нашею подписалисто, до Котторого Ѷпіта

Док. №21, арк. 17

Наших Коронних Завѣсити Росказалисто. Писан в Варшави дня 9 двадцать шестого Мца Марца Року Нашего, тисеча шесть сотъ двадцать пятого Панованя Нашего Полского тринадцатого, Шведского тринадцатого Второго; Сигизмунтъ Король; Андрей Шолѣрский Писарь Рѣзненский. Сигизмунтъ Третій Власки Божой Король Полскій Великій Князь Литовскій, Рускій Пруский, Мазовецкій Жмодзкій Інфлянтскій, Шведскій, Готскій, Вандалскій, Одвічній Король. Знаймъ чинимъ и покладали перѣдъ нами Мѣщане Мѣста нашего Нѣжина вКняжствѣ Сѣверскомъ Лѣсного Листы Ревизора нашего вЗатках отъ Москви Рейментованих Урожоного Еронята Усхановича Повсѣдна Стародубского, которимъ потвержоный Ревизор Наш заособливимъ Заказомъ нашимъ Врядники Мѣста подлеглі часть навичоны часть нарол Мѣсце ватовйвший Еднавъ этихъ Врядников нанесъ Упослѣдокъ наш повинности Мѣста нашимъ Татошнимъ звичайни вселенихъ границахъ достатчного Мѣста нашего Прилучилъ Ю границъ Врядников Мѣста Нѣжина Заведенихъ Уподанихъ достатечне описалъ, втимъ абы то Мѣсто было безпечнѣйше увеличоное господарство нашихъ Врядахъ охотнѣй провадило, Складовалъ натъ отпис, абисто тое Обраничене Врядовъ Мѣсцихъ нашихъ черезъ потвержоного Ревизора нашего Зарозпазанетъ нашимъ Уменіе Привилеіонати нашимъ потвердилъ, нашъ Ю листъ Ревизорскій натое Обраничене данній перѣдъ нами покладали, которій тако всов тамтъ; Еронимъ Усхановичъ Повсѣдна Стародубскій взатках Княжствахъ Сѣверскомъ Рейментованих Ревизор Его Королевской Мосци, Знаймъ чинимъ

Шляхетной къ Мѣсту Шклову отъ многихъ лѣтъ спустошалое значне
заселить вѣрою постарать ищо разъ людей довѣ привѣзать абы
на тыи бардзѣй потомъ стало и крѣпилось ипротивъ непріателевъ
потомъ лучшее оставало, а затым и Речи Посполитой потомъ
лучшее было прибалет и роспространялет владзою тое
ревизовое отъ Королевства ихъ Мосцъ собѣ данное, грунтовъ
Мѣстъ Шклову тамъ навигони Копцовихъ Мѣсто лѣсное
вокъ Есть Шклов пристроннихъ потрзебуетъ, часть на ол
фоларки и Стокатии Мѣсце скотцовихъ мѣщан Шклове
повистю волности собѣ данной повинни будутъ платити
вѣлкой звычаю инъихъ Мѣстъ, его Королевской Мосци Шклову
найблизшие прилеглихъ; граница тыхъ грунтовъ Мѣстъ Шк
скихъ починаетъся, отъ двохъ дубовъ Речи Сосна тые Речи дубъ
ровъ розвѣлий иранчатъ насовне зъ Шклову, отъ Колъ фанъца Шк
ская идетъ одна дубица кротивной Речи найблизша Коп
рагася скрапивнъ зходитъ, потомъ отъ отъ дубовъ вспадаетъ
кладъ остроть надолъ подболото плосное, болотъ плосно
вгоръ зъ одной стороны того болота кворовъ Серединовской тоже
Шклову и болотъ плосно къ грунтовъ идетъ, такъ рога
долъки столдзни, столдзна до сацовой Рѣчки, а отъ Рѣчки
Королевского, идетъ въ лашова нѣта сходолотъ до Бер
зовой Речки; аридица отъ дубицы зъ сволокетъ горовищетъ
отъ дубицы въ Речи вспрь тыто плеча лѣвъ зъ плеча лѣвого вхи
товля Речки, тамъ литовца идетъ отъ потомъ до
могилъ просто тыто ставецъ отъ границы зъ дорогинъ
грунтовъ черезъ Речку крапивную тыто ставецъ идетъ
отъ дубровки Речки дотыхъ отъ двохъ дубицъ отъ Колъ

границѣ загала, Которого обранїчена абы тѣсто Нѣжин спо-
лойне безвѣдлой перешкоди бутівало, даю йтъ тотъ лист
той Ревизорскій сповнйсотъ свой моєй Изтоєю печатю, дан
в Нѣжин дня 26 мая року 1624: Єронтъ Ухановичъ по
сполов Маєнскій Ревизоръ єго Королевской Мосци Рѣчи
пос своєй.
Мы тєдй зичачи того абы тое Мѣсто наше Нѣжин зовс
мъ потностолося и крѣпйло, азапитъ и Нѣчи постолитой
обводу инперіателев постарал гинйло грунти потдзѣлє
Тотъ Мѣстъ нашетъ горд Ревизора онас висланного зав
денніе йподаніе йтитъ листотъ Ревизорскіитъ описанє
домѣста Нашего Нѣжина повинностъ єднак Мѣстотъ
нашитъ Нѣжин пршлелитъ звичайнѣ навѣчностъ при
лягатъ, йобранічєе тилъ грунтовъ Ревизорское выше
йписанное утвєрдатъ. анавто для лѣпшого утвѣрдєня
и варенкъ потднутого Мѣстъ нашетъ Нѣжин далисто
Тотъ прйвйлей нашъ рукою нашею подписаній, допотор
и печатъ Наша Коронною завѣсйти росказалисмо, писа
в варшавѣ дня 23: Мца Марца, року вдзсего Тисача
шестъ сотъ двавцатъ тжтого панованя нашего лѣ
сного 38: ашвецкого 32: Сиртонтъ Король; Анѣ
Шолѣфскій Лисарь Инезненскій; Початковъ Конфитацій,
Владислав Четвертій зласки бжой Король Полскій Велик
Князь Литовскій, Рускій, Прускій, Мазовецкій, Жмд
скій, Инфлянскій, ашвецкій, Готскій, вандалскій,
дѣдичній Король, обраній великій царъ Московскій,
йзнайтуетсо тотъ листотъ нашитъ всѣмъ в обецъ

Док. №21, арк. 18 зв.

Ихъ мтъ зособна кото. мо выдати належить, и показаніе
сего перед нами привилей два Пергаминовіе вином найсвѣт
шого Свѣтой памяти Короля его Мосци Сигмонта Третего
Льва Бга нашего подписанніе спритписенієт печати Коро
ной данніе в Варшави дня 26: Марта року 1625. виданіе
незказительніе ихъ мт нечарушеніе першій которимъ свѣтой
памяти король его Мосць Левъ Бгъ нашъ мѣстъ нашимъ въ
княствѣ теритовиомъ лѣтаготъ, через часніе Инкрсій
непріятелскіе и переходи войска Козацкого Запорозского зни
шонотъ для того жебы тимъ людемъ ихъ мтъ садови
тися могло право Майдеброское въ чомъ которого всѣ Мѣщ
скіи ихніе волности, то есть вспанихъ товаровъ волное
куповане и продане гевлювъ Провадзене напоевъ розтайтій
теновитіе горѣлки палене ихнихъ Шинковане неспокойности
Першіеди отстановилъ Радцовъ волни, ихъ ситихъ певніе
мѣстъ тотъ слухаючіе, Ролье, Грунти, Поль ихъ оброки на Бу
тистра, Лисара мѣского, Тамъ же и Ратушъ мѣста того—
шина через свѣтой памяти Короля его Мосци Льва Бга нашего
назначоніе свѣтъ, другій зась обраничено мѣста того мѣщина
ихъ гентовъ добре належачихъ через зроблоного гренята ухано—
вича повсюдна зетного спаленого ревизора допосли Короны
назначенного которое обраничѣ свѣтой памяти Король его
Мосць Сигмунтъ Третій Левъ Бгъ нашъ о взвиштеновано
повсюдна Столенного ревидованое ихъ мтъ тотъ назна—
чоное подтвердилъ, мы теди владиславъ Король Танги
взглядъ ихъ вачене напозовъ обывателей мѣста нашого мѣщина
звишмеповане привилей два даніе нашого вишей описало

Тамъ

вовсѣхъ пунктахъ клавзулахъ артикулахъ и кондиціяхъ, тутъ
листомъ нашимъ тутъ тамъ всѣмъ широ описаніе сутъ по-
твержаетъ словъ словомъ: Ижъ право поставленое кажетъ
иротящаетъ звичаю утоцняетъ хотячи абы вовсѣмъ тое
Потвержение наше зъполнюю моцъ и власти свою нашу тако
щосъ для лѣпшой вѣры моею власною подписуетъ и печатю
Коронною приписуетъ росказалисто, данъ варшавѣ дня 9:
мца Мая року божого 1633: панованя нашого полского ино
сного першого року, Владислав Король, Іоанъ Вотоманъ;
Мы тежъ Іоанъ Казимиръ зъвоей ласки Король полскій,
и прочихъ тамъ взялъ ибатеные натрозъ обиватели
Мѣста нашого Вѣдина взявши тое привилей два
першій право майдеборское, и иншіе волности, и по-
двеніе Мѣстъ тотъ Сказаніе. Другій оранное Мѣста
того Вѣдина и грунтовъ дочего надлежащихъ всѣхъ завѣр
тое дане такожъ вишей описалъ вовсѣхъ пунктахъ клавзу
лахъ артикулахъ и кондиціяхъ тутъ привилеятъ нашимъ
тамъ тамъ всѣмъ широ описаніе сутъ словъ словомъ, ижъ
право поставлитое кажетъ и потящаетъ звичаю, и утоцняетъ
хотячи абы вовсѣмъ тое Потвержение наше зъполнюю
моцъ и власти свою нашу мѣсто; нашого для лѣпшой вѣры
моею нашею подписуетъ, и печатю Коронною приписуетъ
росказалисто; данъ варшавѣ дня десятого мца септемвріа
року тысеча 1659: панованя королевствъ нашихъ полского
одинадцатого, а шведского двандцатого рокъ.

Отъ влинности привилей подписъ тамовъ

Янъ Казимиръ Король.

Еварестъ Янъ Бялозецкій Лисарь и дворянинъ полскій

Королевской Тосци, Захарь Канцлерского Ясне велебного его Тайн
Кснвза Николай напралтовн Прафтовского патинатта Бисиупа
Лхуцкого отпатта Сецлаховского Провощца Краковскыя, Ипрочата
Ипрочат, найвышшого Канцлера Коронного Регестровань и Зафрк
тованно до Ахты Матрихи Ксиой Канцелларіи великой
Коронный;

Стефань Санкевичъ Короля его Тосци Секрета.

Приятот Привилей Завтшена
Печатта накрасноть воскъ.

Польський король
Владислав IV Ваза

кажеть и допущаеть звичай :) умоцняе*мъ*, хотячи абы во всемъ тое потвержене наше зуполную моць и власть свою навѣки мѣло. Нащо ся для лѣпшой вѣри рукою нашею подписуемъ и печать коронную притиснуть росказалисмо. Данъ въ Варшавѣ дня десятого м*с*ця септевріа року Г*с*пднего 1659, панованнѧ королевствъ н*а*шихъ полского одинадцятого, а шведского дванадцятого року.

В подлинномъ привилеи подпись таковъ

Янъ Казимѣръ король.

Евариcтъ Янъ Белжецкій, писаръ и дворянинъ покоевий его королевской мосци, за ураду канцлѣрского ясневелебного его м*лс*ти ксеньза **Николая на Пражмови Пражмовского**, намината бискупа Луцкого, опата Сцяховского, пробоща Краковского, и прочая и прочая, найвишшого канцлѣра коронного реестровано и індуктовано до актъ Метрики Руской канцеляріей великой коронной.

(ЦДІАК України, ф. 51, «Генеральна військова канцелярія», оп. 3, спр. 9584, арк. 13–20. *Копія*.)

Переклад

Ян Казимир, з Божої милості король польський, великий князь литовський, руський, пруський, мазовецький, жмудський, інфлянтський, смоленський, чернігівський, а також шведський, готський, вандальський спадковий король. Оголошуємо цим привілеєм всім і кожному, кому про це відати належить або буде належати в майбутньому. Подані нам два пергаменові привілеї, рукою його святої пам'яті короля Сигізмунда III, пана батька нашого, підписані й видані у Варшаві 26 дня березня року Божого 1625, з яких перший містить магдебурзьке право, а другий – межування міста Ніжина, а також загальне підтвердження цих двох привілеїв за підписом святої пам'яті брата нашого Владислава IV, підписане й видане у Варшаві 9 дня місяця березня року Божого 1633, скріплені печаткою коронною, цілі та неушкоджені. Зміст їх викладено тут слово в слово:

Сигізмунд III, з Божої милості король польський, великий князь литовський, руський, пруський, мазовецький, жмудський, інфлянтський, а шведський, готський, вандальський спадковий король. Цією грамотою ми оголошуємо на віки вічні для нащадків, що особливою Божою милістю й провидінням, за нашого щасливого правління, нами, спочатку відвагою нашою під Смоленськом, а потім експедицією нашого найвельможнішого королевича Владислава, сина нашого, під столицю Московську та під інші замки, міста й волості нашої держави, які за часів предків наших одвічний ворог московит, угоди вічні несправедливо розірвавши, силоміць в різні

часи відірвав і захопив, так і городище наше Ніжин, в Чернігівському князівстві розташоване, нині новозаселене, на щастя, з рук ворога відвойоване і до держави нашої повернуте. Бачимо, що новозаселене прикордонне місто Ніжин, маючи оборонне положення в валах, може не тільки стримувати напади ворогів, але й служити захистом для кордонів коронних нашої держави, вельми того бажаємо, щоб воно найкраще зміцнювалося, множилося й прикрашалося, і тим самим перед ворогами та раптовими небезпеками потужнішим ставало. І щоб залучити людей, особливо купців і ремісників різного роду, за прикладом інших наших привілейованих міст, тим усім, хто зараз живе або буде жити в нашому місті Ніжині або в його передмістях, право магдебурзьке надаємо, жалуємо і цим привілеєм нашим навічно підтверджуємо, і всім міщанам Ніжина, купцям, ремісникам різним, шинкарям, перекупникам і всім іншим мешканцям міського звання, як щодо них самих особисто, так і щодо їхніх будинків, горо́дів та ґрунтів, які були надані нашому місту ревізором нашим уродженим Єронімом Цехановичем[24], також щодо товарів шинкових та ремесел різних, від усіх законів, судів та юрисдикцій, як би вони не називалися, виключаємо, вилучаємо та віддаляємо, але одному тільки магдебурзькому праву та юрисдикцію уряду Ніжинського міського піддаємо й підпорядковуємо, так що з цього часу всі міщани Ніжина, купці, ремісники, шинкарі, перекупники та будь-які інші люди, що міськими справами займаються, не підлягають і не повинні підлягати ніякій іншій юрисдикції, окрім війта й магістрату міського Ніжинського. Крім того, приїжджі купці, ремісники, перекупники та інші люди міських занять, які б з інших місць до міста нашого Ніжина прибувши, збиток або шкоду яку вчинили або чимось коли-небудь порядок і закони порушили, то тому ж уряду міському Ніжинському своїми товарами й ремеслами підлягати, а про свій приїзд до міста сповіщати, і товари свої в гостьовому домі міському, який буде збудований для цієї мети, складати мають. А якби шляхтич якийсь, або чоловік служилий, або козак запорозький коли-небудь придбав би дім, горо́д чи землю міську ніжинську, або займався в нашому місті Ніжині якоюсь торгівлею, шинкуванням чи ремеслом, то кожна така особа тому ж праву Магдебурзькому та уряду міському Ніжинському підлягати, і відповідати, і виконувати всі міські тягарі має.

[24] *Цехановіч, Атаназій Єронім* (*Ciechanowicz, Atanazy Hieronim*; бл. 1585–1651) — польський шляхтич, вихованець Віленської академії (1605 р.), 28 разів був депутатом Сейму Речі Посполитої; підсудок, згодом — земельний суддя та війт Смоленський, посол до Москви в 1648 р. В документі щодо Єроніма Цехановича вжито звернення «урожоний» — титул, що вживався до осіб превілейованого стану, у т.ч. — спадкової шляхти, що володіла нерухомим майном.

А щоб свята справедливість не відступала, а також для кращого міського порядку, війтом довічним призначаємо уродженого Щасного Вишеля[25], хоружого й капітана новгород-сіверського та ніжинського. І тоді ми самі й наші наступники, польські королі й великі князі литовські, війтів ніжинських, згідно з наданим нами їм Магдебурзьким правом, католиків святого римського або руського віросповідання повинні завжди призначати. А інших міських урядовців, бурмістрів, райців і лавників мають спочатку війт з людьми, а потім завжди вій т з урядом міським і людьми в навечір'я Нового року римсько-католицького з-поміж себе людей добрих, сумлінних і магдебурзьке право знаючих, римо-католицького та руського віросповідання, відповідно до звичаїв права магдебурзького, обирати мають, що нині початково доручаємо нагляду й упорядкуванню нашого ревізора, який від нас там перебуває. І коли ці міські урядовці будуть обрані й складуть присягу, так само як і війт, вони негайно, відповідно до права магдебурзького і за звичаєм інших наших коронних міст, судити й вирішувати всі міські справи, винних карати і дієве й невідкладне правосуддя як міщанам ніжинським, так і іншим людям чинити повинні будуть. А війта й урядовців міських ніжинських, якщо хто-небудь буде заявляти про заподіяну ними кривду, син наш королевич його милість Владислав, поки він триматиме в управлінні своєму провінції Сіверські, а за апеляціями від суду аміністрації королевича, а також за позовами й мандатами, з нашої коронної канцелярії поданими, — судити будемо ми самі та наші наступники, королі польські й великі князі литовські. А декрети міські ніжинські та всі справи мають бути написані польською мовою. А якщо в суді якомусь війтівському, бурмистрівському або лавничому будь-яка сторона буде вважати себе скривдженою декретом, то кожному скривдженому якими-небудь декретами апеляцію чинити дозволяємо таким чином, як у нашому місті Чернігові, але з таких справ, які б не перевищували п'ятдесяти злотих, від суду війтів, бурмістрів і присяжних апеляції йти не мають. А для запечатування ніжинських міських справ уряду війта, бурмістрів та лавників призначаємо міським гербом святого Юрія в обладунках на коні зі списом. А щоб це наше місто Ніжин швидше зростало й процвітати могло, дозволяємо проводити всілякі ярмарки й торги, і тому ставимо умову, щоби вільно було кожному міщанину ніжинському на вікі вічні мед і пиво варити, солод робити, горілку курити

[25] *Вишель Щасний* (Вешель, Вессель; Wessel; Weszl, Szczęsny) — польський шляхтич, в 1609 р. капітан королівської кавалерії, 1621 р. — капітан Новгород-Сіверський, 1635–1641 рр. — підкоморій Новгород-Сіверський, 1623–1635 рр. — хоружий Новгород-Сіверський та Ніжинський, 1625–1635 рр. — війт Ніжинський. Перебував з родиною в московському полоні в 1615–1618 та 1632–1634 рр. Був польським послом до Москви в 1631 р.

RE ou POLONOISE
les PROVINCES
de VOLHYNIE et de PODOLIE
urs Palatinats
anües sous le Nom
DES COSAQUES
SANSONS
Eschelle
Milles Pas Geometriques ou Milles d'Italie
Lieuës Communes de Pologne
Lieuës d'Vkraine
Lieuës ou Werst de Moscouie
Lieuës Communes d'Allemagne
Grandes Lieuës d'Allemagne
Lieuës Communes de France
Grandes Lieuës de France ou d'vne Heure de Chemin
Dietes ou Iournées Comunes de 20 M.P.G. chacunes
LITHUANIE
FRONTIERES DE MOSCOVIE
VOLHYNIE
BASSE VOLHYNIE ou
PALATINAT DE BRACLAW
VKRAINE ou PAYS
DES COSAQUES
Campagnes Desertes et Inhabitées
PODOLIE
BASSE PODOLIE ou
Campagnes desertes et Inhabitées
Dzikie Pole ou Campagnes Desertes et Inhabitées
CONFINS DE LA PETITE TARTARIE
TARTARES DE BUDZIAK
BESSARABIE
CZARNE MORZE ou MER NOIRE
Barkalabow
Bichow
Turzec
Ciecieresk
Stressyn
Horwol
Homel
Rzeczyca
Brahin
Czernihow
Porecop
Orbow
Weretoczyn
Koropie
Nizyn
Ostrze
Zamislowic
Ostrowiec
Bielasoroka
Czuhobel
Horodyski
Rumne
Drykalow
Kamien
Olszczana
Zytomierz
Bielsky
Hedesko
Korosten
Brusylo
Peratin
Kurinka
Komisznia
Lubine
Miyrod
Krasnopol
Korol
Lukomla
Oriszyca
Biala Cerkiew
Rokitna
Olszanka
Horoszyn
Borumle
Drzy Pole
Korsun
Czehrin
Dabrowka
Kremenczuk
Kudack
Budilow
Bastage
Tekin alt. Bendery
Tighina
Palanka
Akierman alt. Biellogrod
Ocaakow
Diar Crimenda
Koczubi
Tandra I
Tatare Bartat
Orica
Machowiet
Falconera
Rosance
Ware
Kilia Nowe
Bialogrod
Danube fl.
Licostomo
Ilanada ou Isle des Serpents
Kilia Stary
Luzow
Relyck
Lucania
Taristo
Tiraspo
Brady
Nusk
Lapusane
Oriow
Lasti
Rasskow
Bolanowka
Bercad
Koniecpol
Czarnianick
Bog fl.
Dniester fl.
Tyras
Tiras
Olasnuta
Korczoways
Iagorlnicza
Woda Sofia
Embouchure du Nieper ou Borysthenes
Embouchure du Dniester ou Tyras
Smil
Siret fl.
Pruth fl.
Sereth fl.

і всілякі напої, домашні й привозні, а також вина *мальвазії, аліканте*[26] та інші справедливим *гарнцем* або *львівською квартою*[27] шинкувати без жодних перешкод на вічні часи. А щодо такої вічної свободи в шинках кожний міщанин ніжинський, а також і козак, який шинкувати буде, щороку восени, на день св. Мартина, повинні платити *капщизну*[28] по два з половиною злотих з кожного напою, особливо з тих, які сам виготовляти або продавати буде. А цій капщизні всі будь-якого стану, хто буде горілку робити, чи напій любий коли-небудь в місті нашому Ніжині продавати або шинкувати захоче, підлягати мають, і відповідно до наданого теперішнього права і вольностей мають починати виплачувати ту капщизну з наступного року тисяча шістсот двадцять шостого. Крім того, всі міщани Ніжина за таким дозволом шинків та корчем повинні свійсолод і збіжжя на млинах наших молоти на на річці Остер під самим містом Ніжином і платити за помел згідно з ревізорською постановою. Якщо ж з якихось причин наші найближчі до міста млини вийдуть із ладу або гребля потребуватиме ремонту, всі ніжинські міщани робітників своїх якнайскоріше мають посилати, щоби греблю біля двох тільки млинів наших біля міста на річці Остер при потребі засипати і соломи навозити, а дерево, хмиз, каміння волость до млинів возити та млини поправляти буде. А якщо хтось з міщан ніжинських орної землі та угідь взяв би, тоді з них по завершенні наданої свободи сплачувати має відповідно до постанови ревізорської, також і податкам, які Річ Посполита ухвалила, підлягати і *цло*[29] від товарів звичайне платити повинні будуть. Щоб урядовці міські ніжинські з більшим бажанням на своїх посадах працювали і про спільне благо міста дбали, ми надаємо й затверджуємо на вічні часи двадцять волок[30] на посаду війта, на бурмістрів дванадцять волок, на писарів міських чотири волоки, звільнених від усіх повинностей,

[26] *Мальвазія*, *аліканте* — сорти імпортних виноградних вин.

[27] *Гарнець, гарець* (від пол. *garniec* — «горщик») — старовинна одиниця вимірювання об'єму рідини та сипучих тіл, дорівнювала 4 квартам (бл. 3,8 л.). *Львівська кварта, кварта* (від лат. quarta — «чверть») — одиниця об'єму. В Україні раннього нового часу «квартою» називали металевий кухоль або десяту частину відра (трохи більше за літр).

[28] *Капщизна* (від пол. *kapzsczyzna*, «капні пенязі») — податок до державної скарбниці у XV-XVII ст. на землях Великого князівства Литовського та Речі Посполитої, що стягувався за виготовлення і продаж горілчаних виробів, меду й пива з міщан, селян та козаків.

[29] *Цло* (пол. *cło*, нім. *Zölle*) — в магдебурзькому праві мито, що стягувалося державною владою (або за її дорученням) за провезення товарів через державні кордони.

[30] *Волока* — одиниця вимірювання орної землі у Великому князівстві Литовському та Короні Польській у XVI–XVIII ст., що дорівнювала бл. 19–22 га.

< *Фрагмент мапи "La Russie Noire ou Polonoise" Nicholas Sanson (Paris, 1674)*

окрім ухвал Речі Посполитої, а волоки ті вищезгадані не у приватних осіб, а при посадах на вічні часи залишатися мають. Особливо на фільварок ратушний до скриньки міської надаєм і затверджуєм на вічні часи волок тридцять, звільнених від будь-яких повинностей, окрім ухвал Речі Посполитої, на вічні часи. Крім того, до тієї ж скриньки міської для загального оздоблення міста *торговельне*[31] від усіляких товарів, які б було на продаж привезено, а також з коней, худоби, возів, риби, оселедців та іншого, також і *помірне*[32] від збіжжя продажного, і *вагове*[33] від зважування різних товарів, які акуратно та справедливо мають надходити до скриньки міської, слушно і за звичаєм на вічні часи надаємо. Будинок для гостей, один у місті для купців, які з інших наших міст приїжджають, а інший на передмісті для купців московських, також і лазні загальні, лавки різників уряд міський ніжинський на місці придатному має поставити, і з усього того справедливий дохід, а також з купців від торгівлі, від різників, пекарів і різних ремісників ніжинських з ремесла, пропорційно до їх пожитків, по декілька грошей на рік у міську скриньку брати дозволяємо. Також і за млин Овдіївський на річці Острі, у півмилі від міста Ніжина вниз, і *мостове*[34], який вони самі, містяни ніжинські, по дорозі ніжинськійна поганих переїздах мостили й робили, згідно з постановою ревізорською брати мають, що ми до цієї скриньки міської ратушної вносимо на вічні часи, і від скриньки міської ані ми, ані спадкоємці наші тих вищезгаданих місту наданих доходів забирати або вилучати не маємо. Однак ми застерігаємо, щоб ці доходи не для приватної або особистої вигоди використовувалися, але на амуніцію навколо міста, на порох для стрільби та на інші загальні потреби та прикраси через шафарів[35] міських, за згодою міського уряду, збиралися та витрачалися. А тому на уряд міський ніжинський, відносно цих нами наданих доходів, покладаємо, щоб заради оздоблення міста ратушу на місці придатному найшвидше збудували, і годинник спорудили, а потім по потребі налаштовували, і сурмача[36] належного тримали, щоб сурмив на

[31] *Торговельне* — в магдебурзькому праві мито, що стягувалося із усякого роду привізних товарів.

[32] *Помірне* — в магдебурзькому праві мито, що стягувалося з певної міри привізного товару, а також за його перепродаж.

[33] *Вагове* — в магдебурзькому праві торговий податок за зважування товарів на міських вагах під час місцевих торгів та ярмарок.

[34] *Мостове* — в магдебурзькому праві проїзне мито, що збиралося грішми або товаром для утримання та періодичного ремонту мостів.

[35] *Шафар, шапар* (від пол. szafarz – економ, ключник) — в Україні XVI–XVIII ст. службова особа, яка відповідала за збирання податків.

[36] *Сурмач ратушний* — в XVI–XVIII ст. службовець магістрату (ратуші), кликун, вартовий, в обов'язки якого входило щогодини сповіщати звуками сурми та бити на сполох у випадку небезпеки.

ратуші вдень та вночі щогодини, та про інші всякі порядки та потреби міські піклувалися. Для цього ж дозволяємо уряду міському ніжинському різні цехи відкривати та засновувати, і за підтвердженням цього до нас звертатися. А оскільки це місто, що в Україні перебуває, потребує постійного захисту й турботи, то на вічні часи на них покладаємо, щоб вали перекопу та острогу[37] як навколо Замку, так і навколо міста завжди поправляли й берегли, про що уряд замковий разом з урядом міським піклуватися буде. А понад ці вищеописані мита та податки жодних інших містяни ніжинські виконувати, підводи старостам або виборним ніжинським давати, сторожі жодної, окрім якщо тільки добровільної, навколо міста відправляти, листи носити, на полювання ходити і до різних робіт притягатися не будуть повинні на вічні часи. Але щодо служби з оборони Замку та міста тамтешнього Ніжинського тільки виборним замковими нехай підлягають, готове до оборони спорядження мають, і кожної чверті року перед урядом міським свою військову підготовку демонструвати повинні будуть також для міцнішої і ґрунтовнішої оборони Замку та міста тамтешнього Ніжинського. Уряд війта, який ми зараз пожалували, так і в майбутні часи нами й нашими наступниками буде надаватися містянину виборному тамтешному ніжинському, а нікому іншому. Підводи для посланців наших за власними тільки нашими листами, згідно звичаю інших міст наших коронних, втім після завершення наданої їм пільги, мають давати. А щоб місто мало краще прогодування, вільно буде кожному містянину ніжинському на річці Остер та інших річках в межах, ревізором нашим вказаних, рибу ловити. І якби купець з іншого міста який-небудь товар до Ніжина привіз, то має його гуртом, а не *ліктем*[38] і не квартою продавати. Також і те особливо в нашому привілеї, як важливе й корисне, маємо висловити, щоб в місті тому нашому Ніжинському, як і в усьому Князівстві Чернігівському, все духовенство віросповідання святого Римського перебувало в єпархії та під послухом арцибіскупа Смоленського, а духовенство руське — в єпархії та під послухом архієпископа Смоленського, легітимно поданих нами та наступниками нашими, мають бути. А уряд тамтешній ніжинський, як замковий, так і міський, і ніхто інший, крім власних пастирів вищезгаданих, в справи духовні втручатися і до судів своїх світських притягати їх не мають. Усе те на вічність затверджуючи, рукою власною ми підписали цей привілей, до якого й печатку нашу коронну

[37] *Перекоп* (застар.) — регулярний рів із валом, що огороджував місто. *Острог* (застар.) — фортифікаційна споруда, фортечне укріплення з частоколом із загострених зверху дерев'яних колод.

[38] *Лікоть* — одиниця вимірювання довжини, бл. 60 см.

привісити наказали. Писано у Варшаві дня 26 березня року Божого 1625, панування нашого польського 38, а шведського 32.

Сигізмунд, король.

Анджей Шолдрський, писар.

Сигізмунд III, з ласки Божої король польский, великий князь литовський, руський, пруський, жмудський, мазовецький, лифляндський, а шведський, готський, вандальский спадковий король. Оголошуємо, що подали нам мешканці міста нашого Ніжина, яке в князівстві Чернігівському розташоване, лист ревізора нашого у відвойованих від Москви замках уродженого Єроніма Цехановича, підсудка Смоленського, яким вищезгаданий ревізор наш, за особливим дорученням нашим, ґрунти, які до міста прилягають, частково для вигонів, частково для полів міських, визначивши, однак, з тих ґрунтів повинності містам нашим звичайні на нас та нащадків наших, у певних кордонах до вищевказаного міста нашого приєднав і межу ґрунтів, місту Ніжину визначених та наданих, достатньо описав. Щоби це місто зробити безпечним, і щоб усіляке господарство на тих землях заохотити, звернулися до нас з клопотанням, щоб це межування земель міських ніжинських, через ревізора нашого вищезгаданого, за нашим дорученням, проведене, привілеєм нашим затвердили, на що й ревізорський, на те межування даний, перед нами покладали лист, який в собі має наступне:

Єронім Цеханович, підсудок Смоленский в замках та волостях, що від Москви відвойовані, ревізор його королівської милості, проголошую, що побачивши, як це місто Ніжин, від давнього часу спустошене, швидко за ласкою Божою зростає, і щоразу до нього люди прибувають. І щоби воно швидше зростало та міцніло, і проти ворогів потужнішим ставало, а з тим і для Речі Посполитої корисним було, надаю та збільшую владою своєю ревізорською, від його королівської милості мені наданою, ґрунти тому місту Ніжину, частково для вигонів, яких місто багатолюдне, яким вже є Ніжин, обширних потребує, частково для полів, фільварків та сіножатей міських, з яких міщани ніжинські, по введенню наданійїм вольності, повинні будуть сплачувати, згідно звичаю інших міст його королівської милості, до Ніжина найближчих. Межа тих ґрунтів міських ніжинських починається від двох Дівиць-річок, де ці річки Дівиці розділилися та розмежовують Носівку з Ніжином, звідки межа ніжинська йде однією Дівицею, до Кропивни-річки найближчої, яка з Кропивною сходиться і там же обидві в Остер впадають, річкою Остром униз до болота Плоского, болотом Плоским угору, з однієї сторони того болота, до дороги Чернігівської, поміж Ніжином та болотом Плоским йдучи до Чернігова, та дорога до річки Смолянки, Смолянка до Сацевої Рудки, аж до грунту Колчевського (*уверх до мосту повз грунт Колчевський*) та повз буду Якуба

Нєма[39], суходолом до Березової річки, від Рибця до межі Сиволож-городища, від Рибця та річки Остер повз Печиліси, з Печилісів у Химовку-річку, та Химовка йде аж під Татарську Могилу, прямо повз Ржавець, до межі з Дорогинським ґрунтом, через річку Кропивну повз Ржавець та повз Обсировку-річку до тих двох Дівиць, звідки межа починалась. І щоби місто Ніжин цим межуванням спокійно, без жодної перешкоди користувалося, даю їм цей мій лист ревізорський з підписом руки моєї та з моєю печаткою. Даний в Ніжині дня 26 травня року 1624.

Єронім Цеханович, підсудок Смоленський, ревізор
його королівської милості, рукою власною.

Тоді ми, бажаючи того з усіх сил, щоби місто наше Ніжин зростало та зміцнювалося, і тим самим окрасою Речі Посполитій та загрозою для ворогів було, місту тому вищезгадані ґрунти, визначені та надані висланим нами ревізором і в тому листі ревізорському описані місту нашому Ніжину, однак із звичайною повинністю нашим містам, що до Ніжина є найближчими, звичайно на вічність прилучаємо та межування тих грунтів ревізорське, вищеописане, стверджуємо. А тим більше для кращого запевнення та гарантії вищезазначеного, ми дали місту нашому Ніжину цей привілей, підписаний нашою рукою. До якого й печатку нашу коронну привісити звеліли. Писано у Варшаві дня 23 місяця марта, року Божого 1625, панування нашего польского 38-го, а шведського 32-го.

Сигізмунд, король.
Анджей Шолдрський, писар гнезненський.

Владислав IV, з ласки Божої король польский, великий князь литовський, руський, пруський, мазовецький, жмудський, інфлянтський, а шведський, готський, вандальский спадковий король, обраний великий цар московський.

Оголошуємо цим листом нашим всім і кожному, кому про це відати належить, що показані нам два пергаменові привілеї, рукою найяснішого святої пам'яті короля його милості Сигізмунда III, батька нашого, підписані та року 1625-го видані з відтиском печатки коронної у Варшаві, дня 26-го березня, цілі й нічим не пошкоджені. Перший, яким святої пам'яті король, його милість батько наш, місту Ніжину, що в князівстві Чернігівському розташоване, через часті напади ворогів і переходи Запорозького козацького Війська спустошеному, для того, щоб найкращим і потужнішим ставати могло, право магдебурзьке, за яким всі

[39] *Буда* — виробнича споруда або місце для випалювання поташу, виготовлення дьогтю та вугілля з деревини. Щодо власника вищезгаданої в цьому місці буди є різночитання: «Якуба Нєма», «Хєма» або «Нємца» («Jakuba Niemia», «Hiemia», «Niemca»; див. прим. №22). Буда

Перемовини козаків зі шляхтою.
З малюнку А. ван Вестерфельда,
XVII ст.

судитися мають, та інші вольності, тобто всіляких товарів вільну купівлю та продаж, проведення торгів, різних напоїв, а саме горілок куріння та їх шинкування, безперешкодні від тамтешніх урядовців, а тим більше певно прибуткові для того міста, орні землі, ґрунти, поля та волоки на бурмістра, писаря міського, також і на ратушу міста того Ніжина, через святої пам'яті короля, його милості пана батька нашого, надані. Другий же межування міста того ж Ніжина та ґрунтів, що йому належать, через уродженого Єроніма Цехановича, підсудка Смоленського, до тієї справи ревізора призначеного, яке межування святої пам'яті король, його милість Сигізмунд III, пан батько наш, вищезгаданим підсудком Смоленським розглянуте та місту тому надане підтвердив.

Тоді ми, король Владислав, побачивши та взявши до уваги прохання мешканців міста нашого Ніжина, означені подані два привілеї, як вони вище описані, в усіх пунктах, умовах, артикулах та кондиціях, тим листом нашим, так, як в них детально прописано, підтверджуємо від слова до слова (: наскільки вимагає суспільне право і дозволяє звичай :) і стверджуємо, бажаючи, щоби в усьому це наше підтвердження мало всю свою силу й владу назавжди. На що для більшої віри рукою власною підписуємо та печатку коронну притиснути наказуємо. Дан у Варшаві дня 9-го місяця травня року Божого 1633-го, панування нашего польского и шведського першого року.

Владислав, король.

Ян Бедерман, рукою власною.

Тоді ми, Ян Казимир, з Божої ласки король польский etc., побачивши та взявши до уваги прохання мешканців міста Ніжина, вищезгадані два привілеї, перший право магдебурзьке та інші вольності та прибутки певні тому місту, другий межування міста того ж Ніжина та ґрунтів, що йому належать, у себе затверджуючи, видані, як вище описано, в усіх пунктах, умовах, артикулах та кондиціях, цим привілеєм нашим, так, як у них детально прописано, від слова до слова (: як вимагає суспільне право і дозволяє звичай :) стверджуємо, бажаючи, щоби в усьому це наше підтвердження мало всю свою силу і владу назавжди. На що для більшої віри рукою власною підписуємо та печатку коронну притиснути наказуємо. Дан у Варшаві дня 10-го місяця вересня року Божого 1659-го, панування королевств наших польского 11-го, шведського 12-го року.

Ян Казимир, король.

Місце печатки канцелярії нашої головної.

Еварист Ян Белжецький, писар та покойовий дворянин короля.

№ 22. 1659 р., вересня 7. Варшава. — *Конфірмація (підтвердження) права збирання податків на «ратушну скриньку» міста Ніжина*

Ian Kazimierz, z Bożej łaski król polski etc. Oznajmuiemy etc. Produkowany nam jest przywilej papierowy ręką naiaśniejszego ś. pamięci Władysława Czwartego, króla polskiego, pana brata naszego, podpisany de data w Warszawie dnia dwudziestego ósmego miesiąca kwietnia roku pańskiego tysiąc sześćset czterdziestego czwartego pieczęcią koronną stwierdzony, w niczym nienaruszony, cały i zupełny, i supplikowano nam imieniem mieszczan niżyńskich, abyśmy ten przywilej władzą naszą stwierdzili i umocnili. Którego takowy jest tenor:

Władysław IV etc. Oznajm[uiemy] etc., iż produkowany jest przed nami list z podpisem urodzonych Bartłomieia Obałkowskiego, sekretarza i.k.m., Stefana Aksaka, sędziego ziemskie[go], Łukasza Witowskiego, podczaszego i sędziego grodzkiego kiiowskich, commissarzów od i.k.m. do xięstwa siewierskiego zesłanych, i przyciśnieniem pieczęci ich, ordynatię pewną o wybieraniu podatków do skrzynki ratusznej niżyńskiej należących w sobie zawieraiący, żadnej suspiciej w sobie nie maiący, który żebyśmy władzą naszą królewską potwierdzieli, jest nam supplikowano. Którego listu takie są contenta:

Bartłomej Obałkowski, sekretarza i.k.m., Stefan Aksak, sędzia ziemski, Łukasz Witowski, podczaszy grodzki, sędzia kiiowscy, commissarze od i.k.m. do xięstwa siewierskiego zesłani etc. Wszem wobec, komu by o tym wiedzieć należało, do wiadomości wszytkich donosim. Chcąc my authoritate n[ost]ra commissariali zamki i miasta siewierskie w dobrym rządzie zostawać, aby depactatie w wybieraniu do skrzynki ratusznej niżyńskiej nie działy się, przychylaiąc się do wolej i przywilelu i.k.m. tak ordinuiemy, aby więcej nad to nasze postanowienie nie brali, a mianowicie od beczki ryb słonych groszy polskich trzy, od beczki śledzi groszy trzy, od woza ryb suchych i marzłych groszy polskich sześć, mostowego od woza ciężkiego pułgrosza, pomiernego od każdego zboża od mirki po groszu iednemu, powodnego od konia, wołu po groszu polskim iednym, od owce, kozy, wieprza po pułgroszku, ważnego od kamienia wosku, loiu winien po pułgroszku, od zabiiania wosku od każdego kotła po groszy trzy. I na tośmy im dali ten nasz list z podpisem rąk naszych i pod naszemi pieczęciami. Pisan w Niżenie roku tysiąc // tysiąc sześćset dwudziestego ósmego dnia dwudziestego marca.

Bartłomiej Obałkowski, m[anu] p[ro]p[ri]a.

Stefan Aksak, sędzia ziemski kiiowski, m[anu] p[ro]p[ri]a.

Łukasz Witowski, podczaszy i sędzia grodzki kiiowski, m[anu] p[ro]p[ri]a.

Przychylaiąc się tedy do wniesionej do nas prożby list ten jako jest inserowany, we wszytkich iego punctach i condiciach potwierdzieć umyśliliśmy, jakosz władzą naszą potwierdzamy, niniejszym pismem chcąc, aby

przy wadze swoiej zostawał. Na co dla większej pewności ręką naszą podpisawszy się pieczęć koronną przyciśnąć roskazaliśmy. Dan w Warszawie dnia dwudziestego ósmego miesiąca kwietnia roku tysiąc sześćset czterdziestego czwartego, panowania królestw naszych polskiego i szwedzkiego XII roku.

Vladislaus, rex.

Thomasz Uiejski, króla i.m. sekretarz, m[anu] plropria].

My tedy Ian Kazimierz, z łaski Bożej król polski, etc. Respectuiąc na supplikę do nas wniesioną, zwysz mianowany przywilej de data jako się wyżej opisało, we wszytkich punctach, clausulach, artykułach i conditiach tym listem naszym, tak jako w sobie są opisane, potwierdzamy (ile prawo pospolite każe i zwyczaj dopuscza), umacniamy, chcąc aby we wszytkim to potwierdzenie nasze zupełną moc i władzę swą nawieki miało. Na co się dla lepszej wiary ręką naszą podpisaliśmy i pieczęć przyciśnąć kazaliśmy. W Warszawie dnia siódmego września roku pańskiego tysiąc sześćset pięćdziesiątego dziewiątego, panowania królestw naszych polskiego XI a szwedzkiego XII roku.

Ian Kazimierz, król. Miejsce pieczęci wielkiej koronnej.

Ewarist Ian Bełżecki, pisarz i dworzanin pokoiowy króla ie[go] mci, m[anu] p[ro]p[ri]a.

(***Публікація***: Кулаковський П. *Руська (Волинська) метрика. Книга за 1652–1673 рр. Пам'ятки історії Східної Європи. Джерела XV–XVII ст.,* Т. V, (Острог; Варшава; Москва, 1999), 184–186.)

Переклад

Ян Казимир, з Божої ласки король польський etc. Оголошуємо etc. Подано нам привілеї паперові, рукою найяснішого святої пам'яті Владислава IV, короля польського, пана брата нашого, підписані та видані у Варшаві дня 28-го місяця квітня року Божого 1644-го, печаткою коронною затверджені, нічим не пошкоджені, цілі та повні, з проханням від імені міщан ніжинських, щоби ми ті привілеї владою нашою затвердили та скріпили. Яких зміст є наступний:

Владислав IV etc. Оголошуємо etc., що виданий перед нами лист із підписом уроджених Варфоломія Обалковського, секретаря його королівської милості, Стефана Аксака, судді земського, Лукаша Вітовського, підчашого та судді гродського київських, комісарів, від його королівської милості надісланих до князівства Сіверського, що має в собі ординацію певну за печаткою їхньою про збирання податків, які належать до скриньки ратушної Ніжинської, жодного сумніву в собі немаючий, який звернено нам з проханням, щоби підтвердили владою нашою королівською. Цього листа зміст такий:

Варфоломій Обалковський, секретар його королівської милості, Стефан Аксак, суддя земський, Лукаш Вітовський, підчаший гродський, суддя київський, комісари від його королівської милості до князівства Сіверського надіслані etc. Всім взагалі, кому б про це відати належало, до відомості загальної доносимо. Бажаючи ми, за повноваженнями нашими комісарськими, замки та міста сіверські в доброму стані залишити, щоб не було здирства при збиранні до ніжинської ратушної скриньки, відповідно до волі та привілеїв його королівської милості, ми наказуємо, щоб нічого більше від тієї нашої постанови не брали, а саме від бочки солоної риби грошей польських три, від бочки оселедців грошей польських три, від воза сухої та мороженої риби шість польських грошей, мостового від важкого воза півгроша, помірного від кожного збіжжя від мірки по одному грошу, поводного[40] від коня, вола по грошу польському одному, з вівці, кози, свині по півгроша, важного[41] з каменя[42] воску, лою повинно півгроша, від збивання воску з кожного казана по три гроша. І для цього ми дали їм цього нашого листа з підписами рук наших і під нашими печатками. Писан в Ніжині року 1628 дня двадцятого березня.

Варфоломій Обалковський, рука власна
Стефан Аксак, суддя земський київський, рука власна
Лукаш Вітовський, підчаший та суддя гродський київський, рука власна

Тому, маючи прихильність до внесеного нам прохання, цей лист, як він поданий, в усіх його пунктах і кондиціях вирішили засвідчити, який нашою владою підтверджуємо нинішнім писанням, прагнучи, щоб він в силі своїй залишався. Для чого заради більшої певності, рукою нашою підписавши, печатку коронну притиснути повеліли. Дан у Варшаві дня 28-го місяця квітня року 1644-го, панування нашого польського та шведського 12-го року.

Владислав, король
Томаш Уєйський, короля його милості секретар, рука власна

Тоді ми, Ян Казимир, з ласки Божої король польський etc. Зваживши на внесене до нас прохання, вищеозначений виданий привілей, як вище писалося, в усіх пунктах, умовах, артикулах та кондиціях, як вони самі по собі прописані, тим листом нашим підтверджуємо (: наскільки вимагає суспільне право і дозволяє звичай :), скріплюємо, бажаючи, щоб в усьому

[40] *Поводне* або *поводове* — в Україні XVII-XVIII ст. торговельне мито, що сплачувалося від продажу одиниці худоби («з поводу»).

[41] *Важне* — альтернативна назва *вагового* мита.

[42] *Камінь* — У Великому князівстві Литовському та Короні Польській міра ваги товарів при роздрібній торгівлі, що зазвичай дорівнювала бл. 14 кг.

те наше підтвердження повну силу і владу навіки мало. Чому для більшої віри рукою нашою підписали і печатку притиснути повеліли. У Варшаві, дня 7 вересня року Божого 1659-го, панування королевств наших польського 11-го, а шведського 12- го року.

Ян Казимир, король. Місце печатки великої коронної

Еварист Ян Бельжецький, писар та дворянин покойовий його милості короля, рукою власною

№23. 1659 р., вересня 8. Варшава. — *Конфірмація (підтвердження) надання озера Хорошого на ратушний фільварок місту Ніжину*

Ian Kazimierz, z Bożej łaski król polski, wielkie xiąże litewskie, ruskie, pruskie, mazowieckie, żmudzkie, inflantskie, smoleńskie, czerniechowskie, a szwedzki, gottski, wandalski dziedziczny król. Oznajmuiemy tym przywileiem naszym, komu to wiedzieć należy. Producowany jest przed nami przywilej papirowy ręką naiaśniejszego ś. pamięci króla polskiego Władysława Czwartego, pana brata naszego, podpisany de data // de data w Warszawie dnia dwudziestego ósmego miesiąca kwietnia roku pańskiego tysiąc sześćset czterdziestego czwartego pieczęcią koronną ztwierdzony w niwczym nienaruszony, cały i zupełny, i supplicowano nam imieniem mieszczan niżyńskich, abyśmy ten przywilej władzą naszą ztwierdzieli i umocnili. Którego takowy jtst tenor:

Władisław Czwarty, z łaski Bożej król polski etc. Oznajmuiemy tym listem naszym wszem wobec i każdemu zosobna, komu to wiedzieć należy, iż produkowany jest przed nami z podpisem ręki wielmożnego woiewody bracławskiego, starosty niżyńskiego i pieczęcią list, pewne urzędowi miejskiemu Chorosze iezioro na folwark ratuszny w sobie zawieraiący i nadanie, żadnej suspiciej w sobie nie maiący, który żebyśmy władzą naszą królewską potwierdzieli, jest nam supplikowano. A tego listu takie są contenta:

Mikołaj z Potoka Potocki, woiewoda bracławski, hetman polny koronny, generał podolski, kamieniecki, laticzowskiej, niżyński, czerkaski starosta. Wszem wobec i każdemu zosobna, komu to wiedzieć należy, wiadomo czynię, iż za wniesieniem prozby do mnie mieszczan niżyńskich, przychylaiąc się do przywileiu i.k.m. i życząc, aby to miasto w dostatki zakwitnąwszy na pomnoszenie ciężarów bez uciążenia ludzi prouizię miało, conferowałem urzędowi miejskiemu Chorosze iezioro na folwark ratuszny, którego ze wszytkiemi przyległościami i pożytkami, które teraz są i napotym przywieść sobie mogą, bez wszelkiej przeszkody podstarościego i arendarza mego zażywać i na potrzeby swoie obracać będą. Co do wiadomości podstarościego mego przywodząc roskazuię, aby pomienioną daninę moią w possessię urzędowi miejskiemu puściwszy w spokojnym zażywaniu oń zachował, przy którym

nadaniu moim i ia ich zachować obieculę tym pisaniem moim. Na co dla lepszej pewności ręka się własną podpisuię przy zwyczajnej pieczęci moiej. W Latyczowie dnia czternastego marca roku tysiąc sześćset czterdziestego.

Mikołaj Potocki, woiewoda bracławski, hetman polny koronny.

Locus sigilli.

Przychylaiąc się tedy do wniesionej do nas prośby list ten, jako jtst inserowany, we wszytkich iego punktach i conditiach potwierdzić umyśliliśmy, jakosz władzą naszą potwierdzamy niniejszym pismem, chcąc aby przy wadze swoiej zostawał. Na co dla lepszej pewności ręką się naszą podpisawszy pieczęć koronną // koronną przyciśnąć roskazaliśmy. Dan w Warszawie dnia dwudziestego ósmego miesiąca kwietnia roku pańskiego tysiąc sześćset pięćdziesiątego czwartego, panowania królestw naszych polskiego XI a szwedzkiego XII roku.

My tedy Ian Kazimierz, z łaski Bożej etc. Maiąc wzgląd na supplikę do nas przez panów radnych naszych czynioną, wzwysz mianowany list de data, jako się wyżej opisało, w wszytkich punctach, clausulach, artykułach i conditiach tym listem naszym, tak jako szerzej w sobie opisane są, od słowa do słowa (ile prawo pospolite każe i dopuscza zwyczaj) umacniamy, chcąc aby we wszytkim to potwierdzenie naszę zupełną moc i władzę swą nawieki miało. Na co się dla lepszej wiary ręką naszą podpisaliśmy i pieczęć koronną przyciśnąć roskazaliśmy. Dan w Warszawie dnia ósmego miesiąca września roku tysiąc sześćset pięćdziesiątego dziewiątego, panowania nasze[go] polskiego XI a szwedzkiego XII roku.

Ian Kazimierz, król. Miejsce pieczęci wielkiej koronnej.

Ewarist Ian Bełżecki, pisarz i dworzanin pokoiowy i.k.m.

(***Публікація*:** Кулаковський П. *Руська (Волинська) метрика. Книга за 1652–1673 рр.* С. 186–188.)

Переклад

Ян Казимир, з Божої ласки король польський, великий князь литовський, руський, пруський, мазовецький, жмудський, інфлянтський, смоленський, чернігівський, а також шведський, готський, вандальський спадковий король. Оголошуємо цим привілеєм нашим, кому це відати належить. Покладено перед нами паперовий привілей, рукою покійного польського короля Владислава IV, пана брата нашого, підписаний у Варшаві дня 28-го місяця квітня року Божого 1644-го, печаткою коронною скріплений, ні в чому не пошкоджений, цілий та повний, суплікований[43]

[43] *Суплікувати* (застар., від *супліка*, пол. *suplika* — благання) — подавати письмове клопотання.

нам від імені міщан ніжинських, щоби ми той привілей владою нашою затвердили та скріпили. Якого зміст є наступний:

Владислав IV, з ласки Божої король польський etc. Оголошуємо цим листом нашим усім і кожному, кому це має бути відомо, що виданий перед нами за підписом руки і з печаткою шляхетного воєводи брацлавського, старости ніжинського, лист певно уряду міському, який містить в собі у тому числі надання Хорошого озера на фільварок ратушний, який не викликає жодного сумніву, до нас був суплікований, щоби отримати владою нашою королівською затвердження. І цього листа зміст такий:

Миколай з Потока Потоцький, брацлавський воєвода, польний гетьман коронний, генерал подільський, кам'янецький, летичівський, та ніжинський і черкаський староста. Усім взагалі й окремо кожному, кому це належить знати, повідомляємо, що на прохання до мене міщан ніжинських, прихиляючись до привілею й його королівської милості й бажаючи, щоби це місто, процвітаючи в достатку, примножувало своє багатство, не завдаючи людям тягарів, я надав Хороше озеро на фільварок ратушний, яке разом з усіма приналежностями й прибутками, які воно тепер і в май бутньому принести може, без жодних перешкод з боку підстарости та арендаря мого, вони будуть використовувати його для потреб власних. До відома ж мого підстарости доводжу наказ, щоби віддавши вищезгадане надання міському уряду, в спокійному використанні він його зберіг, при якому наданні моєму і я обіцяю захистити їх цим моїм писанням. Тому для більшої певності підписую власною рукою при звичайній моїй печатці. У Летичеві дня 14-го березня 1640 року.

Микола Потоцький, воєвода брацлавський,
гетман польний коронний.
Місце печатки.

Зваживши тоді на подане нам прохання, лист цей, як такий, що був упроваджений в усіх його пунктах та кондиціях, вирішили підтвердити, що нашою владою й стверджуємо нинішнім писанням, бажаючи, щоби залишався в силі. Тому для більшої певності, підписавши рукою своєю, печатку коронну відтиснути наказали. Дан у Варшаві дня 28-го квітня року Божого 1654-го, панування королевств наших польського 11-го, а шведського 12-го року.

Отже, ми, Ян Казимир, з ласки Божої etc., зваживши на звернення, яке учинили до нас пани наші райці, у згаданому листі, виданому як вище прописано, в усіх пунктах, умовах, артикулах та кондиціях, тим листом нашим, так, як в ньому детально прописано, підтверджуємо від слова до слова (як вимагає суспільне право і дозволяє звичай) стверджуємо, бажаючи, щоби в усьому це наше підтвердження мало всю свою силу та

владу назавжди. Тому, для кращої віри, ми й підписалися своєю рукою і печатку коронну поставити звеліли. Дано у Варшаві дня 8 вересня 1659-го року, за панування нашого польського 11-го, а шведського 12-го року.

№ 24. 1659 р. — *Повідомлення «Літопису Самовидця» про розгром московського війська козаками І. Виговського під Конотопом, укладення «Гадяцької угоди», повстання проти польських залог у Ніжині, Чернігові та Переяславі та обрання гетьманом Ю. Хмельницького (витяг)*

Року 1659. Боярин князь Трубецкій от его царского величества з войсками великими прислан в Путивлю, до которого и князь Ромодановскій зо всіми полками білагородскими, князь Пожарскій и инних много з войсками великими скупилися в Путивлю. Против которих Гуляницкій[44] з полком Ніжинским и Черніговским поишов, и там споткавшися за Конотопом, давши з собою бой, и Гуляницкій не додержавши, в город Конотоп вступил, которого боярин Трубецкій з великими войсками, которих было болше ста тысячей, облегши Гуляницкого в Конотопі, от проводной неделі аж до святого Петра держал в облеженю недель з дванадцять, розними способами достаючи — так приступами частими, яко подкопами и кгранатами великими, промисл чинячи. […] Того ж часу князь Ромодановскій міл потребу з полками козацкими под Борозною, где козаки не додержавши, мимо город утекли к Ніжину, а князь з войском Борозни достал, одних порубали, а других в полон выбрали и місто спалили.

Того ж часу, мая «8», князь Ромодановскій з войсками великими под Ніжин приходил, с которим войско козацкое, маючи з собою татар тисячей дванадцять при зятю ханском Мамсир-мурзі, дали бой в полю, але не додержавши, и козаки вступили в город за гетманом наказним. А орда оборонною рукою в поле на Лосиновку вступила, за которими князь ишол, але ничого не вскуравши, назад вернулся под Конотоп. Того ж часу гетман Выговскій, скупивши всі полки козацкіе и маючи при собі Нурадин-султана, притяг з войсками на Крупич Поле, где й хан з великими потугами орд прибыл до него юня «24». […] И там гетман Выговскій зо всею старшиною, а полковники и сотники зо всею черню присягали хану кримскому на том, жебы его не одступать, там же и хан з солтанами и усіми мурзами присягал козаком, жебы їх не отступити в той войні, як ударятся з войском московским. И так тії трактата скончавши,

[44] *Гуляницький, Григорій* (?–1679) — український військовий і державний діяч, ніжинський полковник, соратник гетьмана Івана Виговського. Герой Конотопської битви 1659 р.

просто под Конотоп притягли и зараз спод Тиници подіз[д] добрій виправили, где пришовши на переправу в селі Сосновці, немал през цілій день міли потребу, где язика взяли, а люд московскій не достал язика. И на той переправі в милі доброй 3 от Конотопу заставу отправовали и там того дня розишлися. На другій день зась юля 28 дня, в середу рано, гетман Виговскій войско вшиковавши козацкое и полскіе корогви, просто на Сосновку рушил, а хан з ордами на Пустую Торговицу рушил з людом перебраним до бою; и там пришовши гетман Виговский до Сосновки ку переправі, застал великії войска его царского величества, с которими был околничій князь Григорій Ромодановскій и князь Пожарскій и иних много началних людей конних и піших, и на килка годин у той переправи великій бой был. Але хан з ордами с тилу от Конотопу удариви, оных зламал, где за один час болей ніж на двадцять тисячей албо на тридцять люду его царского величества полегло. А князь Ромодановскій з того бою здорово увойшол, а князя Пожарского живо поймано, которого хан стратив того ж часу, скоро приведено, для того, же хану домовлял. Іюля 29 Гуляницкій з войском в Конотопі зостал волним от облеження, которих тилко было зостало полтреті тисячи. Князь Трубецкій, видячи, же на войско трудно от орди, табор справивши и войско ушиковавши, третего дня рушил зпод Конотопу и так оборонною рукою аж до Путивля пришол юже без шкоди. А гетман Выговскій з войском, з ордами от Путивля отступивши, под Гадячое потягнул, и там ставши, орду с козаками выслал в землю Московскую задля здобичи и ижбы пустошили. И там же под Гадячом докончил згоди з королем его милостю, на том постановивши, же сам воєводою киевским был, а с каждого полку козаков по килка сот до шляхетства міли быть приняти, также шляхта вся и козаки трох воєводств: Киевского, Черніговского, Браславского. […]

Того ж року тая ж згода з королем полским розорвалася, бо гетман Выговскій повернувши до Чигирина, войска роспустил, хан у Крим повернул, набравши ясиру, а корогви затяговіе полскіе на станцію росположил и полк Ніжинскій и Черніговскій над которими старшій был пан Немірич. А Юрій Хмелниччєнко, жалуючи зневаги своєї, же ему гетманство отнято, выслал за пороги слугу своего Бруховецкого до войска, просячи, щоб выйшли. Того ж року полковник переясловскій Цюцюра, хотячи себі гетманства, с поради протопопа ніжинского Максима и Васюти козака, из собою зприсягшися в полі, зачал новую річ. Бо будучи старшим в городі Переяслові и которих знаючи козаков значних, до себе зазвавши в алкір поодинцем, казал повязати, а напотом и позабивати на смерть. И послал до Кіева до боярина и воєводи киевского Шеремета людей, просячи, жебы ему дал московских, що и одержал. И зараз того ж часу, тоест септеврія 1 дня, до Ніжина козаков своїх [послал, юже на тое] маючи змову з Васютою Золотаренком, а звлаща внебитности

Московський цар
Олексій Михайлович

Гуляницкого полковника, которій на тот час отехал был до Корсуня, — аже сторожи небыло жолнірской у брамах, увойшовши козацтво в місто, крикнули на людей, жебы ляхов были. И зараз посполство кинулося с тими козаками и за годину всіх жолніров вибили, которых было корогвей пять, нікого не щадячи, же не звикли давати стаціеї жолніром, а з Ніжина зараз по усіх городах, где были: в Чернігові, Березной, Мені и инных. А рейментара їх пана Немірича за Кобижчою, под селом Свидовцем нагнавши, забыли и хто при нему был, никого не живячи. И того ж часу послали до Путивля до боярина и князя Трубецкого, жебы наступовал з войском московским под Ніжин з войсками. Що видячи князь Трубецкій, же старшина козацкая до оных приехала, также и ис Киева маючи відомость, же Выговского жолніров выбито, рушил просто на Ніжин, а из Ніжина вислявши посланцов козацких до его царского величества и своїх, з войсками рушил под Переясловле. […] А войско, ставши за Переясловлем, московское, где скупилися и усі полки задніпрскіе, и учинивши раду, едностайне на тое зезволившися, обоїх сторон козацтво обрали гетманом совершенно Юрія Хмелницкого, которому гетманство здавал князь Трубецкій. И так зараз з тоей ради воєвод постановили в Переясловлю, Ніжині, Чернігові з войсками, а князь Трубецкій повернул з войсками в Москву. А гетман Юрий Хмелниченко, пришовши в Чигирин, росказал доставати замку чигринского, которых достали и усю маетность порабовали, а жену Выговскому одослали на прозбу его. И так трохе вспокоїли Україну. […]

(***Публікація:*** *Літопис Самовидця.* К., 1971. С. 79–82.)

№ 25. 1660 р., березня 10. Москва. — *Жалувана грамота московського царя Олексія Михайловича місту Ніжину на підтвердження магдебурзького права*

Б*ожіею* милостію мы великій государь царь і великій князь Алексѣй Михайловичъ, всея Великія, и Малыя, и Бѣлыя Россіи самодержецъ, московскій, киевскій, владимерскій, новгородскій царь, казанскій царь, астраханскій царь, сибирскій государь, псковскій и великій князь литовский, смоленскій, тверскій, волинскій, подолскій, югорскій, пермскій, вятскій, болгарскій и инных, государь и великій князь новагорода низовскія земли, чернѣговскій, ризанскій, ростовскій, ярославскій, белоозерскій, удорскій, обдорскій, кондинскій, витебскій, мстиславскій и всея сѣверныя страны повелитель и государь, иверскія земли, карталинскіхъ и грузинскіхъ царей, и кабардинскія земли, черкаскихъ и горскихъ князей, и иннимъ многимъ государствамъ и землямъ восточнимъ, и западнимъ, и сѣвернымъ отчичъ и дѣдичъ, и

Гетьман Війська Запорозького
Юрій Хмельницький

наслѣдникъ, и государь, и обладатель. Пожаловали есмя подданныхъ нашихъ Маліе Россіи города Нѣжина войта Александра Цурковскаго, и бургомистровъ, и райцовъ, и лавниковъ, і всѣхъ мѣщанъ, что в нинѣшнем во 168-м (1660) году были челомъ намъ, великому государю они, войтъ Александръ Цурковскій с товарищы и всѣ мещаня, чтобъ намъ, великому государю, пожаловати по ихъ правамъ и привиліямъ, которіе имъ даны отъ королей полскихъ, велѣти имъ войтовъ и раднихъ, которіе заседают в магистратѣ выбирати межъ себя, кого оны похотятъ самимъ и судитися бъ имъ по правамъ магдебурскимъ, и посилковъ по нихъ ни отъ кого чинити не велѣть, а хто буде учнетъ намъ, великому государю, на ихъ приговоръ быти челомъ, тогда бъ ихъ н(а)шими ц(а)рского величества зазивними грамотами позивати до нашего ц(а)ртвующаго града Москви, и мы, великій государь, наше царское величество, подданнихъ нашихъ Маліе Россіи города Нѣжина войта Александра Цурковского и мещанъ пожаловали по ихъ правамъ и привиліямъ, велѣли выбирати имъ войта, и бургомистровъ, и райцовъ, и лавниковъ меж себя лутчимъ, и середнимъ, и малотчимъ людямъ, всѣмъ посполито со всего земского совѣту, добрихъ и знающихъ людей, которіе бъ судъ судили в правду, бояся Бога, другу бъ не дружили, а *надругомъ*[45] не мстили, чтобъ в суднихъ дѣлехъ всѣмъ росправа была в правду. Такъ же, кому будетъ въ чомъ какое дѣло до войта, и до бургомистровъ, и до райцовъ, и до лавниковъ, имъ *на судью*[46] судъ давати безволокитно жъ в правду по ихъ магдебурскому жъ праву, и позиванья имъ ни до кого чинити не велѣли, но толко хто будетъ учнетъ быти челомъ на ихъ судъ и на приговоръ намъ, великому госудрю, нашему царскому величеству, и тогда ихъ нашими царского величества зазивними грамотамы позивати до нашего цретвующаго града Москви. И по нашему царского величества указу такихъ дѣлъ выслушаютъ наши царского величества бояре и думніе люди, и росправу учинятъ, а позивати ихъ нашими государскими грамотами въ великихъ дѣлехъ, а въ малихъ дѣлехъ нашихъ царского величества зазивнихъ грамотъ никому нипоково не довати, чтобъ въ такихъ малихъ дѣлехъ имъ, мещаномъ, напраснихъ убитковъ не било. И войту, и бургомистрамъ, и райцамъ, и лавникамъ, и всему посполитству намъ, великому государю и великому князю Алексѣю Михайловичу, всея Великія, и Маліе, і Бѣлые Россіи самодержцу, и сыну нашего царского величества благовѣрному цесаревичу[47] и великому князю Алексѣю Алексѣевичу, всея Великія, и Малія, и Бѣлія Россіи, и нашимъ

[45] У виданні документа в «Труды Черниговского предварительного комитета по устройству XIV-го Археологического съезда» — «*недругомъ*».

[46] У виданні документа в «Труды…» — «*на суде*».

[47] У виданні документа в «Труды…» — «*царевича*».

государскимъ наслѣдникамъ служити, и всякого добра хотѣть, и во всемъ наше царского величества повелѣніе исполняти. А мы, великій государь, учнемъ ихъ держати в нашемъ государскомъ милостивомъ жалованье и въ призрѣніи. Дана ся наша государская жалованная грамота в нашемъ царствующемъ градѣ Москвѣ лѣта от созданія мыра 7168 (1660) мѣсяца марта *28 дня*.[48]

Мѣсто печати государственной.

1783 года июня 23 дня вышеписанная копія грамоти съ подлѣнною свидѣтелствована, и что оная с подлѣнною сходственна, в томъ присудствующіе городового Нѣжинского магистрата подписали:

Бургомистръ Василей Яблонскій

Бургомистръ Игнатъ Шулга

Ратманъ Иванъ Коноплинъ

Ратманъ Якимъ Магеровскій

Копію скрепилъ в должности секретара Иванъ Соболевскій

С копіею чита*лъ* канцеляристъ Осипъ Мокріевичъ

Таковую жъ копію скрепи*лъ* в докладѣ дѣлъ протоколистъ Карпъ Сорока

Читалъ коллежскій канцеляристъ Логинъ Дементьевъ

Протоколистъ Аникій Храпачевъ

Повѣралъ канцеляристъ Дмитрей Гриневичъ.

(ЦДІАК України, ф.786, «Городовий магістрат м. Ніжин», оп. 1, спр. 2, арк. 64–65. *Копія.* ***Публікація:*** Труды предв. ком., С. 113–114. ***Опис:*** На оригіналі — велика державна печатка з повним царським титулом, відтиснута «на красномъ составѣ, покрытомъ бумагою». Ист.-стат. опис. Черниговской еп., Кн. VII, С. 417.)

№ 26. 1660 р., травня 5. Чигирин. — *Універсал гетьмана Юрія Хмельницького місту Ніжину про підтвердження давніх наданих прав на села Плоске, Синяки, Хороше Озеро, Крути, Печі та Кагарлики*

Юрій Хмелницкій гетманъ з Войском его царского величества Запорозкимъ.

Всей старшинѣ и чернѣ Войска его царского величества Запорозкого, меновите п*а*ну полковниковѣ нѣжинскому и всем*у* в томъ повку найдуючомуся товариству, такъ же ратнимъ началнимъ и по*д* началомъ зостаючимъ г*осподар*скимъ его царского величества людемъ, которимъ бы тилко сіе наше показано было писане, до вѣдомости

[48] У виданні документа в «Труды…» — «*10 дня*»

доносимъ, ижъ прихиляючися мы до воли и наданя грамот од его царского величества мѣсту Нѣжину на аренду и села, шире о томъ в грамоте описаніе, взглядомъ виплацене довговъ, черезъ тіе часи од наиздов наданихъ, такъ же стосуючися до интерцизы небожчика пана родича нашего тому жъ мѣсту на млини, села, скапсчизну, сиценя медовъ, обѣстокъ и іншихъ до пожитку належачихъ приходовъ, не нарушаючи ни в чомъ такъ его царского величества виразное воли, яко и давних о*д* королевъ по*л*скихъ мѣсту Нѣжину наданихъ правъ, ствержаемъ симъ унѣверсаломъ нашимъ, приказуючи и сурово напоминаючи, аби жаденъ з старшини и черни в вибираню на виплаценє до*в*говъ в звиклихъ податкахъ п*а*номъ ме*с*щаномъ нѣжинскимъ к взаживаню до повинностей сѣлъ Плоское, Синяковъ, Хорошоѣ Озеро, Крути, Печовъ и Кагарликовъ найменшою не былъ перешкодою ани до пожитковъ собѣ не належачихъ втручался, а если би хто с козаковъ на шинкъ мѣлъ пиво вари*т* з о*д*данемъ повин*н*ости, в универсале небожчика п*а*на родича нашого описанное мѣсту Нѣжину, позволяемъ, чего постерегати повиненъ будетъ п*а*нъ полковникъ нѣжинскій, аби ведлугъ наданое а о томъ всемъ ширей описаное грамоти и нашого потверженья универсалу, о*д* наиздовъ, мимоиздовъ часть и по*д*издовь ни о*д* кого не дѣялася кривда ратнихъ его царского величества началнихъ и по*д*началнихъ людей, упрошаючи старшини засъ и черни Войска его царского величества Запорозкого по*д* неласкою нашею и срокгимъ войсковимъ приказуемъ каранемъ.

Данъ в Чигиринѣ дня 5 мая, року 1660.

Юрій Хмелницкій рукою власною.

(ІР НБУВ, ф.1, спр. 54591, арк. 459-459 (зв.). Копія. ***Публікація:*** *Універсали українських гетьманів від Івана Виговського до Івана Самойловича (1657–1687).* Київ–Львів. 2004. С. 156–157, №104. ***Опис:*** *Ист.-стат. опис. Черниговской еп.* Кн. VII, С. 417–418.)

№ 27. 1660 р., жовтня 31. Москва. — *Жалувана грамота московського царя Олексія Михайловича ніжинському полковнику Василю Золотаренку, полковій старшині та урядовцям Ніжинського магістрату про повторне прийнятя «під високу царську руку»*

Бо*ж*иею м*илос*тію отъ великаго г*осуда*ря *царя*[49] и великаго кнѧзя Алексѣя Михайловича, всея Великія, и Малыя, и Бѣлыя Россіи

[49] У копії Ф. Кітченка це слово відсутнє.

самодержца, московскаго, киевскаго, владимерскаго, новгородскаго, царя казанскаго, царя астраханскаго, царя сибирскаго, г*осуда*ря псковскаго и великаго кн*я*зя литовскаго, смоленскаго, тверскаго, волынскаго, подольскаго, югорскаго, пермского, вятского, болгарского и инных, г*осуда*ря и великого кн*я*зя новагорода низовскія земли, чернѣговского, резанского, ростовского, ярославского, бѣлоозерского, удорского, обдорского, кондинского, витебского, мстислáвского и всея сѣверныя страны повелителя и г*осуда*ря, иверские земли, карталинскихъ и грузинскихъ царей, и кабардинской земли, черкаскихъ и горскихъ кн*я*зей, и другимъ многимъ государствамъ и землямъ восточнимъ, и западнимъ, и сѣвернымъ отчича и дѣдича, и наслѣдника, и г*осуда*ря, и обладателя. Н*ашего* ц*а*рского величества Войска Запорожского нѣжинскому полковнику Василью Золотаренку, и сотникомъ, и казакомъ, и войтомъ, и бурмистромъ, и мещаномъ, и всему поспольству, также и городовъ и местечекъ, належачихъ къ Нѣжинскому полку, всякихъ чиновъ жителемъ. Вѣдомо вамъ, всему Войску Запорожскому и всѣмь обывателемъ Малые Россіи д*у*ховного чину и мирского, какъ въ прошлыхъ годѣхъ гетманъ Богданъ Хмельницкой и Вы, все Войско Запорожское, присылали къ намъ, великому г*осуда*рю, бити челомъ многажды слезнымъ прошениемъ, чтобъ мы, великій г*осуда*рь, н*а*ше ц*а*рское величество, васъ пожаловали, приняли подъ н*а*шу ц*а*рского величества высокую руку въ вѣчное подданство, и отъ ига латинскаго свободили, чтобъ вѣра хр*и*стіянская отъ латынниковъ до конца не испражнена была, и церкви Б*о*жіи не разорены были. И мы, великій г*осуда*рь, для союзу единые православные хр*и*стіянские вѣри и для того, что изстари Малая Россія от предковъ н*а*шихъ, великихъ г*осуда*рей, во бл*а*гочестіи была подъ единою державою къ Велицей Россіи, васъ единоверныхъ православныхъ хр*и*стіянъ пожаловали подъ н*а*шу ц*а*рскаго величества высокую руку въ вѣчное подданство приняли. И вы намъ, великому г*осуда*рю, передъ н*а*шимъ ц*а*рского величества бояриномъ, и дворецкимъ, и на-//мѣстникомъ тверскимъ, передъ Василіемъ Васильевичемъ Бутурлинымъ, на вѣрное и вѣчное подданство, передъ с*вя*тымъ Е*ван*геліемъ обѣщание съ клятвою учинили и крестъ целовали. И мы, великій г*осуда*рь, для свобожденія вашего, ходили на польского короля н*а*шего ц*а*рского величества особою, и с нами бояря н*а*ши, и воеводы, и ратные люди многіе, и отъ ига латинского васъ свободили. И какъ посли того собрався полскіе и литовскіе люди, и совокупяся с иными государствы съ венгры, и съ волохи, и с мултяны, и съ крымскими татары на васъ приходили и хотѣли васъ разорить, и мы, великій г*осуда*рь, въ то время посылали васъ от неприятелей боронить н*а*шихъ ц*а*рского величества бояръ, и воеводъ со многими ратми не по одинова, ратныхъ людей жалуя н*а*шею ц*а*рского величества казною, а съ

васъ Малые Россіи ничего не збирая. И какъ гетмана Богдана Хмельницкого не стало, и вы обрали гетманомъ писаря Ивана Выговского, и присылали къ намъ, великому г*осуда*рю, бити челомъ, чтобъ мы, великій г*осуда*рь, пожаловали на подтвержденіе гетманства ево, велѣли дать н*а*шу ц*а*рского величества жалованную грамоту. И мы, великій г*осуда*рь, по челобитью всего Войска Запорожского, послали н*а*шу ц*а*рского величества жалованную грамоту с окольничимъ н*а*шимъ, и оружейничимъ, и намѣстникомъ ржевскимъ, съ Богданомъ Матвѣевичемъ Хитрово съ товарыщи, и велѣли отдать тому вашему новообранному гетману на раде. И *Иванъ*[50] Выговской при томъ н*а*ш*е*го ц*а*рского величества околничемъ, и оружейничемъ, и намѣстнике ржевскомъ, при Богдане Матвѣевиче Хитрово съ товарыщи, и при всемъ освѣщенномъ соборѣ, вѣру учинилъ и крестъ целовалъ *в другие*[51], и обещался съ клятвою, что безъ н*а*ш*е*го великого г*осуда*ря вѣдома ни съ коими г*осуда*ри не ссылатца, а отъ которого г*осуда*ря послы къ нему присланы будутъ, и ему про то вѣдомо чинить намъ, великому г*осуда*рю. И после того не во многомъ времени учалъ онъ тайно ссылатца съ поляки, и съ крымскимъ ханомъ, и происки*в*ати измѣну. И которые Войска Запорожского изъ васъ, н*а*ши ц*а*рского величества подданные, помня свое крестное целованье и н*а*шу великого г*осуда*ря къ себѣ м*илос*ть, учали ево в той измѣне обличать, и онъ за то вчалъ междоусобие, и привелъ // на васъ крымскихъ татаръ, и ляховъ, и многое вамъ разоренье починилъ. И мы, великий г*осуда*рь, н*а*ше ц*а*рское величество, г*осуда*рь хр*и*стіянскій, жалѣя о васъ, православныхъ единовѣрныхъ хр*и*стіянехъ, и слыша про междоусобіе ваше и невинное кроворазлитіе, посылали къ нему многие н*а*ши ц*а*рского величества грамоты, чтобъ онъ отъ междоусобія престалъ и на единовѣрныхъ православныхъ хр*и*стіянъ враговъ креста хр*и*стова бусурманъ не наводилъ, и разорения, и въ плѣнъ расхищенія бусурманы христіяномъ не чинилъ. И онъ своимъ злоумышленіемъ, и хотя тѣмъ угожденіе ляхомъ учинить, н*а*ши, ц*а*рского величества грамоты поставилъ въ презрѣніе, и отъ злаго своего дѣла не престалъ, и хотя васъ отъ[52] н*а*шие ц*а*рского величества м*илос*ти отлучить и крестного целованія преступными учинить, и паки въ первое порабощеніе и вѣре хр*и*стіянской въ разореніе подъ иго латынское ввести, многіе ссоры про насъ, великого г*осуда*ря, вамъ вмещалъ, будто мы, великій г*осуда*рь, хотимъ права ваши и вольности испражнити, чего мы, великій г*осуда*рь, никогда учинити не мыслили и не мыслимъ. И после того послали мы, великій г*осуда*рь, н*а*шихъ ц*а*рского величества

[50] У копії Ф. Кітченка — «панъ».
[51] У копії Ф. Кітченка це слово пропущене. Тут: «*в другие*» — *знову, вдруге*.
[52] У копії Ф. Кітченка — «изъ».

бояръ и воеводъ не для войны, но хотя междоусобіе успокоить. И онъ гетманъ и противъ насъ, великого г*осуда*ря, всчалъ войну, и посылалъ брата своего Данилка Выговского подъ Кіевъ, и многое кровопролитіе учинилъ. А после того и самъ онъ со всѣмь войскомъ, и съ крымскими татары подъ Кіевъ приходилъ же, и подъ Кіевомъ з бояриномъ н*а*шимъ и воеводою, и намѣстникомъ Бѣлоозерскимъ, с Васильемъ Борисовичемъ Шереметевымъ, учиня договоръ, велѣлъ за себя, и за все войско полковникомъ учинить присягу на томъ, что онъ вину свою намъ, великому г*осуда*рю, приноситъ и войско все хотѣлъ роспустить, и крымскихъ татаръ отпустить же. И полковники по тому ево договору за него и за все войско крестъ целовали, и после той присяги исъ подъ Кіева же присылалъ онъ къ намъ, великому г*осуда*рю, посланцовъ своихъ Бѣлоцерковского полковника Івана Кровченка съ повинною, а подъ Варву къ околничему н*а*шему и воеводе, ко кн*я*зю Григорью Ромодановскому присылалъ наказного своего гетмана Івана Скоробогатка // съ товарыщи, и они подъ Варвою съ околничимъ н*а*шимъ учиня договоръ и крестъ целовали же за себя, и за Гуляницкого, и за все войско, которое было въ Варвѣ въ осаде, что имъ быть подъ н*а*шею, великого г*осуда*ря, высокою рукою въ подданстве по прежнему, и на н*а*шихъ, великого г*осуда*ря, ратныхъ людей войною не приходить. И тѣ всѣ присяги поставя, он Выговскій, нивочто, учалъ всякое зло дѣлать пуще прежнего. И какъ н*а*ши, великого г*осуда*ря, ратные люди по договору за крестнымъ целованіемъ пошли отъ Варвы къ Лохвице, и онъ осаднымъ людемъ, которые были въ Варвѣ на н*а*шихъ, великого г*осуда*ря, ратныхъ людей, чего отъ нихъ не чаяли, велѣлъ ударить и подъ Лохвицу черкасъ и крымскихъ татаръ присылалъ. А после того совокупно съ крымскимъ ханомъ, и съ ляхи приходилъ на н*а*шихъ, великого г*осуда*ря, ратныхъ людей подъ Конотопъ и невинное кровопролитіе учинилъ многое. Такъ же и вы всѣ, послѣдуючи тому врагу, *а не Божим*[53] понуждени страхомъ, ево крестное целованіе намъ, великому г*осуда*рю, нарушити и вослѣдовати ему, и въ н*ы*нешнемъ во 168-м (1660) году октября въ 6 д*ень*, присылали к намъ, великому г*осуда*рю, вы, Нѣжинского полку полковникъ и все поспольство, посланцовъ своихъ судью Романа Рокущина съ товарищи, въ винахъ своихъ бити челомъ, и тѣ ваши посланцы намъ, великому г*осуда*рю, объявляли невольное преступленіе вашего обещания и клятвы, и что вы ныне всѣ единогласно, воспомянувъ Б*о*га и прежнюю присягу гетмана Богдана Хмельницкого, оставя Выговского яко лживого гетмана, подъ н*а*шу, великого г*осуда*ря, высокую руку поддались по прежнему, и на вѣрное и вѣчное подданство намъ, великому г*осуда*рю, д*у*ховного и мирского чину люди, предъ святымъ

[53] У виданні документа в «Труды…» — «*а не вожу*»

Е*ван*геліемъ вѣру учинили и обещались н*а*шему ц*а*рскому величеству, будучи въ подданствѣ, и сыну н*аше*го ц*а*рского величества ц*а*ревичу и великому кн*я*зю Алексѣю Алексѣвичу, на веки служити вѣрно и головы свои полагати, и чтобъ мы, великій г*осуда*рь, васъ пожаловали, вины ваши, что вы за смертнымъ запрещеніемъ Виговского противъ н*а*шихъ, ц*а*рского величества, ратныхъ //людей воевали, велѣли вамъ отдать и пожаловать н*а*шею великого г*осуда*ря жалованною грамотою, во обнадеживаніе нашей г*осуда*рской м*илос*ти, всему полку и обывателемъ города Нѣжина, д*у*ховного и мирского чину, и городомъ съ повѣты, належащими к Нѣжинскому полку, чтобъ вамъ за тѣ ваши вины *въпредь будущие*[54] времена вождаянія и премененія изъ своихъ городовъ къ Москве или куды инуды не было, потому что вы всѣ о себѣ смущаетесь, бояся какова воздаяния. Так же гдѣ, кто ни есть, на своей вотчине живетъ, чтобъ безопасно строился, никакова премененія и воздаяния не опасаясь, и вольности бъ ваши и права всѣ были сохранены, чтобъ вы, будучи при н*а*шей г*осуда*рской м*илос*ти, тѣшились, а иные бы, видя ту н*а*шу, великого г*осуда*ря, м*илос*ть потому жъ подъ н*а*шу, великого г*осуда*ря, высокую руку привращались. И мы, великій г*осуда*рь, н*а*ше ц*ар*ское величество, васъ подданныхъ н*а*шихъ пожаловали, обращение ваше м*илос*тиво принимаемъ и вины ваши вамъ отдаемъ, и въ н*а*шемъ ц*ар*скомъ м*илос*тивомъ жалованье, по в*а*шимъ правамъ во всякихъ вашихъ волностяхъ, какъ и прежде сего в н*а*шихъ ц*а*рского величества жалованныхъ грамотахъ и статьяхъ гетману Богдану Хмельницкому и вамъ, всему Войску Запорожскому, написано, такъ и н*ы*не неотмѣнно за Б*о*жиею помощию содержати хощемъ. И вамъ бы, Нѣжинского полку жителемъ, д*у*ховного и мирского чину людемъ, на н*а*шу ц*а*рского величества м*илос*ть и жалованье безъ сомнѣния быти надежнымъ, а вины ваши никогда воспомяновены не будутъ, и н*а*ше ц*а*рского величества м*илос*тивое слово премѣнно никогда, за помощию Б*о*жиею, не будетъ. И которые изъ васъ *пришли ныне*[55] жить на свои отчины, и тѣ бъ строились безо всякого опасенья, а чтобъ между вами ни единъ врагъ зломышленный не былъ, и исторгати таковыхъ, яко плевелы изо пшеницы, чтобъ отъ таковыя злодѣй ственные прелестi ляцкіе подсылки въ простыхъ людехъ не вмещались, // и жити бъ вамъ в Малой Россіи подъ н*а*шею ц*а*рского величества высокою рукою, за м*илос*тию всемогущаго Б*о*га, во бл*а*годенствіи, въ покое и тишинѣ, и чтобъ Малые Россіи городы и мѣста всещедрый Б*о*гъ паки въ первое строеніе и въ собраніе православныхъ хр*и*стиянъ во умноженіи учинилъ. Силенъ есть

[54] У копії Ф. Кітченка — «*въ предъидущіе*».
[55] У копії Ф. Кітченка — «*пришлинные*».

Богъ *надѣющихъ на него*[56] и изъ небытія въ бытие привести и разореное *паки здати*[57], и расточеныхъ собрати. А что тотъ же врагъ и клятвопреступникъ прельщалъ вас всѣхъ, устрашиваючи и отлучая отъ насъ, великого г*осуда*ря, *лстивыми*[58] вымыслы, будто хочемъ мы, великій г*осуда*рь, волности ваши изпражнить и учинить невольниками, и для будто того прислалъ въ городы воеводъ, и то онъ все устращивалъ васъ и ссорилъ, отводя изъ подъ н*а*шие, великого г*осуда*ря, высокіе руки, и вамъ бы впредь на н*а*шу, великого г*осуда*ря, м*илос*ть безо всякого опасенья быть надежнымъ, а никакимъ ссорамъ и прелестямъ не вѣрить, а союзъ н*а*шие ц*а*рские м*илос*ти нерозорванный к вамъ, вѣра н*а*ша хр*и*стіянская едина. Писанъ въ н*а*шем ц*а*рствующемъ граде Москвѣ лѣта отъ созданія миру 7168 (1660) м*еся*ца октября 17 дня.[59]

(ІР НБУВ, ф.VIII, №2395 (ун. 126), арк. 24-26 (зв.). ***Копія. Публікація:*** Труды предв. ком., С. 115–119; ***Опис:*** на оригіналі — велика державна печатка з повним царським титулом, відтиснута на папері. Ист.-стат. опис. Черниг. еп., Кн. VII, С. 418.)

№ 28. 1663 р. — *Повідомлення «Літопису Самовидця» про перебіг подій ніжинської «Чорної ради» 17 — 18 червня 1663 року (витяг)*

Року 1663. Зараз по весні заводится на новое лихо, чого за иних гетманов не бивало, тоест чорной ради. А то зараз фортеліов заживает Бруховецкій и докучает его царскому величеству, о той раді просячи, жеби кого зволил его царское величество на тую раду послати. И так на жадання запорожцов и тих полков, которіе ся привязались до Бруховецкого, висилает его царское величество околничого князя Великоґаґина и столника Кирила Юсифовича Хлопов, о которих зближенню взявши відомость, Бруховецкій зараз, виїхавши з Гадячого, простует ку Батурину, переймаючи тых посланих от его царского величества, а своїх розсилает по всіх полках с писмами, жеби усе посполство стягалося под Ніжин у раду и Ніжин рабовати. На которії писма, що живо, рушили з домов не тилко козацтво, але усе посполство купами, а не полками. А гетман Сомко, козаков значних с полковниками скупивши, притягл под Ніжин, где и полковник ніжинскій увесь полк свой скупил зо всего Сівера, бо то один полк бил и Стародубовщина. Але тое

[56] У копії Ф. Кітченка ці слова відсутні.

[57] У копії Ф. Кітченка — «*навиздаті*».

[58] У копії Ф. Кітченка — «*лживыми*».

[59] У виданні документа в «Труды…» — «*сентября 17 дня».* В «Ист.-стат. Опис. Черниг. еп.» документ датований 31 жовтня 1660 р.

собрания Сомково нінащо обернулося, поневаж юже Бруховецкій ліпшую ласку з запорожцами міл у его царского величества, а то за стараніем єпископа Мефтодія, которого Бруховецкій запобігл подарунками и обетницами розними, яко то люде звикли дарами уводитися. И так з другой сторони міста Бруховецкій, зейшовшися з околничим Великогаґином, з которим немало люду воєнного от царского величества было, подступили под місто войска немаліе, а найболшей посполства. Где москва, не бавячися в полю, увойшла уся у город Ніжин и стали по господах в обох містах — старом и новом. И постоявши килка дней у которих началних людей, тоест в околничого, запрошоній Сомко гетман и Бруховецкій з старшинами, оповіли оним о зволенню его царского величества, же по жаданю и прошенію усіх козаков зезволив быти чорной раді на обраня одного совершенного гетмана. […] И так зложили час раді юня «17», зараз уступивши в пост Петров, на которую раду так постановили были, жебы в тую раду їти пішо, без всякого оружжа. И за містом розбито намет великій, на тое присланній от его царского величества, при котором наміті и войско московское стало з оружжем задля унимання своеволі, але тое мало що помогло. Як вдарено в бубни на раду, Бруховецкій, ведлуг постанови, пішо войско припровадил ку намету своей сторони на тую раду, и Сомко не зозволився: и сам и усі козаки, при нему будучіе, яко люди достатніе, на конях добрих, шатно и при орюжю, як до войни, тоей интенції будучи, же ежели би не ведлуг мисли оных рада становитися бы міла, то межи собою битву міти, бо при таборі Сомковом и гармат было немало. Але тое нічого не помогло, поневаж запорожці, ласкою его царского величества упевнени, и скоро тая рада стала и боярин вишол з намету и почал читати грамоту и указ его царского величества, не дано того скончити, ані слухаючи писма царского величества, зараз крик стался з обох сторон о гетманство: одни кричат «Бруховецкого гетманом», а другіе кричат «Сомка гетманом» и на столец обоїх сажают. А далі и межи собою узяли битися и бунчук Сомков зламали, заледво Сомко видрался през намет царскій и допал коня и інная старшина, а инших позабивано до килка человіка. И так сторона Сомкова мусіла уступати до табору своего, а сторона Бруховецкого на столец всадили Бруховецкого, зопхнувши князя, и гетманом окрикнули, давши оному булаву и бунчук в руки; що заледви и нескоро той галас ускромился. Але того часу князь Великоґаґин не потвержал гетманства Бруховецкому, бо и до себе прийти не могл за великим шумом межи народом. И так Бруховецкій с тими знаками пойшол до своего табору, где стоял над Остром у Куті Романовского. А Сомко вехал до своего табору, юже не маючи бунчука ані булави, бо тое запорожци видрали оному. Зачим войско почало Сомково собою тривожити, отступаючи Сомка, любо Сомко послал с тим до князя, же на той раді з войском своїм не перестает

Гетьман Війська Запорозького
Іван Брюховецький

и Бруховецкого гетманом не приймует, и ежели знову не будет рада и жеби Бруховецкій положил знаки войсковіе, то отходит з своїм войском ку Переясловлю и знову до его царского величества слати, же ґвалтом гетманство дано Бруховецкому, которого войско не приймует. Що видячи князь тое розервання и обавляючися, жеби с того не вросло що злого, знову на третій день тую раду складает и приказует Бруховецкому, жеби в тую раду пришовши, знаки войсковіе положил, жеби уся старшина уступила до ради до намету, а чернь войско, жеби гетмана настановляли, кого улюблят. Чому барзо Бруховецкій сперечался, яже видячи, же князь почал на Сомкову руку схилятися, которому старшина порадила, жеби не будучи спротивним задля ненарушення ласки его царского величества, тилко ж жеби не йдучи ку намету, где войско стояло московское, але межи своіми войсками тую учинили раду, на що и Бруховецкій позволився. Але несталость наших людей тое помішала, бо козаки сторони Сомковой, отступивши своей старшини, похапавши корогви каждая сотня, и до табору Бруховецкого прийшли и поклонилися, отвернувши, зараз напали вози своїх старших жаковати. Що видячи Сомко с полковниками своїми и инною старшиною, впавши на коні, прибігли до намету царского до князя, сподіваючися помочи и оборони своєму здоровю, которих зараз князь зо всім отослал в Замок Ніжинскій. Того ж часу усе у них поотбірано — коні, ринштунки, сукні, и самих за сторожу дано. А Бруховецкій зо всім войском пришол к намету царскому, которому юже князь здавал з своїх рук булаву и бунчук, подтверждаючи гетманство, и попровадил в соборную церков святого Николая, где присягу виконал Бруховецкій зо всім войском. И вийшовши з церкви, того ж дня своїх полковников понастановлял з тих людей, которіе з ним вишли з Запорожжя, по усіх городах, а Ніжинскій полк на три полки розділил. При котором настановливаню полковников много козаков значних чернь позабивала, которое забойство три дни тривало. Хоча й якого значного козака забили или человіка, то тое в жарт повернено, а старшина козаки значніе, яко змогучи, крилися, где хто могл, жупани кармазиновіе на сермяги миняли. И так тое забойство третего дня почало ускромлятися и заказ стал, жеби юже правом доходил, хто на кого якую кривду міет. Тих зась полковников, которіе у Замку Ніжинском зоставали у вязеню, усе пожаковали, и в домах мало що зостало. […]

(***Публікація:*** *Літопис Самовидця.* К., 1971. С. 89–91.)

№ 29. 1663 р., червня 27[60]. — *Універсал гетьмана Івана Брюховецького про заборону козакам збиратися в околицях міста Ніжина, брати стації, чинити ніжинським міщанам шкоди та шинкувати поза межами дворів*

Іванъ Бруховецкій, гетман з вѣрнимъ Войскомъ его царского пресвѣтлого величества Запорозкимъ.

Ознаймуемъ симъ унѣверсаломъ нашимъ каждому, кому бъ, того вѣдати будетъ потреба, а меновите паномъ полковникомъ, асауломъ, сотникомъ, атаманомъ и всей чернѣ вѣрного Войска его царского пресвѣтлого величества Запорозкого, а особливе пану полковниковѣ нѣжинскому, такъже и его наказному, до вѣдомости донесши, ижъ выдячи мы, же мѣсто Нѣжин презъ [военние] часи, яко и теперь, од рознихъ наездовъ и стяганямъ войск, не меншій упадок поноситъ й до болшого спустошеня приходитъ, зачимъ, запобегаючи тому, абы тамошние панове мещане и вси обывателе нѣжинскіе якую колвекъ могли мѣть поправу, под оборону нашу беремъ, сурово каждого владзою нашею навпоминаючи, хотечи того од в. милостей мѣти, ижъ ежели бы трафилось пану полковникови нѣжинскому любъ за росказанемъ нашимъ, любъ тежъ самому полкъ буде в якой колвекъ потребѣ стягать, жеби под мѣстомъ нѣгде не стягалъ, ажъ под мѣстечком Девицею, там же ся купили, а тутъ, поблизу Нѣжина самого около, не стягали. Сурово приказавши, такъ тежъ и то варуемъ, ежелися трафитъ яким полкомъ Войска вѣрного его царского пресвѣтлого величества Запорозкого на услугу противко неприятеля до войска, яко и з войска поворочати, теди абы жаденъ на Нѣжинъ самое мѣсто не йшол, [а] иншими шляхамы поза Нѣжиномъ, а то для того, же неменшая имъ крывда бѣдним людем дѣеть в паханню хлѣба и в рознихъ роботахъ, такъ же жебы не важилися в поляхъ людемъ займовати воловъ, брати зелѣзъ плуговихъ, то все пылне сурово прыказавши. А особливе и то тежъ варуемъ и сурово приказуемъ, так товарыству, яко и посполству мѣста Нѣжина, яко и рознимъ прыизжаючимъ з горѣлками, [абы] не важили межи коморами и на мѣстѣ шинковати, опрочь дворовъ, того не забороняемъ, такъ же которіе конѣ теперь позабирано в подводу приказуемъ, абы всѣ были поворочани, чого всего панъ полковникъ тамошній и его наказній пилне мѣе постерегати и боронити, и таковихъ своеволних, хто бы упорнимъ мѣлъ заставати сему унѣверсалу нашему, сурово карати, що иначей абы не било, под ласкою нашею, а на супротивляючихъ срогким караням войсковимъ.

Данъ в таборѣ под Носовкою іюня дня 27 року 1663.

Іванъ Бруховецкій, звишъменованній гетманъ.

---

[60] У виданнях «Ист.-стат. опис. Чернігівської еп.» та «Труды Черниг. предв. комитета…» зазначено дату «24 червня 1663 року.»

(ІР НБУВ, ф. 1, спр. 54592, арк. 460–460 зв. *Копія.* ***Публікація:*** Універсали українських гетьманів від Івана Виговського до Івана Самойловича (1657–1687), С. 285, № 183; Труды предв. ком., 119–120. ***Опис:*** Ист.-стат. опис. Черниговской еп., Кн. VII, С. 419.)

№ 30. 1664 р., березня 23. Переяслав. — *Універсал гетьмана Івана Брюховецького місту Ніжину на підтвердження магдебурзького права*

Іван Бруховецкій, гетман з верным Войском его царского пресветлаго величества Запорозким.

Ознаймуем сим писаніем нашим каждому, кому о том ведати надлежит, а меновите пану полковникови нежинскому и всему товариству старшому и меншому тамошнему, иж ми, стосуючися до воли великого государя нашого его царскаго пресвѣтлаго величества на потверженне прав и привѣлеевъ войтови, бурмистром, райцом, майстратови и всем мещаном места Нежина, от королей польских наданных, в грамоте его царского пресветлого величества вираженное, менованного вуйта, бурмистров, райцов, майстрат и всех мещан при тих же привилеях и при правах, судах, вольностях, виразно в них описанных, зо всеми пунктами, параграфами, вольностями, судами, войтови и бурмистрам ведлуг описання, в привилеях знайдуючогося менованными, а меновите при праве майдебургском, здавна месту Нежину наданном, а од великаго государя нашего, его царскаго пресветлаго величества конфермованном, и особливою грамотою стверженом цале и ненарушне, сим листом нашим заховуем, пилно, сурово приказуючи, абы пан полковникъ нежинскій, атаман, сотники и все товариство святобливой воле великого государя нашего, его царскаго пресвѣтлаго величества не спротивляючися, а не теж сему писанію нашему, до тоей виразное воле его царскаго пресветлаго величества стосуючомуся, впреки идучи жадного насилія и мешанини, и ненадлежное уйму в правах, привилеях, судах и во вшеляких належностях войтові і майстратові Нежинскому, ведлуг ретельного в привилеях описанія, им прилеглих, чинити и задавати не важился, але жебы войт так, як права их опевают, при своем суде, а бурмистры и майстрат также при належном порядку и при спокойном держанни того всего, що в привилеях описано, без жадное од полковника и од всех козаков нежинских перешкоды, заховани были. На що для лепшоі веры и сіе писаніе оным далисмо. В Переясловли, дня 23 марта 1664.

Іван Бруховецкій, звиш іменованный гетман.

(ІР НБУВ, ф. 40, спр. 615, арк. 2. *Копія з назвою*: «Подтверждение Брюховецким магдебургского права Нежину (на основании королевских грамот и царских)». ***Публікація:*** Універсали українських гетьманів від Івана Виговського до Івана Самойловича (1657–1687). С. 321, № 214а. ***Опис:*** Ист.- стат. опис. Черниговской еп., Кн. VII, С. 419.)

№ 31. 1664 р., липня 7. Канів. — *Універсал гетьмана Івана Брюховецького про висилання людей з магістратських сіл на косовицю за вимогою ніжинського війта (регест)*

«Универсалъ гетмана Ивана Бруховецкаго, дабы паны войты селъ Плоскаго, Синяковъ, Хорошаго Озера, Крутовъ, Печей и Кагарликовъ косить сѣно для города Нѣжина высылали людей по требованію нѣжинскаго войта. Данъ въ Каневѣ 1664 года 17 іюня, за собственноручнымъ его подписомъ и печатью Войска Запорожскаго.»

(Місцезнаходження оригіналу невідоме.
Опис: *Ист.-стат. описаніе Черниговской еп.* Кн. VII, 419.)

№ 32. 1666 р., лютого 2. Гадяч. — *Універсал гетьмана Івана Брюховецького про підтвердження попередніх універсалів Ніжинському магістрату на горілчану оренду*

Великого государя нашего, его царского пресвѣтлого величества, бояринъ и его ж царского пресвѣтлого величества вѣрного Войска Запорозкого гетманъ Іванъ Мартинович Бруховецкій.

Ознаймуемъ сим писанием нашимъ кождому, кому того вѣдати будет потреба, а меновите его царского пресвѣтлого величества дворянинови и вѣрного Войска Запорозкого полковникови нѣжинскому, атаманови городовому, сотникомъ и всему товариству и посполству, в Нѣжинѣ знайдуючумося. Ускаржилися пред нами панъ войт з бурмистрами, райцами и всѣми майстратовими нѣжинскими, же мымо першіе нашѣ з канцеляріи войсковой выданніе на аренду горѣлчаную и на й иншие провента, до тое жъ аренди належачие, унѣверсали, перешкода не меншая од козаковъ тамошних дѣется в арендѣ гарѣлчаной, которие то козаки, свишше звичайнихъ двохъ, на килка казанов гарѣлку робятъ й квартою шинкуютъ. Зачымъ выдячи мы мѣсто Нѣжинское, на так великомъ гостинцѣ стоячое, частими переиздами и наиздами до не меншой утрати и росходовъ приходячое, якъ в першихъ унѣверсалахъ наших постановилисмо и обваровали, жебы козакъ толко на два казани гарѣлку робылъ, а гуртомъ, а не квартою продавал, мещанин зась жаденъ так робытъ, яко и продавать горѣлки не повинен, такъ и теперь сим

унѣверсаломъ нашимъ, оние жъ ствердивши, приказуемъ, абы жаден козакъ вишей двох казановъ робыть и квартою продавать, и перешкоди так в арендѣ гарѣлчаной, яко и в инихъ провентахъ, в першихъ унѣверсалахъ наших выражонихъ, майстратови Нѣжинскому чинить не важился, за зневагу засъ унѣверсаловъ нашихъ позволилисъмо пану войтови, бурмистромъ и всѣмъ майстратовимъ мѣста Нѣжина, кождого выше двохъ казановъ козака горѣлку робячого, а мещанина и козака жъ квартою продаючого, однакъ не без вѣдома пана полковника, и атамана тамошнего городового, забыратъ, и той заборъ на росходъ мѣскій ратушній оборочать в той теди мѣре, абы нихто не был на меншою перешкодою, й повторе сурово приказуемъ.

Данъ в Гадючомъ февъраля д[ня] 2, 1666.

Звышъменованній бояринъ и гетманъ рукою власною.

(ІР НБУВ, ф. І, спр. 54513, арк. 461-461 зв. *Копія*. На звороті напис*:* «Аби аренда на ратушъ йшла и нѣоткого перешкоди не было». ***Публікація****:* Універсали українських гетьманів від Івана Виговського до Івана Самойловича (1657–1687), С. 344, № 235; Труды предв. ком., С. 120–121. ***Опис****:* Ист.- стат. опис. Черниговской еп., Кн. VII, С. 419.)

№ 33. 1666 р., листопада 25. Москва. — *Жалувана грамота московського царя Олексія Михайловича ніжинському війту Олександру Цурківському та мешканцям міста Ніжина на підтвердження попередньої царської грамоти*

Божіею милостию мы, великий государь царь и великий князь Алексей Михайловичъ, всея Великія, и Малія, и Бѣлія Росіи самодержецъ, московскій, кіевскій, владимерскій, новгородскій, царь казанскій, царь астраханскій, царь сибирскій, государь псковскій и великій князь смоленскій, тверскій, волинскій, подолскій, югорскій, пермскій, вятскій, болгарскі*й* и ини*х*, государьи великій князь новагорода низовскія земли, черниговскій, резянскій, полотскій, ростовскій, ярославскій, белоозерскій, удорскій, отъдорскій (sic!), кондинскій, витепскій, мстиславскій и всея сѣвернія страны повелитель и государь, иверскія земли, карталинскихъ и глузинскихъ (sic!) царей, и кабердинскіе земли, черкаскихъ и горски*х* князей, и инни*х* многи*х* государствъ и земе*ль* восточни*х*, и западни*х*, и сѣверны*х* отчичь и дѣдичь, и наслѣдникъ, и государь, и обладатель, въ нинѣшне*м* во 174-*м* (1666) были челомъ намъ, великому государю, нашему царскому величеству, предковъ нашихъ великихъ государей князей российски*х* и насъ и насъ (sic!) великого государя, нашего царского величества, отчины Малія Россіи нѣжинскій войтъ Александръ Цурковскій всѣ мѣщанѣ, чтобъ намъ, великому

государю, нашему царскому величеству, пожаловать ихъ вѣлѣти имъ на *их* магдебурское право и волности на подтверждение дать нашу царского// величества жалованную грамоту. И мы, великій государь, наше царское величество, нѣжинских*х* мѣщанъ пожаловали велѣли имъ на *их* майдебурское право и волности на подтвержденіе прежней нашего царского величества жалованной грамоты, какова имъ дана въ прошломъ во 168-*м* (1660) году даты сию нашу царского величества жалованную грамоту и нѣжинскимъ мѣщанамъ в прав*ах* своихъ свои*х* (sic!) и волностяхъ быты по прежней и по сей нашей царского величества жалованной грамотѣ и намъ великому государю царю и великому князю Алексею Михайловичу, всея Великія, и Малія, и Бѣлія Росіи самодержцу и нашимъ царскимъ детямъ благовѣрному царевичу и великому князю Алексѣю Алексѣевичу всея Великія, и Малія, и Бѣлія Росіи и благ*о*вѣрному царевичу Федору Алексѣевичу всея Великія, и Малія, и Бѣлія Росіи и благородному царевичу и великому князю Симеону Моисеевичу всея Великія, и Малія, и Бѣлія Росіи и нашимъ государскимъ наслѣдникамъ служити, и всякого добра хотѣти, и быти во всей нашого царского величества воли и в послушании и на нашу государскую милость надежнимъ безъ всякого сумнѣнія. А мы великій // государь, наше царское величество, учнемъ ихъ держать в нашемъ царского величества милостивомъ жалованьи и въ призрѣніи, а доходы надлежащіе денежніе хлѣбніе збира*т* на насъ, великого государя, и отъдавать в нашу царского величества казну воеводамъ нашимъ приказнимъ людямъ по нашему великого государя, нашого царского величества, указу. Даная ся наша государская жалованная грамота в нашемъ царствующемъ, великомъ и преименитомъ градѣ Москвѣ лета отъ созданія мира 7174-м (1666) м(еся)ца ноября 25-го.

Мѣсто печати государственной.

1783 года іюля 23 вышеписанная копия грамоти съ подлѣнною свидѣтелствована, и что оная с подлѣнною сходственна, в томъ присудствующие городового Нижинско*го* магистрата подписали

Бургомистръ Василей Яблонскій

Бургомистръ Игнатъ Шулга

Ратманъ Иванъ Коноплинъ

Ратманъ Якимъ Магеровскій

Копію скрепилъ в должности секретаря Иванъ Соболевскій

С копиею свидетелствовалъ канцеляристъ Осипъ Мокриевичъ

Таковую жъ копію скрепилъ в докладѣ дѣлъ протоколистъ Карпъ Сорока

Читалъ коллежскій канцеляристъ Логинъ Дементьевъ

Протоколистъ Аникій Храпачевъ

Съ копіею повѣралъ канцеляристъ Дмитрей Гриневичъ.

(ЦДІАК України, ф. 786, «Городовий магістрат м. Ніжин», оп. 1, арк. 59–60. *Копія.* ***Опис:*** «Печать – госуд. гербъ съ подписью полнаго титула вокругъ, вверху листа золотой бордюръ». ***Публікація:*** Труды предв. ком., С. 121).

№*34*. 1668 р., січня 6. Київ. — *Відписка київського воєводи боярина Петра Шереметєва царю Олексію Михайловичу про доходи від «ранди» в містах Ніжині та Глухові*

Государю царю и великому князю Алексѣю Михайловичю, всеа Великія и Малыя и Бѣлыя Росіи самодержцу, холопи твои Петрушка Шереметевъ съ товарищи челомъ бьютъ. Писали къ тебѣ, великому государю, мы, холопи твои, напередъ сего: вѣдомо намъ, холопемъ твоимъ, учинилось, что въ твоихъ великого государя малоросійскихъ городѣхъ войты ранды обложили малымъ оброкомъ; а въ прошломъ 175-м (1668) году собрали они, войты, на себя сверхъ окладу втрое и вчетверо, и тѣмъ владѣютъ они, войты съ товарищи, съ тѣми, которые въ ратушѣ сидятъ и перемѣняютца погодно въ шестой и въ седмой годъ, а въ тѣ годы всякими доходы корыстуютца вопче и податей съ себя никакихъ не даютъ, а мѣщаномъ въ томъ градцкимъ и уѣзднымъ людемъ никакіе прибыли нѣтъ, толко съ нихъ емлютъ поборы великіе и тѣми поборами потомъ же отъ нихъ корыстуютца; и мы холопи твои, слыша отъ черкасъ въ переговорахъ, что всякіе доходы сбираютъ на тебя, великого государя, а ранды де и всякіе угодья обложены малымъ оброкомъ, а большее де владѣютъ войты, и бурмистры, и райцы, а имъ, черкасомъ, никакіе прибыли нѣтъ; и хотя тебѣ, великому государю, прибыли учинить, въ малоросійскіе городы къ воеводамъ писали, чтобъ они, воеводы, призывая войтовъ и бурмистровъ, говорили, чтобъ они съ ранды сверхъ окладу оброку на нынѣшней 176-й (1668) годъ въ твою великого государя казну прибавили: а будетъ войты и бурмистры на ранды сверхъ окладовъ откупу и оброку наддовати не похотятъ, и воеводы бъ въ городѣхъ и пригородкахъ ранды и всякіе угодья отдавали на откупъ и знать дали стороннимъ людемъ, кто похочетъ. И изъ городовъ воеводы къ намъ, холопемъ твоимъ, писали, что войты и бурмистры съ рандъ сверхъ окладовъ и откупу прошлого 175-го (1667) году на нынѣшней на 176-й (1668) годъ оброку и откупу, видя себѣ прибыли великіе, учинили наддачю въ Глуховѣ и во многихъ иныхъ твоихъ, великого государя, малоросійскихъ городѣхъ. И сентября, государь, въ 17-й день, били челомъ тебѣ, великому государю, нѣжинской стрѣлецъ Павлова приказу Глѣбова пятидесятникъ Артюшка Спицынъ, а намъ, холопемъ твоимъ, въ Кіевѣ подалъ челобитную, а въ челобитной государь, его написано: нѣжинскую де ранду войты съ товарыщи обложили малымъ окладомъ,

всего 400 рублевъ; а въ прошломъ де, государь, во 175-м (1667) году собрали они, войты съ товарищи, на себя болше дву тысячъ рублевъ, и чтобъ ты, великій государь, пожаловалъ, велѣлъ нѣжинскую ранду съ мелницы и со всякими доходы, которые належатъ къ рандѣ, отдать на откупъ на нынѣшней на 176-й (1668) годъ ему, Артюшкѣ, изъ наддачи, а въ твою де великого государя казну сверхъ окладу 400 рублевъ откупу наддастъ онъ, Артюшка, сто рублевъ; а буде де, государь, войты съ товарищи о той рандѣ учинятъ торгъ, и онъ де, Артюшка, и болши той наддачи учинитъ. И мы, холопи твои, видя, что съ нѣжинской ранды денежными сборы и всякими доходы владѣютъ войты и бурмистры и съ иными ратушными людми, которые сорокъ человѣкъ у переписки денежнымъ оброкомъ себя не обложили, а въ ратушѣ перемѣняютца погодно въ шестой и въ седмой годъ, да они жъ, войты съ товарыщи, владѣютъ къ ратушѣ селы и деревни, да къ Нѣжину, государь, приписано десять мѣстечекъ съ селы и съ деревни, а нѣжинскимъ мѣщаномъ, опричь тѣхъ сорока человѣкъ и приписныхъ мѣстечекъ, мѣщаномъ же и поселяномъ никакіе съ ранды и съ иныхъ доходовъ прибыли нѣтъ, и толко съ нихъ же емлютъ проѣзжимъ всякихъ чиновъ людемъ подводы и кормъ, — и мы, холопи твои, о нѣжинской рандѣ пятидесятнику Артюшкѣ Спицыну съ нѣжинскими войты, и бурмистры, и съ райцы, и со всякими урядники велѣли дать торгъ, и кто болши дастъ, тому и ранду мы, холопи твои, велѣли отдать. И воевода Иванъ Ржевской къ намъ, холопемъ твоимъ, писалъ, что о нѣжинской рандѣ пятидесятнику Артюшкѣ Спицыну съ нѣжинскими войтами, и съ бурмистры, и съ райцы, онъ Иванъ торгъ давалъ, и войтъ де, и бурмистры, и райцы, сверхъ наддачи пятидесятника Артюшки Спицына ста рублевъ, наддавали пятьдесятъ рублевъ, а пятидесятникъ Артюшка Спицынъ, сверхъ той наддачи, наддавалъ двадцать рублевъ; а нѣжинской, государь, войтъ, и бурмистры, и райцы, сверхъ той наддачи, наддали тритцать рублевъ; всего, государь, окладного и наддачи 650 рублевъ; а пятидесятикъ де Артюшка Спицынъ болши того наддачи не учинилъ. И мы, холопи твои, нѣжинскую ранду со всѣми належащими доходами нѣжинскому войту, и бурмистромъ, и райцамъ, за 650 рублевъ отдать велѣли. Да нѣжинской же, государь, войтъ владѣлъ борзенскою рандою, и видя себѣ прибыль великую, наддалъ въ, твою, великого государя, казну, сверхъ окладу, на нынѣшней на 176-й (1668) годъ сто рублевъ, и того, государь, учинили они, нѣжинской войтъ съ товарищи, на нѣжинскую и на борзенскую ранды наддачи 350 рублевъ.

И генваря, государь, въ 6 день писалъ къ намъ, холопѣмъ твоимъ, изъ Глухова столникъ и воевода Миронъ Кологривовъ: нынѣшнего де, государь, 176- го (1668) году, декабря въ 24 день, подали ему въ Глуховѣ войтъ, и бурмистры, и райцы, твою, великого государя, жалованную

грамоту за отворчетою печатью, какова, государь, дана имъ противъ ихъ челобитья въ нынѣшнемъ во 176-м (1668) году, и въ той де твоей, великого государя, грамотѣ написано: по твоему, великого государя, указу, глуховская ранда отдана на Глуховскую ратушу безъ перекупки въ вѣчные времена, а откупныхъ денегъ и съ пошлинами въ твою, великого государя, казну велѣно имъ, войту съ товарыщи, платить по четыреста по семидесяти по пяти рублевъ на годъ; и глуховской войтъ, и бурмистры, и райцы, били челомъ тебѣ, великому государю, ложно, потому, государь, что съ ранды всякими доходы владѣютъ войты съ ратушными своими товарыщи одни, а городу, государь, и уѣзду отъ того прибыли никакіе нѣтъ, толко съ нихъ же сбираютъ всякіе поборы, и тѣми, государь, съ рандъ доходы, и съ города, и съ уѣзду, всякими поборы войтъ съ товарищи чинятъ себѣ пожитки великіе. И мы, холопи твои, видя то, что казна пропадаетъ, а войты и бурмистры такую казну немалую сбираютъ на себя, хотя тебѣ великому государю прибыли учинить, воспоминая твою, великого государя, грамоту, что велѣно намъ, холопемъ твоимъ, тебѣ, великому государю, прибыли искать, и сверхъ, государь, переписныхъ книгъ въ малоросійскихъ городѣхъ учинили тебѣ, великому государю, мы, холопи твои, прибыли въ денгахъ въ прошломъ во 175-м (1667) и въ нынѣшнемъ во 176-м (1668) году на ранды и на всякіе угодья 9951 рубль 11 алтынъ 3 денги. И впредь, государь, въ малоросійскихъ городахъ прибылную казну, что мы, холопи твои, сыскали, которою войты корыстовались, имать ли, или противъ переписныхъ книгъ отдать по прежнему войтомъ, — о томъ вели, государь, намъ, холопемъ свой, великого государя, указъ учинить.

(***Публікація:*** *Акты, относящиеся к истории ЮЗР*. Т. VII. С. 2–3, № 2.)

№ 35. 1668 р. — *Повідомлення «Літопису Самовидця» про повстання в українських містах проти московських воєвод, загибель гетьмана Івана Брюховецького та спалення Ніжина московським військом*

Року 1668. На початку, о Богоявленії, зехалися усі полковники в Гадячое, и гетман Бруховецкій учинил раду с полковниками, судями и усею старшиною, и поприсягли себі, же юже конечно отступити от его царского величества и по орду слати, и воевод, и москву з городов отсилати, албо з ними битися, ежели би не уступали з городов, на що усе доброволне позволили усі обще. Того ж часу нічого не отволікаючи, полковники, скоро поприездили вдоми, почали задор чинити з воеводами и на масляници всюди почали ся быти з москвою и воевод побрали. А найпервей в Гадячом воеводу вислал был зовсім гетман Бруховецкій, але, подобно, за его ж позволеням задор учинили козаки и, подужавши москву,

Гетьман Війська Запорозького
Петро Дорошенко

побдирали, а инних позабивали, и воеводу з жоною узяли в замок на год. Также и в Прилуці, Миргороді, Батурині воевод побрали, а людей при них будучих погубили, а сосницкого и новгородского и стародубовского подостававши в замкох приступами, запорозскіе козаки з мещани усіх побили. Ніжин зась и Чернігов, и Переясловле міста попустошени и попалени, а замки зоставали през усе літо в облеженю от козаков и усего посполства. […]

Того ж часу и орда с Криму вийшла с посланцями Бруховецкого и Дорошенковими, и часть пришла под Гадячое, которим виконал присягу Бруховецкій, и татаре присягли. На которих присягу гетман Бруховецкій, зобравши войско, зараз с тими ж татарми вишол з Гадячого, хотячи йти под Котелву на оборону, але не зрозуміл фортелю Дорошенкового и здради татарской, и що юже и козацтво оному не зичливо, опроч запорожцов. Где Дорошенко, не допущаючи в милі до Опушного, зо всім войском зостріл и татарми, до которого зараз козацтво пристало и табор Бруховецкого пожаковали, а самого Бруховецкого узявши, до Дорошенка припровадили, которого Дорошенко позволив забити голоті. И так голота тиранско забили и замордовали Бруховецкого на полі и много людей значних козаков и запорожцов позабивали на першом тижню Петрова посту. […] И так скончилося гетманство Бруховецкого.

Дорошенко зась, гетманом ставши обоїх сторон Дніпра, пойшовши з ордою и козаками, князя Ромодановского з войсками отогнал от Котелви и тих людей освободил. […] Того ж літа по отході Дорошенковом ку Чигирину з Задніпра, знову околничій князь Ромодановскій, скупивши войска немаліе, рушил на Україну на оборону зостаючим в облеженю воєводам и просто тягнул под Ніжин. Где прийшол до Ніжина на Рождество Пресвятой Богородици, которого приход видячи ніжинці, узявшися с козаками, уступили з Ніжина, усе зоставивши. Где пришовши, князь Ромодановский стал у місті, и усе войско розграбило, и виходячи з Ніжина, місто спалил, нічого не зоставуючи.

(***Публікація:*** Літопис Самовидця. К., 1971. С. 104–106.)

№ 36. 1668 р., червня 24. Гадяч. — *Універсал гетьмана Петра Дорошенка про взяття під захист від постоїв дворів урядовців Ніжинського міського магістрату*

Петро Дорошенко, гетманъ з Войскомъ Запорозкимъ.

Ознаймуемъ симъ нашим писанем всей старшинѣ и чернѣ Войска Запорозкого, особливе паном полковником, асаулом, сотникомъ такъ же и высланым од боку нашего на якую колвекъ услугу войсковую, и кождому, кому бы о том вѣдати належало. Поневаж преложоные мещане

нѣжинские, меновите войтъ, писаръ, бурмистри, райци, лавники и иные, которие до порядку мѣста Нѣжина належат, мѣють около розных наездовъ и иных забавъ мѣскихъ щоденые праци: теды мы, респектуючи на оные, двори их беремъ под оборону нашу. Прето пилно мѣти хочем и сим нашим срокго унѣверсалом приказуемъ, абы в тых помененыхъ мещан преложоных нѣжинских нѣхто з старших и менших Войска Запорозкого, яко тыжъ из наших высланых, в дворах их становискъ, ночлеговъ, наездом, мимоездом попасовъ не одправовалъ, стаций не вымагал, и подвод брати не важил, и жадное наименшое кривды и трудности не задавал, такъ яко бы на всем тые всѣ особы седѣли безпечне. А если бы хто над сюю выразную волю нашу важился им кривду чинить и в домах их становиска одправовать, такого кождого яко непослушного и волѣ нашой спротивного за найменшою скаргою срокго карати будемо.

Дан в Гадячом 24 іюня року 1668.

Петъро Дорошенко, гетманъ рука власна.

(Місцезнаходження оригіналу невідоме. ***Публікація**: Труды предв. ком.*, 121–122; ***Опис:** У нижній частині документа напис:* «Оборонный од становискъ преложоным мещаном нѣжинским». Ист.-стат. опис. Черниговской еп., Кн. VII, С. 420.)

№ 37. 1668 р., червня 25. Гадяч. — *Універсал гетьмана Петра Дорошенка про звільнення ніжинських міщан від стації та підводної повинності без розпорядження гетьмана*

Петро Дорошенъко, гетманъ з Войскомъ Запорожскимъ.

Паном полковником, асаулом, сотником, атаманомъ и всему старшому и меншому конному и пешому Войска Запорожского товариству ознаймуем, ижъ мы, видячы мещанъ всѣхъ обивателей нѣжинских немалое на добрах их знищене, через войска там немалый час зостаючые сталое, и спустошене самого города огнем от неприятеля внутрнего, а зычачы оным до першое им приити на худобах поправы и вшелякое в мешканю спокойности, взялисмо их под особливую нашу и войсковую протекцію и тым оборонным нашым унѣверсалом варуемо и приказуемо, абы там жадных датков, стацій, вымагати без выразное волѣ нашое, также з войска, там зостаючого, при вшелякой скромности вымыслов яких починати и найменших крывъдъ и долегвостей чынити, мимоездами подводъ брати ніхто абыся неважылъ, заховуючыся во всем подлугъ унѣверсалу нашего, на оборону им даного, и вѣдаючи о том же кождый противъно волѣ и писаню нашему поступаючый, за донесенем скарги сурового не уйдетъ бы и на горле войскового караня.

Дан в Гадячом 25 іюня року 1668.
Петъро Дорошенъко гетъманъ.

(Місцезнаходження оригіналу невідоме. ***Публікація**:* Труды предв. ком., С. 121–122. ***Опис**: На звороті документа напис*: «Обороный нѣжинцом по пожегѣ, аби нѣ подвод, нѣ стаций нѣчого не давали.» Ист.-стат. опис. Черниговской еп., Кн. VII, С. 420.)

№ 38. 1668 р., червня 25. Гадяч. — *Універсал гетьмана Петра Дорошенка про підтвердження давніх прав і вольностей ніжинським міщанам*

Петро Дорошенко, гетманъ з Войскомъ Запорозкимъ.

Ознаймуемъ симъ нашим писанем кождому, кому о томъ вѣдати належит, меновите всей старшинѣ и чернѣ Войска Запорозкого, особливе пану полковникови нѣжинскому, сотникомъ, атаманови городовому и всему старшому и меншому товариству тамошнему. Ижъ прихиляючися ми до волѣ антецессоров наших, панов мѣщанъ нѣжинских при правах, волностях и провентах давних звичай них заховуемъ, мѣти хотячи, аби оные не толко не нарушны били, але жеби панове мѣщане нѣжинскіе по давным своим правам належитих волностей и звичай них провентовъ сами себе, без жадное од козаковъ и старшини нѣжинской перешкоди судячи и за проступокъ винного кораючи, уживали. Также належачою до ратуша з бровара скапщину од мещанина за варъ пива золотий грошей и осмачку солоду, а от козака полосмака грошей и четверикъ солоду на свои мѣскіе росходы одбирали. Теды жадаем и приказуем, абы жаден з старшини и чернѣ Войска Запорозкого, особливе полковникъ нѣжинский из сотников и козаковъ тамошних и нѣхто инший помененим мѣщаном нѣжинским в тих волностях, провентах, судах и всяких належачих доходах перепони чинити и в оные неналежне втручати и интересовати неважился, и най меншое оним задавати трудности не смѣл. Иначей кождий волѣ нашой и сему унѣверсалові противный, войсковому подлеглий быти мусыт караню.

Данъ в Гадячом іюня 25, 1668.
Петъро Дорошенъко, гетманъ рука власна.

(Місцезнаходження оригіналу невідоме. ***Публікація**:* Труды предв. ком., С. 122–123. ***Опис**: У нижній частині документу напис:* «Паном мѣщаном нѣжинским жебы по давным правам волностям провентов уживали.» Ист.-стат. опис. Черниговской еп. Кн. VII. С. 420.)

Гетьман Війська Запорозького
Дем'ян Ігнатович Многогрішний

№ 39. 1669 р., липня 15. Москва. — *«Милостиве слово» московського царя Олексія Михайловича гетьману Дем'яну Ігнатовичу з розпорядженням всім мешканцям Ніжинського полку, крім козаків, возити ліс на відбудову розореного московським військом Ніжина*

Божіею милостию отъ великого государя царя и великого князя Алексѣя Михайловича, всея Великия, и Малия, и Бѣлия Россіи самодержца и многих государствъ и земель восточних, и западних, и сѣверныхъ отчича и дѣдича, и наслѣдника, и государя, и обладателя.

Нашего царскаго величества Войска Запорожского сеѣ стороны Днепра гетману Демяну Игнатовичу и всему Войску Заборожскому (sic!) наше царского величества милостивое слово. В нинѣшнемъ во 177-м (1669) году июля в […] день были челомъ намъ, великому государю, нашему царскому величеству, города Нѣжина войтъ, и бургомистри, и райци, и лавники, и все посполство, чтобъ намъ, великому государю, нашему царскому величеству пожаловать ихъ велѣть на строение города Нѣжина лѣсъ возить всего Нѣжинского полку поселяномъ безъ выбору, потому что волость Нѣжинская огнемъ и бусурманскою войною вся запустошена, и мы, великій государь, наше царское величество, нѣжинского войта, и бургомистровъ, и райцовъ, и лавниковъ, и все посполство пожаловали на строение города Нѣжина всего Нѣжинского полку поселяномъ, кромѣ козаковъ, всѣмъ без вибору лѣсъ возить // велѣли. И вамъ бы, нашего царского *Войска Запорозского*[61] сей стороны Днепра гетману Демяну Игнатовичу на строение города Нѣжина всего Нѣжинского полку поселяномъ велѣть лѣсъ возить всѣмъ без выбору, кромѣ козаковъ. Писанъ въ нашемъ царствующемъ велицемъ граде Москвѣ лѣта от создания мира 7177 (1669) месяца іюля 15 дня.

Мѣсто печати государственной.

1783 года июля 23 числа вышеписанная копия грамоти съ подлѣнною свидѣтелствована, и что оная с подлѣнною сходственна, в томъ присудствующие городового Нѣжинского магистрата подписали

Бургомистръ Василей Яблонскій

Бургомистръ Игнатъ Шулга

Ратманъ Иванъ Коноплинъ

Ратманъ Якимъ Магеровскій

Копію скрепилъ в должности секретара Иванъ Соболевскій

С копіею свидетелствовалъ канцеляристъ Осипъ Мокріевичъ

Таковую жъ копію скрепилъ в докладѣ дѣлъ протоколистъ Карпъ Сорока

Читалъ коллежскій канцеляристъ Логинъ Дементьевъ

---

[61] У публікації документа в «Труды предв. ком. …» ці слова відсутні.

Печатка ніжинського цеху срібляріе, 1786 р.

Протоколистъ Аникій Храпачевъ
Съ копіею повѣралъ канцеляристъ Дмитрей Гриневичъ

(ЦДІАК України, ф. 786, «Городовий магістрат м. Ніжин», оп. 1, спр. 2, арк. 68–68 (зв.). *Копія.* ***Публікація****:* Труды предв. ком., С. 125. ***Опис****:* «Грамота… прислана в Нѣжинъ пакетомъ, запечатаннымъ царскою печатью, вытѣсненною на мастикѣ, покрытой бумагой». Ист.-стат. опис. Черниговской еп., Кн. VII, С. 421)

№ 40. 1669 р., серпня 4. Москва. — *Жалувана грамота московського царя Олексія Михайловича Ніжинському магістрату на підтвердження прав ремісничих цехів*

Божіею милостію мы, великій государь царь и великій князь Алексѣй Михайловичъ, всея Великія, и Малія, и Бѣлія Росіи самодержець, московскій, киевскій владимерскій, новгородскій, царь казанскій, царь астраханскій, царь сибирскій, государь псковскій, великій князь смоленскій, тверскій, югорскій, пермскій, вятцкій, болгарскій иних, государь и великій князь новагорода низовскія земли, чернѣговскій, резанскій, ростовскій, ярославскій, белоозерскій, удорскій, обдорскій, кондинскій, всея сѣверныя страны повелитель и государь, иверскія земли, карталинскіхъ и грузинскіхъ царей, и кабердинскіе земли, черкаскихъ и горских князей, и иннихъ многихъ государствъ и земель восточнихъ, и западнихъ, и сѣверныхъ отчичъ и дѣдичъ, и наслѣдникъ, и государь, и обладатель, пожаловали есмя нашіе царского величества отчины Малія Росіи города Нѣжина войта, бургомистровъ, райцовъ, и лавниковъ, и майстрат, что в нынѣшнемъ во 177-*м* (1669) году били челомъ намъ великому государю, нашему царскому величеству, они, войтъ, и бургомистри, и райцы, и лавники, и въвесь магистратъ, прежде сего по королевским привиліямъ, а после того, какъ они учали бить под нашею царского величества високою рукою, и по нашему великого государя указу, и по жалованнимъ грамотамъ, будучи они въ Нѣжинѣ, чини // кушнѣрскіе, и мясницкіе, и сапожниковъ въ их чинахъ началніе люды въ своихъ дѣлехъ особніе суды судили и росправу чинили. И церквамъ Божіимъ на всякіе церковніе расходи, на свѣчи, и на ладанъ, на вино, и на книги, и на ризы, и на всякую церковную утварь, и на колокола, и на всякое церковное строеніе своихъ доходовъ грацкихъ давали, и тѣхъ чиновъ мастеромъ волно било всегда по обикновенію, сколко кому мочно, канони ситить, и о томъ всѣмъ тѣхъ чиновъ началникомъ счіотъ чинить, обиды имъ не отъ кого не было во всякомъ ихъ строѣнье, а над тѣми де над всѣми началство имѣлъ нѣжинской магистратъ. И въ прошломъ де во 176-м (1668) году, въ измѣну Ивашка Брюховецкого,

какъ городъ Нѣжинъ горѣлъ, тѣ наши царского величества жалованніе грамоты всѣ погорѣли, и намъ великому государю, нашему царскому величеству, пожаловати бъ ихъ, велѣть имъ противъ прежнего дать наши царского величества жалованніе грамоти на всякой чинъ въпредь для мирскаго строенія особно поровне. Мы, великій государь царь и великій князь Алексѣй Михайловичъ, всея Великія, и Малія, и Бѣлія Росіи самодержецъ нашіе царского величества отчины Малія Росіи города Нѣжина войта, бургомистровъ, райцовъ, лавниковъ и въвесь магистратъ пожаловали, велѣли въ Нѣжинѣ цехомъ бить по прежнимъ нашимъ царскаго величества жалованнимъ грамота*м,* и по королевскимъ привиліямъ, и по стародавнимъ ихъ правамъ, и по нашей государской милости, города Нѣжина войту, и бургомистромъ, райцомъ, и лавникомъ // и всему майстрату въ строеніи уряду цехового быти по прежнимъ и по сей нашимъ царского величества жалованнимъ грамотамъ, и по королевскимъ привиліямъ, и по стародавнимъ своимъ правамъ, и по обикновенію, какъ будетъ и бивало напередъ сего. Писанъ въ нашемъ царствующемъ велицемъ граде Москвѣ лѣта отъ созданія мира 7177 (1669) м*еся*ца августа 4 дня.

Мѣсто печати.

1783 года июня 23 дня вышеписанная копія грамоти съ подлѣнною свидѣтелствована, и что оная с подлѣнною сходственна, в томъ присудствующіе городового Нѣжинского магистрата подписали

Бургомистръ Василей Яблонскій

Бургомистръ Игнатъ Шулга

Ратманъ Иванъ Коноплинъ

Ратманъ Якимъ Магеровскій

Копію скрепилъ в должности секретара Иванъ Соболевскіий

С копіею чита*лъ* канцеляристъ Осипъ Мокріевичъ

Таковую жъ копію скрепи*лъ* в докладѣ дѣлъ протоколистъ Карпъ Сорока

Читалъ коллежскій канцеляристъ Логинъ Дементьевъ

Протоколистъ Аникій Храпачевъ

Повѣралъ канцеляристъ Дмитрей Гриневичъ

(ЦДІАК України, ф. 786, «Городовий магістрат м. Ніжин», оп. 1, арк. 63–64. *Копія.* ***Публікація****:* Труды предв. ком., С. 113–114. ***Опис****:* Грамота «за царскою печатью, вытѣсненною на бумаге». Ист.-стат. опис. Черниговской еп., Кн. VII, С. 420–421)

№ 41. 1669 р.(?), грудня 24. Москва. — «*Милостиве слово» московського царя Олексія Михайловича гетьману Дем'яну Ігнатовичу про запровадження пошти та відправку до Москви винокурів*

Б*о*жиею м*илос*тию от великого государя ц*а*ря и великого кн*я*зя Алексѣя Михайловича, всеа Великия, и Малия, и Бѣлія Росіи самодержца и многихъ государствъ, и земель восточныхъ, и западныхъ, и сѣверныхъ отчича и дѣдича, и наслѣдника, и государя, и обладателя, н*а*шего ц*а*рского величества Войска Запорожского сеѣ стороны Днепра подданному гетману Демьяну Игнатовичу, и всему Войску Запорожскому наше ц*а*рского величества м*илос*тивое слово. Вѣдомо намъ, великому государю, нашему ц*а*рскому величеству, учинилось, которые по н*а*шему, великого государя, н*а*шего ц*а*рского величества указу, из великоросійских городовъ посланные люди для нашихъ, ц*а*рского величества дѣлъ в н*а*ши, ц*а*рского величества, малоросійские городы, емлютъ у малоросійскихъ жителей подводы, и взяв подводы, по дорогамъ мечютъ и проводятъ, и от того малоросійскимъ жителемъ чинитца обида и убытки. И мы, великій государь, наше ц(а)рское величество, указали под н*а*шу ц(а)рского величества казну, которая будетъ послана с Москвы в н*а*шу, ц*а*рского величества, отчину в Киевъ, и в Переясловль, и в Нѣжинъ подводы имать в н*а*ших, ц*а*рского величества, в великоросійскихъ городѣхъ в Сѣвску, в Путивле, и на тѣх подводах возить до тѣх малоросійскихь городовъ безпремѣны. А буде тѣ сѣвские и путивльские ямщики в малоросійскихъ городѣхъ какое насилие и обиды малоросійскимъ жителемъ учинятъ, и тѣмъ ямщикомъ за то ихъ озарничество велено чинить жестокое наказанье. И о томъ н*а*шъ великого государя, н*а*шего ц*а*рского величества, указ в Сѣвескъ и в Путивль н*а*шего ц*а*рского величества к воеводам посланъ, и тебѣ бъ, н*а*шего царского величества подданному, гетману Демьяну Игнатовичу, которые люди поѣдутъ с Москвы с н*а*шею ц*а*рского величества денежною, и соболиною, и со всякою казною, сѣвскихъ и путивльскихъ подводъ имъ не перемѣнять, и подвод малоросійскимъ жителемъ под тое казну давать не велѣть, а велѣти имъ ѣздить на тѣхъ сѣвскихъ и путивльскихъ подводахъ, хто куды с н*а*шею великого государя, н*а*шего ц*а*рского величества, казною посланы до Киева, и до Переясловля, и до Чернѣгова, и до Нѣжина бесперемѣни. А которые люди по н*а*шему великого государя, н*а*шего ц*а*рского величества, указу для нашихъ ц*а*рского величества дѣлъ посланы будутъ к тебѣ, гетману, и тѣмъ людем давать в малоросійскихъ городѣхъ подводы от Сѣвска до Батурина, и от Батурина назад до Сѣвска, а для скорые посылки в нашихъ ц*а*рского

Гетьман Війська Запорозького
Іван Самойлович

величества малоросійкихъ городѣхъ учинены почты, да мы ж, великій государь, наше царское величество, указали из нашихъ царского величества малоросійскихъ городовъ дву человекъ винокуровъ добрых прислати для винного куренья, а жить имъ на Москвѣ до нашего великого государя указу. И тебѣ бъ, нашего [царского величе]ства подданному, гетману Демьяну Игнатовичу, велѣть выбрать самыхъ добрых [… винокур]овъ, и прислать ихъ к намъ, великому государю, к нашему царскому величеству, к Москвѣ [...], а наше великого государя жалованье тѣмъ винокуромъ, чѣмъ имъ сытымъ [... бу]детъ, покамѣстъ они на Москвѣ побудутъ. Писан в государствия наш[...]мъ царствующемъ велицемъ граде Москвѣ лѣта от создания мира [...] (1669?) декабря 24 дня.

(Місцезнаходження оригіналу невідоме. ***Публікація:*** *Труды предв. ком.* С. 125. ***Опис:*** Нижня частина грамоти зіпсована тлінням. *Ист.-стат. опис. Черниговской еп.* Кн. VII. С. 421–422).

№ 42. [1670-ті рр., Ніжин] — *Копія жалуваної грамоти (№ 40) московського царя Олексія Михайловича на підтвердження прав ремісничих цехів Ніжина від 1669. VIII. 4., що була видана кушнірському цеху (регест)*

«Копія этой грамоты, съ надписью внизу: *«Его пресвѣтлого царского вел. з грамоти на цехи даной ку строению цеховъ, копію з ратуша майстрату Нѣжинского права майдебурского цехови кушнѣрскому дана за печатю мескою... Его пресв. царского величества нада[...] при подписахъ[...] року 167[...] декавриа 3 дня».*

Два склеенныхъ листа, текстъ попорченъ отъ сырости, писана одна половина вдоль, печать — большой круглый кусокъ синяго воска, заключенный въ желѣзний футляръ (крышки нѣтъ), привѣшена на шелковомъ витомъ снуркѣ, на воскѣ по краямъ вытиснено: «Печать мѣста его царского вели: украинного Нѣжина», въ серединѣ Георгій Побѣдоносецъ на конѣ, прободающій змѣя.»

(Місцезнаходження оригіналу невідоме. ***Опис:*** Труды предв. ком., С. 126; Ист.-стат. опис. Черниговской еп., Кн. VII. С. 421)

№ 43. 1672 р., жовтня 15. Батурин. — *Універсал гетьмана Івана Самойловича ніжинському полковнику Пилипу Уманцю та полковій старшині про звільнення міщан Ніжина від стаційного обов'язку*

Іванъ Самуйловичъ, гетманъ Войска его царского пресвитлого величества Запорозкого.

Всѣмъ вобецъ и кождому того потребуючому, а именъно пану

Засідання магістрату.
Старовинний малюнок.

полковъникови нѣжинъскому, сотникови, атаманови городовому, особливе висланому нашому, симъ нашимъ писаньемъ вѣдомо чинимо: ижъ респектуючи мы на знищене жителей нѣжинъскихъ, для которого по спаленю мѣста своего и до сего часу до першоѣ перфекъциѣ не могутъ прийти, а особливе уважаючи немалую о*д* ро*з*нихъ мимоѣздовъ наѣздовъ онимъ дѣючуюся докуку, которимъ в приймованю звикли людзко ставитися, взглядомъ теди онихъ знищеня, яко тежъ и взглядомъ ѣхъ людскости, которую ро*з*нимъ особамъ в потребахъ войсковихъ чере*з* ѣхъ мѣсто простуючимъ висвидчаютъ, уволъняемо всѣхъ о*д* мала до велика поменен*и*хъ жителе*й* нѣжинъскихъ о*д* даня стациѣ сегорочное. Прето аби панъ полковникъ нѣжинъский, сотникъ, атаманъ городовий, особливе нашъ висланий, за показанемъ сего нашего унѣверсалу и наименъшое вибиранемъ стациѣ не важилися поменен*и*мъ жителемъ нѣжинъскимъ завдавати трудности и оное витягати, пилъно повагою владзи нашое приказуемо.

Писанъ въ Батурини, 15 дня октоврия 1672 року.

Іванъ Саму*й*лович, гетма*н* Во*й*ска его ц*а*рского пресвѣ*т*лого велич*ест*ва Запорозкого.

(Оригінал, завірений власноручним підписом гетьмана та печаткою Війська Запорозького. *Ніжинський краєзнавчий музей імені Івана Спаського,* НКМ, ПП–2617. ***Публікація:*** Морозов О. Гетьманські універсали з архіву Ніжинської полкової канцелярії та міського магістрату. *Київська старовина*, №2 (1995). С. 11–17; Труды предв. ком., С. 128. ***Опис:*** Ист.- стат. опис. Черниговской еп. Кн. VII. С. 423.)

№ 44. 1674 р., березня 18. Переяслав. — *Універсал полковника ніжинського Пилипа Уманця про підтвердження прав Ніжинського магістрату на міські прибутки*

Филиппъ Івановичъ Уманецъ, полковникъ Войска его цар. пресв. [величества] Запорозкого нѣжинский.

Поневажъ о долегливостяхъ и незноснихъ кривдахъ мѣскихъ его мил. п. войтъ изъ радными мещаны скаргу прекладали, же мѣючи з давнихъ лѣтъ од монарховъ християнскихъ привилеи и оть антецессоровъ ствержен*і*е, аби при майстратови города его царского пресвѣтлого величества Нѣжина доходы на разніе росходы рукъ ихъ оперилися намъ, абы нѣхто жаднои перепоны не чинивъ, аже який съкусился подкупный у мѣскихъ доходовъ чинити кривду, которихъ з давнихъ часовъ утяженя онимъ не было, якожъ и теперъ заховати маемъ и повинни, приказуемъ владзою и приложенствомъ нашимъ, абы нѣхто панамъ мѣщаномъ нашимъ нѣжинскимъ не важился в доходахъ нѣхто (sic!) чинити кривду, чого повиненъ п. Федоръ Завадский, судя полку

Нѣжинского и наказный нашъ, которого посилаемъ, постерегати, що и естесмо переменили Бута и вручили пану судѣи, подкупный нѣ до якого уряду аби не важился, жадаемъ и сурово приказуемъ, абы иначей не было, и подкупный жадного дѣла нѣ до чого не мѣлъ, приказуемъ, и до войска выходилъ.

Дата с Переясловля 18 марта 1674 року.

Звишменованний полковникъ нѣжинский.

(ІР НБУВ, ф. 61, спр. 1559, арк. 10(зв.)–11. *Копія із заголовком*: «Актикація унѣверсалу его милости пана Филипа Івановича Уманца, его пресв. цар. вел. Войска Запорозкого полковника нѣжинского, того же дня с тоей же рады». ***Публікація****: Труды предв. ком.,* 126–127; *Універсали українських гетьманів від Івана Виговського до Івана Самойловича (1657–1687)*, 906–907, № 78. ***Опис****: Ист.-стат. опис. Черниговской еп.*, Кн. VII, 420.)

№ 45. 1682 р., серпня 26. Ніжин. — *Витяг з міських книг ратуші Ніжинської права магдебурзького міщанину Василю Цилюрику про дозвіл побудувати будинок на «пляцу ратушному»*

Року тисеча шест сотъ осмьдесят второго июля двадцет шестого дня. Перед нами, Александромъ Цурковским, войтом, Дмитрием Николаевичом бурмистром сегорочним, райцами, лавниками сего року на справах меских засѣдаючими, при цалой сессіи в ратушу Нѣжинском, ставши очевисто, Василь Федоровичъ Цилюрик просилъ нас, майстрату усего, жебы ему позволили побудоватися на пляцу ратушномъ, лежачом на рогу улочки, од стелмахов идучой, против Ивана Золотора тесли через тую жъ улочку, а з другое сторони то ж через улицу, йдучую до С(вя)тое Тройци, против двора бывшего у Костантого Мигалевскаго, лежачий в месте Нѣжинѣ. За который то пляцъ на кождий рокъ Василь повинен куници[62] на ратуш давати за пляц по полталяра, теды позволилисмо всѣ едно статно, яко жонѣ и потомком его, покол ихъ волно на том пляцу побудовавшися жити. А ежели бы гдѣ собѣ пляц купил Василь, то юж волно ему Василю, жонѣ и потомком его будинок зобрати, а плац при ратуши зоставати мает, що задля тим певнѣйшое вѣри казалисмо и до книгъ нынешних записат, и ест записано. С которих книгъ и весь випис при печати меской радецкой, а подписами рукъ панов, нижей виражених, сторонѣ потребуючой видан ест.

Дѣялося в ратушу Нѣжинском року и дня яко вищей.

---

[62] *Куниця (куна)* — в Україні X–XVIII ст. загальна назва податку. Первісно «куниця» обозначала натуральну данину, яку сплачували хутром куниці. Згодом — регулярний внесок, мито.

Печатка Ніжинського городового магістрату XVII-XVIII ст.

До сего випису руку приложил Филипъ Костантинович Васютинский, меский нѣжинский писар рукою.

(Місцезнаходження оригіналу невідоме. ***Публікація:*** Труды предв. ком., С. 127–128. ***Опис:*** На документі відбиток печатки Ніжинського магістрату із зображенням Св. Георгія на синій мастиці. Ист.-стат. опис. Черниговской еп., Кн. VII. С. 422–423.)

№ 46. 1683 р., січня 22. Батурин. — *Універсал гетьмана Івана Самойловича мешканцям м. Ніжина з дозволом обрати нового війта після смерті попереднього Олександра Цурківського*

Іоанъ Самойловичъ, гетманъ з Войскомъ ихъ ц*а*рского пресвѣтлого величества Запорозким.

Паном бурмистром, райцомъ, лавником магістрату Нѣжинского, мѣщаном, купцомъ, ремесником и всѣмъ простым и тяглым людем, обывателем нѣжинскимъ, доброго от господа Б(о)га здоровя и щасливого пожитя мѣти зычачы, ознаймуемъ, ижъ писал до насъ панъ полковникъ нѣжинский через значних особъ тамошних ознаймуючи, же в. м*илос*ть всѣ нѣжинскіе до ратушного права належные обыватели, по кончинѣ зешлого войта своего небожчика п. Александра Цурковского, нехотячи быти без такого урядника, просите, абы вам позволено волною елекціею годного на той уряд обрати человѣка. И докладает нам онъ, п*а*нъ полковникъ, же вже згодними своими вотами обволываете быти войтомъ п*а*на Андрея Дмитренка. Любо теды мы такъ слушно прозби в*а*шой

Гетьман Війська Запорозького

Іван Мазепа

(знаючи, же вамъ без войта быти трудно) от уваги нашой не отлучаем, и любо тых вотовъ вашихъ не касуемъ. Однакъ, жебы тое дѣло досконалим ишло порядкомъ, хочемъ то мѣти, абысте в. м*илос*ть подлугъ стародавнего своего права, и подлугъ заховуючогося в майстратах в таких термінахъ звичаю, всѣ сполную, смирную однакъ на тое мѣли елекцію и волными своими голосами на той уряд обирали особу. З которой то елекціѣ на кого з поволаня Б(о)жого одностайний всѣхъ васъ выйдет голосъ, тот нехай уряд войтовства тамошнего совершенно одержит, которого и мы потвердити не отмовымъ. Такую нашу рейментарскую волю всѣмъ вашим милостем обяснивши, зычымъ абысте щасливе тое дѣло совершили.

Данъ въ Батуринѣ генваря 22 року 1683.

Звышменованый гетман рукою власною.

(Місцезнаходження оригіналу невідоме. ***Публікація:*** Труды предв. ком., С. 128–129; ***Опис:*** Ист.-стат. опис. Черниговской еп., Кн. VII. С. 423.)

№ 47. 1687 р., вересня 2. Батурин. — *Універсал гетьмана Івана Мазепи урядникам магістрату та всім міщанам міста Ніжина на підтвердження магдебурзького права*

Іоанъ Мазепа, гетманъ з Войскомъ ихъ ц*а*рского пр*есвѣтло*го в*ели*ч*ес*тва Запорозкимъ.

Ознаймуемъ симъ нашим писанъемъ кождому, кому о том вѣдати належить, особливе пану полковникови Войска ихъ ц*а*рского пр*есвѣтло*го в*ели*ч*ес*тва Запорозкого Нѣжинскому, старшині полковой, сотником, атаману городовому, и всему старшому товариству тамошнему, ижъ заховуючи мы в повазѣ грамоту великого г*осуда*ря бл*а*женныя и с*вя*тыя памяти ц*а*ря и великого кн*я*зя Алексія Михайловича, всея Великія и Малыя и Бѣлыя Россіи самодержца, его ц*ар*ского пр*есвѣтло*го в*ели*ч*ес*тва, паномъ войтови, бурмистромъ, райцомъ и всему майстратови мѣста Нѣжинского на право майдебурское наданую, и стосуючися до унѣверсаловъ антецессоровъ нашихъ гетмановъ Войска Запорозкого, оной же послѣдуючимъ, всѣ майстрату Нѣжинского волности и суды, и всѣ до ратуша надежныи маетности, млыни и приходы войтови, бурмистромъ, райцомъ и майстратовимъ симъ унѣверсаломъ нашимъ ствержаемъ и, подлугъ прежнего обычая, всѣмъ тымъ, що перед симъ на ратушъ бывало, оным владѣти и пожитковати позволяемъ. Зачимъ мѣти хочемъ и приказуемъ, абы якъ з нѣжинскихъ старших и менших товарищей, такъ из инныхъ жадныхъ особъ войсковых имъ, пану войтови, бурмистромъ, райцомъ и всѣмъ майстратовымъ в судах ратушных и маетностях, млынах и приходах найменшая не чинилася

перешкода, для чого и сей нашъ унѣверсаль з подписомъ руки власной и з притисненьемъ печати войсковой далисмо в Батурині 2 септевриа року 1687.

Звышъменованный гетман рукою власною.

(Місцезнаходження оригіналу невідоме. ***Публікація**:* Труды предв. ком., С. 133–134; ***Опис**:* Ист.-стат. опис. Черниговской еп., Кн. VII, С. 423.)

№ 48. 1695 р. Москва. — *Жалувана грамота московських царів Івана та Петра Олексійовичів значному товарищу Лук'яну Жураківському на млин та сіножать у Стародубському полку (регест)*

«Жалованная грамота царей Іоанна и Петра Алексеевичей данная «въ четырнадцатое лѣто государствованія» ихъ (1695), знатному товарищу Лукьяну «Журавкову», въ подтвержденіе универсаловъ гетмана Мазепы, на владѣніе мельницею, «которая построена въ полку Стародубовскомъ въ Новгороцкомъ уѣздѣ, подъ лесомъ, прозываемымъ Мерзликомъ, межъ урочищи Вачевскимъ боркомъ и Печищахъ, на рекѣ Свизе, съ четырмя колесы и с лудми при ней поселенными, и на сѣножать Пустовскую при рекѣ Деснѣ и озере Сеймивле будучою». Почти третья часть текста вырвана.»

(Місцезнаходження оригіналу невідоме. ***Опис**:* Труды предв. ком., С. 129; Ист.-стат. опис. Черниговской еп,. Кн. VII. С. 425.)

№49. 1696 р., листопада 11. Батурин. — *Універсал гетьмана Івана Мазепи ніжинському магістрату на права та вольності із забороною ніжинським міщанам і грекам ухилятися від виконання міських повинностей та вести самовільну торгівлю*

Его царского пр*есв*ѣтлого в*ели*че*ства* Войска Запорожского гетманъ Іванъ Мазепа.

Его жъ ц*а*рского пр*есв*ѣтлого в*ели*че*ства* Войска Запорожского всей старшинѣ, и чернѣ, и кождому, кому о томъ вѣдати належит, сым нашым унѣверсалом ознаймуем, ижъ супликовали до нас панъ Андрей Васютинский, войтъ Нѣжинский, з бурмистрами и всѣми майстратовими тамошными, тое доносячи, же любо оны мают на свои мѣскіи права и волности такъ монаршіи его ц*а*рского пр*есв*ѣтлого в*ели*че*ст*ва поважнии грамоты, яко и давнѣшіи привилеи королевского в*ели*че*ст*ва, однакъ тепер великіи терплят долегливости. А то не толко старшина полковая и духовніи особы, але и рядовое товариство людей посполитых заступают от мѣской повинности, а сотники будто частокрот описуют таковых же тяглих людей в реестръ свой козацкий. А греки многіе, скупивши кгрунта у людей такових, которіе отбували мѣскую повинност,

жадное з тих кгрунтов не чинят ратушови помочи, через що згола не могут они майстратовіи выдолати и выстатчити належитых мѣских своих посполитыхъ повинностей. Где и тое доложили, же старшина полковая будто им прирѣкает о провентовій приход, которій якобы оборочают оны майстратовіи на свои приватныи росходи. А они майстратовыи тое прекладают, же значне умаляются тіи их и ратушныи приходы. Поневажъ арендовая сумма, которая повинна в мѣской шкатулѣ зложена быти, ледво половина ее до ратуша их доходит. А яко ратушнеи вагы ярмарковіи торговіи всякіи люде не глядят, бо в домах торгы свои заводячи, кантарами и вагами своими важат товары, такъ и вѣдерка ихъ ратушного не глядячи, многіи тамошніи особы въ домах своих вѣдерком своим власним рѣчи всякіи продают и купуют. Также нѣкоторіи мелники, такъ духовного, яко и мірского чина особы, не хотят давати розмѣрових пожитковъ от шести каменей в млинахъ, на греблях мѣских нѣжинских обрѣтаючихся и до ратуша належных, в чомъ всем просили они, войтъ з бурмистрами и всѣми майстратовими, нашое рейментарской обороны и заступленіа. А такъ мы, гетманъ, уважившіи тіи их тяжелоносныи долегливосты, даемъ им, п*а*ну войтови з бурмистрами и зо всѣми майстратовими, сей нашъ унѣверсалъ, которым ствержаем теи их права и мѣскіе волности, позволяючи им, абы они, подлугъ оных поважных его ц*а*рского пр*есвѣ*тлого в*ели*ч*ест*ва грамотъ, без жадное перепоны заживали тых своих правъ и волностей мѣских. Того мѣти хотячи, абы тіи мелники отдавали до ратуша их належітіи розмѣровие пожитки, и жебы всякій торговый ч*елове*къ ратушною вагою важили свои товары, а не потаемне, также и вѣдерком ратушным, а не приватным щоб мѣрачи всякіи рѣчи, продавалъ и куповалъ. А если бы кто без вѣдома их тое чинилъ, такого грабити им позволяем. А старшина абы их майстратовых о провента, яко не истязала и им не примовляла, такъ абы не заступала тяглыхъ людей от посполитих повиностей. Также и сотники абы не вписовали в казацкій реестръ таковых же посполитих людей. Кгдыж преможный его ц*а*рского пр*есвѣ*тлого в*ели*ч*ест*ва указ и наше постановлене цѣле забороня[ю]т того, абы вновь козаки въ мужики, а тяглии люде в козацтво не вписовались. Греки, займаючіи свои кгрунта и осѣдлости, абы конечне до ратушной их повиности належали и им майстратовим абы отдавали належитое послушество. Отое все варуем и повагою сего нашего унѣверсала приказуем.

Данъ въ Батуринѣ ноевріа 11 року 1696.

Звышменованный гетманъ рукою власною.

(ЦДАВО України, ф. 3561, "Особовий фонд О. Оглоблина", оп. 1, спр. 65, арк. 12–13. *Копія;* Там само, спр. 65, арк. 160. *Копія.* ***Публікація**:* Труды предв. ком., С. 129–131; Універсали Івана Мазепи. Кн. 2. С. 205–206, № 160; ***Опис**:* Ист.-стат. опис. Черниговской еп., Кн. VII, С. 424.)

Московський цар
Петро Олексійович

№ 50. 1696 р., листопада 12. Батурин. — *Універсал гетьмана Івана Мазепи із забороною «переїжджим військовим людям» вимагати від ніжинських міщан «шапок, чобіт, панчох, рукавиць» та інших речей*

Пресвѣтлѣйшого и державнѣйшого великого г*осуда*ра его ц*а*рского пр*есвѣ*тлого в*ели*ч*ес*тва Войска Запорожского гетманъ Іванъ Мазепа.

Его жъ ц*а*рского пр*есвѣ*тлого в*ели*ч*ес*тва Войска Запорожского всей старшинѣ, и чернѣ, и кождому, кому о томъ вѣдати належит, ознаймуемъ, ижъ донеслъ намъ п*а*нъ Андрей Васютинский, войтъ нѣжинский, з бурмистрами и зо всѣми майстратовими тамошними, же войсковіи люде, через Нѣжинъ переѣжджаючіи, вымагают у них чобот, шапокъ, панчохъ, рукавиц и иных неналежных себѣ рѣчей, в чомъ просили себѣ нашого заступленія. А такъ мы, гетманъ, принявши его, п*а*на войта з бурмистрами, в той мѣре слушне к нам занесеное прошеніе, далисмо им, паном майстратовим, сей нашъ оборонный унѣверсалъ, через который мѣти хочем и сурово приказуем, абы нихто з переежджых войсковых людей без виразного нашого листа не важился не толко вимагати шапок, чобот, панчох и рукавиц, але и самого хлѣба и соли брати. А хочай бы онъ, ездакъ, мав и подорожный лист нашъ у себе, то не повинен онъ того у них вимагати, але тым мает контентоватися, що будет написано ему в том листѣ н*а*шомъ. А если бы онъ мѣлъ над сей нашъ унѣверсалъ упоминатися таких здирствъ, такого, забивши в колодку, позволяем им, майстратовим, присилати в Батуринъ.

Данъ в Батуринѣ 12 ноевріа року 1696.

Звышъменованный гетман рукою власною.

(Місцезнаходження оригіналу невідоме. ***Публікація**:* Труды предв. ком., С. 131. ***Опис**:* Ист.-стат. опис. Черниговской еп., Кн. VII. С. 424.)

№ 51. 1697 р., травня 7. Батурин. — *Універсал гетьмана Івана Мазепи про розселення в Ніжині та Веркіївській сотні Ніжинського полку кінних вояків «товариства компанійського» з містечка Мрин*

Его ц*а*рского пр*есвѣ*тлого в*ели*ч*ес*тва Войска Запорожского гетманъ Іоанъ Мазепа.

П*а*ну полковникови Нѣжинскому (на сей час наказному), старшинѣ полковой, сотникомъ, атаманом и всему старшому и меншому товариству, также войтови, бурмистрам и всему посполству, того ж полку жителемъ, ознаймуемъ, ижъ не толко з частых супликъ [сотника? – ***Упор.***] мгринского, из донесенія частого архиеп*иско*піи Чернѣговской, намъ

дѣючогося, але из ревизии высланного нашого дойшло [до] нас о томъ вѣдати, же в мѣстечку Мринѣ маетности катедралной Чернѣговской люде тяглыи, станциями в прокормленю охотницкого компанѣйского комонного товариства, маючи их у себе не по мѣре на прокормленю, велми сут обтяжены. Уважилисмы для уложеня тых зубожалых збытечными станциями людей з мѣстечка Мгрина десят чел*о*вѣкъ компанейского товариства спровадити, зоставивши там чел*о*вѣкъ сѣмъ. Прето сим листом нашим приказуемъ, абы старшина нѣжинская полковая и уряд мѣскій з тых десяти чел*о*вѣкъ, з Мрина зведених, поставили у себе в Нѣжинѣ три чел*о*вѣка, а в сотню Веркѣевскую отослали шесть чел*о*вѣкъ, а в селѣ Дурняхъ велѣли стояти одному чел*о*вѣку, гдѣ по господах ихъ розвювши, людемъ тяглымъ належитое тому товариству, подлугъ указовъ наших, выдостотчати велѣли прокормлене. Аже и о томъ нам донесено, же якъ в самомъ Нѣжинѣ, такъ и в полку Нѣжинском, по городах и селахъ, многіе под обороною товариства тамошнего найдуючися подсусѣдки, от всѣхь повинностей свободны чинятся и до прокормленя товариства охотницкого людемъ тяглымъ и мало не чинят помочи. Теды для унятя тяжару того, на самых тылко людей тяглых званого, который не тылко прокормленемъ войсковых людей, воженіемь подвод и даванем подачокъ, але и иншыми тяжарами сут змордованы и стомлены, постановляем тое, абы и подсусѣдки, якъ в Нѣжинѣ в дворах козацких и под обороною козацкою, такъ и всюда найдуючіися, безъ отдаваня повинности не жили, а именно который з них упряж тылко самую коня любъ дома мают, таковыи абы до самого тылко прокормленя товариства охотницкого, помочь людямъ тяглым чинячи, на одинъ мѣсяцъ кождый, прокормленіи по шагу[63] давали, а от иншых всѣх повинностей были волными. А которыи подсусѣдки мают свои кгрунта, хлѣбъ пашут и, кгрунтами пожиткуючи, под козацкою найдуются обороною, таковыи не тылко до прокормленя товариства охотницкого, але и до иншых тяжаровъ и повинностей тяглых, по своей можности, были посполитым людемъ помочными, в чомъ абы наша гетманская выполнена была воля пилно и сурово приказуемъ. А що мѣемъ мы от того ж высланного нашего донесене, же в сотнѣ веркѣевской до сих часъ музыка нѣжинская полковая на прокормленіи найдуется, теды яко такое неслушное постановлене касуем, такъ и приказуемъ, абы скоро за одобранемъ сего листа нашого старшына полковая заразъ ту музыку полковую оттоль звели, и з прибылых арендовых грошей нѣжинских кормити и контентовати оную старалися. Же бы як и шест человѣкъ компаніи там в становиску своемъ

[63] Шаг — дрібна срібна монета в Україні XVII–XVIII ст. номіналом в три гроші.

не мѣли перешкоды, и люде тамошнии посполитыи не узнавали збытного утяженя.

Данъ в Батуринѣ дня 7 мая 1697 року.

Звышъменованный гетманъ рукою власною.

(Місцезнаходження оригіналу невідоме. ***Публікація**:* Труды предв. ком., С. 132–133. ***Опис:*** Ист.-стат. опис. Черниговской еп., Кн. VII. С 424.)

№ 52. 1698 р., січня 11. Батурин. — *Універсал гетьмана Івана Мазепи ніжинському війту Андрію Васютинському та урядникам міського магістрату з підтвердженням прав на села, млини та інші маєтності*

Пресвѣтлѣйшого и державнѣйшого великого государя его царского пресвѣтлого в*ели*че*ст*ва Войска Запорожского гетманъ Іоанъ Мазепа.

Всѣмъ вобецъ и кождому зособна, именно пану полковниковѣ нѣжи*н*скому, обозному, судіи, писареви, асауломъ полковимъ, сотником, атаманови городовому и всему старшому и меншому Войска его царского пресвѣтлого ве*ли*чества Запоро*ж*ского того полку товари*ст*ву и кождому, кому колвекъ о томъ тепе*р* и на потомъ вѣдати надлежатимет, ознаймуемъ, ижъ суплѣковали до насъ, гетмана, панъ Андрей Васютинский, войтъ нѣжинский, бурми*ст*ри, райци и ввесь маи*ст*ратъ зо всѣми мѣщанами нѣжи*н*скими, не без ско*р*би тое доносячи, же яковіи старожитное мѣсто и*х* нѣжи*н*ское мѣло права, грамоти и привилея монаршіи, также и унѣверсали антецессоровъ нашихъ гетмановъ Войска его ца*р*ского пресвѣтлого в*ели*чества Запорожского на села, млини и на приходи, ратушеви належныи, в певномъ спрату будучіи, през пожаръ огненний в попелъ обернулися, по которій шкодѣ, желаючи они тіи грамоти мона*р*шіи обновити на содержаніе правъ своих, просили насъ, гетмана, абысмо на ти ж села и млини и на всякіе до ратуша их належачіи приходи (: которихъ они здавна заживали :), а особливе на заховане первобитного их майстратового порядку, по*д*лугъ майдебурского права, дали имъ нашъ гетма*н*ский унѣве*р*салъ, по котором бы и грамоту монаршую потвержателную у его царского пресвѣтлого в*ели*чества могли одержати. Прето ми, гетманъ, яко того желае*м*ъ, жеби на не*м*ъ полная всегда била оздоба, знаючи тое добре, же мѣсто Нѣжинское межи иними малороссийскими мѣстами е*ст* значное и спочатку своего добрими и пожитечними правами ку щасливому житію людскому *ест* упривилѣеванъное, такъ тую их прозбу слушную и годную быти узнавши и до оной прихили*в*шися, з вла*д*зы от господа Бога и от пресвѣтлого

HUIC OMNIS
STAT GLORIA FERRO.

престола монаршого на справованє всяких малороссийских порадковъ намъ повѣренной, сей нашъ виразний унѣверсалъ онимъ з канцеляріи войсковой видати расказалисмо. Чрез который, яко села здавна в ратушномъ завѣдованю будучіи, именно Хорошое Озеро, Кагарлики, Синяки, Печи, Крути и Кунашовка, и млини на рецѣ Остри на греблѣ мѣской нежинской, колъ чотири мучнихъ, одно коло ступное, на той же рецѣ Острѣ на греблѣ Овдѣевской колъ двѣ мучних и одно ступное, а при томъ тіи приходи и пожитки, ваговое, повѣдерковое, скотное, квѣтовое, поводовое, помѣрное, дегеть и воскобуйню, якіи то приходи такъ мают отбиратися: вагового от каменя по шагу, повѣдеркового от ведра по чеху, скотного от куфи[64] горѣлки золотий, от бочки вина по давнему, квѣтового от вару пива с козака шагъ, а з мужика золотий, поводового от проданя коня, албо вола и яловицѣ чехъ, помѣрное от осмачки пашнѣ ледзкая[65], от закладу воску по три шаги, а продажа дегтю зуполная во всемъ мѣстѣ и подварках одна ратушная мает быти, а окромъ тоей нѣхто дегтю продажного держати не мает, варуемъ теди тое пилно, абы купцѣ и торговіе люде товаровъ своихъ на вагу продаючихся нигде в приватних дворах на кантари и безмѣни важити не смѣли, але важили оній на скалѣ ратушной с плаченемъ повинности. И медовъ прѣсних и напитковъ жаднихъ приватнимъ вѣдерком не мѣрили, опрочъ ведра ратушного, од которого належитий на ратушъ датокъ всякій незаборонне отдавати повинен. И воскобойнѣ, опрочъ одноей ратушной, абы нихто держати не важился. Купци чужоземскіи греческіи и иныи, якіи домами своїми в Нѣжинѣ живут и подварками албо якими колвекъ кгрунтами владѣют, в тяжарахъ и повинностях общемѣскихъ повинни быти помочни. Людей посполитих, в селах ратушнихъ мешкаючихъ, абы нихто на приватную свою работу не потягалъ и жадныхъ з нихъ не вимагалъ датков, в реестръ козацкий не вписовалъ и под оборону свою от ратуша не отривалъ, а ровнимъ способомъ и мѣскіе жителѣ, до повинности мѣской належнихъ, абы якъ духовніи, такъ и свѣцкіи особы под свою не приймовали оборону. Цехи всѣхъ ремеслъ по давнему обикновенію в ратушномъ послушенствѣ и обществе мѣскомъ непременно найдоватися повинни, беручи себе от майстрату ку захованю цехового порадку наставленіе. А и торговое от продажних *лѣсъныхъ*[66] привожнихъ рѣчей, подлуг давнего обикновенія, на ратушъ брати позволяемъ, бы тилко не чинилося тое з утяженемъ

[64] Куфа (від нім. kuofa – «діжка») — українська міра рідини у XVII–XVIII ст.

[65] *«Ледзкая»* або *«лядська»* — в Україні XVII-XVIII ст. монета дрібного номіналу.

[66] У публікації в кн.: «Універсали укр. гетьманів…» — помилково *«мѣвснихъ»*.

< *Гетьман Іван Мазепа серед його добрих справ. Гравер І. Мігура, поч. XVIII ст.*

людей убогихъ, якіи всѣ вышреченніи приходи не на приватний якого одного албо и другого особы пожитокъ, але до ратуша на поратунокъ всѣхъ жителей тамошних и на оздобу мѣста порадкомъ призвоитимъ оборочатися повинни. Тіи теди всѣ вишшеописаніи рѣчи абы были подлугъ сего нашего унѣверсалу в полности своей содержани, а ни от кого з старшинѣ и чернѣ Войска его царского пресвѣтлого величества Запорожского, а особливе от полковихъ особъ, жадного и найменшого не узнавали нарушенія, о тое повагою нашею реймен тарскою пилно и горячо, под неласкою нашею и под срокгимъ войсковимъ каранемъ приказуемъ, для чого руку нашу подписавши, притисненемъ печати войсковой сей нашъ унѣверсалъ ствержаемъ.

Данъ в Батуринѣ, мѣсяця генвара 11 дня, року 1698.

Звишъменованний гетманъ, рукою власною.

(ЦДІАК України, ф. 51, «Генеральна військова канцелярія», оп. 31, Спр. 5220, арк. 28–29. *Копія.* ***Публікація****:* Труды предв. ком., С. 135–136; Універсали українських гетьманів від Івана Виговського до Івана Самойловича (1657–1687), С. 305–306, № 263. ***Опис****:* Ист.-стат. опис. Черниговской еп. Кн. VII. С. 425.)

№ 53. 1698 р., березня 3. Москва. — *Жалувана грамота московського царя Петра Олексійовича місту Ніжину та його мешканцям на підтвердження магдебурзького права*

Божіею милостію, мы, пресвѣтлѣйшій державнѣйшій великій государь царь и великій князь Петръ Алексѣевичъ, всея Великія, и Малія, и Бѣлія Россіи самодержецъ, московскій, кіевскій, владимерскій, новгородскій, царь казанскій, царь астраханскій, царь сибирскій, государь псковскій великій князь смоленскій, тверскій, югорскій, пермскій, вятцкій, болгарскій, и иннихъ государь и великій князь Новагорода низовскія земли, чернѣговскій, резанскій, ростовскій, ярославскій, бѣлоозерскій, угорскій, обдорскій, кондінскій всея сѣвернія страни повелитель, и государь иверскіе земли, карталинскихъ и грузинскихъ царей и кабардинскія земли, черкасскихъ и горскихъ князей, и иннихъ многихъ государствъ и земель восточнихъ, и западнихъ, и сѣвернихъ отчичъ и дѣдичъ, и государь и обладатѣль, наше царское величество пожаловали города Нѣжина войта Андрѣя Васютинского и бурмистровъ, и писаря, и райцовъ, и урядниковъ, и всѣхъ мѣщанъ, которіе в томъ городѣ Нѣжинѣ нынѣ живутъ и впредь жити будутъ, велѣли имъ дать сію нашу великого государя, нашего царского величества, жалованную грамоту на право майдебурское, и на волности, и урядъ ихъ мѣской, и на

села, и на мелници, и на всякіе приходы, к ратушѣ Нѣжинской належащіе. Для того февраля в 16 день нинѣшнего 206-го (1698) году к намъ, великому государю, къ нашему царскому величеству, писалъ подданной нашъ Войска Запорожского обоихъ сторонъ Днѣпра гетманъ Иванъ Степановичъ Мазепа, что города Нѣжина ратуша и в ней наши жалованніе грамоти, и бившихъ гетмановъ, и ево, подданного нашего, листи, на содержаніе уряду мѣского и всякихъ приходовъ имъ данніе, згорѣли. И онъ, подданной нашъ гетманъ, на соблюденіе прежнихъ порядковъ и приходовъ мѣскихъ, далъ магистрату Нѣжинскому вновъ листъ свой, и былъ челомъ намъ, великому государу, нашому царскому величеству, онъ гетманъ, чтобъ мы, великій государь, наше царское величество, пожаловали тотъ майстратъ Нѣжинскій, велѣли по тому, его, подданного нашего, листу, дать нашу царского величества жалованную грамоту. Да намъ же, великому государю, нашему царскому величеству, и войтъ нѣжинскій, и бурмистри, и всѣ мещане о той нашей жалованной грамотѣ были жъ челомъ. А в жалованныхъ грамотахъ отца нашего, блаженныя памяти великого государя царя и великого князя Алексѣя Михайловича, всея Великія, и Малія, и Бѣлія Россіи самодержца, его царского величества, каковы данны в 168-м (1660) году Нѣжинскому магистрату, написано, что быти имъ по прежнимъ правамъ и привиліямъ, и тѣхъ ихъ правъ и привиліевъ ни в чемъ // не нарушать, и маетностями, которіе дан*н*ы имъ къ ратушѣ на расходи, владѣть. А которіе торговіе и ремесленные наши царского величества ратніе люди будутъ в Нѣжинѣ з бояри нашими, и с воеводы, и тѣмъ всѣмъ ремесломъ своимъ и торгомъ промышлять безъ всякого препятія и неволи. А дѣла всякіе имъ, нѣжинскимъ жителемъ, писать *бѣлорусскимъ*[67] писмомъ и печатѣ быть грацкой великомученика Георгія, а около печаты подписъ учинить бѣлорусскімъ же письмомъ. А в городѣхъ в Смоленску, и в Брянску, и в иннихъ торговать имъ сухимъ и водянимъ путемъ, и съ товаровъ своихъ пошлини платиты по прежнему нашому указу, и в малороссійскихъ нашихъ городѣхъ торговати имъ всегда безъпошлино. А козакамъ, которіе шинкуютъ въ Нѣжинѣ, быты по переясловскимъ статямъ, и отъ наслѣговъ[68] и всякихъ податей ихъ, нѣжинскихъ старшинъ, войтовъ, бурмистровъ, райцовъ, писарей уволнить. А войта, и бурмистровъ, и райцовъ, и лавниковъ вибирати имъ межъ себя лутшимъ, и середнимъ, и молодчимъ людемъ, всѣмъ посполито, зо всего земского совѣту, добрихъ и знающихъ людей, которіе бъ судъ судили, бояся Бога, вправду, другу бъ не дружили, а недругомъ не мстили, чтобъ въ суднихъ дѣлехъ всѣмъ

[67] В копіі помилково — «*было росскимъ*»

[68] «Наслѣгъ» (застар.) — в Моск. царстві та Рос. імперії *повинність*, податок на утримування представників державного управління.

росправа была вправду. А кому будетъ в чемъ какое дѣло до войта, и до бурмистровъ, и до райцовъ, и до лавниковъ, // имъ на судѣ судъ давати безволокитно жъ вправду, по майдебурскому жъ праву, и *позиванія*[69] имъ ни от кого не чинить. А буде кто учинитъ быть челомъ на ихъ судъ и на приговоръ намъ, великому государу, и тогда ихъ нашими *зазивними*[70] грамотами позивати до нашего царствующого града Москвы в великихъ дѣлехъ. А в малихъ дѣлехъ *зазивних*ъ грамотъ никому нипоково не давать, чтобъ въ такихъ малихъ дѣлехъ имъ, мещаномъ, напраснихъ убитковъ не было. А в привиліяхъ королей полскихъ Жигимонта Третіаго и Владислава Четвертого 146 (1638) и 153 (1645) годовъ написано, чтобъ право майдебурскихъ судей цѣло, въ полной мочи, без всякого нарушенія пребывало, и мещаня нѣгдѣ инде, токмо на ратуше, предъ майстратомъ, во всякихъ дѣлехъ судилися, и земли, чрезъ дозорщиковъ мѣстъ описанніе и королей полскихъ привиліями ограниченніе, пребывали безо всякіе убавки в цѣлости. И чтобъ всякой ремесникъ, в мѣсту будучій, и приежжіе торговіе люде передъ майстратомъ же мѣскимъ о пріездѣ своемъ обявили и дѣло свое исправляли. А плотины подъ городомъ двѣ дѣлать и починивать городомъ, а солому с ратуши, и дерево, и хворостъ, и камень на тѣ ж плотини для подѣлки съ волостей возить. Да на расходи градскіе отъ всѣхъ товаровъ домовихъ и приѣзжихъ: от всякого быка поводное, отъ всякого жъ хлѣба помѣрное и вѣсъчее, баня, // лавки резничіе, отъ купцовъ ремесниковъ всякіе доходи годовіе, мелници Овдѣевскіе, мостовое, дехтевая и табачная торговля. А приезжимъ торговимъ людемъ в Нѣжинѣ товаровъ никакихъ в рознь не продавать, а продавать оптомъ. Да имъ же дано къ ратуше, по наданю гетмановъ Богдана да Юрія Хмелницкихъ, въ Нѣжинскомъ повѣтѣ маетности: Плоское, Синяки, Хорошое Озеро, Крути, Печи, Кагарликъ с мелницами. А в листу подданного нашего Войска Запорожского обоихъ сторонъ Днѣпра гетмана Ивана Степановича Мазепи генваря 11 д*ня* нинѣшнего жъ 206 (1698) году написано: обявляетъ онъ, гетманъ, всѣмъ вопъчѣ и всякому особно, имянно полковнику нѣжинскому, обозному, судіи, писару, асаул*омъ* полковимъ, *сотником*ъ[71], атаману городовому и всему старшому и меншому того полку товариству, и кому ни есть о томъ нинѣ и впредь вѣдати надлежати будетъ, что стародавное мѣсто Нѣжинское имѣло права, грамоти и привиліи наши государскіе и бившихъ гетмановъ на села, мелници и на приходи, ратушѣ належащіе, во извѣстномъ блюденіи бывшіе, но пожаромъ огненнимъ въ пепелъ обратились. А зная, онъ, подданной нашъ гетманъ, о том подлинно, что мѣсто Нѣжинское отъ

[69] У публікації М. Василенка помилково — «*прозванія*».
[70] У публікації М. Василенка помилково — «*забавними*».
[71] У публікації М. Василенка помилково — «*сотеннимъ*».

среди иннихъ малороссійскихъ мѣстъ есть знатное и изначала своего добрами прибилнимы правами // у щасливому житію людскому листовно утвержено, позволяемъ сымъ листомъ своїмъ селами, издавна в ратушномъ завѣдованіі бывшими, владѣть, а имяно Хорошимъ Озеромъ, Кагарликами, Сыняками, Печми, Крутами и *Кунашовкою*[72], и мелницами на рѣки Острѣ, на греблѣ мѣской нѣжинской, о четирехъ колесахъ мучнихъ да однимъ колесомъ ступнимъ, на той же реке Острѣ, на греблѣ Овдѣевской, двомя колесами мучними жъ и однимъ ступнимъ, и приходами, и прибилми: вѣсовимъ[73], поведернимъ, *скотыною явкамы*[74], поводовимъ, помѣрнимъ, дехтемъ и воскобойнимъ. А имати с того вѣсового с пуда по четире денги, с ведра по две денги, скатное с куфи вина по золотому, а з бочки вина по древнему, с явки[75] от вари пива по четири денги, а с мужика по золотому, а с продажи лошадей, и быковъ, и яловецъ по две денгы, съ осмачки хлѣба ляцкая, от закладу воску по два алтина. А продажа дегтю полная по всему мѣсту и подваркамъ одна ратушная имѣетъ быти, а окромь той нихто дегтю продажного держати не імѣетъ. И чтобъ купци и торговіе люды товаровъ своихъ всѣхъ продающихся нѣгдѣ в домахъ особнихъ кантарами и безмѣнами не висилы, а вѣсили бъ на вѣсу ратушномъ, с платежемъ повинности. И медовъ прѣснихъ и питѣй нихъ никакимъ преватнимъ ведромъ не мѣралы, кромѣ ведра ратушнего, от которого належащую // на ратушъ дачу всякъ невозбранно давати повиненъ. И воскобойни, кромѣ одной ратушной, никто бы держати не дерзалъ. Купци чужеземскіе греческіе и инніе, которіе домами своими в Нѣжинѣ живутъ и подворками или какими ни есть ґрунтами владѣютъ, в тягостяхъ и повинностяхъ общемѣщанскихъ повинни быти помочны. Людей посполитихъ, в селѣхъ ратушнихъ живущихъ, ныкто бы на приватную свою работу не принуждалъ и никакихъ не домогался на нихъ дачъ, в роспись козацкую не вписовалъ и под оборону свою от ратуши не отривалъ, а ровнимъ образомъ и мѣскіе жителѣ к повинносты мѣской належащихъ, духовніе и мырскіе особы подъ свою б оборону не притягали. Цѣхи всѣхъ ремеслъ, по древнему обыкновенію, в ратушномъ послушаніи и обществѣ мѣскомъ непремѣнно обрѣтатися повинни, принимая себѣ от майстрата к сохраненію цехового порядку наставленіе. Да и торговое от продажнихъ леснихъ привознихъ вещей, по давнему

[72] В обох архівних копіях помилково — «*Кушановкою*».

[73] У виданні М. Василенка помилково — «*всѣмъ*».

[74] Місце, зіпсоване пізнішими переписувачами. Вірогідно, йдеться про «скатне» або «скотне» — різновид мита, що сплачувалося за торгівлю напоями.

[75] *Явка* або *обістка* (*обвістка*) — в Україні XVII–XVIII ст. різновид постійного ввізного мита, що сплачувалося при повідомленні адміністративним органам міста про прибуття певного товару.

обыкновенію, на ратушу брать поволилъ, толко бы то не дѣлалося с отягощеніемъ убогихъ людей. Которіе всѣ вишереченніе доходи не на приватную каковую, одново и другово, особу пожитокъ, но на ратушу в помоществованіе всѣхъ жителей тамошнихъ и на украшеніе мѣста порядкомъ обиклимъ обращатися повинни. И то все вишеписанное чтоб по тому ево гетманскому листу в волности своей содержали и ни от кого изъ старшини и черни Войска // Запорожского, а особо отъ полковой старшини никакова нималого не признавали нарушенія. И мы, пресвѣтлѣйшій державнѣйшій великій государь царь и великій князь Петръ Алексѣевичъ, всея Великія, и Малія, и Бѣлія Россіи самодержецъ, наше царское величество, слушавъ отца нашего блаженнія и вѣчно достойнія памяти великого государя царя и великого князя Алексѣя Михайловича, всея Великія, и Малія, и Бѣлія Россіи самодержца, его царского величества жалованнихъ грамотъ, и привиліевъ кролей полскихъ, и подданного нашего Войска Запорожского обоихъ сторонъ Днепра гетмана Ивана Степановича Мазепи листовъ, и челобитія нѣжинского войта, и бурмистровъ, и райцовъ, и всѣхъ мѣщанъ, пожаловалы ево, нѣжинского войта, и бурмистровъ, и писара, и райцовъ, и всѣхъ мѣщанъ, которіе нинѣ в томъ городе живутъ и впредь жити будутъ, велѣли у нихъ праву суда майдебурского и волностямъ быть по прежнему, и к ратуши Нѣжинской маетностями и всякими належащими доходами, которіе имъ по привиліямъ королей полскихъ и бившихъ гетмановъ дани, и отца нашего великого государя блаженнія памяти жалованными // грамотами утвержени, и в листу подданного нашего гетмана Ивана Степановича написани, имъ, Нѣжинскому майстрату, владѣть и росправи междо собою чинити, какъ о томъ написано више сего. И то мы, великій государъ, наше царское величество, силою сей нашей царского величества жалованные грамоти, укрѣпляемъ, и утверждаемъ, и изволяемъ содержати непремѣнно, а имъ, войту и всему Нѣжинскому майстрату и мѣщаномъ, имѣя сію нашу государскую милость и жалование, намъ, великому государу, нашому царскому величеству, и впредь будучимъ нашимъ государскимъ наслѣдникомъ служити и всякого добра хотѣти, в нашемъ царского величества повелѣніи и послушаніи, и на милость нашу государскую быти имъ надежнимъ безъ всякого сумнѣнія. А для *вящшаго*[76] утверженія нашіе царского величества милости, имъ, войту, и бурмистромъ, и райцомъ, и всѣмъ нѣжинскимъ мѣщаномъ, сію нашу царского величества милостивую жалованную грамоту утвердить нашею царского величества печатю повелѣли. Писана сія наша царского величества жалованная

[76] У виданні М. Василенка — «*лутшаго*».

грамота в нашемъ царствующемъ велицемъ *граде*[77] Москвѣ лѣта отъ созданія мира 7206 (1698) году мѣсяця марта 3 дня, государствованія нашего 16 году.

На подлѣнной грамотѣ таковій подпись:

Пресвѣтлѣйшого и державнѣйшого великого государя его царского величества государственной посолской канцеляріи дякъ Борисъ Михайловъ.

На оборотѣ етой подлѣнной грамоты написано такъ: Божіею милостію мы, пресвѣтлейшій державнѣйшій великій государь царь и великій князь Петръ Алексѣевичъ, всея Великія, и Малія, и Бѣлія Россіи самодержецъ.

Справилъ Іванъ Петровъ.

1783 года июня 23 дня вышеписанная копія грамоти съ подлѣнною свидѣтелствована, и что оная с подлѣнною сходственна, в то*мъ* присудствующіе городового Нѣжинскго магистрата подписались:

Бургомистръ Василей Яблонскій.

Бургомистръ Игнатъ Шулга.

Ратманъ Иванъ Коноплинъ.

Ратманъ Якимъ Магеровскій.

Копію скрепилъ в должности секретара бунчуковій товарищъ Иванъ Соболевскій.

Копію свидѣтелстваовалъ канцеляристъ Осипъ Мокріевичъ.

Таковую жъ копію скрепилъ протоколистъ Карпъ Сорока.

Читалъ канцеляристъ Логинъ Дементьевъ.

Протоколистъ Аникій Храпачевъ.

[…] Дмитрей Гриневичъ.

(ЦДІАК України, ф. 786, «Городовий магістрат м. Ніжин», оп. 1, арк. 73–77(зв.). *Копія.* ***Публікація****:* Василенко М. Ген. слѣдствіе о маетн. Нѣжинскаго полка 1729–1730. С. 91–97. ***Опис****:* «Большой пергаментный листъ. Вокругъ текста съ трехъ [сторонъ] цветочный бордюръ въ золотѣ и краскахъ, печать большая царская, краснаго сургуча въ серебряномъ футлярѣ, съ рѣзнымъ государств[еннымъ] гербомъ, на верхней сторонѣ прикрѣплена къ грамотѣ, вмѣстѣ съ шелковымъ блѣднокраснымъ покрываломъ, шнуромъ, сплетеннымъ изъ шелковыхъ нитей съ серебромъ». Труды предв. ком., 137; Ист.-стат. опис. Черниговской еп., Кн. VII. С. 425.)

[77] В копії Ніжинського магістрату помилково— «*грамотѣ*»

№ 54. 1699 р., листопада 2. Ніжин. — *Універсал ніжинського полковника Івана Обидовського про відбування повинностей на користь міста Ніжина козаками та підсусідками, які залишили козацьку службу та живуть у підпорядкованих міському магістрату селах*

Его ц*а*рского пресвѣтлого в*елич*ества столникъ, Войска Запорозскаго полковникъ нѣжинский Іоанъ Обѣдовский.

Вамъ, атаманомъ и войтомъ хорошоозерскимъ, печинским, крутовским, кагарлицким и сынякувским, симъ нашимъ ознаймуемъ унѣверсаломъ, ижъ дойшло [до] насъ вѣдати, что в мененных селах, до ратуша нашого нѣжинского належных, многие од дабелей повинных[78] ухиляются, щитячися подсуседками козацкими, любо на своих живутъ кгрунтах, и здавна в козацком не будучи компутѣ[79] и не отбуваючи належных походовъ военных, козаками называются. Зачимъ мы, уваживши, абы таковіе отбували належитую повинност, властію нашою пилно приказуем, абы кождый менуючийся козак и не отбуваючий походовъ военных, и кождый подсусѣдокъ, которий, продавши свою хату, на своем живет кгрунте и оным пожиткует, отбувалъ конечне свою п*а*ну вуйтовѣ нѣжинскому теперешнего времени до далшого разсмотренія належитую дабелную повинност, що и повторе пилно симъ нашим приказуемъ унѣверсалом.

Данъ в Нѣжинѣ 1699 року, ноеврия 2.

Звишъменованний столникъ, полковникъ Нѣжинский,

рукою власною.

(ЦДАВО України, ф. 3561, «Особовий фонд О. Оглоблина», оп. І, спр. 63, арк. 183. *Копія.* ***Публікація**:* Труды предв. ком., С. 137; Універсали Івана Мазепи, Кн. 2. С. 583, № 62. ***Опис:*** Ист.-стат. опис. Черниговской еп., Кн. VII. С. 425–426.)

№ 55. 1700 р., липня 8. Ніжин. — *Універсал ніжинського полковника Івана Обидовського про заборону козацькій старшині залучати "тяглих" людей, що належать до юрисдикції ніжинського магістрату, до заготівлі сіна для полкових потреб*

Его ц*а*рского пресвѣтлого в*елич*ества столникъ, Войска Запорозскаго полковникъ нѣжинский Іоанъ Обѣдовский.

Пану сотниковѣ прохорскому, атаманом хорошо-озюрскому, печинскому, крутовскому, кагарлицкому и синяковскому, симъ н*а*шимъ

[78] «Дабельна повинність» — тут участь в обов'язкових роботах.

[79] Компут (лат. computus — «рахунок») — перепис, поіменний реєстр козацького выйська.

ознаймуемъ писанемъ, ижъ зачувши мы, что не ведлугъ давного обыкновения над указъ н*а*шъ выгоняют людей тяглых з сюлъ, до ратуша Нѣжинского належных, для уготованя сѣна на потребу нашу, выдаемъ сей лист н*а*шъ, пилно приказуючи, абы, чого прежде не бывало, теперъ в звычай не уводили и тых ратушных з мененных поданных до тое повинности отнюдъ не потягали, що и повторе пилно приказуемъ.

Данъ в Нѣжинѣ 1700 року, іюля 8.

Звишъменованний столникъ и полковникъ нѣжинский,
рукою власною.

(ЦДАВО України, ф. 3561, «Особовий фонд О. Оглоблина», оп. І, спр. 63, арк. 183. *Копія*. ***Публікація***: *Труды предв. ком.,* 137; *Універсали Івана Мазепи,* Кн. 2., 583–584, № 63. ***Опис:*** *Ист.-стат. опис. Черниговской еп.,* Кн. VII, 425–426.)

№ 56. 1704, січня 3. Батурин. — *Універсал гетьмана Івана Мазепи про видачу вівса та сіна для коней полку Пашковського*

Его ц*а*рского пр*ес*вѣтлого в*ели*чес*т*ва Войска Запорожского гетманъ Іоанъ Мазепа.

П*а*ну полковниковѣ наказному нѣжинскому, старшинѣ полковой, сотникомъ, атаманомъ, войтомъ, бурмистромъ з посполитыми людми и всѣмъ, кому бы колвекъ о томъ вѣдати належало, сымъ писанем нашымъ ознаймуемъ, ижъ писали до насъ п*а*нъ Марко Леоновичъ, асаулъ полковый и наказный полковникъ полку Пашковского, прекладаючи тое, что товариству тогожъ полку Пашковского не хотятъ старшина тамошная городовая, подлугъ давной нашой гетманъской установи, выдавати месячного датку, особливе для коней корму, даючи толко на одного коня по осмачцѣ борзенской овса и два возки легкихъ сена, доправуючися и домагаючися поновителного нашого указу и уставы на тое. Зачимъ мы, выдаючи сей нашъ листъ, пилно приказуемъ, абы яко перед сымъ видавалося месячное на пречонное товариство, а на конѣ овесъ и сѣна з потребу быле бы невзбытокъ (: чого зособна мѣютъ и повынны самы господарѣ досмотрѣти :), такъ и теперъ по тому жъ давнему постановленю абы было, а не иначей, и повторе мѣти хочемъ.

Данъ в Батуринѣ генвара 3 д[*ня*] року 1704.

Звышъменованный гетманъ рукою власною.

(Місцезнаходження оригіналу невідоме. ***Публікація:*** Труды предв. ком., С. 136–137; ***Опис:*** Ист.-стат. опис. Черниговской еп., Кн. VII. С. 426.)

№ 57. 1704 р., червня 1. Табір поблизу Віти[-Поштової]. — *Універсал гетьмана Івана Мазепи ніжинському полковнику зі старшиною та війту з урядниками магістрату про заборону чинити кривди монастирському двору Києво-Печерської лаври у Ніжині*

Его царского пр(е)с(ве)тлого в(е)л(и)ч(е)ства Войска Запорожского гетманъ и кавалеръ Іоанъ Мазепа.

Пану полковниковѣ нѣжинскому зо всею старшиною полковою, также п. войту тамошнему зо всѣми майстратовими, и кожному кому колвекъ о томъ вѣдати належить, симъ нашимъ унѣверсаломъ ознаймуемъ, ижъ прекладалъ намъ висоце въ Б(о)гу превелебный его милост г(о)сп(о)динъ от(е)цъ архимандрит м(о)н(а)стира Киевопечерского, что майстратовии тамошнии в дворѣ ихъ м(о)н(а)стирскомъ, въ Нѣжинѣ зостаючому, уставичними становисками великие чинятъ кривды и спустошеня, и просилъ въ томъ нашой гетманской оборони, якую прозбу его м(и)л(о)сти принявши мы въ заслушност, яко росказалисмо зъ канцелярии нашой Войсковой видати сей нашъ унѣверсалъ, такъ повагою и крѣпостию оного пилно мѣти хочемъ и рейментарско приказуемъ, аби анѣ самъ панъ полковникъ, анѣ п.п. старшина полковая, анѣ панъ войтъ зъ майстратовими жаднихъ в томъ дворѣ станций не показовали и якимъ колвекъ способомъ перешкоды оному не чинили, о тое повторе пилно варуемъ.

Данъ въ таборѣ от Вети іюня 1 року 1704.

Звишменованний гетман рукою власною.

(Оригінал: ЦДІАК України, ф. 128, «Києво-Печерська Свято-Успенська лавра, м. Київ», оп. 1, спр. 35-а, арк. 1. Універсал скріплено власноручним підписом гетьмана та печаткою Генеральної військової канцелярії.)

№ 58. 1709 р., лютого 25. Ніжин. — *Універсал гетьмана Івана Скоропадського ніжинському війту Леонтію Кониському, урядникам магістрату та міщанам про підтвердження попередніх прав та привілеїв*

Пресвѣтлѣйшого и державнѣйшого великого государя его царского величества Войска Запорозскаго гетманъ Іоаннъ Скоропадский.

Всѣмъ вобецъ и каждому зособна, а именно пану полковниковѣ рейменту нашего Войска его царского пресвѣтлого величества Запорозского нѣжынскому, обозному, судіи, писаровѣ, асауломъ полковимъ, сотникомъ, атаманови городовому зо всѣмъ старшимъ и меншимъ товариствомъ, и кому бы о томъ вѣдати належало, ознаймуемъ: супплѣковалъ до насъ панъ Леонтій Конѣскій, войтъ нѣжинскій з

бурмистрами, райцами и зо всѣмъ майстратомъ, и з мещанами, просячи, абысмы ихъ права и порядки городовые нѣжинскіе, которые они не тилко монаршою его царского величества грамотою, лечъ и перед тымъ привилеемъ, виданымъ королевскимъ, а до того и всѣхъ антецесоровъ наших, бывших гетмановъ, почавши от самого Богдана Хмелницкого, унѣверсалами мѣют утверженіе, зконфѣрмовали нашимъ унѣверсаломъ именно при правѣ майдибурскомъ, якое здавна городови Нѣжину конфермовано и утвержено, заховали при ратуши Нѣжинскомъ села, здавна до оного на вспоможене всяких тамошних росходовъ наданные, то есть Хорошее Озеро, Кагарлики, Синяки, Печи, Крути и Кунашовку. Да кгрунта в селѣ Хорошомъ Озерѣ, якіе тамошние войсковые люде завладѣли посполу з сѣножатми, на греблѣ Овдѣевской на рецѣ Острѣ в млынѣ Кресановомъ з каменя жадного часть войсковую розмѣровихъ пожитковъ. Да на той же греблѣ еще з двохъ каменей Берожнѣцкого, а третого ступного кола часть войсковую. А притомъ пожитки, до ратуша от давних часовъ належачие, ваговое, повѣдерковое, квитовое, поводовое, помѣрною и воскобойню.

Ми теды, гетманъ, прошеніе пана войта нѣжинского и майстрату принявши, а мѣючи по милости всемилостивѣйшого нашего царя и государя его царского пресвѣтлого величества власт всякіе в Малой Россіи устроевати порядки, до того теж стосуючися до преможной монаршой волѣ, в поважней грамотѣ вираженой, такъ же и до универсаловъ антецессоровъ наших, бывших гетмановъ, на потвержене и защищеніе всѣхъ правъ и порядковъ ратуша Нѣжинского выданый конфермуемъ сымь нашимъ универсаломъ всѣ тые порядки, якіе и перед сымъ подлугъ права майдебурского межы мещанами нѣжинскими отправовалися, пилно хотячи и вкладаючися в тое, абы нихто з войсковых людей, то ест з старшини полковой, з сотниковъ полку Нѣжинского неважился мещанъ нѣжинских в спорах, звадахъ и иншых справахъ инквѣровати, судити и декретовати. И якъ в порядки и пожитки до ратуша Нѣжинского належные не мѣти жадного интересу, такъ ани посполитых людей мещанъ пріймовати до реестру козацкого. Села зо всѣми угодіами, а именно Хорошее Озеро з полями пахатними панскими и з сѣножатми, село Кагарлики, Синяки, Печи, Крутки и Кунашовку заховуем при ратушу Нѣжинскомъ, приказуючи сурово, абы хто колвекъ неслушне и безправне в тых селах завладѣлъ яковими кгрунтами, конечне уступилъ оных, и позволяючи, абы панъ войтъ нѣжинскій з бурмистрами, райцами и зо всѣмъ майстратомъ от посполитых людей, в выжей специфѣкованныхъ селах мешкаючих, належитую отбиралъ до ратуша Нѣжинского повинност, а з млиновъ, тоест з каменя з одного Алексѣевого Кресанового и двохъ каменей Данила Бѣлявского, да з двох каменей Бережнѣцкой, а третого ступного част войсковую розмѣровых пожитковъ не на якіи приватніи потребы, лечъ на общые росходовъ

Гетьман Війська Запорозького
Іван Скоропадський

ратушных вспоможенiа отбиралъ. З приходовъ тежъ мѣских з вагового, повѣдеркового, скотного, квитового, поводового, помѣрного, дегтевого и воскобойнѣ, такимъ мѣютъ пожитки отбиратися порядкомъ: вагового от каменя по шагу, повѣдерного от вѣдерка по чеху, скотного отъ куфы горѣлки золотий оденъ, от бочки вина по давномъ обыкновению, квѣтового от вару пива з войскового ч*елове*ка, то ест всегда в походахъ войсковыхъ бываючого, шагъ, а з посполитого ч*елове*ка золотiй, поводового от проданя коня, вола или яловыци чехъ оденъ, помѣрнее от осмачки пашнѣ ледзкая, от закладу воску по три шаги, продажа зас дегтю зуполная якъ в самомъ городѣ, такъ и фолварках одна тылко ратушная мѣетъ быти, опрочъ которой нихто продажного дегтю держати не ест моценъ. Воскобойня одна до ратуша Нѣжинского належная повинна быти, а иншой приватной нѣкому з жытелей нѣжинскихъ имѣти не позволяемъ. Якiе всѣ порядки, приходы и пожитки города Нѣжина, на вспоможене ратуша тамошнего установленые, нашимъ умоцнившы универсаломъ, варуемъ пилно, абы купци и торговые люде своихъ товаровъ, на вагу продаючыхся, нѣгде в дворахъ своихъ приватне на кантари и безмѣны важити не смѣли, лечъ оные важили на скалѣ ратушной и платили бы належитую установленную по обыклости прежней повинност. Медовъ прѣсних, напитков жадных вѣдеркомъ приватнимъ не мѣрили, опрочъ ратушного вѣдерка, от которого на ратуш належит[ий] датокъ каждый незборонне отдавати повиненъ. Купци чужоземскiе греческiе и иншiе, якiи дворами своима в городѣ Нѣжинѣ мешкаютъ и фолварки или якiе колвекъ кгрунта имѣют, в тяжарах и повинностех общемѣских повинни быти помощними до ратуша Нѣжинского. Цехи всѣхъ ремеслъ, поневаж прежде сего належали до ратуша Нѣжинского, теды по прежных порядкахъ и обыкновенiяхъ в ратушномъ послушенствѣ и завѣдованiю майстратовомъ найдоватися непремѣнно, а и торговое от продажных лѣсныхъ привозних рѣчей, подлугъ обыклости прежной, до ратуша на отбуване тамошных росходов брати позволяемъ. Быле бы тое не чинилося з утяженемъ людскимъ. А так всѣ выжей специфѣкованние пункта абы были подлугъ сего нашого унѣверсалу консервованыи ненарушне содержани, а нѣоткого з старшини и чернѣ Войска его ц*а*рского пр*есвѣтлого* в*елич*ества Запорожского полку Нѣжинского жадного найменшого не узнавали нарушеня, под срокгимъ каранемъ войсковым пилно того варуемъ, а для лучшой в потомные часы твердости при подписѣ руки нашой гетманской притисненемъ печати войсковой сей нашъ унѣверсал ствердити росказалисмо.

Данъ в Нѣжинѣ февраля 25 року 1709.

Звышменованный гетманъ рукою власною.

(Місцезнаходження оригiналу невiдоме. ***Публiкацiя***: Труды предв. ком., С. 139–141. ***Опис****:* Ист.-стат. опис. Черниговской еп., Кн. VII. С. 427.)

№ 59. 1709 р., серпня 31. Київ. — *Указ московського царя Петра Олексійовича, яким заборонено російським військовим чинити утиски мешканцям українських міст і сіл (регест)*

«Указъ императора Петра Алексеѣевича отъ 1709 года 31 іюля, данъ изъ Кіева за подписью Головкина, которымъ повелѣвается всѣмъ военнымъ «і вышнимъ, і нижнимъ офицерами» и всякихъ чиновъ людямъ, проѣзжающимъ чрезъ малороссійскіе города, не причинять жителямъ тѣхъ городовъ и селъ никакого разорения и обидъ, и не брать подводъ безъ царскаго указу и подорожныхъ, не вымогать никакихъ взятокъ и на дворахъ казацкихъ самовольно не становиться.»

(Місцезнаходження оригіналу невідоме. ***Опис***: Труды предв. ком., С. 138.; Ист.-стат. опис. Черниговской еп., Кн. VII., С. 427.)

№ 60. 1710, березня 11. Москва. — *Указ московського царя Петра Олексійовича російським «всяких чинів людям» не називати українців зрадниками, не чинити їм утисків та не забирати самовільно коней в підводи*

Божиею М*ило*стию мы, пресветлѣйшій державнѣйшій и великій го*суда*рь ц*а*рь и великій кн*я*зь Петръ Алексѣвичъ, всеа Великия, и Малыя, и Бѣлыя Росіи самодержецъ, и многихъ г*осуда*рствъ и земель восточныхъ, и западныхъ, и сѣверныхъ отчичъ и дѣдичъ, и наслѣдникъ, и г*осуда*рь, и обладатель, н*а*ше ц*а*рское величество, объявляемъ симъ войскъ н*а*шихъ конныхъ и пѣхотныхъ генераломъ фелтъ-маршаломъ, и генераломъ, и вышнимъ, и нижнимъ офицеромъ, и всякого чина началствующимъ и команду имѣюшимъ, и всѣмъ, кому о семъ вѣдати належитъ, что сего настоящего 1710 году доносилъ намъ, великому г*осуда*рю, н*а*шему ц*а*рскому величеству, Войска н*а*шего Запорожского подданный н*а*шъ гетманъ Иванъ Ильич Скоропадскій, что пишутъ к нему изо всѣхъ регименту его городовъ и мѣстъ, и приходя непрестанно приносятъ жалобы, что великоросійские всякихъ чиновъ люди, проѣзжая чрезъ малоросійскіе городы, на дороге у людей встретясь лошади и подводы забираютъ, и что в возахъ будетъ силою отимаютъ, и самихъ грабежемъ обдираютъ, и по всѣмъ мѣстамъ и селамъ, не показавъ н*а*шего ц*а*рского величества указу и подорожных, сами своевольно и заровно мужицкие и казацкие кони в подводы берутъ, и немалые чинятъ обиды, и в которыхъ мѣстехъ и в селахъ урядники спросятъ у кого, и с таких и проѣзжающихъ н*а*шего указу и подорожной дабы имъ вѣдать, какое кому учинить отпраление, и сколко подводъ изготовить, за то найпаче тѣхъ урядниковъ и всяких людей бъют без милосердия, и за шпаги принимаются, и ізмѣнниками ихъ называютъ. Сего ради мы, великій

го*су*дарь, наше ц*а*рское величество, повелѣваемъ всѣмъ войскъ нашихъ вышнимъ и нижнимъ офицеромъ і иныхъ всякихъ чиновъ началствующимъ и команду имѣющимъ, и рядовымъ, и накрѣпко приказываем, еже кому когда случится ѣхать чрезъ н*а*ши малоросійские городы для н*а*шихъ великого г*осуда*ря дѣл, и даны имъ будутъ н*а*ши, великого г*осуда*ря указы и подорожные, тѣмъ проѣзжая в тѣхъ н*а*шихъ малоросійскихъ городѣхъ и мѣстечкахъ, и в селах, и по дорогамъ лошадей в подводы нигдѣ самовлоно не брать. И никому никакова насилия и обид не чинить. А имать лошади и подводы в городѣхъ, и в мѣстечкахъ, и в селѣхъ, и в д*ере*вняхъ у войтовъ, и у урядниковъ, и на почтовыхъ станехъ у почтарей, показывая н*а*ши царского величества указы и подорожные, сколко кому в тѣхъ подорожныхъ будетъ писано, а сверхъ указного числа и в городѣхъ, и в мѣстечках, и в селѣх, и на почтовыхъ станехъ подвод никому нигдѣ отнюд не имать, также и самоволно на дворѣхъ казацкихъ не ставитца и ізлишняго питья и кормовъ не вымогать, а ставитца на дворѣхъ, на которыхъ уряд поставит, и быть доволны питьем и кормомъ, гдѣ что дадутъ. А без н*а*шего, великого г*осуда*ря, указу и без подорожных никому подвод, также и кому о корму в указе и в подорожной имянно будетъ не написано, отнюд не давать и имъ самимъ без такого указу не вымогать, такожде дабы отнюд никто не дерзалъ н*а*шего ц*а*рскаго величества вѣрныхъ подданных малоросійского народа людей измѣнниками называть, ибо кто тому преступлѣнію невиновенъ, тот недостоин за другово такую укоризну тѣрпѣть. Понеже малоросійской народ и Войско Запорожское служили нам, великому г*осуда*рю, вѣрно, и к измѣнѣ Мазепіной не приставали, а которые были вызмѣне, тѣ восприяли достойную казнь, а прочие нзмѣнники и воры запорожцы во прелѣсти ево Мазепиной из наших малоросійских городовъ с ним выбежали. Ежели же кто сему н*а*шему, великого г*осуда*ря, н*а*шего ц*а*рского величества указу явится в чем преслушен и учинит кому малоросійского народа людемъ какую обиду, и озлобленіе, и укоризну, и за то учинен будет офицером и прочим чиновным людем воинской суд, и по оному достойное наказание, а рядовым салдатом и нижним чином по розыску жестокое наказаніе, а за великие преступлѣния и смертная казнь, безо всякие пощады, а взятое без указу и за подводы без подорожных доправлено будет обидимым втрое, чего ради сию н*а*шу великого г*осуда*ря грамоту за н*а*шею печатью выдат и для извѣстія всѣм в городѣ и в селех прибить на стенахъ повелѣли. Писанъ в н*а*шемъ ц*а*рствующемъ граде Москвѣ лѣта 1710 марта въ 11 д[ень].

Графъ Головкинъ.

(Місцезнаходження оригіналу невідоме. ***Публікація***: Труды предв. ком., С. 84–85, 138. ***Опис:*** Ист.-стат. опис. Черниговской еп., Кн. VII. С. 427.)

№ 61. 1713 р., червня 5. Табір під Кобижчею. — *Універсал гетьмана Івана Скоропадського про заборону використання на косовицю селян Прохорівської сотні Ніжинського полку*

Его црского пресвѣтлого величества Войска Запорожского гетманъ Іоаннъ Скоропадский.

Всѣмъ, кому о том вѣдати будет надлежало, а особливе тому висланному, який будет присланъ въ полкъ Нѣжинский од пана господара двору нашего для вигнання людей на вкошене сѣна коням̃ъ войсковимъ армат нимъ, симъ нашимъ унѣверсалнимъ писаннемъ ознайму емъ, ижъ просилъ нас войтъ зъ майстратовими города Нѣжина, дабысмо въ сѣлахъ їх, до ратуша прилеглихъ, въ сотнѣ Прохорской будучихъ, людей посполитихъ от сѣнокосу уволнили. Прето мы прошеніе его, войта зъ майстратовими, принявши за слушност, яко уволняемъ, такъ пилно приказуемъ, абы тепер и впред, когда колвекъ будет въ полкъ Нѣжинский висланний для того присланъ, не важилъся зъ сѣлъ, до ратуша Нѣжинского належних, людей на косовицю вигонити.

Данъ въ обозѣ од Кобѣжчи[80] юня 5 року 1713.

Звишъменованний гетманъ рукою власною.

(Оригінал, завірений власноручним підписом гетьмана та печаткою Війська Запорозького. На документі запис: «Уволняючий от идущего сінокосу села ратушние». *Ніжинський краєзнавчий музей імені Івана Спаського,* НКМ, ПП–2621. ***Публікація**:* Труды предв. ком., С. 142; Морозов О. Гетьманські універсали з архіву Ніжинської полкової канцелярії та міського магістрату. *Київська старовина*. №2 (1995). С. 11–17; Мицик Ю. Сім універсалів гетьмана Івана Скоропадського (із зібрань Ніжинського краєзнавчого музею). *Сіверянський літопис*. № 4 (2006). С. 37–41. ***Опис**:* Ист.-стат. опис. Черниговской еп., Кн. VII, С. 428.)

№ 62. 1713 р., червня 5. Табір під Кобижчею. — *Універсал гетьмана Івана Скоропадського ніжинському полковнику Лук'яну Жураківському та полковій старшині з розпорядженням про сплату покуховного збору на користь міського магістрату*

Его ц(а)рского пресвѣтлого в(е)л(и)ч(е)ства Войска Запорожского гетманъ Іоаннъ Скоропадский.

Пану полковниковѣ нѣжинскому зъ старшиною полковою и кому о томъ вѣдати будет надлежало, симъ нашимъ ознаймуемъ унѣверсаломъ: ижъ прекладали намъ через супліку свою войтъ зъ майстратовими города

[80] У публікації Ю. Мицика «Сім універсалів…» помилково — «од Кобірчи».

Нѣжина, что о*д* безпрестанни*х* переѣздовъ людей великороссійскихъ неменшіе дѣю*тс*я въ ратушу ихъ тамошно*м*ъ росходи, на которие нѣо*тк*оль не мѣючи жадного по*д*поможен*ня*, просили такого н*а*шего респекту, жебы въ селахъ, до ратуши належни*х*, мѣскую на вишинкъ давати горѣлку бе*з* плачен*ня* покуховной повинности. Т*ако* же и козаки, мешкаючие въ ти*х* села*х*, если хто буде*т* свою ши*н*ковати горѣлку, покуховний належитий плате*ж* въ по*д*поможен*не* помянути*х* росходовъ до ратуша Нѣжинского о*т*давалъ. Теды мы, гетманъ, прошеніе его, войта зъ майстратовими за слушное принявши, як чере*з* сей н*а*шъ унѣве*р*салъ позволяемъ имъ въ селахъ, до ратуша прилеглихъ, давати мѣскую горѣлку бе*з* плачен*ня* покуховного, такъ приказуемъ, жебы и козаки тамошние, шинкуючи свою горѣлку, покуховную повинно*ст* на росходи ратуша Нѣжинского имъ, во*й*тови з майстратови*ми*, о*т*давали, въ якомъ о*т*бираню не мѣе*т* панъ полковникъ з ста*р*шиною жа*д*ного чини*ти* препятія, упоминае*м*ъ. О*д*нак*ъ* того варуемъ, дабы во*й*т з ма*й*стратовими ти*х* збиранни*х* покуховнихъ грошей на свою по*т*ребу не забирали, але бы оние употребля*ли* на росходи мѣские.

Данъ въ обозѣ о*д* Кобѣжчи[81] юня 5 року 1713.

Звішъменован*ний* гетман*ъ* рукою власною.

(Оригінал, завірений власноручним підписом гетьмана та печаткою Війська Запорозького. *Ніжинський краєзнавчий музей імені Івана Спаського,* НКМ, ПП-2617. ***Публікація**:* Труды предв. ком., С. 141–142; Морозов О. Гетьманські універсали з архіву Ніжинської полкової канцелярії та міського магістрату. *Київська старовина.* №2. (1995). С. 11–17; Мицик Ю. Сім універсалів гетьмана Івана Скоропадського... *Сіверянський літопис.* № 4. (2006). С. 37–41. ***Опис**:* Ист.-стат. опис. Черниговской еп., Кн. VII, С. 428.)

№ 63. 1714 р., травня 8. Глухів. — *Універсал гетьмана Івана Скоропадського ніжинському полковнику Лук'яну Жураківському та полковій старшині з розпорядженням про сплату покуховного збору на користь міського магістрату*

Его ца*р*ского пресвѣтлого величе*ст*ва Войска Запоро*ж*ского обоихъ сторонъ Днѣпра гетманъ Іоаннъ Скоропадский.

Пану полковниковѣ нѣжинскому, ста*р*шинѣ его полково*й* и всѣмъ, ко*му* ко*л*век*ъ* о томъ вѣдати будетъ належало, симъ нашимъ ознай*м*уемъ унѣверсало*м*ъ: ижъ прекладали намъ чре*з* суплѣку свою панъ Стерий Та*р*новіотъ, во*й*тъ тамошний з ма*й*стратовими, что о*д* безпрестанни*х* переиздов великороссийскихъ и нашихъ люде*й* неменшіе в ратушѣ ихъ чиня*тс*я росходи, на которіє, не имѣючи нѣо*д*коль жа*д*ного по*д*поможеня,

[81] У публікації Ю. Мицика «Сім універсалів…» помилково — «од Кобірчи».

просили нас о таковий респект, жебысмо в селах ихъ, до ратуша належних, именно въ Крутахъ, Кагарликахъ, Печахъ, Хорошомъ Озерѣ, Синяках и Кунашовцѣ, монаршими царского величествa грамотами до прислушаніа мѣского утвержденних, позволили ратушнюю на вишинкъ давати горѣлку без оплаченя покуховной повинности, и козакамъ в тих селах мешкаючимъ приказали: если хто будетъ свою шинковати горѣлку, належитий за покуховное платеж до ратуша ихъ Нѣжинского въ подпоможене помянутихъ росходовъ оддавати. Теди мы, гетманъ, принявши его, пана войта з майстратовими, прошеніе за слушност, яко чрез сей нашъ унѣверсалъ позволяемъ имъ въ помянутих селахъ, до ратуша прилеглихъ, мѣскую горѣлку без покуховной дачи шинковати, такъ мѣти хочемъ и пилно жадаемъ, жебы и козаки тамошніе, хто зъ нихъ свою будетъ горѣлку давати, покуховную повинност на росходи ратуша Нѣжинского платили, въ якомъ тихъ грошей одбыраню не мѣет панъ полковникъ зъ старшиною своею жадного чинити препятіа. Того зас варуемъ, дабы панъ войтъ зъ майстратовими своїми помянутихъ грошей, за покуховное збыраючихся, на свои пожитки не оборочаючи, на мѣскіе росходи оніе употребляли. Докладаемъ тутъ же и тое, абы панъ полковникъ ему, пану войтовѣ, зъ села Плоской, на урядъ войтовства монаршою грамотою опредѣленного, на обыходъ его показанних грошей, якіе од жителей тамошнихъ належатимут, не боронилъ вибырати.

Данъ в Глуховѣ мая 8, року 1714.

Звишъменованний гетман рукою власною.

(Оригінал, завірений власноручним підписом гетьмана та печаткою Війська Запорозького. *Ніжинський краєзнавчий музей імені Івана Спаського,* НКМ, ПП–2622. ***Публікація:*** Морозов О. Гетьманські універсали з архіву Ніжинської полкової канцелярії та міського магістрату. *Київська старовина.* №2. (1995). С. 11–17. ***Опис:*** Труды предв. ком., С. 143.)

№ 64. 1714 р., травня 11. Ніжин. — *Універсал Ніжинського полковника Лук'яна Жураківського отаманам ратушних сіл про розшук та повернення в підданство магістрату осіб, що записалися в козаки та ухиляються від повинностей*

Его царского пресвѣтлого величества Войска Запорожского полковникъ нѣжинский Лукіанъ Жураковский.

Вамъ атаманомъ сѣлъ ратушнихъ хорошоозюрскому, крутовскому, кагарлицкому и сынякувскому, симъ нашимъ унѣверсалнимъ листомъ прекладаемъ, ижъ доносилъ намъ вѣдати панъ Стерий Тернавіоть, войтъ майстратовий нѣжинский, что многие посполитие жителѣ, до ратуша здавна прилеглие, ухиляючися розними способами од повинности ратушной, козаками щитятся, исчого не малая убель чинится ратуше, и

просилъ нашего листовного указу, жебы поехати самому п*а*ну войтови з указом нашим привернути знову по прежнему мужиковъ ратушныхъ под свою посполитую власт. Теды, уваживши мы слушное предложене п*а*на войтово, видаем сей нашъ унѣверсалъ, через который пилно мѣти хочемъ и приказуемъ, абы якого розищетъ п*а*нъ войтъ человека, что онъ прежде былъ ратушним подданним, а тепер щитится яким колвекъ способомъ од повинности ратушной и волностю козацкою отзиватимется, таковых позволяемъ п*а*ну войтови от того козацкого защищенія отбирати и до повинности ратушной притягнути, о якую учинной повторе и по десяте непременно жадаемъ.

Данъ з Нѣжина мая 11, 1714 року.

Звышъменованний полковникъ нѣжинский.

(Місцезнаходження оригіналу невідоме. ***Публікація***: *Труды предв. ком.,* 145–146. ***Опис****: Ист.-стат. опис. Черниговской еп.,* Кн. VII, 428.)

№ 65. 1714 р., червня 30. Глухів. — *Універсал гетьмана Івана Скоропадського Ніжинському магістрату про дозвіл торгувати міською горілкою в магістратських селах (регест)*

«Универсалъ гетмана Ивана Скоропадскаго, которымъ даетъ право Нѣжинскому магистрату продавать в селахъ, до ратуша Нѣжинскаго принадлежащихъ, ратушную водку безъ покуховнаго платежа, а съ козаковъ, которые въ тѣхъ селахъ будутъ продавать свою водку, взымать за то платежъ, каковые деньги употреблять не на свои, а на городскіе расходы. Данъ въ Глуховѣ 1714 года 30 іюня, за подписомъ его и печатью Войска Запорожскаго».

(Місцезнаходження оригіналу невідоме. ***Опис:*** *Ист.-стат. опис. Черниговской еп.,* Кн. VII, 428.)

№ 66. 1714 р., вересня 6. Ніжин. — *Універсал ніжинського полковника Лук'яна Жураківського полковому сотнику Артему Борсуку про повернення в підпорядкування магістрату мешканців с. Синяки*

Его ц*а*рского пр*ес*вѣтлого в*ели́чес*тва Войска Запорожского полковникъ нѣжинский Лукіанъ Жураковский.

П*а*ну Артему Борсуку, сотникови полковому нѣжинскому, атаманови зо всѣмъ товариствомъ сынякувскому и кому бы о семъ належало вѣдати, сымъ нашимъ унѣверсалнымъ писанемъ чинимо вѣдомо, иж п*а*нъ Стерий Івановичъ Тернавіотъ, войтъ майстратовий нѣжинский, мѣючи горливость слушную за своего уряду в многихъ окказіахъ, до ратуша что здавна належало, жебы и теперь тоежъ обновилося, просилъ насъ за

сыняковскихъ жителей, которие на сей часъ зостаютъ под п*а*номъ обозним полковымъ, а давно до ратуша належали, а именно Стефанъ Ткачъ, войтъ бувший, прозиваемий Орелъ, войтъ бувший Павелъ Презентъ, Іванъ Ткачъ, Іванъ Кравецъ, Остапенки и Ярошенки, под п*а*номъ асауломъ полковым нашимъ, Степанъ и Опанасъ *пкайпейки* (Ткаченки? – ***Упор.***) под козаками щитятся. Теды мы уваживши слушное прошеніе п*а*ново войтово, выдаемо сей нашъ унѣверсалъ, через которий пилъно мѣти хочемъ, абы п*а*нъ обозний полковий, и п*а*нъ асаулъ, и прочие, яко то и Назар, на мужицкомъ кгрунте живучи, подсосѣдковъ своих заступаетъ, Ревтюшенко, и Заславских подсосѣдковъ своих заступаетъ, не мѣли жадного дѣла до вышепомянутихъ людей, а отдавали би до ратуши належитое, в чомъ требоватимет п*а*нъ войтъ послушенство, если би зась мѣлъ которий з межи помененних людей противнимъ зоставати п*а*ну войтови, таковыхъ позволяемъ карати и до послушенства цѣле нахиляти, непремѣнно жадаемъ.

Данъ з Нѣжина септевр. 6, 1714 року.

Звышъменованний полковникъ Нѣжинский.

(Місцезнаходження оригіналу невідоме. ***Публікація***: Труды предв. ком., *С.* 146. ***Опис****:* Ист.-стат. опис. Черниговской еп., Кн. VII. С. 428–429.)

№ 67. 1714 р., вересня 6. Ніжин. — *Універсал ніжинського полковника Лук'яна Жураківського сотнику прохорівському Матвію Борсуку про повернення в підпорядкування магістрату мешканців сіл Хороше Озеро та Крути*

Его ц*а*рского пре*с*вѣтлого в*е*ли*чес*тва Войска Запорожского полковникъ нѣжинский Лукіанъ Жураковский.

П*а*ну Матвѣю Борсуку, сотникови прохорскому, атаманомъ тоей сотнѣ хорошоозѣрскому, и крутовскому, и кому би о семъ належало вѣдати, симъ нашимъ унѣверсалнимъ листомъ чинимо вѣдати, ижъ п*а*нъ Стерий Івановичъ Тернавіотъ, войтъ майстратовий нѣжинский, мѣючи горливость слушную за своего уряду в многихъ окказіахъ, до ратуша что здавна належало, же бы и теперь тоеж обновилося, просилъ насъ за Хорошоозѣрскихъ жителей, и за Крутовских, которие перед часи заставали ратушними, а тепер, не знати що за причина, не отдаютъ послушенства ратушѣ и знают тылко пана сотника прохорского, а іменно в Хорошем Озерѣ Хвеско Грибъ, Яцко Нижникъ, Федор Скрипка, Сидор Ткачъ, Василь Кривий, Василь Ворожка, Семенъ Коваль, Стефанъ Ткачъ, у Крутах Гаврило Заціонтенко, Лаврінъ Качка, Ониско Лученко, Демко Безпаленко, Грицко Смаль, Андрѣй Романенко, Василь Джулим, Василь Веремѣй. Теды мы, уваживши слушное прошеніе п*а*на войтова, а цѣле помененние люде оказалис за ревизіею п*а*на Ігната Голюнки, значного товариша войскового, что прежде били ратушныя, а не сотницкие,

выдаемо сей нашъ унѣверсалъ, через который пилно мѣти хочем и приказуем, абы панъ сотникъ прохорский и атамани воспомянутие не мѣли жадного дѣла до предреченних хорошоозерских и крутовских жителей. Повинни они до ратуши належитое, в чом требоватиметъ панъ войтъ, отдавати послушенство. Если би зас мѣлъ который з межи помененнихъ людей противним зоставати пану войтови, таковихъ позволяем карати и до послушенства цѣле нахиляти, непремѣнно жадаемъ.

Данъ з Нѣжина септевр. 6, 1714 року.

Звышъменованный полковникъ Нѣжинскій.

(*Місцезнаходження оригіналу невідоме.* ***Публікація*****:** Труды предв. ком., С. 147–148; О***пис:*** Ист.-стат. опис. Черниговской еп., Кн. VII. С. 429.)

№ 68. 1715 р., жовтня 11. Глухів. — *Лист гетьмана Івана Скоропадського до ніжинського війта Стерія Тернавіота про звільнення дворів урядовців магістрату від постою*

Мой ласкавий пан войте нѣжинскый з майстратомъ.

Пишешъ ваша милость до насъ, просячи, абысмо домъ ваш милостинъ и прочіихъ майстратовихъ од станцій великоросийских жолнѣровъ велѣли уволнити. Теди мы прекладаемъ вашой милости, же превосходителнѣйший его милость господинъ генералъ и кавалеръ Ренъ, з десятма полками мѣет по указу царского пресвѣтлого величества ити до Смоленска, а в полку Нѣжинскомъ опредѣлено толко половинѣ полку Ростовского да главной аптецѣ на квартирахъ стояти. Прето, яко надѣемся, же тая жолнѣров станція не будет людямъ тяжесна, такъ домъ ваш милостин и майстратових могут быти од оной свободни, поневаж ми писали до господ коммендировъ, ижъбы они на дворахъ началницкихъ не становились, але бы тамъ стояли, где им будут отведени квартири. При томъ засилаем вашей милости ласку нашу.

З Глухова, октоврия дня 11, року 1715.

Вашой милости ласкавый Іван Скоропадский,

гетман Войска его царского пресвѣтлого величества Запорозкого.

(Оригінал, завірений власноручним підписом гетьмана та печаткою Війська Запорозького. *Ніжинський краєзнавчий музей імені Івана Спаського,* НКМ, ПП–2616. ***Публікація****:* Морозов О. Гетьманські універсали з архіву Ніжинської полкової канцелярії та міського магістрату. *Київська старовина.* №2. (1995). С. 11–17. ***Опис****:* Труды предв. ком., С. 143.)

№ 69. 1715 р., листопада 9. Глухів. — *Універсал гетьмана Івана Скоропадського до ніжинського полковника Лук'яна Жураківського та полкової старшини про звільнення урядовців міського магістрату від постою російських військ*

Его ца*р*ско*го* пресвітло*го* ве*ли*че*с*тва Войска Запоро*ж*ско*го* ге*т*манъ Іоаннъ Скоропа*д*ский.

Пану полковниковѣ нѣжинскому, п.п. ста*р*шинамъ его полковымъ и всѣмъ, кому колвекъ о томъ вѣдати на*д*лежатиме*т*, а особливе ихъ м*и*лосте*м*ъ го*с*по*д*амъ ко*м*ъмендѣромъ а*р*мейскихъ во*й*скъ, симъ нашимъ озна*й*муемъ унѣве*р*салоъ: ижъ респектуючи мы на п.п. майстратови*х* тамошни*х*, что они уставичне на ратушу працую*т*, уволняемъ *доми* ихъ о*д* станцѣи, зачимъ абы ихъ м*и*ло*с*ть го*с*по*д*а коммендѣри великороссійскіе на двора*х* помянути*х* п.п. ма*й*стратовихъ не становилися, а па*н*ъ полковникъ бы, п.п. ста*р*шина его полковая и нѣхто инший не велѣли туда ихъ на ста*н*цію насилати, хоча й бы быти мѣлъ валны*й* який быти (sic!) наиздъ. Данъ в Глуховѣ ноеврия дня 9, року 1715.

Звишъменова*н*ний гетма*н*ъ рукою власною.

(Оригінал, завірений власноручним підписом гетьмана та печаткою Війська Запорозького. *Ніжинський краєзнавчий музей імені Івана Спаського,* НКМ, ПП–2615. ***Публікація**:* Морозов О. Гетьманські універсали з архіву Ніжинської полкової канцелярії та міського магістрату. *Київська старовина*. №2. (1995). С. 11–17; *Т*руды предв. ком., С. 143. ***Опис:*** Ист.-стат. опис. Черниговской еп., Кн. VII. С. 429.)

№ 70. 1716, грудня 4. — *Випис із книг Ніжинського магістрату з текстом універсалу гетьмана Івана Скоропадського Ніжинському Благовіщенському монастирю на двір Коровченков у м. Ніжині та ліс біля с. Дорогинки*

По архиву №2247. Випи*с*ъ з книгъ мѣскихъ, ратуша Нѣжи*н*ско*го*, права ма*й*дебу*р*ского, року тисяча сѣ*м*сотъ шестогона*д*ца*т*ь, м[е]*с*[я]ца дека*м*вріа, четвертого дня.

Ясне в Бо*г*у преосвяще*нн*ѣйший го*с*[по]динъ, его м*и*лость о*т*[е]цъ Стефанъ Яво*р*скій, митрополитъ Рязан*с*кій и Муромскі*й*, и с*вя*того всеросійского патріа*р*шего п*р*естола блюстите*л*, высоце пова*ж*ного ясне велмо*ж*ного его м*и*ло*с*ти пана Іоана Скоропа*д*ского, его ца*р*ского священ*нѣ*йшого ве*ли*чества Войскъ Запоро*ж*ских обоих сторонъ Днѣпра гетмана унѣверсалъ, намъ, ураду нижей іменован*н*ому нѣжи*н*ско*м*у, до книгъ мѣ*с*ких приказа*в* записа*т*ь, которы*й* слово въ слово та*к* ся мѣетъ:

Пре*с*вѣ*тл*ѣ*й*шо*го* и де*р*жавнѣ*й*шо*го* великого го*с*[у]д[а]ра на*ше*го ца*р*ско*го* священ*нѣ*й*ш*о*го ве*ли*че*с*тва Во*й*скъ Запоро*ж*ских обои*х* сторо*н*ъ

Днѣпра гетманъ Іоанъ Скоропадскій, его *ж* царского пресвѣтлого величе[е]ства Войска Запорожского пану полковникови нѣжинскому, п.п. старшинѣ его полковой, тут же и п. войтови тамошнему з магистратом, и всѣм, кому колвек о том вѣдат надлежит, сим нашим обявляем унѣверсалом, иж мѣючи ми въ Нѣжинѣ двор, называемий Коровченков, за певний респектъ от п. Данила Карпѣки намъ уступленний, на пробитой улицѣ от Кіевской брамы, между пляцами Максимовичевским и Бережницкого стоячий, надаем и опредѣляемъ в вѣчную посесію оній, а при том и зрубъ лѣсу Максимовичевского, под селом Дорогинкою найдуючийся, до святой Благовѣщенской тамошней нѣжинской обители, коштом ясне Богу преосвященного господина его м[и]л[о]сти отца Стефана Яворского, митрополита Рязанского и Муромского, с[вя]того всеросийского патриаршого престола блюстителя, новостроящойся, позволяючи оттоль належне отбырать користи; зачим абы нихто з п.п. старшини и чинов войскових и посполитих того полку обивателей, вѣдаючи о таковой волѣ нашой, въ вспокойном тих двора и лѣсового зрубу владѣнію, жадного найменшого помянутой Благ[о]вѣщенской обители, не важился чинити препятія, трудности и перешкоди, пилно мѣти хочем рейментарско приказуемъ. Дан въ Ромнѣ з Канцеллярії Войсковой ноевря 27, 1716 року.

Звішменованній гетманъ рукою власною.

Мѣсце печати рейментарской.

Таковій висоцеповажній рейментарскій унѣверсалъ, по указу ясне въ Б[о]гу преосвященнѣшого г[оспо]дина его м[и]л[о]сти отца митрополита Рязанского и Муромского ми, урад, до книгъ мѣских принявши, записали, з которих сей екстратъ при печати майстратовой и подпи[сом] его с[вя]тителской м[и]л[о]сти выдан есть […]

Стерій Тернавіот, войт магістрату Ніжинського (*грецькою мовою*)

Григорий Кузмович, бурмистр майстрату Нѣжинского

Григорий […] писаръ майстрату Нѣжинского

1716 года декабря 4

(Оригінал, завірений власноручними підписами ніжинського війта, бурмістра, писаря та печаткою Ніжинського магістрату. ЦДІАК України, ф. 145, «Ніжинський Благовіщенський чоловічий монастир», оп. 1 спр. 63, арк. 1–1 (зв).)

№ 71. 1717 р., лютого 3. Гадяч. — *Універсал гетьмана Івана Скоропадського ніжинському полковнику Лук'яну Жураківському та полковій старшині про запровадження пошти у віданні міського магістрату*

Его ца*р*ско*го* пресвѣтло*го* ве*личес*тва Войска Запоро*ж*ско*го* ге*т*манъ Іоаннъ Скоропа*д*ский.

П*а*ну полковниковѣ Нѣжинскому з старшиною его полковою, атамановѣ городовому тамошнему, а особливе п*а*номъ державцамъ д*у*ховнимъ и свѣцкимъ, маетности свои в томъ уездѣ мѣючимъ, и всѣмъ, кому колвекъ о томъ вѣдати надлежитъ. Симъ н*а*шимъ ознаймуемъ унѣверсаломъ, ижъ яко перед симъ чрез Омеляновича, писара сотнѣ Глуховской, опредѣлилисмо почтѣ при ратуши быти в завѣдованню п[*ана*] войта з майстратовими и оною всякие приключаючиеся наѣзды заровно з ратушними конми одбувати, так и тепер, не одмѣняючи того н*а*шего опредѣленія, повелѣваемъ, жебы непремѣнно помянутая почта привернена была до ратуша, даби посполу з майстратовими в одбуваню всяких случаючихся подвод належити*м*ъ порядкомъ тую общенародную двигали и исполняли повинност, зачимъ сколко подлугъ реестру, преждимъ опредѣленіемъ учиненного, надлежитъ з якого села подвод вистатчити, аби панове державцѣ д*у*ховніе и свѣцкіе видавати оних разною мѣрою не отрѣкали, о чомъ, ижъ бы непремѣно указовѣ н*а*шому сталося задосит, повторе рейментарско приказуемъ.

Данъ в замку нашом Гадяцкомъ февруаря 3 дня 1717[82] року.

Звишъменованний гетманъ рукою власною.

(Оригінал, завірений власноручним підписом гетьмана та печаткою Війська Запорозького*. Ніжинський краєзнавчий музей імені Івана Спаського,* НКМ, ПП–2614. ***Публікація**:* Труды предв. ком. С. 143.; Морозов О. Гетьманські універсали з архіву Ніжинської полкової канцелярії та міського магістрату. *Київська старовина.* №2. (1995). С. 11–17. *Опис:* Ист.-стат. опис. Черниговской еп., Кн. VII. С. 429.)

№ 72. 1717 р., лютого 4. — *Універсал гетьмана Івана Скоропадського військовій старшині із забороною використовувати на косовицю та перевезення сіна селян із сіл прохорівської сотні, які підлягають ніжинському магістрату*

Его ца*р*ского пре*с*вѣтлого величе*с*тва Во*й*ска Запорожского гетманъ Іоаннъ Скоропа*д*ский.

Вамъ, атамановѣ арма*т*ному а*р*тиллеріи наше*й* во*й*сково*й* и

[82] У публікації документа в «Трудахъ…» зазначено дату «1716 р.».

кождому, кому колвекъ о томъ вѣдати надлежит, сымъ нашимъ ознаймуемъ унѣверсалом: иж доносилъ намъ панъ войтъ нѣжинскій з майстратовими, что любо указомъ нашимъ предложено вамъ, абысте сѣлъ их майстратових, в сотнѣ Прохорской будучих, именно Крутовъ, Кагарликовъ, Хорошого Озера и Печей, до кошеня и воженя сѣна и инших повинностей не важилися чепати того ради, же они тими своїми селами всякіе наезди до ратуша отбуваютъ. Однакъ вы и тепер, якъ намъ отъ их же майстратових доносится, не перестаете людей их за вожене сѣна грабыти, в чомъ просили нашего помянутіе майстратовіе респекту и заступленіа. Прето чрез сей нашъ унѣверсалъ пилно вамъ приказуемъ, абысте впред нѣкогда з сѣлъ их майстратових людей, которими они всякіе ратушніе отбуваютъ повинности, ні на якіе потребы не зачепали и грабежовъ брати у них не дерзали под неопустним каранѣмъ повторе приказаемъ.

Данъ в Гадячомъ, февр. 4, року 1717[83].

Звишъменованний гетманъ рукою власною.

(Оригінал, завірений власноручним підписом гетьмана та печаткою Війська Запорозького. *Ніжинський краєзнавчий музей імені Івана Спаського,* НКМ, ПП–2618. ***Публікація**:* Морозов О. Гетьманські універсали з архіву Ніжинської полкової канцелярії та міського магістрату. *Київська старовина. №2.* (1995). С. 11–17; Мицик Ю. Сім універсалів гетьмана Івана Скоропадського. *Сіверянський літопис.* №4. (2006). С. 37–41; Труды предв. ком., С. 144. ***Опис**:* Ист.-стат. опис. Черниговской еп., Кн. VII, С. 430.)

№ 73. 1717 р., лютого 27. Глухів. — *Універсал гетьмана Івана Скоропадського ніжинському полковнику Лук'яну Жураківському з розпорядженням про підпорядкування міському магістрату російських купців, що переселилися до Ніжина*

Его царского пресвѣтлого величества Войскъ Запорозскихъ обоихъ сторонъ Днепра гетман Іоаннъ Скоропадский.

Пану полковниковѣ наказному нѣжинскому и впред совершенному, п. п. старшинѣ полковой и всѣмъ, кому колвекъ о томъ вѣдати належит, сым нашымъ ознаймуем унѣверсалом: поневаж за прибытием в Нѣжинъ господина полковника Ерголского, по указу царского пресвѣтлого величества во всѣ полки рекменту нашого для взиску и виводу бѣглыхъ великороссийской породи людей ординованного, явилися там нѣкоторіе в нижном городѣ великороссийскіе купчины, домов своих поселеніе тамъ мѣючіе, яких князь его милость господинъ Масалский, коммендантъ тамошний, окриваючи своею протекціею, не допускалъ имъ прислушати до ратуша. Того ради панъ войтъ нѣжинский з майстратом просилъ у нас

[83] У публікації Ю. Мицика «Сім універсалів…» датований 1713 р.

такового унѣвер*с*алу, и*ж* бы помянутіе велико*р*о*с*сійскіе купчини, мѣючіе свои поселенія в Нижне*м* городѣ Нѣжинѣ, до ратуши тамошного, такъ якъ и про*т*чіе мѣщане, прислушали и належитое в общенаро*д*нихъ повинно*с*тяхъ посполити*м* чинили помоще*ст*вованіе. Теди мы прошенію его, п*а*на войта, склонившися, велѣлис*м*о з канце*лл*ярієъ войсковой сей н*а*шъ видати унѣве*р*салъ, которого повагою варуем и приказуе*м*, абы вишемененніе великоро*с*сійскіе купчины, в нижномъ городѣ Нѣжинѣ домамы своимы мешкаючіе, если го*с*по*д*инъ полковникъ Ерго*л*ский по указу ц*а*рского пр*ес*вѣтлого в*е*ли*чес*тва разсмотреніе*м* своимъ остави*т* ихъ жити свобо*д*но, нѣкуда болшъ, то*л*ко до ратуша тамошного прислушали и всякіе въ общенаро*д*них повинно*с*тях заровно з иншимы обывателямы посполитимы чинили городовѣ помоществованіе.

Данъ в Глуховѣ року 1717, февруара 27.

Звишъменованний гетманъ рукою власною.

(Оригінал, завірений власноручним підписом гетьмана та печаткою Війська Запорозького. *Ніжинський краєзнавчий музей імені Івана Спаського*, НКМ, ПП–2620. ***Публікація:*** Морозов О. Гетьманські універсали… *Київська старовина*. №2. (1995), С. 11–17; Труды предв. ком., *С.* 145. ***Опис:*** Ист.-стат. опис. Черниговской еп., Кн. VII, С. 430.)

№ 74. 1717 р., березня 12. Ніжин. — Універсал ніжинського полковника Лук'яна Жураківського отаману Синяківському про ремонт греблі, яка належить ніжинському магістрату

Его ц*а*рского пр*ес*вѣтлого в*е*ли*чес*тва Войска Запорожского полковникъ нѣжинский Лукіанъ Жураковский.

Вамъ, атаманови Сынякувскому зо всѣмъ тамошнимъ товариствомъ, нехай будеть вѣдомо, ижъ просилъ насъ панъ войтъ Нѣжинский зо всѣми майстратовими о тое, чтобы греблю там, на ратушъ належную, обще козацкими домами и мужицкими, чого приставъ будет требоват, оправовали, солому, хворостъ, гнуй и що належитимет до направленя и гачення вистатчали, и на роботу людей ручихъ[84], а не малих висилали. Теды мы, чинячи задосит прошенню п*а*на войта и майстратових, поневаж то едно взглядомъ ратуши, другое и вамъ переиздъ и переход бивает, жадаем и пилно приказуемъ, абысте вѣдаючи сей нашъ указъ, заразъ принялися работат коло греблѣ, яко выше помянулося, и нелениво бъ о тое старалися, чого повиненъ атаманъ допилновати. А мѣлъ би хто колвекъ од тоей роботизни ухилятися, такових позволяем карати и грабити.

[84] *Ручих* (заст.) — працьовитих, тямущих.

Данъ з Нѣжина марта 12, 1717 року.
Звышъменованний полковникъ Нѣжинский.

(*Місцезнаходження оригіналу невідоме*. ***Публікація***: Труды предв. ком., С. 147. ***Опис:*** Ист.-стат. опис. Черниговской еп. Кн. VII. С. 428–29.)

№ 75. 1719 р., вересня 22. — *Лист ніжинського полковника Петра Толстого до ніжинського війта щодо розподілу прибутків магістрату*

Мой ласкавій п*а*не войте нѣжинскій.

По листовом в. м*илос*тином виражонном до насъ предложеню сторони унѣверсаловъ, даннихъ на ратушніе шинки и села, которіе якобы при постановленю нашом на полковнитство п*а*нъ судіа войсковій енералній, одобравши, у себе удержалъ, доносилисмо ясневелможному добродѣеви, на що его п*а*нская велможност таковій учинилъ отвѣтъ, что тіе унѣверсали усѣ его велможности були презентовани и его велможност уручил п*а*ну Володковскому до отданя в. м*ило*сти. Однакъ до Мойсѣя Савченка мѣетѣ послати указъ, жебы до шинковъ ратушнихъ и до селъ дѣла не мѣлъ. Ярмарковой повинности, що тепер в Нѣжинѣ изберется, предложим о том ясневелможности добродѣеви, и если повелит того збору третюю част на ратушъ отдати или нѣтъ, будет в. м*ило*сти извѣстно. А тепер зичимъ ему ж доброго от г*ос*п*о*да Б*о*га здоровя.

З Глух[ова], септевр. 22, року 1719.

В. м*ило*сти ласкавій его ц*а*рскаго в*еличес*тва Войска Запор:[ожского] полковникъ нѣжинский Петръ Толстой.

(*Місцезнаходження оригіналу невідоме.* ***Публікація*:** Труды предв. ком., С.149. ***Опис:*** Ист.-стат. опис. Черниговской еп. Кн. VII. С. 431.)

№ 76. 1719 – 1722 (?). Київ. — *Указ київського воєводи князя Д. Голіцина із забороною російським чиновникам самовільно вимагати «кормів та підвід» у мешканців українських міст (регест)*

«Указъ Кіевскаго воеводы и намѣстника Смоленскаго Дм. Мих. Голицына, собственноручно имъ подписанный и съ печатью его герба, коимъ воспрещается, по силѣ прежнихъ указовъ, чтобы проѣзжащіе всякихъ чиновъ великороссійскіе люди въ малороссійскихъ городахъ не вымогали у жителей кормовъ и безъ подорожныхъ не брали насиліемъ подводъ, о чемъ была и ранѣе объявлена вездѣ царская грамота, но ее «ни во что вмѣняютъ», почему Голицынъ вновь «подъ опасеніемъ грознаго

государева гнѣва» предписываетъ исполнять оную грамоту; дата не означена.»

(Місцезнаходження оригіналу невідоме. ***Опис****:* Труды предв. ком., С. 154.)

№ 77. 1727 р., липня 25. Кропивна. — *Лист колишнього писаря Ніжинського магістрату Івана Ананієвича бурмістру цього ж магістрату щодо майнових документів на Синяківський млин та поле «Моцарщину»*

М*ос*цѣ пане бурмистр майстрату Нѣжинского. Получилъ я, от вмм. п*а*на и его товарища сего нижепомянутого числа писаніе, в которомъ зволите вѣдомости желать, где унѣверсали рейментарские на млинъ Синяковскій, на поле Мацарщину и на протчие наданя, до ратуша Нѣжинского служачие, якие я от небожчика Стерия, войтом будучого, з п*а*ном асаулом полковим нѣжинским одебралем, и где бы на сей часъ оніе знайдовалися. Теды отвѣтствие мое таковое чиню. Якъ пріихалъ Петр Петровичъ Толстой на полковництво, а в присутствиѣ его милост п*а*нъ Чарнишъ, судія енералній, того времени едного дня, по указу оныхъ властей, из дому Жураковского побралисмо где якие крепости, и із ратуша такожде, на вышпредреченние наданя, и далисмо до рукъ помененним властем. Потом, якъ сталъ по мнѣ писарем небожчикъ Маволскій, то у его видѣлем ратушніе унѣверсали, а сколко не упомню, и тепер где зостаютъ невѣдом. При семъ отвѣтствіи пребывая, вмм п*а*ну и его товарищам нижайшим слугою Іванъ Ананіевичъ.

Кропивна, іюля 25, 1727 году.

(*Місцезнаходження оригіналу невідоме.* До листа додано аркуш, на якому «означена мѣра поля «Мацарщины» «шнурами сажными». ***Публікація***: Труды предв. ком., С. 149. ***Опис****:* Ист.-стат. опис. Черниговской еп. Кн. VII. С. 431.)

№ 78. 1729 р, травня 25. Ніжин. — *Універсал ніжинського полковника Івана Хрущова про порядок торгівлі худобою під час ярмарків та торгів у Ніжині*

Его імператорского величества Войска Запорожского полковникъ нѣжинский Іванъ Хрущовъ.

Всѣмъ зособна и каждому, кому колвекъ о томъ надлежитъ вѣдати, ознаймуемъ, понеже во всѣхъ городахъ и мѣстечкахъ въ Малой Росии не токмо в торговіе дні, но и в ярмарки, всякая скотина продается на передмѣстѣ, а не внутръ городовѣ, а тутъ в Нѣжинѣ, всякую скотину и

конѣ продавать звикли люде в самомъ городѣ, чрез що немалій чинится непорядокъ и загноюется мѣсто, да и мости от того портятся, того ради мы з общего пановъ старшини полковой нѣжинской и сотниковъ согласія, усовѣтовали такое учинить опредѣленіе, чтоб конѣ и всякая скотина завше продавались в ярмарки на предмѣстѣ за Киевскою брамою, а которіе будки за оною брамою построени низчіяго опредѣленія, толко сами обивателѣ построили собою на мѣстцю волномъ неслушне, такие будки для обширнѣйшой скотини продажи велѣлисмо зламать, и впредь нѣкому оних не строить, чего должни постерегать панове старшина майстратовая нѣжинская и городничий, приказуемъ.

Данъ в Нѣжинѣ мая 25, 1729 году.

Звышменованый полковник нѣжинский.

(*Місцезнаходження оригіналу невідоме.* ***Публікація*****:** Труды предв. ком., С. 149. *Опис:* Ист.-стат. опис. Черниговской еп. Кн. VII. С. 431.)

Ніжин на рубежі XVIII – XIX ст. Старовинна гравюра.

Гетьман Війська Запорозького
Данило Апостол

№ 79. 1729 р., жовтня 4 (6?). Глухів. — *Універсал гетьмана Данила Апостола ніжинському війту Петру Тернавіоту на підтвердження попередніх універсалів гетьмана І. Скоропадського*

Его імператорского Величества Войска Запорожского обоїх сторонъ Днѣпра гетманъ Даніилъ Апостолъ.

Ознаймуемъ симъ нашимъ унѣверсаломъ всѣмъ, кому бы о томъ вѣдати надлежало: иж п. Петро Стеріевичъ Тернавіотъ, войтъ нѣжинскій майстратовій зъ урядниками тамошними, презентовали намъ унѣверсали покойного антецессора нашого гетмана Скоропадского, одинъ въ 1713, а другій въ 1717 годах данніе майстрату Нѣжинскому, дабы зъ селъ их майстратовихъ, а именно Крутовъ, Кагарликовъ, Хорошого Озера и Печей, людей, якіе до ратуша тамошнего надлежат и всякіе повиности отбуваютъ, до жаднихъ тяглостей, а барзій для кошеня сѣна войскового не употребляно, подлугъ которихъ просили и нашого потверженя. Мы прето, гетманъ, означенному прошенію давши у себе мѣсце, велѣли зъ Енералной войсковой канцелярії видат сей нашъ унѣверсалъ, чрез которій предлагаемъ, дабы з селъ вищеозначеннихъ, до ратуша нѣжинского от антецессоровъ наших унѣверсалами наданних, людей нѣхто до кошеня и воженя войскового сѣна и до других повинностей не чепалъ, но мѣют они маетностей люде до ратуша тамошнего належат и всякіе повинности отбувать, по силѣ вищенамѣненних от антецессора нашого данних унѣверсалов, мѣти хочемъ и рейментарско приказуем. Данъ в Глуховѣ октоврія в 4 (6?), 1729 году.

Звишъменованний гетман рукою власною.

(Оригінал, завірений власноручним підписом гетьмана та печаткою Війська Запорозького. *Ніжинський краєзнавчий музей імені Івана Спаського,* НКМ, ПП–2623. ***Публікація:*** Морозов О. Гетьманські універсали з архіву Ніжинської полкової канцелярії та міського магістрату. *Київська старовина,* 1995, №2, С. 11–17; Труды предв. ком., С. 150. ***Опис:*** Ист.-стат. опис. Черниговской еп. Кн. VII. С. 431.)

№ 80. 1730 р., червня 30. С.-Петербург. — *Указ російської імператриці Анни Іванівни про підтвердження попередніх указів 1716 та 1721 рр. щодо поштових станцій для кур'єрів та надсилання листів (регест)*

«Указъ императрицы Анны Іоанновны отъ 30 іюня 1730 года, данъ въ Москвѣ, которымъ во всей силѣ подтверждаются указы императора Петра Перваго, данные имъ въ 1716 и 1721 годахъ, касательно почтовыхъ станцій для курьеровъ и посылки писемъ: дабы никто изъ

Російська імператриця

Анна Іванівна

проѣзжающихъ не дѣлалъ обидъ и притѣсненій жителямъ малороссійскимъ, за что виновные будутъ штрафованы безъ пощады и взятое доправлено будетъ вдвое. Послѣ прочтенія указа велѣно вездѣ поставить копіи въ удобныхъ мѣстахъ. Подпись канцлера графа Головкина.»

(*Місцезнаходження оригіналу невідоме*. ***Опис**:* Труды предв. ком., С. 150–151.)

№ 81. 1736 р., лютого 23. С.-Петербург. — *Жалувана грамота російської імператриці Анни Іванівни місту Ніжину та Ніжинському магістрату на підтвердження попередніх царських грамот та королівських привілеїв*

Божіею поспѣшествующею милостію мы, Анна, императрица и самодержица всероссійская, московская, кіевская, владимерская, новгородская царица, казанская царица, астраханская царица, сибирская государиня, псковская и великая княгиня смоленская, княгиня эстландская, лифляндская, корѣлская и тверская, югорская, пермская, вятская, болгарская и инных государиня и великая княгиня нова города низовскія земли, черниговская, рязанская, ростовская, ярославская, белоозерская, удорская, обдорская, кондинская и всея сѣвернія страны повелителница и государиня, иверскія земли, карталинских и грузинскихъ царей, и кабардинскія земли, черкаских и горскихъ князей, и иннихъ наслѣдная государиня и обладателница, наше императорское величетсво, пожаловали малороссийского нашого города Нѣжина войта Петра Стерреіва Тарнавіота, бурмистровъ и писарей, и райцовъ, и урядниковъ, и всѣхъ мещанъ, велѣли имъ дать сию нашу императорскаго величества жалованную грамоту на право магдебурское, и на волности, и на села, і мелницы, которіе даны к Нѣжинской ратуши. Для того сего настоящого 1736 года, февраля 9 дня, нашему императорскому величеству нашъ генералъ и конной гвардіи подполковникъ и нашъ генер[ал]ъ адъютантъ и кавалеръ князь Алексей Шаховскій всеподданѣйше доносилъ, что оной войтъ нѣжинской Стерѣевъ Тарнавіотъ с магистратомъ и съ мѣщаны в Глуховѣ Генералной войсковой канцеляріи, нашему императорскому величеству, всенижайше били челомъ о утвержденіи вновь нашею жалованною грамотою права магдебурского и волностей, которіе имъ утверждени напредь сего грамотами по привиліямъ королей полскихъ и по универсаломъ гетманскимъ, и об отдаче къ Нѣжинской ратуше селъ их ратушнихъ, и мелницъ, и другихъ угодій для собиранія к той ратуше по силѣ прежнихъ грамотъ всяких приходовъ, изъ которихъ де сѣлъ отошли к разним

владѣлцомъ, а имянно писаръ магистрату Нѣжинско*го* Григорий Конискій владѣтъ селомъ Печами безъ гетманскихъ универсаловъ, да войтъ нѣжинскій Стеріевъ Тарнавіотъ, с примеру прежнихъ войтовъ, владѣетъ селомъ Плоскимъ по грамотѣ блаженнія и вѣчно достойнія памяты // его императорскаго величества Петра Великого нашего вселюбезнѣйшаго государя дяди, данной города Нѣжина войту Андрею Васютинскому и бурмистрамъ, и писарю, и райцамъ, и урядникамъ, и всѣмъ мѣщанамъ въ 7206 (1698) году, в мартѣ м*есяцѣ* написано, что по жалованной грамотѣ блаженнія памяти государя царя Алексѣя Михайловича, его величества нашего государя дѣда, 7168 (1660) году, велено быть имъ, Нѣжинскому магистрату, по прежнимъ прав*амъ* и привиліямъ, и тѣхъ ихъ правъ и привиліевъ ни в чемъ не нарушать, и маетностями, которіе даны имъ къ ратуше, на расходы, владѣть. А которіе торговіе и ремесленніе наши императорскаго величества ратнія люды будутъ в Нѣжинѣ, и тѣмъ всѣмъ ремесломъ своимъ и торгомъ промишлять безъ всякого препятствія и неволи. А дѣла всякіе имъ, нѣжинскимъ жителемъ, писать бѣлорускимъ писмомъ. И печаты быть градской великомученика Георгія, а около печаты подпись учинить белоруским же письмомъ. А въ городѣхъ в Смоленску, и во Брянску, и въ иннихъ торговать им сухимъ и водянимъ путемъ, и с товаровъ своихъ пошлины плати*ть* по прежнему нашему указу, а въ малороссійскихъ нашихъ городѣхъ // торговать имъ всегда безпошлинно. А козакамъ, которіе шинкуютъ в Нѣжинѣ, быты по Переясловскимъ статьямъ *подпаслеговъ*[85] ихъ нѣжинскихъ старшинъ, войтовъ, бурмистровъ, райцовъ и писарей уволнить, и вибирать имъ войта, и бурмистровъ, и райцовъ, и лавниковъ межъ себя лучшимъ, и середнимъ, и малотшимъ людямъ всѣмъ посполито со всего земского совѣту добрыхъ и знающихъ людей, которіе бъ судъ судили вправду, а кому будетъ в чемъ какое дѣло до войта, и *до* бурмистровъ, и до райцовъ, и до лавниковъ, имъ на судью судъ давати безъволокитно жъ вправду, по майдебурскому жъ праву, и позиванія имъ ни от кого не чини*ть*, а буде кто учнетъ быти челомъ на ихъ судъ и на приговоръ, и тогда и*х* зазивними грамотами позиваты в Москву въ великихъ дѣлехъ, а в мали*х* дѣле*х* за[зи]внихъ грамотъ никому нипокого не давать, чтобъ в такихъ малихъ дѣлехъ имъ, мѣщаномъ, напраснихъ убитко*в* не было. Да по привиліямъ королей полскихъ Жигимонта Третіего и Владислава Четверто*го* 146 и 153 годовъ велѣно, чтобъ право майдебурски*х* судей цѣло и въ полной мочи безъ всякого нарушенія пребывало, и мещане нигдѣ индѣ, толко на ратуше пред майстрато*м*// во всякихъ дѣлехъ суділись. А земли, чрезъ дозоръщиковъ

[85] Це слово винесене над рядком. Місце, зіпсоване переписувачем. Треба: «*и от наслеговъ*». Див. прим. №68.

мѣстъ описаніе и королей полскихъ привиліями ограниченіе, пребивали *без всякія убавки*, в цѣлости. И чтобъ всякой ремесленни*е,* в мѣстѣ будучи, и приезжие торговые люди, пред магистрато*м* мѣскимъ о приездѣ своемъ обявляли, дѣло свое исправляли. А мелницы имѣть Овдѣевскіе и подъ городомъ двѣ плотины дѣлать и починивать городомъ, а солому с ратуши, а древо и форостъ и камень *на те жъ плотины* для подѣлки с волостей возить, а приезжи*м* торговимъ людямъ въ Нѣжинѣ товаровъ никаки*х* врозь не продава*т*ь, а продавать обтомъ. Да им же дано к ратуши по наданію гетмановъ Богдана да Юрія Хмелницки*х* в Нѣжинскомъ повѣтѣ маетности Плоское, Сыняки, Хорошое Озеро, Крутые Печи[86], Кагарликъ с мелницами, и по листу Мазепину генваря 11 того жъ 206 (1698) года Нѣжинской ратушѣ подтверждено владѣть селами, издавна въ ратушномъ завѣдовании бівшими, а именно Хорошимъ Озеромъ, Кагарликами, Синяками, Печми, Крунт*к*ами[87] и Кунашевкою, и мелницами на рекѣ Острѣ, на греблѣ меской нѣжинской о четире*х* колеса*х* мучни*х* да однимъ колесомъ ступнимъ, на той же рекѣ Острѣ, на греблѣ Овдѣевской, двемя колесами мучними жъ и однимъ // ступнимъ. Такожъ чтобъ купцы чужеземскіе греческіе и иніе, которіе домами своими въ Нѣжинѣ живу*т,* и подварками или какими ни есть грунта*м*и владѣютъ, в тягостя*х* и повынностяхъ обще мѣщански*х* были помочни. Людей посполити*х* всѣхъ ратушни*х* живущи*х* никто бы на приватну*ю* свою работу не принуждалъ и никакихъ не домогался н ни*х* дачъ, въ роспись казацкую не вписивалъ и подъ оборону свою отъ ратуши не бралъ, а равни*м* образомъ и мѣскіе жители к по*ви*нности мѣской надлежащи*х,* духовніе и мирскіе особы, под свою оборону не принимали. Цехи всѣхъ ремеслъ по древнему обыкновенію в ратушномъ послушаніи и обществѣ мѣскомъ непремѣнно обрѣтатися повинны, принимая себѣ отъ магистрата к сохраненію цехового порядку наставленіе. И его императорское величество Петръ Великій, слушавъ блаженнія памяти отца своего государя царя Алексѣя Михайловича, его величества, нашего государя дѣда, жалованнихъ грамо*т* и привиліевъ королей полски*х*, и Мазепина листу, пожаловалъ его, нѣжинского войта, и бургомистровъ, и писаря, и райцовъ, и всѣхъ мѣщанъ повелѣлъ у нихъ праву суда майдебурского и волностямъ быть по прежнему. // И ратуши Нѣжинской маетностямы, которіе имъ по привиліямъ королей полски*х* и бывши*х* гетмановъ дани и жалованними грамота*м*и утверждени, и в листу Мазепиномъ написани, имъ, Нѣжинскому магистрату, владѣть и расправи между собою чинити, какъ о томъ писано выше сего и тою грамотою

[86] Помилка переписувача. Треба: *«Крути, Печи».*
[87] Помилка переписувача. Треба: *«Крутами».*

укрѣплено и утверждено и соизволено содержать непремѣнно *до*[88] пожалованной грамотѣ его жъ императорского величества Петра Великого, данной въ 1710-м году марта 11-го Нѣжинскому греческому купеческому братству, велѣно этому Греческому братству самимъ между собою и челядь свою всякіе случаи разсуждать и справы чиниты (опричъ розискних дѣлъ) купеческимъ *компромисломъ*[89], а чего самимъ вершить будетъ неможно, о томъ гетманское воспримать правленіе. А полковнику нѣжинскому съ старшиною в расправы не вступать и перешкоди не чинить. И мы, пресвѣтлѣйшая державнѣйшая великая государыня императрица Анна Иоанновна, самодержица всероссійская, наше императорское величество,// пожаловали нѣжинского войта Петра Стеріева Тарнавіота, бурмистровъ, писарей, райцовъ и урядниковъ, и всѣхъ мѣщанъ, повелѣли по силу вышеозначенныхъ грамот, королевских привиліевъ и гетманскихъ универсаловъ праву суду майдебурского и волностямъ быть в Нѣжинѣ по прежнему, а на ратушу Нѣжинскую апелляцію имѣть в Генералную войсковую канцелярию, и данным к той Нѣжинской ратуше селамъ, а именно: Плоскому, Сынякам, Хорошему Озеру, Крутим, Печамъ, Кагарликам с мелницами и селу Кунашевки (кромѣ козаков, ежели в тѣхъ селахъ имѣются), и мелницамъ на рѣке Острѣ на греблѣ *мъской, да на той же рѣке на греблѣ*[90] Овдѣевской двумъ колесамъ мучнымъ, а одному ступному с частми войсковыми, и другими угодьями быть при той Нѣжинской ратуше по прежнему, и дать имъ, Нѣжинскому магистрату на права суда магдебурского и волности, и на выше обявленные села, и мелницы, и прочія угодіа нашу імператорского величества жалованную грамоту, чего рады сія наша імператорского величества жалованная грамота и дана за подписаніемъ нашего Правителствующего Сената и за нашею государственною печатью лѣта отъ рождества Христова 1736 февраля 23, государствованія нашего 7 году.

В подлѣнномъ подпись:

Генералъ-фельмаршалъ и кавалеръ князь Иванъ Трубецкой //

Генералъ и гвардіи подполковникъ и генералъ адъютантъ Андрей Ушаков

Тайный дѣйствителний совѣтникъ и кавалеръ князь Юрей Трубецкой

Тайной дѣйствителний совѣтникъ и кавалеръ баронъ Петръ Шафировъ

Генералъ и лейбъ гвардіи подпоручикъ и ея императорскаго

---

[88] Помилка переписувача. Потрібно: «*по*».

[89] Помилка переписувача. Потрібно: «*компромисомъ*».

[90] Ці слова дописано на краю аркушу.

величества генералъ адъютантъ и кавалеръ князь Алексей Шаховской

Тайной совѣтникъ и обоих ординовъ кавалеръ граф Мих[аил] Головкинъ

Тайной совѣтникъ и кавалеръ Александр Наришкинъ

Брегадиръ и лейбъ гвардіи Семновскаго полку маеръ Михайло Хр[ущов]

Секретарь Михайло Новоторжцевъ

При запечатаніи Коллегіи иностранних дѣлъ №59 1783 года июля 23 числа вышеписанная копия грамоти съ подлѣнною свидѣтелствована, и что оная с подлѣнною сходственна, в томъ присудствующие городового Нѣжинского магистрата подписали:

Бургомистръ Василей Яблонскій

Бургомистръ Игнатъ Шулга

Ратманъ Иванъ Коноплинъ

Ратманъ Якимъ Магеровскій

Копію скрепилъ в должности секретара бунчуковий товарищъ Иванъ Соболевскій

С копіею свидетелствовалъ канцеляристъ Осипъ Мокріевичъ

Таковую жъ копію скрепилъ протоколистъ Карпъ Сорока

Читалъ коллежскій канцеляристъ Логинъ Дементьевъ

Протоколистъ Аникій Храпачевъ

Съ копіею повѣралъ канцеляристъ Дмитрей Гриневичъ

(ЦДІАК України, ф. 786, «Городовий магістрат м. Ніжин», оп. 1, арк. 79–83. *Копія.* ***Публікація:*** Труды предв. ком., С. ***Опис:*** «Папка въ парчевомъ переплете изъ четырехъ листовъ пергамента, переложенныхъ шелковою розовою матеріею, два листа по краямъ имѣютъ цветочный бордюръ въ краскахъ и золотѣ, на первомъ листѣ на золотомъ полѣ государственный гербъ, въ срединѣ коего гербъ города Нѣжина. Листы папки соединены съверху до низу на сгибѣ шнуромъ изъ трехъ шелковыхъ нитей — черной, розоватой и золотистой, концы коего проходятъ чрезъ большую царскую красного сургуча печать, заключенную въ массивный сребровызолоченный футляръ, на крышке коего выпуклый гербъ съ изобр. Георгія Побѣд. въ срединѣ.». Ист.-стат. опис. Черниговской еп. Кн. VII. 1873, С. 421)

№ 82. *17*39 р., травня *29. Глухів. — Універсал Генеральної військової канцелярії Ніжинському магістрату про розподіл надходжень з магістратських сіл*

По указу ея императорского величества самодерж[и]цы всероссійской и протчая, и протчая, и протчая. Ея императорского величества Енеральной малороссійской [канцеляріи] старшинамъ, полковникамъ и полъковой старшинѣ, а особливо полковниковѣ

Док. № 43. 1672 р., жовтня 15. Універсал гетьмана І. Самойловича

№ 35

1

Его Царскаго Пресвѣтлаго Сѣтца Войска Запорожскаго
Гетмановъ и Кавалеровъ Боевъ Храбрецовъ.

Панъ Полковникъ Нѣжинскій здѣшній Полкъ Таковъ П.
Сотникъ Тамошній здѣшній Магистратскій, и всякій полкъ
сотомъ Баши Полковыхъ, сими Нашими Универсалами отъ Насъ
Пріемлютъ Ласку Его Царскаго Пресвѣтлѣйшаго Его Милости Господина
Архимандрія Мѣстнаго Кіевопечерскаго Стто Магистратскій тамош-
ній Дворъ ихъ Мѣстерскими Мѣщанъ оставляемъ Устойчивыми
Становыми Зелейныя статьи пріяти и спрашивать, и пересилъ
томъ Нашей Гетманской шкоды, такъ отъ Его Мл. Пріятелей
Ми всѣ Его заслугъ, такожъ росписаніемъ Канцеляріи Нашей Войс-
ковой дабы сей Нашъ Универсалъ, такъ подать и предоставить
онаго тѣмъ мѣщанъ хотѣлъ и Гетманскаго Пріятелства, а не ли
сал Панъ Полковникъ ихъ П.П. Сотникъ Полковыхъ ихъ П. Сѣтца
Магистратскими равнихъ Томъ Дворъ станцій Нѣкоторыхъ
и Нашимъ Полкомъ способомъ перстнемъ отомъ Мѣщанъ, чтобы
Торгъ тѣмъ дарумъ. Данъ

РНБ АПА
№ 170
№ спр. 35

Док. № 57. 1704 р., червня 1. Універсал гетьмана Івана Мазепи

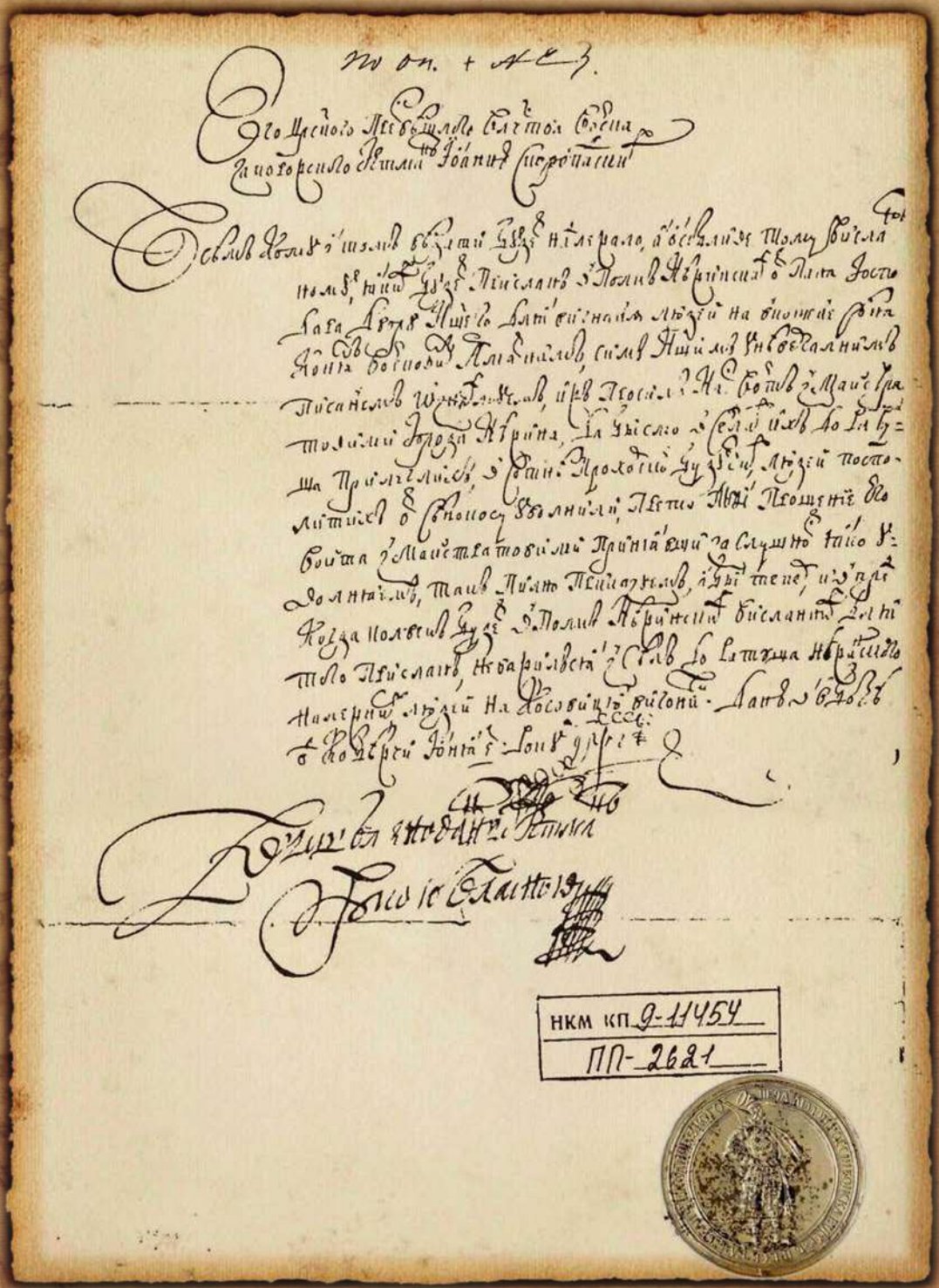

НКМ КП 9-11454
ПП-2621

Док. № 61. 1713 р., червня 5. Універсал гетьмана Івана Скоропадського

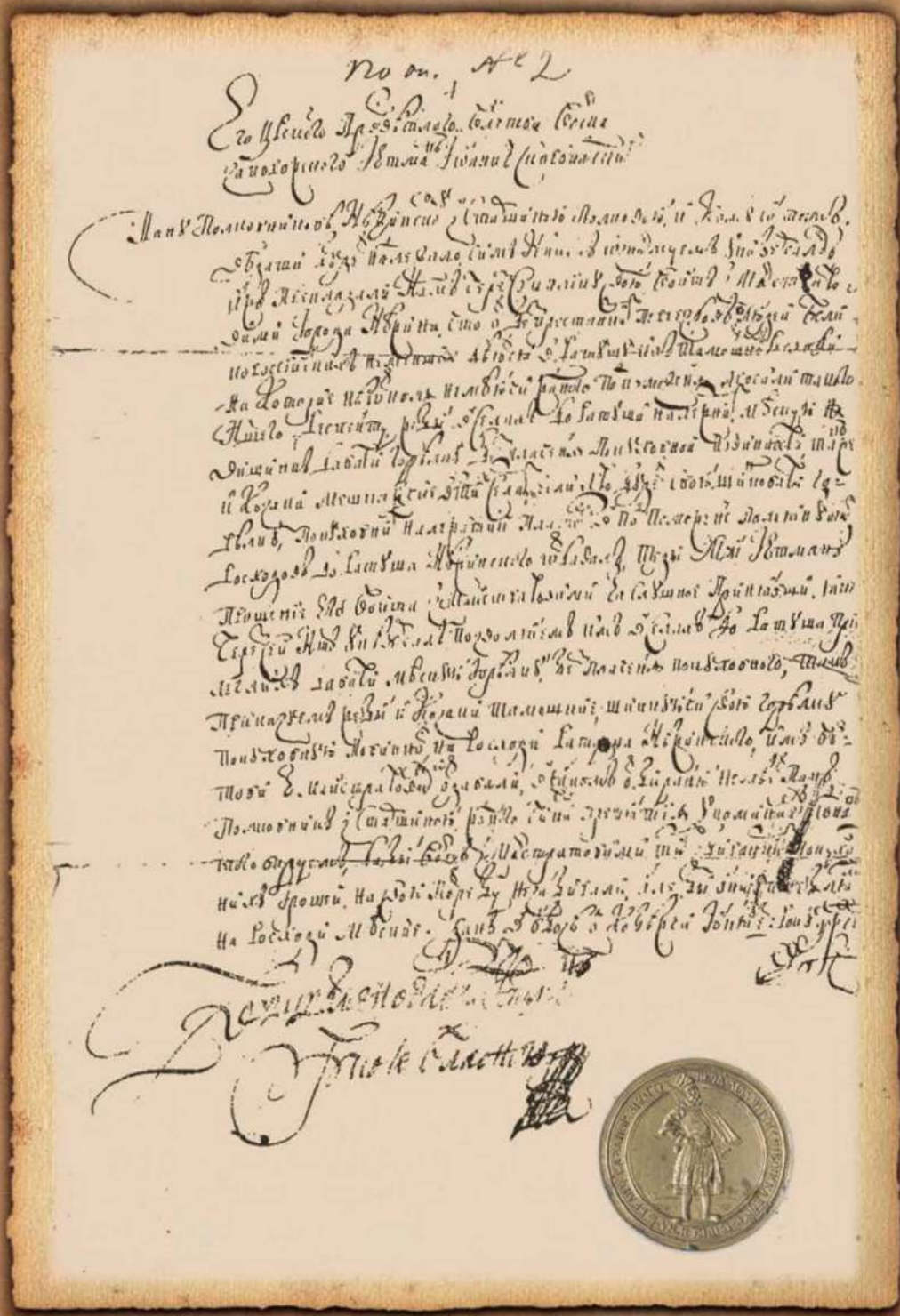

Док. № 62. 1713 р., червня 5. Універсал гетьмана Івана Скоропадського

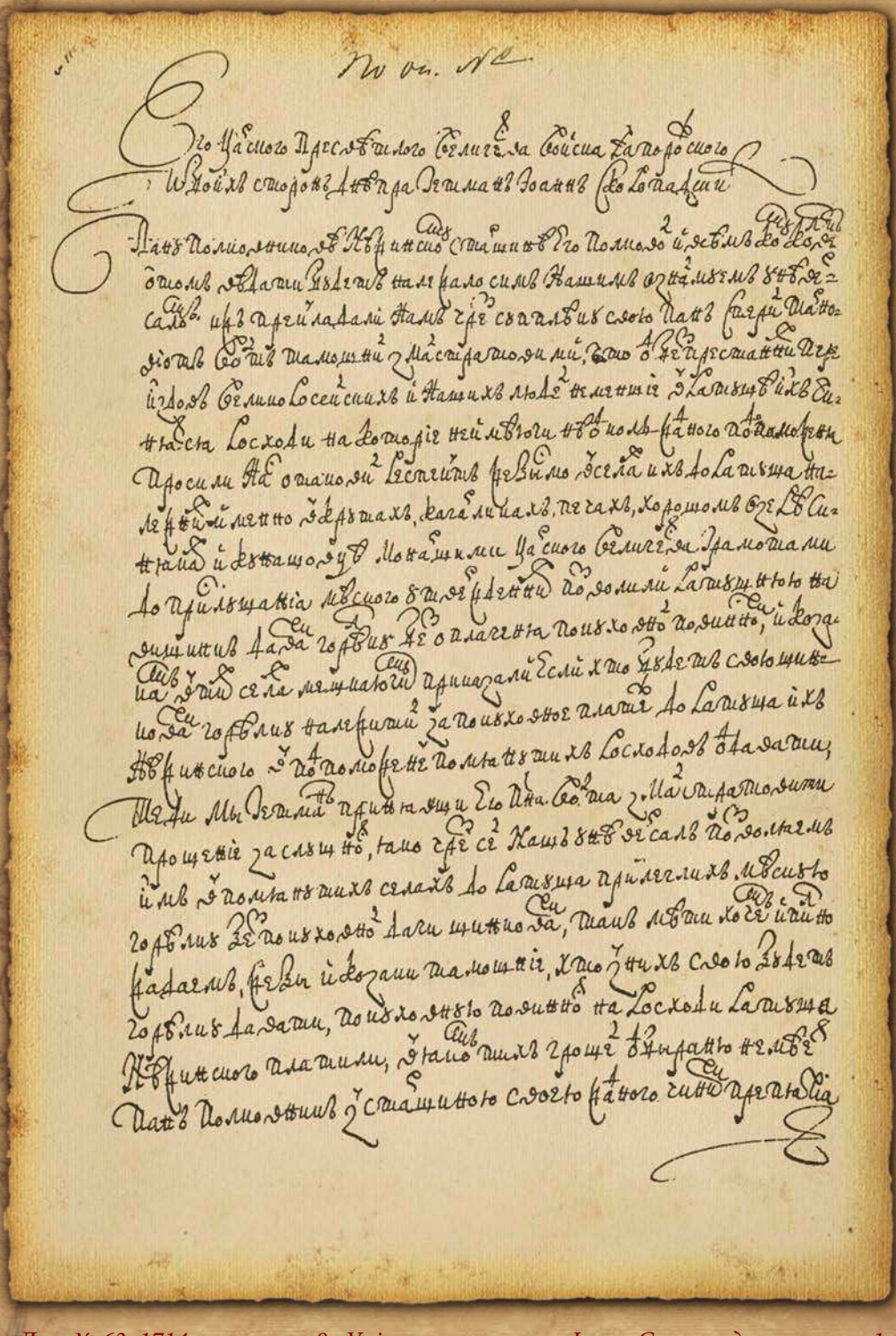

Док. № 63. 1714 р., травня 8. Універсал гетьмана Івана Скоропадського, арк. 1

Док. № 63. 1714 р., травня 8. Універсал гетьмана Івана Скоропадського, арк. 2.

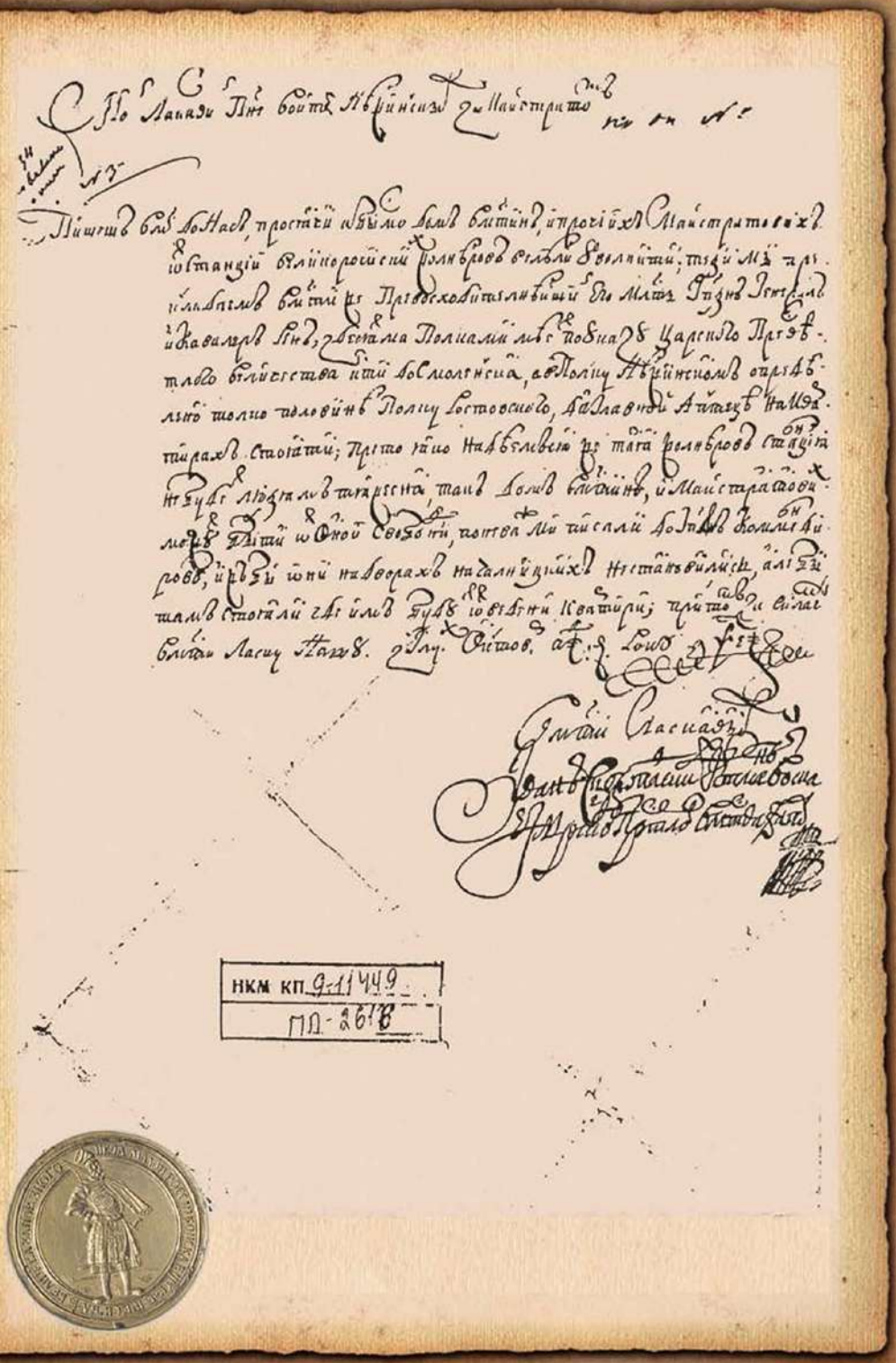

НКМ КП 9-11449
ПД-2618

Док. № 68. 1715 р., жовтня 11. Лист гетьмана Івана Скоропадського

Док. № 69. 1715 р., листопада 9. Універсал гетьмана Івана Скоропадського

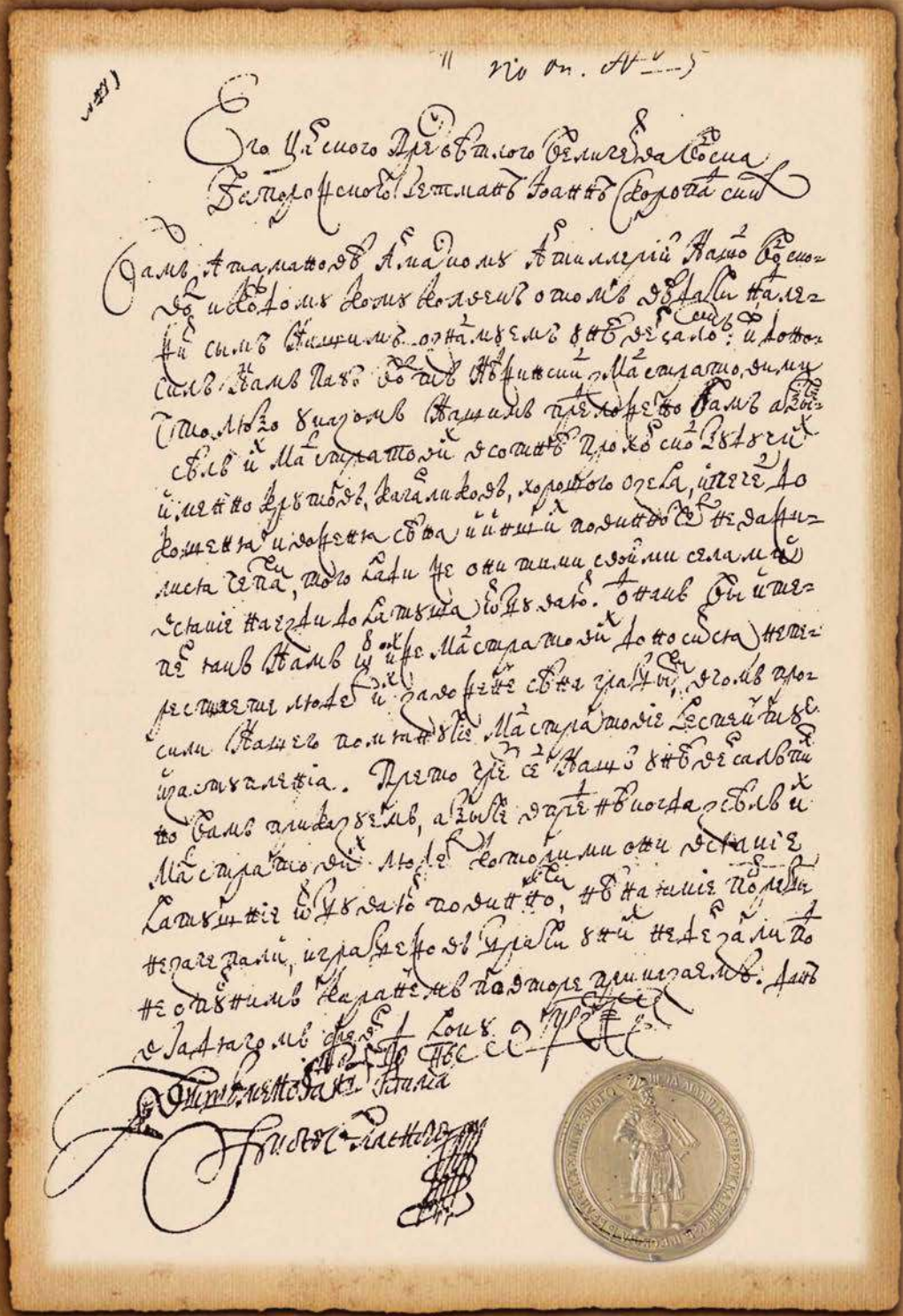

Док. № 72. 1717 р., лютого 4. Універсал гетьмана Івана Скоропадського

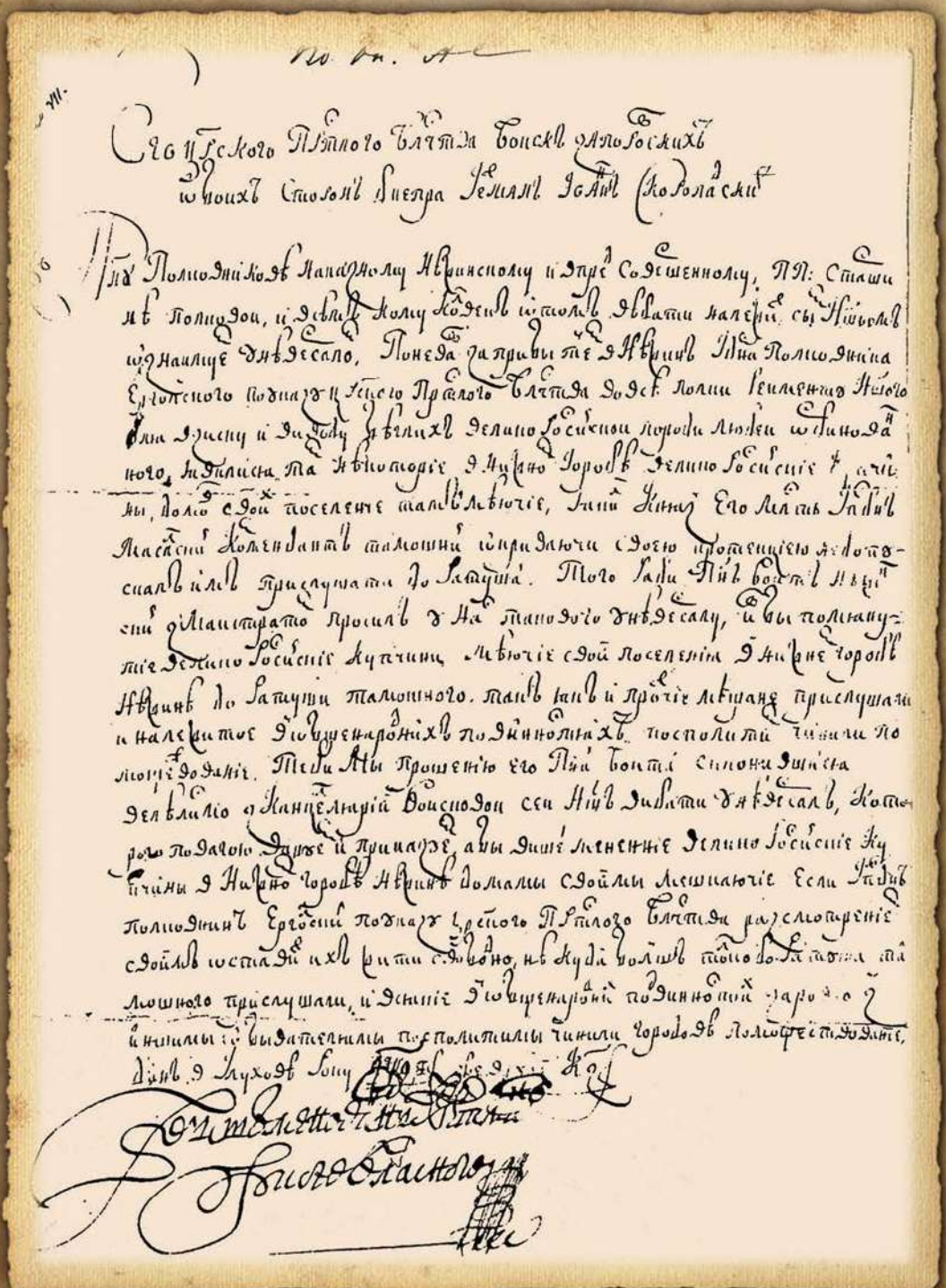

Док. № 73. 1717 р., лютого 27. Універсал гетьмана Івана Скоропадського

Док. № 79. 1729 р. Універсал гетьмана Данила Апостола

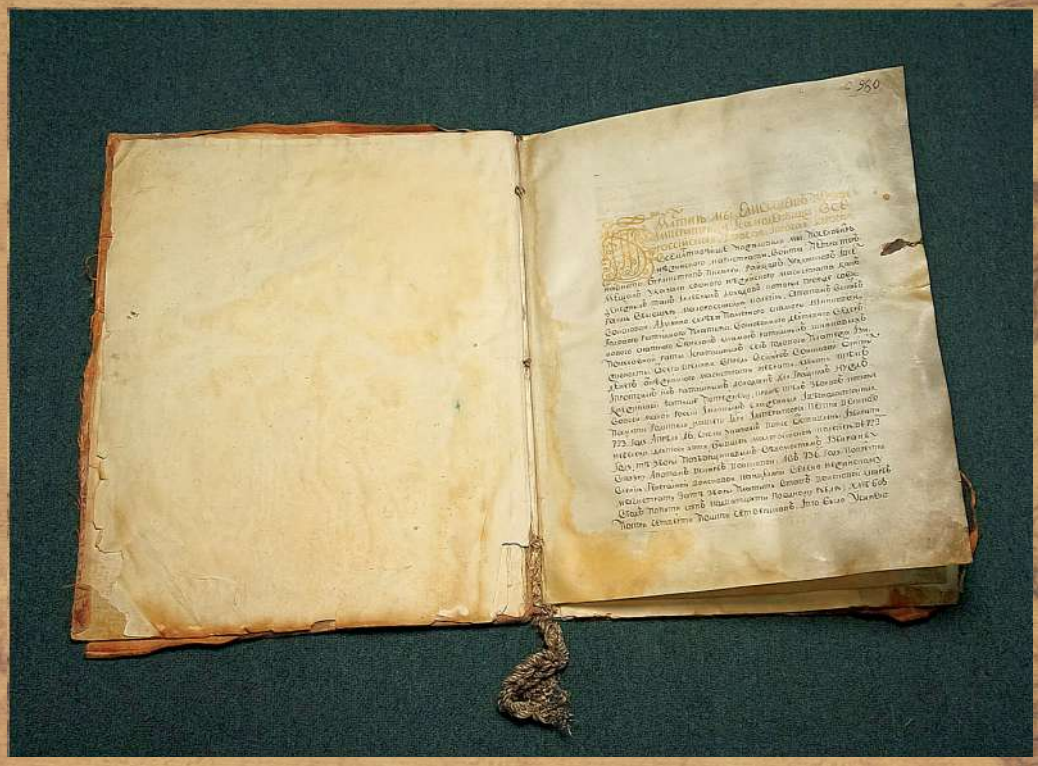

Док. № 83. 1742 р., грудня 11. Жалувана грамота імператриці Єлизавети Петрівни Ніжинському магістрату та міщанам на підтвердження магдебурзького права

Російська імператриця
Єлизавета Петрівна

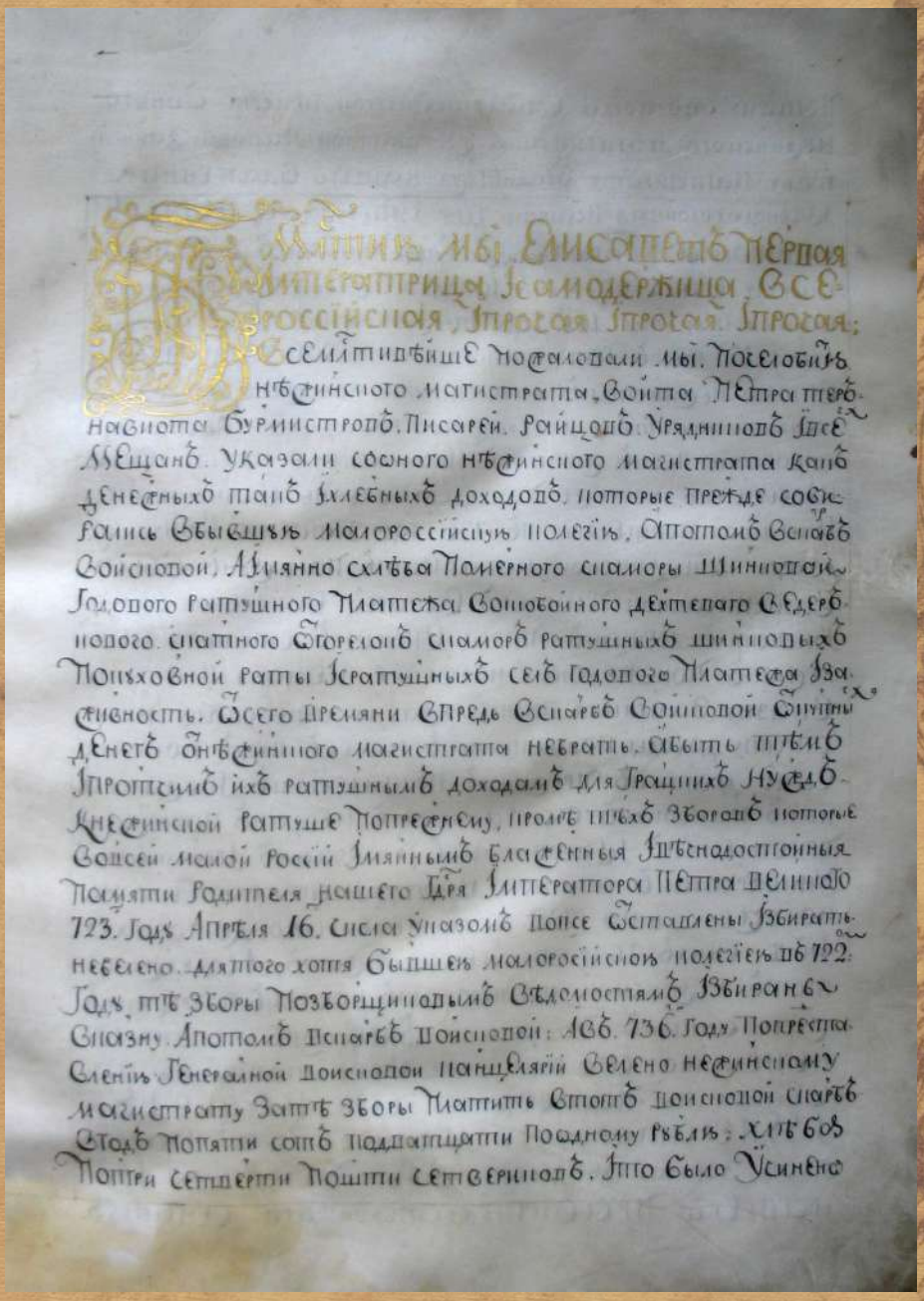

Док. № 83. 1742 р., грудня 11. Жалувана грамота імператриці Єлизавети Петрівни, арк. 1

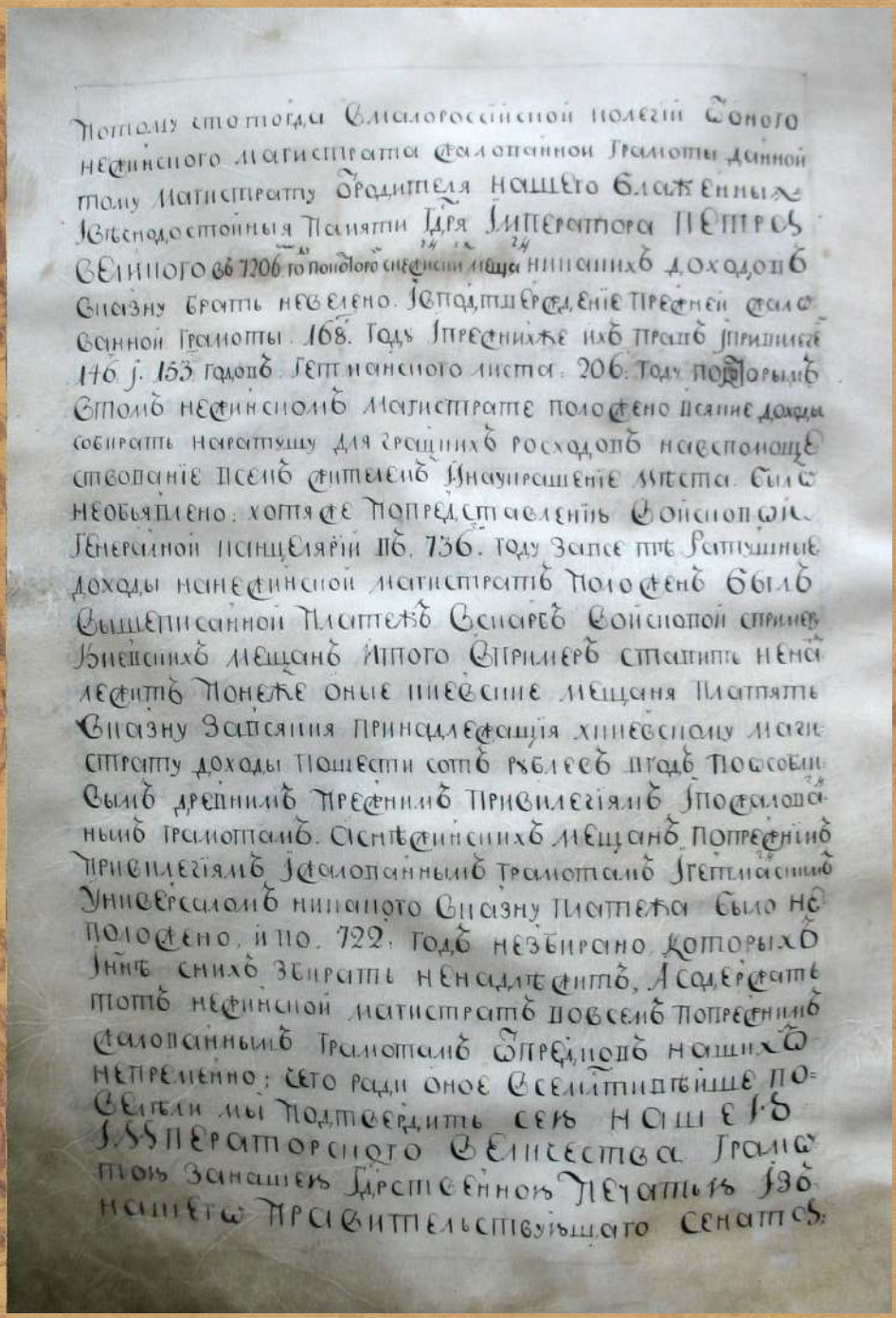

Потому что тогда Малороссийской Коллегии Оного Нежинского Магистрата Жалованной Грамоты данной тому Магистрату Родителя нашего Блаженныя Вѣчнодостойныя Памяти Царя Императора ПЕТРА ВЕЛИКОГО об 7206 то Полского Снесения лѣта Питейных доходов Сказну брать невелено. Подтвержденіе Прежней Жалованной Грамоты. 168. Годъ Впрежнихъ ихъ правъ Вприимет 176 ј. 153 годовъ. Гетманского листа. 206. Году Потомъ Нежинскомъ Магистрате повелено Питейные доходы собирать напротчу для грѣшныхъ росходовъ навспомоществованіе Всемъ Обителемъ Вкаменрашеніе мѣста. Было необъявлено: хотя де Попредставленіи Войсковой Генеральной Канцеляріи по. 736. году Запре тѣ Питушные доходы Нежинской Магистратъ Положено было Вышеписанной Платежъ Всякаго Войсковой Стрѣлецъ Вѣнскихъ Мещанъ Итого Стрѣлецъ стали не доплатятъ Понеже оные Нѣжинские Мещане Платятъ Сказну Записныя Принадлежащія Нѣжинскому Магистрату доходы Пошести сотъ рублевъ Вгодъ Повсобнымъ древнимъ Прежнимъ Привилегіямъ Жалованнымъ Грамотамъ. Сѣвскихъ Мещанъ Попрежнимъ Привилегіямъ Жалованнымъ Грамотамъ Гетманскимъ Универсаломъ Питейного Сказну Платежа было не положено, и по. 722. Годъ незбирано. Которыхъ Вѣнъ сихъ Збирать Неподлежитъ, А содержатъ тотъ Нежинской Магистратъ повсемъ Попрежнимъ Жалованнымъ Грамотамъ Впредь по нашихъ Непременно; сего ради оное Вселитительнѣйше Повелѣли мы Подтвердить сею нашею Жалованною Грамотою Данашею Царственною Печатью Вѣ нашемъ Правительствующаго Сената.

Док. № 83. 1742 р., грудня 11. Жалувана грамота імператриці Єлизавети Петрівни, арк. 1 зв.

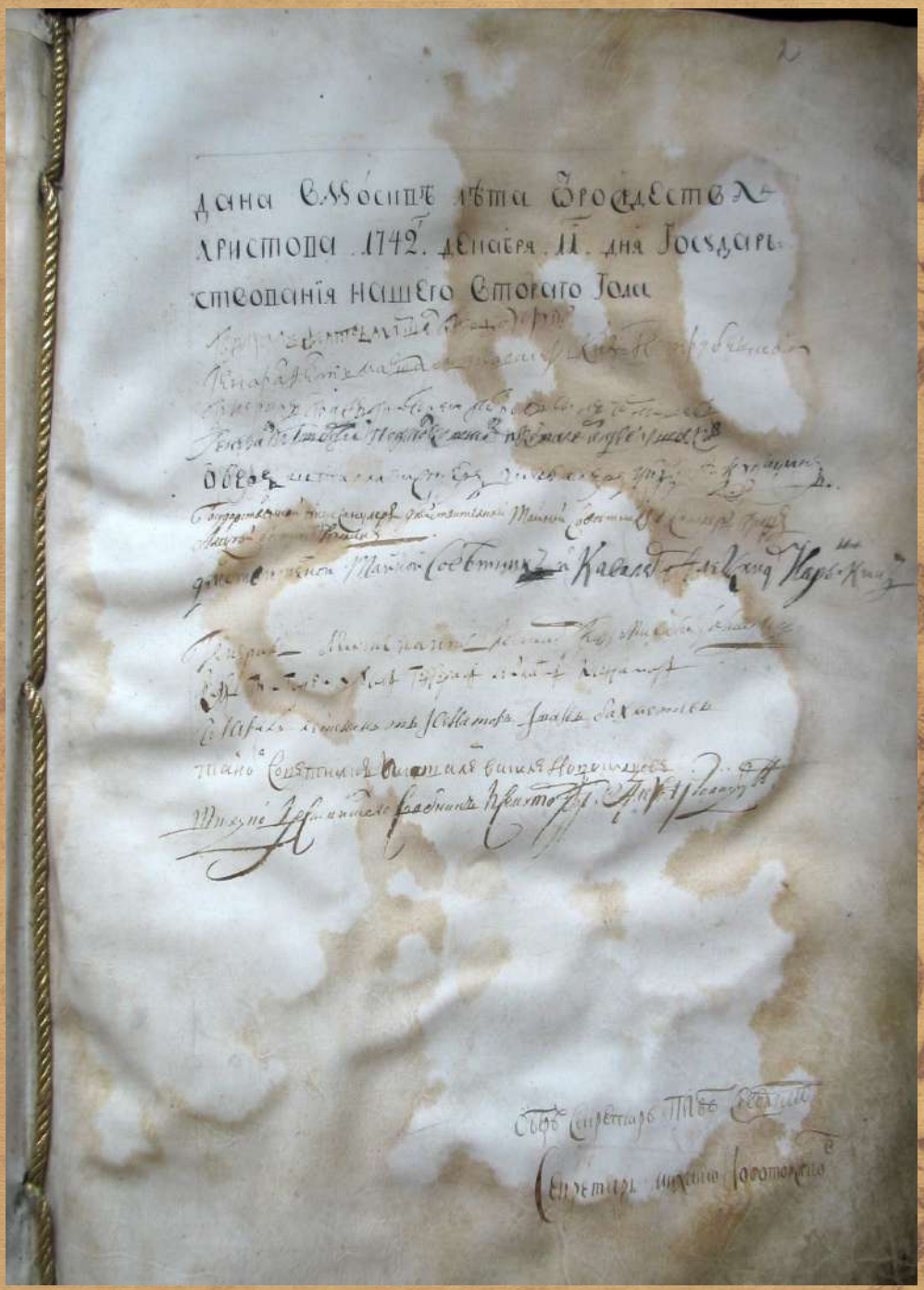

Док. № 83. 1742 р., грудня 11. Жалувана грамота імператриці Єлизавети Петрівни, арк. 2

Українські містяни різних станів. 1744 р. Худ. Ф.-В.Бергхольц

Фрідріх Вільгельм Берхгольц *(1699–1765) – гольштинський дворянин, військовий, генерал. Тривалий час жив у Російській імперії. Влітку 1744 р. супроводжував імператрицю Єлизавету Петрівну під час її подорожі до Києва. Перебуваючи в Гетьманщині, у тому числі в Ніжині, зробив чимало малюнків з натури, які тепер зберігаються в Національному Музеї Швеції в Стокгольмі.*

Українські містяни різних станів.
1744 р. Худ. Ф.-В.Бергхольц,
Національний Музей, Стокгольм, Швеція

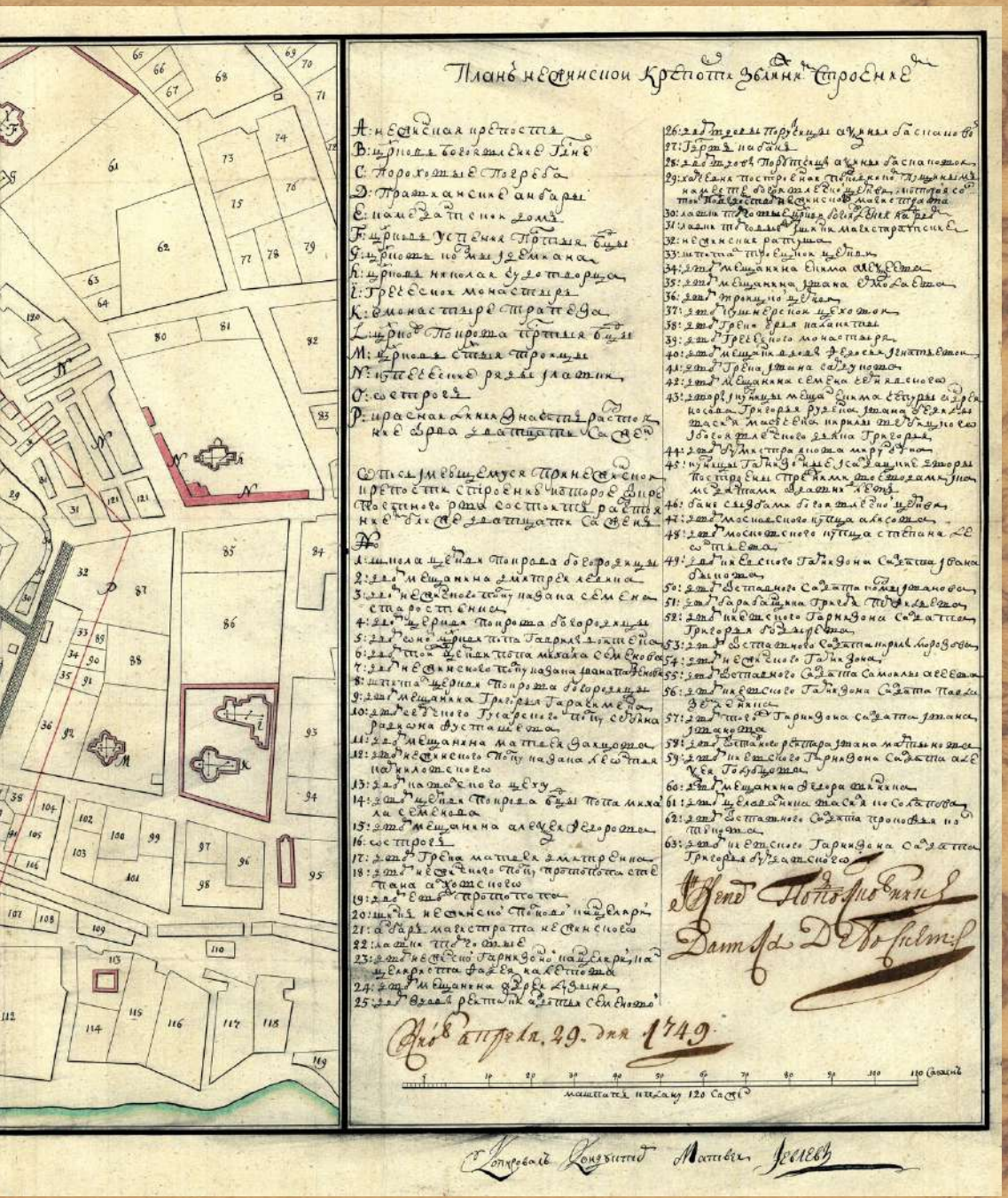

План Ніжинського замку, 1749 р.

Українські містяни різних станів.
1744 р. Худ. Ф.-В.Бергхольц,
Національний Музей, Стокгольм, Швеція

Українські містяни різних станів.
1744 р. Худ. Ф.-В.Бергхольц,
Національний Музей, Стокгольм, Швеція

нѣжинскому, старшинѣ полковой, сотникамъ того полку з урядомъ, атаманамъ і войтамъ с посполъствомъ, і всякого званія и достоинства людемъ, и всѣмъ, кому о томъ вѣдать надлежит, чрез сіе обявляется: прошедшего априля 17-*го* з майстрату Нѣжинского намъ, генералу и кавалеру, поданнимъ доношеніемъ представлено, что [по] поданной де под височайшимъ ея императорского величества іменемъ покойному генералу и кавалеру князю Шаховскому в Енералную войсковую канцелярію з Нѣжинского майстрату челобитной и по представлению оного князя Шаховского прошедшого 1736-*го* году февраля 23 ея імператорского величества, в подтверждение же прежних високомонаршихъ грамотъ, в Нѣжинскомъ майстратѣ имѣючихся, високомонаршая Нѣжинскому майстрату на право магдебурское, на волности и на всякіе приходи всемилостивейше пожалована, о чемъ и у нас ея імператорского величества з правительствующего Сената и с Канцеляріи малороссійских дѣлъ к оному ж князю Шаховскому […] посланъ, в котором де между протчимъ предложено: которіе ратушніе доходи на откупъ за нѣжинскимъ жителемъ Пантелимономъ Мазаракиномъ за шестсотъ сѣмдесят три рублѣ и десят копѣек імѣются срокомъ того ж 736 году мая 1, оніе доходи по прошествію сроку от откупу отрешит и отдат в Нѣжинскую ратушу. И за тѣ доходи, с примѣру Кіевского майстрату, велѣть платити с ратуша Нѣжинского в Скарбъ войсковій противъ откупной цени с убавкою по пятисотъ рублей у годъ за ратушних селъ покуховніе денги и годовій платеж, и за живность, которих по вѣдомости подскарбіевъ показано денегъ двадцят одинъ рубль, хлѣба три четверти и шест четверичков. Тѣ денги и хлѣбъ с оних селъ собирая, в ратушу отдавать в скарбъ войсковій, а зборщикамъ в то вступат запретит, и хочай де о тѣхъ доходах в Енералную войсковую канцелярію за жизни и битія в правленіи гетманского уряду генерала князя Шаховского и Борятинского, з майстрату Нѣжинского представляно (: о чемъ по имѣючомусь в Енералной войсковой канцеляріи дѣлу видимо есть:). Толко ж за умертвіемъ их, генераловъ, тѣхъ доходовъ в ратушъ Нѣжинскую не отдано, но онъ, Мазаракинов *с*инъ, над тот указ с 736 году мая 1 числа и по сей часъ ими откупними доходами владѣет, и просит оній майстратъ Нѣжинскій, яко де противъ вищеписанного тимъ откупнимъ доходамъ другій уже де срокъ сего 739 году мая по 30 число оканчивается, и, даби по прежнему в откупъ кому оніе доходи не отдани, но били впред при Нѣжинской ратуши. Також даби з тоей сумми, что Мазаракиновъ синъ за три года дав в Канцеляріи малороссійских зборовъ, удержано за каждой годъ по пятсотъ рублей, а надлежащіе по силѣ указу на ратушъ по сто сѣмдесятъ три рублѣй и десят копѣекъ на годъ, и того за три года пятсот девятнадцят рублей и тридцят копѣекъ отдано на ратушу, о томъ всемъ в Енералной войсковой

канцеляріи разсмотренія и надлежащего опредѣленія, а понеже по справки в Енералной войсковой канцеляріи в присланномъ 736 году м*есяц*я [...] изъ правительствующего Сената и с Канцеляріи малороссійских дѣлъ на представленье генерала и кавалера князя Шаховского, по означенному челобитію нѣжинского войта Петра Стеріева с майстратомъ, указъ ея імператорского величества написано: ратушніе доходи, которіе с 729 году из Скарбу войскового отдавани и на откупъ, без виключки из них нѣкоторих доходовъ, которих по силѣ ришителнихъ и даннихъ гетману Апостолу пунктовъ, во всей Малой Россіи брать неопредѣлено. А н*и*нѣ все обще с указанимъ на откупу за нѣжинскимъ жителемъ за Пантелимономъ Мазаракиномъ за шестсотъ семдесят три рублѣ десят копѣекъ, а срокъ откупу мая 30 числа 736 году, оніе доходи по прошествіи сроку от откупу отрѣшит и отдат в Нѣжинскую ратушу. И за тѣ доходи, с примѣру Кіевского майстрату, велѣть платит имъ, Нѣжинскому майстрату в скарбъ войсковій, для ихъ легкости с убавкою по пятсотъ рублей на годъ, кромѣ покуховного, которое собирается в Скарбъ войсковій, а из ратушних селъ покуховніе денги и годовій платежъ, и за живност, которіе по вѣдомости подскарбіевъ показано денег двадцят одинъ рубль, хлѣба три четверти шесть четверичковъ, тѣ денги и хлѣбъ с оних селъ собирая в ратушу, отдават в Скарбъ войсковій противъ вишеписанного, а зборщикамъ в то вступат запретит, а понеже и по справки з Канцеляріи малороссійских зборов означенніе вси доходи, а имянно откупніе стати, воскобойня, шинковая комора, в которой вино продается, за продажной деготь, поведерковое с вина, с меду, с масла конопляного, лняного, с вина скотное, […] померное, которое прежде сего по силѣ указу отдавани на откупъ […] состояли на откупѣ у помянутого Пантелимона Мазаракина по ценѣ с платежемъ откупнихъ денегъ во оную Канцелярію зборовъ, до Скарбу войскового по шести сотъ по семи десят по три рубля по десяти копѣекъ с четвертой долей копей ки на годъ третямъ. Того ради ми, генералъ и кавалеръ, имѣя власт по силѣ височайших ея імператорского величества указовъ, всякіе в Малой Россіи, которіе до уряду гетманского принадлежатъ, дѣла управлят, яко велѣли по силѣ вишеписанного ея імператорского величества правителствующего Сената указу от откупу надлежащих доходов до ратуши Нѣжинской ему, Мазаракину, отказать и отдат тѣ всѣ доходи въ Нѣжинскую ратушу. Такожъ и зборщикамъ, что они з ратушних селъ до покуховнихъ денегъ и годового платежа, и за живности не вступали, указомъ запретит, но по више прописанному указу до Скарбу Войскового в Канцелярію малороссійскихъ зборовъ такъ за откупніе доходи пятсоть рублей, яко и за покуховние, и за годовій платежъ, и за живность собираеміе в селах ратушних денги двадцят одинъ рубль, хлѣба три четверика и шесть четверичков, по всякъ годъ от мая 30 числа 739

году з ратуша Нѣжинского отдавано было, такъ и на то дат сей за рукою н*а*шею и присутствующих Войсковой енералной канцеляріи членовъ унѣверсал, чрез которій предлагается, даби никто в собраніи до откупу надлежащих доходовъ до ратуши Нѣжинской, оной ратуши Нѣжинской жадного помѣшателства и перепони чинит неважился. Такожъ и зборщики з ратушних селъ до покуховних денегъ и годового платежа, и за живности не вступали бы, чего ради и сей н*а*шъ оной ратуши Нѣжинской унѣверсал данъ въ Глуховѣ мая 29 дня 1739 году.

Генерал аншеф и кавалер Виляминовъ.

Полковникъ Іванъ Сенявскій.

Генералний полковникъ Андрей Марковичъ.

Судія войсковий енералный Михайло Забѣла.

(Місцезнаходження оригіналу невідоме. ***Публікація***: Труды предв. ком., С. 157. ***Опис:*** Ист.-стат. опис. Черниговской еп. Кн. VII. С. 433.)

№ 83. 1742 р., грудня 11. С.-Петербург. — *Жалувана грамота імператриці Єлизавети Петрівни Ніжинському магістрату та міщанам на підтвердження магдебурзького права*

Божіею мил*ос*тию мы Елисаветъ Первая, императрица і самодержица всероссійская, і прочая, і прочая, і прочая. Всемил*ос*тивѣйше пожаловали мы, по челоби*т*ью Нѣжинского магистрата войта Петра Тернавиота, бурмистровъ, писарей, райцовъ, урядниковъ і всѣ*х* мѣщанъ, указали со оного Нѣжинского магистрата какъ денежнихъ, такъ і хлебныхъ доходовъ, которые прежде собирались въ бывшую Малороссійскую колегію, а потомъ в ска*р*бъ войсковой, а імянно с хлѣба померного с каморы шинковой годового ратушного платежа, воскобойного, дехтеваго, ведеръкового, скатного о*т* горелокъ, с*ъ* каморъ ратушныхъ шинковыхъ покуховной раты і с ратушнихъ селъ годового платежа, и за живность, о*т* сего времяни впредь в скарбъ войсковой откупни*х* денегъ о*т* Нѣжинского магистрата не брать, а быть тѣмъ і протчимъ ихъ ратушнымъ доходамъ для грацкихъ *нужд*ъ[91] к Нежинской ратуше по прежнему, кромѣ тѣхъ зборовъ, которые во всей Малой Россіи имяннымъ блаженныя и вѣчнодостойныя памяти родителя нашего г*осуда*ря імператора Петра Великого 723 году апрѣля 16 числа указомъ вовсе о*т*ставлены і збирать невелено, для того хотя бывшею Малоросійскою колегіею въ 722-*м* году тѣ зборы по зборщиковымъ вѣдомостямъ ізбираны въ казну, а потомъ в Скарбъ войсковой а въ 736 году по пре*д*ставленію Генералной войсковой канцеляріи велѣно Нежинскому

[91] У копії Ніжинського магістрату 1783 р. це слово пропущене.

магистрату за тѣ зборы платить в тотъ Войсковой скарбъ в годъ по пяти сотъ по двадцати по одному рублю; хлѣба по три четверти по ше*с*ти четвериковъ. І то было учинено // потому, что тогда в Малороссійской Колегіи о*т* оного Нежинского магистрата жалованной грамоты, данной тому магистрату о*т* родителя нашего блаженныя і вѣчнодостойныя памяти г*осуда*ря імператора Петра Великого въ 7206-*м* (1698) го*ду*, по которо*й* с нѣжи*н*скихъ мещ*ан* никакихъ доходовъ в казну брать не велено, і въ подтвержденіе прежней жалованной грамоты 168-*го* (1660) году і прежнихъ же ихъ правъ і привілеге*й* 146 (1638) і 153 (1645)[92] годовъ, гетманского листа 206 (1698) году, по которымъ в томъ Нежинскомъ магистрате положено всякие доходы собирать на ратушу для грацкихъ росходовъ на вспомоществованіе всемъ жителемъ и на украшеніе мѣста было необъявлено. Хотя же по представленію Восковой генералной канцеляріи въ 736-*м* году за всѣ тѣ ратушные доходы на Нежинской магистратъ положенъ былъ вышеписанной платежъ въ Скарбъ войсковой с примеру киевскихъ мещанъ, и того в примеръ ставить не на*д*лежитъ, понеже оные киевские мещаня платять в казну за всякия принадлежащія к Киевскому магистрату доходы по шести сотъ рублевъ в годъ по особливимъ древнимъ прежнимъ привилегіямъ і по жалован*н*ымъ грамотамъ, а с нѣжинскихъ мещанъ по прежнімъ привилегіямъ і жалованнымъ грамотамъ і гетманскимъ универсаломъ никакого в казну платежа было не положено и по 722 годъ незбиранно, которыхъ і н*ы*нѣ с нихъ збирать не надлѣжитъ, а содержать тотъ Нежинской магистратъ во всемъ по прежнимъ жалованнымъ грамотамъ о*т* предковъ нашихъ непременно, чего ради оное всемл*ос*тивѣйше повелѣли мы подтвердить сею нашею императорскаго величества грамотою за нашею г*осуда*рственною печатью изъ нашего правительствующаго Сената // дана в Москвѣ лѣта о*т* Рождества Христова 1742-*го* декабря 11-*го* дня, государъствованія нашего втораго года.

Генералъ фелтьма*р*ша*л* кн*я*зь Долгоруковъ

Генера*л* фелтьма*р*ша*л* и кавалеръ князь Ив[ан] Трубецкой

Генералъ графъ Григорей Пе*т*ровъ сынъ Чернышовъ

Генера*л* и гва*р*діи подпо*л*ковни*к* и кавале*р* Андрей Ушаковъ

Оберъ шталмейстръ и кавалеръ князь А. Куракинъ

Государственной вицеканцлеръ, дѣйствителной тайной совѣтникъ и кавалеръ графъ Алексѣй Бестужевъ-Рюминъ

Дѣйстви*т*е*л*ной тайной совѣтникъ и кавале*р* Александ*р* Нары*ш*кинъ

Генералъ-лейтенантъ и сенаторъ князь Михайло Голицынъ

Князь Григорей Урусовъ, генералъ лейтенантъ и кавалеръ

[92] Тут — помилка. Повинно бути: 1633, 1649.

Генералъ лейтенантъ и сенаторъ Иванъ Бахметов
Тайной Совѣтникъ и кавале*р* Василей Новосилцовъ
Штатсткой дѣйствителной совѣтникъ и сенаторъ Алексѣй Голицинъ
Оберъ секрета*р* Павелъ Севергинъ
Секретарь Михайло Новоторжцов

(Оригінал. Музейний комплекс Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя. Рукопис на пергаменті, написаний чорними та коричн. чорнилами. Ініціал та початкове слово виконано золотом. Палітурка: XVIII ст.; картон, парча. Прошивка — товстий кручений шнур із золотою ниткою, з плетеною основою для кріплення печатки. Кустода з печаткою не збереглися. Грамота надійшла до Ніжинського Інституту Народної Освіти в 1921 р. від гласного Ніжинської міської Думи Якова Георгійовича Бережного, в інв. книзі бібліотеки Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя записана під №26422. ***Публікація:*** Труды предв. комитета по устройству XIV-го арх. съезда. Черниговъ, 1908. С. 152–154. ***Опис****: «Картонная папка, въ парчевомъ переплетъ изъ двухъ большихъ листовъ пергамента, переложенныхъ шелковою розовою матерією; листы пергамента съ верхняго конца до нижняго связаны шнуромъ изъ шелковыхъ нитей съ серебромъ, концы коего проходятъ чрезъ большую царскую печать краснаго сургуча, заключенную въ серебрянный футляръ съ крышкой, наверху коей выпуклый государственный гербъ.»;* Ист.- стат. опис. Черниговской еп. Кн. VII. 1873, С. 433. **Бібліогр.:** Потапенко М., Парубець А. Віднайдена грамота. Останнє підтвердження привілеїв м. Ніжина 1742 року. *Ніжинська старовина,* Вип. 24 (27). Ніжин–Київ. 2017. С. 105–109.)

№ 84. 1746 р., серпня 25. Глухів. — *Універсал Генеральної військової канцелярії про розподіл прибутків, права та переваги Ніжинського магістрату (регест)*

Указъ Войсковой генеральной канцеляріи, данъ по челобитью магистрата Нѣжинскаго 1746 года августа 25 дня. Магистратъ чрезъ бурмистра Мироновского подалъ доношеніе, въ которомъ написано: «что в отъмѣнность высокомонаршимъ грамотамъ, гетманскимъ і Войск. енер. канцеляріи універсаламъ на мѣской землѣ такъ в городѣ Нѣжинѣ на Горбу і близ колоды, гдѣ пашня продается, яко і за городомъ на майданныхъ порожжихъ[93] мѣстахъ разние люде самовластно, без вѣдома і позволения магистратового, неналежне і неслушне учали становитись

[93] «Порожжим» зазвичай називали земельне володіння, яке залишалося без господаря після смерті попереднього бездітного власника.

будками и без будокъ, едны з московскими кваскамы, а другие з горѣлкою, шинкуют оною врознь не точию квартамы, но по денежки и по полушкы, і Мацарщину занимать, якой неслушносты и самоволства издревле нѣкогда не бывало, і без вѣдома і позволенія магистратового никто порозжихъ земель не занималъ, ибо тѣ землѣ, до мѣста надлежащіе, для разнихъ нуждъ потребны, для пространства проезжаючимъ всякимъ купецкимъ людемъ. На которихъ земляхъ торгы и ярмонкы отправляются, и продаютъ разные вещы, тоесть всякой хлѣбъ, скотина, лошадѣ и всякая разная деревня, и куфамы оптомъ горѣлки, вына волоские и протчое. А особливо для приключаючихся (: чего Боже сохрани:) пожарныхъ случаевъ, чтобы людямъ свободно и пространно было где отъ огня с убожествомъ укритися под нинѣшное время, что въ городѣ Нѣжинѣ по улицамъ и за городомъ мосты деревяние построено. Особливо же того, какъ нѣжинские обивателѣ, такъ и приезжие люды чынят Нѣжинской ратуши в табачной торговлѣ уронъ, не привозятъ в ратушѣ до ваги ны единого пуда, но вездѣ по дворамъ в городѣ Нѣжинѣ, і в сотенних мѣстечках, селахъ и деревняхъ уезду Нѣжинского, в которихъ указной ваги ныкогда не бывало і нинѣ не імѣется, стали тайно табакъ сотцамы продавать, и укриваясь отъ надлежащого в ратушъ за ту табачную торговлю платежа, вивозятъ табакъ за границю в Полщу тайно жъ. А передъ тимъ здревле з сотенных мѣстечокъ, с селъ і деревень околичнихъ уезду Нѣжинского, в которихъ содержать вѣсовъ указу не імѣется, двожды что недѣлѣ в Нѣжинѣ на торги люде приезжая всегда привозили в Нѣжинъ табакъ до ваги, і оный важили в Нѣжинѣ с платежемъ повинносты с пудовъ, а когда по случаю между собою продавецъ и купецъ учинятъ договоръ не на пуды, но на сотнѣ, в тѣ поры такой свой договоръ в магістратѣ обявляли і платили от сотнѣ табаку в ратушъ надлежащіе за табачную торговлю доходъ безспорно. Да в городѣ Нѣжинѣ какъ великороссійские, такъ и греческие купцы и другие люди в своихъ домахъ стали держать вѣси, і ними вѣсами тако ж безмѣнами і канторами тайно важатъ всякие товары, укриваясь отъ надлежащего платежа, в которихъ купцовъ вѣси, безмѣни и канторы досмотрщики магистратовъ винайшовъ забирали, а в інихъ купцовъ і осмотрѣть не можно, понеже нѣкоторие спорятъ і смотрѣть не допущаютъ. Да і отъкупщики полку Нѣжинского Іванъ Манзѣй с товарищи и ихъ зборщики вступались до ратушных грамотнихъ и унѣверсалнихъ доходовъ, требовали в ратушних селахъ за вишинкованье горѣлки покуховной раты, и за винокуренніе казаны платежа.» Постановлено на прошеніе магистрата дать «отъкровенній послушній указъ», чрезъ который объявляется всѣмъ, что если отъ кого послѣдуетъ «погрѣшность» въ вышеизображенномъ, тотъ будетъ наказанъ штрафомъ. «О доходахъ же шинковыхъ, такожъ показанщины в селахъ

ратушнихъ, которіе в скарбъ войсковій собираютъ, а оный магистратъ проситъ от даче тѣхъ доходовъ в магистратъ на гродские росходы, быть по силѣ прежде состоявшегося в Енералной войсковой канцеляріи в прошлом 745 году сентября … дня определению, для того, что хотя вышеозначеннимы Нѣжинскому магистрату жалованнимы грамотами денежние і хлѣбние зборы, да и села оного магистрата, утверждены со всѣми доходамы в неотемлемое ратушы Нѣжинской владение, і с онихъ ратушнихъ селъ годового платежа і за живность впредь в Скарбъ войсковой отъкупних денегъ брать не велено, однакъ в тих селах чтобъ з шинковъ тамо имѣючихся, такъ козачаго, яко і посполитого званія з винокуреннихъ казановъ показанъщины, с вишинкованного вына козаками і протчимы, і кромѣ какъ выше показано, с козака с явкы пива по четиры денги (: в томъ майстрату собырать не показано:), оной же зборъ показанщина и из шинковъ отъ всѣхъ генерално какъ войскового, такъ духовного и посполитого звания, собырать должно какъ і с протчихъ таковыхъ же ратушнихъ і другихъ владѣлческихъ, і описнихъ на ея имп. вел. маетностей собырается.»

(*Місцезнаходження оригіналу невідоме.* ***Публікація***: Труды предв. ком., С. 157–159. ***Опис:*** Ист.-стат. опис. Черниговской еп. Кн. VII. С. 433–434.)

№ 85.1747 р., лютого 27. Глухів. — *Універсал Генеральної військової канцелярії про розподіл прибутків та права Ніжинського магістрату (регест)*

Универсалъ Генеральной войсковой канцеляріи, данный изъ Глухова 27 февраля 1747 года. Нѣжинскій войтъ Петръ Тернавіотъ подалъ челобитье о подтверждении правъ и вольностей нѣжинскихъ мѣщанъ, «а особливо о незборѣ с Нѣжынского магистрату и ратушныхъ селъ денежных и хлѣбних доходовъ, которіе прежде собырались в бывшую Малороссійскую коллегію, а потомъ в скарбъ войсковій» и просилъ подтвердительной грамоты и при этомъ доносилъ, что «полковая Ніжинская старшина по силѣ предявленныхъ высочайшыхъ грамотъ не содержуя магистрату Нѣжинского и мѣщанъ пры волностях, многими оныхъ излишними долегливостмы отягощаютъ и разніе обыди магистрату і мѣщанамъ показуютъ, требуя неналежне писменными приказы з магистрату в розсилщики по сотнямъ, бурмистровъ, райцовъ і мѣщанъ в челобытческыхъ дѣлах засилаютъ указы в магистратъ з поруганіемъ, к тому жъ магистратовіе домы не толко для ночлеговъ проѣжжаючимъ чрезъ городъ Нѣжинъ отводятъ, но и в зимніе квартиры записуютъ и кромѣ того не точію консистентомъ, но и полковимъ канцеляристамъ показуютъ, от чего мѣщанамъ, а найпаче за несходнымъ

квартерованіемъ помянутыхъ канцеляристъ, великое дѣлается утѣсненіе, к тому жъ что подставы в городѣ Нѣжинѣ до указу отставлены, а переѣжжающымъ опредѣлено доволствоватся почтовыми лошадми, а в случаѣ слѣдованія великихъ лицъ или якыхъ тяжестей на то подводы выстатчат равномерно, какъ з магистрату, такъ из другыхъ полку Нѣжинского близких владѣлческых сел, не собирая по вышеписанному с единого магистрату, велятъ выстатчат, и сверх того присылая в магистратъ указы с нѣжинскихъ пожалованных волностмы мѣщанъ, такожъ из ратушныхъ подданныхъ, котори не в свободныхъ, но в ратушныхъ убогыхъ маетностях требуютъ на чыновныковъ и канцелярскыхъ служителей денегъ, и потому жъ нѣжынскыхъ мѣщанъ во всяких расположеніяхъ с посполитыми равно счысляютъ, чрез что инные пришли в крайную нищету и разореніе, а другіе, не терпя оныхъ несносныхъ тяжестей, з Нѣжина посходили.» Тернавіотъ просилъ, чтобы въ силу грамотъ, «магистратъ Нѣжинскій толко под выдѣніемъ Генералной войсковой канцеляріи былъ, а полковой Нѣжинской канцеляріи старшина для предявленныхъ резоновъ нывчемъ и малѣйшомъ не імѣли дѣла». Далѣе, по приведеніи выписокъ изъ монаршихъ грамотъ о вольностяхъ Нѣжинского магистрата, постановлено, чтобъ полковая канцелярія не вступалась въ дѣла ратушныя и «никакова затрудненія и помѣшателства не чинить и магистрату надлежащое почтеніе отдавали бъ.» Подпись членовъ и тисненая сургучная печать на бумажкѣ съ рѣзными краями, прикрѣплена къ листу голубою шелковою лентою. Папка въ десять листовъ, въ шелковой блѣдно-розовой обложкѣ.

(Місцезнаходження оригіналу невідоме. ***Публікація***: Труды предв. ком., С. 159–160. ***Опис:*** Ист.-стат. опис. Черниговской еп. Кн. VII. С. 434.)

№ 86. 1761, серпень (?). Ніжин. — *Лист ніжинського полковника Петра Розумовського сотникам Ніжинських полкових та Заньківської сотень з рекомендацією утриматися від заборони вінокуріння та шинкування урядникам Ніжинського магістрату*

Благородніе г*оспо*да сотники полковихъ Нѣжинскихъ *і Занковской*[94] сотень. Понеже по поданному от магистрата Нѣжинскаго в полковую Нѣжинскую канцелярію доношенію, по силѣ представленнихъ при ономъ жалованнихъ оному магистрату привилегій і во утвержденіе онихъ даннихъ высокомонаршихъ грамотъ, в которихъ яко дозволяется оному

[94] У публікації документа в «Трудах…» помилково: «Іванковской».

магистрату винокуреніе і шинки імѣть вечнимы часы, представленно к високой резолюціи его сіятелству графу ясне велможному высокоповелителному г*осп*одину гетману і разних*ъ* ординов*ъ* кавалеру. До резолюціи ж*ъ* в ненарушеніе оныхъ грамотъ рекомендую вашимъ благородіямъ з запрещеніемъ оному магистрату і урядникамъ того в винокуреніи і в шинкованіи поудержатся.

1761 года августа «…» дня.

Вашихъ благородій доброжелательный слуга

Петр Разумовскій.

(Місцезнаходження оригіналу невідоме. ***Публікація***: Труды предв. ком., С. 161. ***Опис:*** Ист.-стат. опис. Черниговской еп. Кн. VII. С. 434.)

№ 87. 1867 р. Ніжин. — *Перелік оригіналів королівських привілеїв, царських жалуваних грамот, гетьманських універсалів та інших документів, що зберігалися в Ніжинській міській думі, складений священиком Петром Огієвським*

Списокъ подлинныхъ древнихъ жалованныхъ городу Нѣжину универсаловъ, граматъ и другихъ относящихся къ нимъ актовъ, отъ 1650 по 1777 годъ, хранящихся при Нѣжинской городской думѣ; составленъ 1867 года.

1. Универсалъ гетмана Богдана Хмельницкаго полковникамъ, сотникамъ, атаманамъ и всемъ имѣющимъ быть посланнымъ от его на Сѣверъ[95] по дѣламъ службы, дабы никто изъ нихъ проѣздомъ чрезъ городъ Нѣжинъ не причинялъ обидъ мѣщанамъ города Нѣжина. Данъ в Аркліевѣ 1650 года 1 августа, за собственноручнымъ его подписомъ и печатью Войска Запорожскаго.

2. Универсалъ гетмана Богдана Хмельницкаго полковнику, сотникамъ, асауламъ и *всему Войска Запорозкого рыцарству,* въ городѣ Нѣжинѣ находящемуся, дабы преданныхъ намъ: атамана нѣжинскаго Шанявскаго, Александра лентвойта, бурмистра Дмитра, Филиппа писаря, женъ ихъ и детей никто не оскорблялъ, и домовъ, и имуществъ ихъ не разорялъ; и людямъ, которые вышли было в Украину и послѣ возвратились ко своимъ имуществамъ, если они пожелаютъ жить въ Нѣжинѣ, дозволить имъ жить спокойно, а которые не пожелаютъ, — не препятствовать имъ, продавши свою движимость, уходить въ Украину. Данъ изъ табора под Баромъ 1652 года 11 июня, за собственноручнымъ его подписомъ и печатью Войска Запорожскаго.

---

[95] Тут — *на Сіверщину*.

3. Универсалъ гетмана Богдана Хмельницкаго полковникамъ, асауламъ, сотникамъ, атаманамъ и всей старшине и чернѣ Войска его царскаго величества Запорожскаго, дабы никто изъ посланныхъ по дѣламъ службы, переѣздомъ чрезъ городъ Нѣжинъ, не дѣлалъ обидъ мѣщанамъ нѣжинскимъ и не вымогалъ у нихъ рукавицъ, чобутъ, кожуховъ и проч. Данъ въ Чигиринѣ 1656 года 9 генваря, за собственноручнымъ его подписомъ и печатью Войска Запорожскаго.

4. Жалованная грамота польскаго короля Яна Казиміра подтверждающая двѣ древнѣйшія привилегіи, дарованныя городу Нѣжину, которыя привилегіи, как значится в сей грамотѣ, были писаны на пергаментѣ и подписаны собственною рукою польскаго короля Сигізмунда III въ 26 день марта 1625 года; изъ которыхъ одна есть Магдебургское право, а другая привилегія содержитъ поименованіе всѣхъ селъ, наданныхъ городу Нѣжину, а также заключаетъ въ себѣ и подтвержденіе этихъ обеихъ привилегій предшественникомъ Яна Казиміра и братомъ его Владиславомъ IV, данное имъ 9 мая 1633 года.

Подтвердительная эта грамата Яна Казиміра писана на польском языкѣ, на пергаментномъ весьма большаго размѣра листѣ и подписана собственною рукою короля «Ian Kazimierz Crol». На срединѣ грамоты нарисованъ гербъ города Нѣжина. Къ грамоте этой привѣшена на шелковомъ разноцвѣтномъ шнуркѣ польская коронная печать, въ кругломъ футлярѣ изъ белаго листоваго железа.

5. Жалованная грамота царя Алексѣя Михайловича, данная городу Нѣжину, въ слѣдствіе ходатайства въ 1660 году нѣжинскаго войта Александра Цурковскаго со всѣми урядниками нѣжинскими, которою утверждая всѣ права и привилегіи, дарованныя городу Нѣжину от королей польскихъ, повелѣваетъ избирать войта, бурмистровъ, райцовъ и лавниковъ изъ среди себя лутчимъ и среднимъ и молотчимъ людемъ всѣмъ посполите, со всего земскаго совѣту, добрыхъ и знающихъ людей которые бъ судъ судили бояся Бога — в правду, другу бъ не д[р]ужили, а недругамъ не мстили и проч. Дана въ царствующемъ градѣ Москвѣ отъ созданія міра 7168 года марта 10 дня (от Р. Х. 1660 г.), за царскою печатью, вытѣсненною на красномъ составѣ, покрытомъ бумагою.

6. Универсалъ гетмана Юрія Хмельницкаго полковнику нѣжинскому и всему въ томъ полку найдуючомуся товариству и прочимъ начальнымъ и подначальнымъ города Нѣжина людямъ, которымъ подтверждая, согласно волѣ царя Алексѣя Михайловича, всѣ права и привилегіи, дарованныя городу Нѣжину отъ королей польскихъ, повелѣваетъ, дабы при сборахъ податей, мѣщанамъ нѣжинскимъ и людямъ, въ селахъ наданныхъ городу Нѣжину живущимъ, обидъ и тягостей никто не причинялъ. Данъ въ Чигиринѣ 1660 года мая 5 дня, за собственноручнымъ его подписомъ и печатью Войска Запорожскаго.

7. Жалованная грамота царя Алексѣя Михайловича нѣжинскому полковнику *Василію Золотаренку*, сотникамъ, козакамъ, войту г. Нѣжина, бурмистрамъ, мѣщан[ам]ъ и всѣмъ жителямъ *духовнаго и мирскаго чину* и тѣхъ городовъ и мѣстечекъ, которые только принадлежатъ Нѣжинскому полку и всѣмъ *обывателямъ* Малыя Россіи, въ которомъ, укоряя ихъ въ томъ, что они по принужденію гетмана Ивана Выговскаго нарушили было присягу свою в вѣрноподанствѣ Россіи и неоднократно съ войсками польскаго короля и крымскихъ татаръ соединялись, чрезъ что онъ, государь, вынужденнымъ былъ посылать войско и своихъ бояръ, и однажды самъ даже съ войскомъ своимъ являлся подъ Кіевъ освобождать ихъ отъ *латинниковъ*, жалуетъ ихъ своею грамотою, въ которой говоритъ: «*вины ваши вамъ отдаемъ и въ нашемъ царскомъ милостивомъ жалованье по вашимъ правамъ, во всякихъ вашихъ волностяхъ, какъ и прежде сего въ нашихъ царскаго величества жалованныхъ грамотахъ и въ статьяхъ гетману Богдану Хмельницкому написано… за Божіею помощію содержат васъ хощемъ*» и проч. Грамота эта дана в царствующемъ градѣ Москвѣ, за царскою печатью, вытѣсненною на бумагѣ, 1660 года 31 октября.

8. Универсалъ гетмана Ивана Бруховецкаго городу Нѣжину, въ которомъ строго приказываетъ полковнику нѣжинскому, дабы, в случае надобность укажетъ собирать войска, то оныхъ близъ Нѣжина не собирать, потому, что городъ Нѣжинъ отъ разныхъ случаевъ пришелъ въ бѣдность. Данъ въ таборѣ подъ Носовкою 1663 года 23 іюня, за собственноручнымъ его подписомъ и печатью Войска Запорожскаго.

9. Универсалъ гетмана Ивана Бруховецкаго, которымъ подтверждаетъ всѣ права и привилегіи, дарованныя городу Нѣжину отъ королей польских, выраженныя в грамотѣ его царскаго пресвѣтлаго величества. Данъ 1664 года 23 марта, за собственноручнымъ его подписомъ и печатью Войска Запорожскаго.

*10.*Универсалъ гетмана Ивана Бруховецкаго, дабы паны войты селъ Плоскаго, Синяковъ, Хорошаго Озера, Крутовъ, Печей и Кагарликовъ, косить сѣно для города Нѣжина высылали людей по требованію нѣжинскаго войта. Данъ въ Каневѣ 1664 года 17 іюня, за собственноручнымъ его подписомъ и печатью Войска Запорожскаго.

*11.*Универсалъ гетмана Ивана Мартиновича Бруховецкаго, которымъ дѣлаетъ распоряжение, дабы козаки *курили горѣлку* не болѣе, какъ *на два казана* и не продавали бы оной квартами, и *перешкоды такъ въ аренде горѣлчаной, яко и въ иныхъ провентахъ… чинить не важалися*. Данъ въ Гадячомъ 1666 года 2 февраля, за собственноручнымъ его подписомъ и печатью Войска Запорожскаго.

12. Жалованная грамота царя Алексѣя Михайловича городу Нѣжину, которою, вслѣдствіе прошения нѣжинскаго войта Александра

Цурковскаго и всехъ мѣщанъ города Нѣжина, подтверждаетъ Магдебурское право и вольности города Нѣжина, а также подтверждаетъ и прежнюю свою грамоту, выданную имъ городу Нѣжину въ 1660 году и повелѣвает, дабы городъ Нѣжинъ не только ему, но и его *государскимъ дѣтемъ благороднымъ царевичамъ* Алексѣю Алексѣевичу, Феодору Алексѣевичу и Симеону Алексѣевичу верно служилъ. Дана въ царствующемъ градѣ Москвѣ 1666 года 5 ноября, за царскою печатью, вытѣсненною на бумагѣ.

13. Универсалъ гетмана Петра Дорошенка, которымъ освобождаетъ старшинъ города Нѣжина отъ постоя и другихъ повинностей обывательскихъ. Данъ въ Гадяче 24 июня 1668 года, за собственноручнымъ его подписомъ и печатью Войска Запорожскаго.

14. Универсалъ гетмана Петра Дорошенка, которымъ освобождаетъ городъ Нѣжинъ от *датковъ*, налоговъ, станцій другихъ повинностей, потому, что городъ Нѣжинъ по причинѣ пожара, въ немъ бывшаго, и частаго и продолжительнаго квартирования в немъ войскъ, пришелъ въ бѣдность. Данъ въ Гадяче 1668 года 25 июня за подписомъ его и печатью Войска Запорожскаго.

15. Универсалъ Петра Дорошенка, которымъ оставляетъ нѣжинскихъ мѣщанъ при прежнихъ ихъ правахъ и вольностяхъ, и повелѣваетъ, дабы сборъ, принадлежащійратушѣ Нѣжинской, былъ отбираемъ отъ мѣщанъ: *отъ вара пива золотый грошей и осьмаку солоду, отъ козака — полосмака грошей и четверикъ солоду* на городскіе расходы. Данъ въ Гадячѣ 25 июня 1668 года, за собственноручнымъ его подписомъ и печатью Войска Запорожскаго.

16. Жалованная грамота царя Алексѣя Михайловича: какъ отъ пожара, бывшаго в городѣ Нѣжинѣ въ 1598[96] году всѣ грамоты, наданныя Нѣжину, сгорели, а потому сею грамотою повелѣваетъ города Нѣжина *войту, бурмистрамъ, райцамъ, лавникамъ и всѣму майстрату въ строении уряду цеховаго быть по прежнимъ и по симъ нашаго царскаго величества жалованнымъ грамотамъ, по королевскимъ привеліямъ и по стародавнимъ своимъ правамъ и по обыкновенію, какъ будетъ и бывало на предъ сего.* Дана въ Москвѣ 1669 года 4 августа за царскою печатью, вытѣсненною на бумагѣ.

17. Копія съ прописанной подъ № 16 грамоты царя Алексѣя Михайловича, снята, собственно, для кушнирскаго въ городѣ Нѣжинѣ цеха, за печатью Нѣжинскаго магистрата, которая привешена в копіи на шелковомъ шнуркѣ, въ желѣзномъ кругломъ футлярѣ; на печати изображенъ гербъ города Нѣжина: Георгій Победоносецъ сидя на

[96] Помилка друку. Тут повинно бути — 1668.

лошади, прободаетъ копьемъ змія; по краямъ печати слова: «печат. ея импер. величества украинаго города Нѣжина магистрата». Печать эта и нынѣ хранится при магистратѣ. Она круглая, безъ ручки, серебра низкаго достоинства; вѣсу в ней 80 золотниковъ.

18. Жалованная грамота царя Алексѣя Михайловича, которою повелѣваетъ гетману обоихъ сторонъ Днѣпра Демьяну Игнатовичу распорядиться: какъ *волость Нѣжинская огнемъ и бусурманскою войною вся запустошена*, то, дабы на строеніе города Нѣжина возили лѣсъ все поселяне полка Нѣжинскаго, кроме козаковъ. Грамота эта дана в Москвѣ 1669 года, 15 июля, и прислана въ Нѣжинъ пакетомъ, запечатаннымъ царскою печатью, вытѣсненною на мастикѣ, покрытой бумагой.

19. Милостивое слово царя Алексѣя Михайловича гетману обеихъ сторонъ Днѣпра Демьяну Игнатовичу и всему Войску Запорожскому, въ которомъ говоритъ: «какъ извѣстно намъ великому государю, что посланные наши люди изъ Москвы в Кіевъ, Переяславъ, Черниговъ и Нѣжинъ, переѣздомъ берутъ въ Малой Россіи подводы и оныя далеко с собою вводят и тем малороссий ским жителям причиняют обиды», а потому, повелѣваетъ учредить въ малороссійскихъ городахъ почты; и кромѣ сего, повелѣваетъ выслать изъ малороссійскихъ городовъ въ Москву самыхъ добрыхъ винокуровъ. Дано въ Москвѣ 24 декабря.

20. Универсалъ гетмана Ивана Самойловича, которымъ по случаю бѣдности города Нѣжина отъ пожара и разныхъ переѣздовъ, увольняетъ на одинъ годъ всѣхъ жителей нѣжинскихъ, *отъ мала до велика*, отъ дачи подводъ на станціи. Данъ въ Батуринѣ 1672 г. 17 октября, за собственноручнымъ его подписомъ и печатью Войска Запорожскаго.

21. Универсалъ полковника нѣжинскаго Филиппа Уманца, которымъ согласно прежнимъ привилегіямъ, наданнымъ городу Нѣжину, отъ монарховъ и гетмановъ касательно городскихъ доходовъ, приказываетъ, дабы *паномъ мѣщаномъ нашимъ нѣжинскимъ неважился въ доходахъ нѣхто чинити кривды: чего повиненъ пан Федоръ Завадскій, судья полку Нѣжинскаго, и наказный нашъ, котораго посылаемъ, постерегати.* Данъ в Переяславѣ 1674 года за подписомъ и его герба печатью.

23. Выпись съ книгъ мѣскихъ ратуша Нѣжинскаго права Магдебургскаго. Выпись сия выдана Василю Федоровичу Цилюрику, которою дозволяется ему, Цилюрику, произвести постройку на городской площадѣ, близ церкви св. Троицы, за которое мѣсто онъ долженъ ежегодно уплачивать въ Нѣжинскую ратушу по *полталяра*. Выдана 1682 года 26 июля, за подписомъ нѣжинскаго писаря Васютинскаго и печатью города Нѣжина.

24. Универсалъ гетмана Ивана Самойловича, которымъ предписываетъ гг. бурмистрамъ, райцамъ, лавникамъ и всѣмъ вообще

жителямъ города Нѣжина избрать на мѣсто умершаго войта нѣжинскаго Александра Цурковскаго другаго войта для города общими голосами, каковой выборъ им будетъ утвержденъ. Данъ в Батуринѣ 1683 года 22 генваря, за собственноручнымъ его подписомъ и печатью.

25. Универсалъ гетмана Иоанна Мазепы, которымъ вслѣдствіе дарованнаго городу Нѣжину Магдебурскаго права грамотою царя Алексѣя Михайловича и универсалами гетмановъ, его предшественников, всѣ *волности города Нѣжина, суды и всѣ до ратуша* (Нѣжинскаго) *належніи маетности: млины и приходы* утверждаетъ и повелѣваетъ, дабы никто из нѣжинскихъ старшинъ *пану войту, бурмистромъ, райцамъ и всѣмъ майстратовымъ въ судахъ ратушныхъ и маетностяхъ… найменьшои не чинилъ перешкоды*. Данъ въ Батуринѣ 1687 года 2 сентября, за собственноручнымъ его подписомъ и печатью Войска Запорожскаго.

26. Жалованная грамота отъ великихъ государей Иоанна Алексѣевича и Петра Алексѣевича *знатному товарищу Войска Запорожскаго Лукьяну Иванову сыну Журавкову* на мельницу, построенную въ Стародубскомъ полку, въ Новгородскомъ уезде, подъ лѣсомъ, прозываемымъ Мерзликомъ и проч. Грамота эта дана в 1695 году, месяца и числа котораго — неизвестно потому, что она полуистлевшая.

27. Универсалъ гетмана Иоанна Мазепы Нѣжинскому магистрату, которымъ, какъ выражено въ ономъ, *ствержаетъ права и мѣскіе волности, позволяючи имъ,* (членамъ магистрата) *дабы они подлугъ поважныхъ его царскаго пресвѣтлаго величества грамотъ, безъ жадное перепоны заживали тыхъ своихъ правъ и волностей мѣскихъ* и о проч. Данъ въ Батуринѣ 1696 года 11 ноября, за собственноручнымъ его подписомъ и печатью Войска Запорожскаго.

28. Универсалъ гетмана Иоанна Мазепы, городу Нѣжину, которымъ *сурово приказываетъ, абы нѣхто изъ перепъзжихъ войсковыхъ людей, безъ выразнаго* (его) *листа не важился не только вымагати* (в городѣ Нѣжинѣ) *шапокъ, чоботъ, панчохъ и рукавицъ, але и самаго хлѣба и соли брати* и о проч. Данъ в Батуринѣ 1696 года 12 ноября, за собственноручнымъ его подписомъ и печатью Войска Запорожскаго.

29. Универсалъ гетмана Иоанна Мазепы полковнику нѣжинскому и всему начальству войсковому и городскому, которымъ приказываетъ: какъ *въ мѣстечку Мринѣ, маетности катедральной черниговской люде тягли станціями въ прокормленю охотницкаго компанийскаго комоннаго* (коннаго) *товариства, маючи их у себе непомѣрне на прокормленѣ велми суть обтяжены…* то, *абы старшина нѣжинская полковая и урядъ мѣскій тыхъ 10 человѣкъ зъ Мрина зведенихъ, поставили у себе въ Нѣжинѣ три человѣка, въ сотню Веркѣевскую отослать шесть, а въ селѣ Дурняхъ*

велѣли стояти одному человѣку и о проч. Данъ въ Батуринѣ 1697 года 7 мая, за собственноручнымъ его подписомъ и печатью Войска Запорожскаго.

29. Универсалъ гетмана Иоанна Мазепы, из Войсковой Канцеляріи, от 11 генваря 1698 года, в которомъ выражено: какъ всѣ грамоты монаршіи, универсалы бывшихъ гетмановъ на села, млины и приходы ратушные во время пожара, бывшаго въ городѣ Нѣжинѣ, сгорели, то сей универсалъ выданъ городу Нѣжину въ подтвержденіе всехъ правъ и привилегій, которыми онъ до сихъ поръ пользовался, и на подтвержденіе всехъ порядковъ и доходовъ, изъ давнихъ временъ принадлежащихъ Нѣжинской ратушѣ. Данъ въ Батуринѣ за собственноручнымъ подписомъ его и печатью Войска Запорожскаго.

30. Жалованная грамота великаго государя Петра Алексѣевича, вслѣдствіе ходатай ства гетмана Ивана Мазепы, войта, бурмистровъ и мѣщанъ города Нѣжина, выдана Нѣжинскому магистрату на подтвержденіе права Магдебурскаго, на волности и урядъ мѣскій, и на села, мельницы, и на всякие приходы к ратушѣ Нѣжинской належащіе, коего всѣ права и привилегіи городу Нѣжину, выраженныя въ грамотахъ отъ королей польскихъ, и великаго государя Алексѣя Михайловича и универсалахъ гетманскихъ, (пожаромъ уничтоженныхъ), вновь подтверждены и укрѣплены. Дана в Москвѣ 1698 года марта… дня, за царскою печатью и подписомъ государственной посольской канцеляріи дьячка Борыса Михайлова.

31. Универсалъ столника Войска Запорожскаго, полковника нѣжинскаго Иоанна Обѣдовскаго, которымъ даетъ знать атаманамъ и войтамъ хорошоозерскимъ, печинскимъ, крутовскимъ, кагарлицкимъ и синяковскимъ, дабы люди селъ до ратуша нѣжинскаго принадлежащіе, считаясь подсоседками казацкими, а между темъ не состоятъ в составѣ войскъ козацкихъ и не отбуваютъ походовъ, и живутъ на своихъ грунтахъ, отбували бы повинность по требованію войта нѣжинскаго, впредь до распоряженія особаго. Данъ в Нѣжинѣ 1699 года 2 ноября, за собственноручнымъ подписомъ и герба его печатью.

32. Листъ (предписаніе) Войска Запорожскаго полковника нѣжинскаго Иоанна Обѣдовскаго, коимъ предписываетъ г. сотнику прохорскому, атаманамъ Хорошаго Озера, печенскому, крутовскому, кагарлицкому и синяковскому не употреблять людей изъ селъ, принадлежащихъ Нѣжинскому ратушу, для приготовленія сѣна *на потребу* его, г. Обѣдовскаго. Данъ въ Нѣжинѣ 1700 года 8 июля, за собственноручнымъ его подписомъ и его герба печатью.

33. Указъ кіевскаго воеводы и намѣстника смоленскаго князя Димитрія Михайловича Голицина, коимъ воспрещаетъ великороссійскимъ всякаго чина людямъ, проѣзжающимъ чрезъ малороссійскіе города,

вымогать у жителей для себя кормовъ, брать сверхъ подорожнихъ лошадей и проч. Подъ опасеніемъ за то штрафа. Указъ сей подписанъ рукою князя съ приложеніемъ его герба печати, но годъ, число и месяцъ не показаны.

34. Предписаніе гетмана Иоанна Мазепы полковнику нѣжинскому, наказному, сотнику и всей старшине города Нѣжина, дабы старшина Пашковскаго полка выдавала попрежнему овесъ и сено полковымъ лошадямъ. Данъ въ Батуринѣ 1704 года 3 генваря, за собственноручнымъ его подписомъ и печатью Войска Запорожскаго.

35. Универсалъ гетмана Иоанна Скоропадскаго городу Нѣжину на подтвержденіе Магдебурскаго права въ городѣ Нѣжинѣ, которымъ утверждаетъ всѣ права и привилегіи, дарованныя Нѣжину отъ гетмановъ, королей польскихъ и позднѣе отъ монарховъ всероссійскихъ. Данъ въ Нѣжинѣ 1709 года 25 февраля, за собственноручнымъ его подписомъ и печатью Войска Запорожскаго.

36. Указъ государя императора Петра Алексѣевича отъ 1709 года 30 іюля, данный въ Кіевѣ, за печатью царскою и подписомъ графа Головкина, которымъ повелѣваетъ всѣмъ генералъ-фельдмаршаламъ, генераламъ, прочимъ офицерамъ, команду имеющимъ и всѣмъ чиновникамъ, дабы они переѣзжая города малороссійскіе, не причиняли бы жителямъ тѣхъ городовъ, мѣстечекъ и селъ обидъ и не брали бы, безъ царскаго указа и подорожнихъ, для своего проѣзда лошадей.

38. Грамата царя Петра Алексѣевича, всея великія и малыя и белыя Россіи самодержца, отъ 11 марта 1710 года, за царскою печатью и подписомъ графа Головкина, которую вслѣдствіе донесенія гетмана Мазепы, что великороссійскіе разныхъ чиновъ люди, не смотря на указы царскіе, проѣздомъ чрезъ малороссійскіе города продолжаютъ отбирать у жителей лошадей для своего проѣзду, грабятъ и другія безчинства и обиды людямъ причиняютъ, а тѣхъ урядниковъ, которые требуютъ у нихъ предъявленія подорожнихъ, жестоко наказываютъ, воспрещаетъ всѣмъ проѣзжающимъ вымагать и насильно брать лошадей, безчинствовать, притѣснять и на дворахъ урядниковъ и казацкихъ самоправно, без отводу, останавливаться, и о проч.; и для извещенія объ этомъ всѣмъ грамоту эту повелѣваетъ прибить въ городахъ и селахъ на стѣнахъ.

39. Универсалъ гетмана Иоанна Скоропадскаго, которымъ, вслѣдствіе ходатайства войта нѣжинскаго и прочихъ членовъ магистрата, повелѣваетъ, дабы въ селахъ, принадлежащихъ до ратуша, продавалась водка ратушная безъ пошлинъ, а козаки, продающіе въ тѣхъ селахъ водку платили бы Нѣжинскому ратушу пошлины, каковый сборъ денегъ употреблять собственно на расходы городскіе. Данъ въ обозѣ одъ Кобѣжчи 1713 года іюня 5, за собственноручнымъ его подписомъ и печатью Войска Запорожскаго.

40. Универсалъ гетмана Скоропадскаго ратушу города Нѣжина отъ 5 іюня 1713 года, за собственноручнымъ его подписомъ и печатью Войска Запорожскаго, дабы посланный отъ двора его, гетмана, не употреблялъ для кошенія сѣна войсковымъ лошадямъ людей съ селъ сотни Прохорской, принадлежащей до ратуша Нѣжинскаго.

41. Универсалъ гетмана Ивана Скоропадскаго, которымъ даетъ право Нѣжинскому магистрату продавать въ селахъ, до ратуша Нѣжинскаго принадлежащихъ, ратушную водку безъ *покуховнаго платежа*, а съ козаковъ, которые въ тѣхъ селахъ будутъ продавать свою водку, взымать за то платежъ, каковыя деньги употреблять не на свои, а на городскіе расходы. Данъ въ Глуховѣ 1714 года 30 іюня, за подписомъ его и печатью Войска Запорожскаго.

42. Универсалъ полковника нѣжинскаго Лукьяна Жураковскаго отъ 11 мая 1714 года, за собственноручнымъ его подписомъ и фамильною печатью, коимъ даетъ право нѣжинскому войту Стерію Тарновіоту людей селъ, принадлежащихъ нѣжинскому ратушу, которые считая себя козаками, уклоняются отъ повинностей ратушныхъ, заставить таковыхъ по прежнему работать на ратушь нѣжинский.

43. Универсалъ полковника нѣжинскаго Лукьяна Жураковскаго, которымъ воспрещаетъ обозному полковому, асаулу и другимъ лицамъ защищать своихъ подсуседковъ (жителей синяковскихъ), а повелѣваетъ, дабы защищенные имъ тѣ люди отбывали повинность, въ чемъ будетъ требовать войтъ нѣжинский, и были бы послушны ратушу Нѣжинскому. Данъ въ Нѣжинѣ, 1714 года 6 сентября, за собственноручнымъ его подписомъ и герба его печатью.

44. Универсалъ полковника нѣжинскаго Лукьяна Жураковскаго, коимъ, вслѣдствіе донесенія войта нѣжинскаго Тарнавіота, предписываетъ сотнику прохорскому Матвѣю Борсуку и атаману той сотни, дабы тѣ люди, которые были прежде ратушными, а нынѣ записаны по ревизіи за г. Голенкою, значковымъ товарищемъ, попрежнему бы принадлежали Нѣжинскому ратушу. Данъ въ Нѣжинѣ 1714 года 6 сентября, за собственноручнымъ его подписомъ и фамильною печатью.

45. Универсалъ гетмана Иоанна Скоропадскаго, которымъ всѣхъ господъ майстратовыхъ, членовъ Нѣжинскаго ратуша, освобождаетъ отъ постоя, хотя бы и большой былъ полковой переѣздъ чрезъ Нѣжинъ. Данъ въ Глухове 1715 года 9 ноября, съ собственноручнымъ его подписомъ и печатью Войска Запорожскаго.

46. Универсалъ гетмана Иоанна Скоропадскаго, которымъ приказываетъ, дабы почтовыя станціи для посылокъ и переѣздовъ были при ратушу Нѣжинскомъ въ заведываніи войта, и чтобы никто из

жителей свѣтскихъ и духовныхъ не уклонялся от дачи на станціиподводъ. Данъ в замку гадячскомъ 1717 года 3 февраля, за собственноручнымъ его подписомъ и печатью Войска Запорожскаго.

47. Универсалъ гетмана Иоанна Скоропадскаго, которымъ воспрещаетъ всѣмъ воинскимъ начальникамъ употреблять людей сотни Прохорской, принадлежащихъ до ратуша Нѣжинскаго, для своихъ работъ потому, что тѣ люди отбываютъ постоянно ратушныя повинности. Данъ въ Гадячѣ 1717 года 4 февраля, за собственноручнымъ его подписомъ и печатью Войска Запорожскаго.

48. Универсалъ гетмана Иоанна Скоропадскаго, которымъ приказываетъ, дабы всѣ великорусскіе купчины, проживающіе въ городѣ Нѣжинѣ собственными домами, если полковникъ нѣжинский Ергольский, вслѣдствіе указа царскаго его пресветлаго величества, оставитъ на жительствѣ въ Нѣжинѣ, то они должны подчинены быть ратушу Нѣжинскому и отбывать всякія повинности наравнѣ съ прочими обывателями города. Данъ въ Глуховѣ 1717 года 27 февраля, за собственноручнымъ его подписомъ и печатью Войска Запорожскаго.

49. Указъ полковника нѣжинскаго Лукьяна Жураковскаго, которымъ атаману синяковскому со всѣмъ его товариствомъ приказываетъ, дабы гребля синяковская, ратушѣ Нѣжинскому принадлежащая, была исправляема козаками и мужиками, которые обязаны для гаченья оной доставить форостъ, солому и проч.; людей же для исправленія той гребли употреблять *ручихъ, а не малыхъ.* Данъ въ Нѣжинѣ 1717 года 12 марта, за подписомъ его и фамильною печатью.

50. Письмо гетмана Иоанна Скоропадскаго войту нѣжинскому съ майстратомъ, коимъ увѣдомляетъ, что домы ихъ отъ постоя жолнѣровъ онъ увольняетъ. Это письмо писано въ Глуховѣ 1717 года 11 октября и подписано собственною его рукою.

51. Письмо нѣжинскаго полковника Петра Толстаго, которымъ увѣдомляетъ войта нѣжинскаго, что универсалы на ратушные шинки и села переданы пану Володьковскому; а также велитъ послать указъ Мойсею Савченку, дабы онъ до шинковъ ратушныхъ дѣла не имѣлъ и о проч. Письмо это писано в Глуховѣ 1719 года 22 сентября и подписано его рукою.

52. Письмо от Ивана Ананіевича господину бурмистру магистрату Нѣжинскаго о томъ, что универсалы рейментраскіе на млинъ синяковской, поле Мацарщину и проч. отданы имъ судьи генеральному Чернишу и полковнику Толстому. Письмо это писано в с. Крапивнѣ 1727 года 25 июня, подписано и написано его рукою.

53. Универсалъ полковника нѣжинскаго Ивана Хрущова, которымъ дѣлаетъ распоряженіе, дабы рогатой скотъ и лошади продавались не въ

городѣ, а внѣ города Нѣжина — за Кіевскою баштою[97] (названіе мѣстности города). Данъ въ Нѣжинѣ 1729 года 25 мая, за подписомъ его и фамильною печатью.

54. Универсалъ гетмана Даниила Апостола, которымъ подтверждая универсалы гетмана Скоропадскаго от 1713 и 1718 годовъ, данные Нѣжинскому магистрату, предалагет, дабы съ селъ, принадлежащихъ до ратуша Нѣжинскаго, не употребляли людей для кошенія и перевозки сѣна войсковаго, ибо те люди должны отбывать повинность ратушную. Данъ въ Глуховѣ 1729 года 6 октября, за собственноручнымъ его подписомъ и печатью Войска Запорожскаго.

55. Указъ ея императорскаго величества императрицы Анны, которымъ во всѣй силѣ подтверждаетъ указы государя императора Петра Перваго, данные имъ въ 1715 и 1721 годахъ, касательно станційпочтовыхъ для курьеровъ и посылки писемъ, дабы никто из проѣзжающихъ не дѣлалъ обидъ и притѣсненій, и копію съ этаго указа повелѣла въ городахъ и мѣстечкахъ въ приличныхъ мѣстахъ поставить. Данъ въ Москвѣ 1730 года июня 30 дня, за печатью и подписомъ канцлера графа Головкина.

56. Жалованная грамота императрицы Анны Иоанновны, которою подветржаетъ древнія привилегіи города Нѣжина касательно Магдебурскаго права и повелѣваетъ пользоваться пожалованными городу имуществами и доходами. Дана въ 1736 году 23 февраля, за подписами членовъ правительствующаго сената и царскою печатью.

57. Указъ изъ Войсковой генеральной канцеляріи въ магистратъ Нѣжинскій, данный в Глуховѣ 1736 года 29 сентября за № 8027 на урядъ войтовства нѣжинскаго войта Петра Стеріева Тарнавіота, за подписами князя Барятинскаго, Андрея Марковича, Забелы и другихъ. На оборотѣ сего указа написано: «о интитуляціи якъ подписываться его м. пану войту на дѣлахъ».

57. Указъ генералъ-фельдмаршала, государственной военной коллегіи президента и разныхъ орденовъ кавалера графа Фон Миниха за собственноручнымъ его (латинскими литерами) подписомъ и приложеніемъ герба его печати, от 25 марта 1739 года, коимъ, вслѣдствіе всемилостивѣйшихъ грамотъ царскихъ, данныхъ городу Нѣжину, освобождаетъ всѣхъ старшинъ Нѣжинскаго магистрата отъ постоя, кромѣ развѣ нѣкоторыхъ особенныхъ случаяхъ.

58. Универсалъ по указу ея императорскаго величества самодержицы всероссійской (Анны Иоанновны) генерала аншефа и кавалера Дулявцева Нѣжинской ратушѣ, которымъ между прочимъ велѣно оброчныя статьи ратушныя, взятые нѣжинскимъ жителемъ

[97] Помилка друку. Повинно бути: «Кіевскою брамою».

Пантелеймономъ Мазарикинымъ, на откупъ, оставить за ратушею Нѣжинскою, а Мазарику въ откупѣ отказать, и о проч. Данъ 1739 года 29 мая, за подписомъ генерала Дулявцева и членовъ Войсковой генеральной канцеляріи и печатью Войска Запорожскаго. Номеръ на указе 8020.

59. Жалованная грамота Елисаветы Петровны, императрицы и самодержицы всероссійской городу Нѣжину, которою повелѣваетъ, дабы доходы магистрата Нѣжинскаго денежные и хлѣбные собирать не въ Малороссійскую коллегію и войсковый скарбъ, а на Нѣжинскую ратушу, для украшенія города, на расходы его и на вспомоществованіе всѣмъ жителямъ, так же, какъ съ нѣжинскихъ мѣщанъ по прежнимъ ихъ привилегіямъ, жалованнымъ грамотамъ и гетманскимъ универсаламъ никакаго платежа въ казну по 1722 годъ не было собираемо, то и нынѣ съ нихъ не собирать, и проч. Дана изъ Сената въ Москвѣ 1742 года 11 декабря, за царскою печатью и подписомъ членовъ правительствующаго Сената.

60. Указъ Войсковой генеральной канцеляріи полковнику нѣжинскому, войсковой старшинѣ, сотникамъ и сотеннымъ старшинамъ, дабы нѣжинские обиватели, а равно и приѣзжіе въ городъ Нѣжинъ разныхъ сословій люди, продаваемый ими табакъ важили бы на вѣсахъ ратуши Нѣжинскаго съ платежемъ установленной платы; чтобы никто изъ городскихъ жителей не имѣлъ въ домахъ своихъ вѣсовъ, и о проч. Указъ сей данъ 25 августа 1746 года, за № 5994, написанъ на четырехъ листахъ и подписанъ Михаиломъ Скоропадскимъ и другими членами Войсковой Канцеляріи, за печатью Войска Запорожскаго.

61. Универсалъ, данный Нѣжинскому магистрату по опредѣленію Малороссійской генеральной канцеляріи въ городѣ Глуховѣ, отъ 28 февраля 1747 года, съ обозначеніемъ дарованныхъ городу Нѣжину правъ и преимуществъ. Данъ въ Глуховѣ за подписами полковника Ивана…, судьи генеральнаго Федора Лисенка, генеральнаго подскарбия Михайла Скоропадскаго, Якова Якубовича, асаула генеральнаго, и печатью Войска Запорожскаго.

62. Указъ правительствующаго Сената в Генеральную канцелярію Малой Россіи от 1749 года 23 мая, въ которомъ назначены сроки, когда именно собираться купцамъ въ Кролевецъ и въ другіе города на ярмарку и по какое число на ярмаркахъ торговать. Указъ этотъ писанъ на листу, скрепленъ секретаремъ Алексѣемъ Федоровымъ и подписомъ регистратора Ивана Оконичникова.

63. Письмо Петра Разумовскаго господамъ сотникамъ полковымъ Нѣжинскихъ и Заньковской сотень, коимъ рекомендуетъ «не воспрещать винокуренія и шинкованія Нѣжинскому магистрату и урядникамъ онаго впредь до распоряженія ясне вельможнаго, высоко повелительнаго гетмана, которому объ этомъ доложено. Письмо это писано 1761 года

августа «…» дня, за собственноручнымъ подписомъ Петра Розумовскаго.

64. Копія съ векселя на сумму 226 рублей даннаго въ 1770 году

28 мая въ Харьковѣ донскимъ козакомъ Прибилянской станиціи Яковомъ Булбинымъ нѣжинскому купцу Антону Юрьеву Тюханову и протестъ подъ симъ векселем публичнаго нотаріуса.

65. Вексель на сумму 134 крб. 20 коп., данный въ городѣ Ромнѣ 1775 года 2 августа сумскимъ жителемъ Федоромъ Еремѣевымъ Келепновымъ нѣжинскому купцу Антону Юрьеву Тюханову. На семъ векселе подпись векселедателя, жоны его Христины Белоручковой и свидѣтеля Гаврила Пучадскаго.

66. Копія съ векселя на сумму 134 крб. 20 коп., данного въ городѣ Ромнѣ 1775 года 2 августа сумскимъ жителемъ Федоромъ Еремѣевымъ Келепновымъ нѣжинскому купцу Антону Юрьеву Туханову, и протестъ нотаріуса, [за подписомъ нотаріуса и] свидѣтелей и казенною печатью. Копія съ векселя и протестъ написаны на листу гербовой бумаги.

67. Вексель на сумму 1080 рублей, данный 16 апреля 1776 года кременчуцкимъ купцомъ Федоромъ Максимовымъ Можентановымъ тульскому купцу Василію Тимофѣевичу Шаранову. На семъ векселе нетъ подписи векселедателя, а на оборотѣ сего векселя подпись купца Василія Шаранова.

68. Копія съ векселя на сумму 1080 рублей, даннаго кременчуцкимъ купцемъ Федоромъ Можентановымъ тульскому купцу Шаранову и протестъ публичнаго нотаріуса отъ 1777 года 1 марта, за подписомъ нотаріуса и свидѣтелей и казенною печатью. Копія съ векселя и протестъ написаны на листѣ гербовой бумаги.

69. Копія съ квитанціи, данной прапорщикомъ Николаемъ Суринымъ въ 1758 году 31 генваря комисару Нѣжинскаго магистрата, въ полученіи отъ него полностью провіанта для людей 7 роты Сибирскаго драгунскаго полка и другая копія съ квитанціи таковой же, данная комисару Нѣжинскаго магистрата прапорщикомъ Семеномъ Андаровымъ. Обѣ эти копіи квитанційнаписаны на одномъ полулистѣ.

70. Записка (на полосьмушке), въ которой пояснена длина и ширина какого-то нанимаемаго огорода, называемаго Мацарщиною. Записка эта без подписи и года.

Есть при бумагахъ, хранящихся въ Нѣжинской городской думѣ, старый реестр однѣмъ только универсаламъ, по коимъ значится оных 39, а на лицо всѣхъ нѣтъ. Въ которомъ году и кѣмъ этотъ реестръ составленъ не показано.

Показанные въ семъ списке грамоты царскіе, универсалы гетманскіе и прочіе документы хранились до сихъ поръ, по словамъ градскаго головы (председателя городской думы) 2-й гильдіи купца Стефана Семеновича Дмитренко, въ нѣжинскомъ городскомъ магистратѣ, по

закрытіи котораго въ 1866 году переданы въ нѣжинскую городскую думу, гдѣ они и нынѣ, въ ящикѣ за стекломъ, прибитымъ к стѣнѣ, хранятся.

*(**Публікація**:* Черниг. епарх. извѣстія. 1876. Прибавленія. № 13–14; Ист.-стат. опис. Черниговской еп., Кн. VII., С. 415–436.)

№ 88. 1921 р. Ніжин. — *Витяг з інвентарної книги бібліотеки Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя з переліком документів, переданих гласним Ніжинської міської думи Я.Г. Бережним*

«…Ноября 15-го дня 1921 года.

№26415. Жалованная грамота польськаго короля Яна Казимира отъ 1659 года, подтверждающая двѣ прежнія привилегіи, данныя городу Нѣжину королями Сигизмундомъ III и Владиславомъ IV, на Магдебургское право и на земельныя владѣнія городу. (Подлинная грамота, на польскомъ языкѣ, за подписью короля Яна Казимира, пергаминная). Документъ хорошей сохранности.

№26416. Жалованная грамота царя Алексѣя Михайловича отъ 1660 года, марта 10, подтверждающая городу Нѣжину владѣніе Магдебургскимъ правомъ, установляющая порядки суда въ Нѣжинѣ, а въ иныхъ случаяхъ и въ Москвѣ. (Большой листъ за большой печатью сургучной, прикрытой бумагой, съ оттискомъ царскаго титула). Грамота очень ветхая.

№26417. Жалованная грамота ц. Алексѣя Михайловича отъ ноября 7174 года (1665), данная тому же городу Нѣжину, при томъ же нѣжинскомъ войтѣ Александрѣ Цурковскомъ, какъ и предидущая рамота, подтверждающая самоуправленіе и судъ городу по Магдебургскому праву, по челобитью войта и всѣхъ нѣжинскихъ мѣщанъ. (Большой листъ, украшенный заставкой и украшеніями по сторонамъ; заставка, украшенія и начало царского титула писаны золотомъ; большая сургучная печать подъ бумажнымъ листкомъ, съ оттискомъ царскаго титула). Грамота очень ветхая, какъ и предидущая.

№26418. Царская жалованная грамота ц. Алексѣя Михайловича отъ 1669 года Нѣжинскому магистрату и цеховымъ братствамъ, данная имъ по ихъ челобитью о возобновленіи прежнихъ грамотъ, погорѣвшихъ въ 1668 году въ городскомъ пожарѣ (въ измѣну гетмана Брюховецкаго). У грамоты печать на зеленомъ воску, въ желѣзной коробочкѣ. Очень ветхая грамота.

№26419. Жалованная царская грамота Алексѣя Михайловича отъ 1664 года на имя гетмана Демьяна Игнатовича (Многогрѣшнаго) о томъ, чтобы гетманъ приказалъ всѣмъ уѣзднымъ нѣжинскимъ жителямъ

вывозить лѣсъ безплатно на строеніе города Нѣжина, въ прошломъ 1668 году огнемъ опустошеннаго и бусурманскою войною. Очень ветхая.

№26420. Грамота царя Алексѣя Михайловича на имя того же гетмана Демьяна Игнатовича о подводахъ: въ какихъ случаяхъ жители малороссійскихъ городовъ имѣютъ давать подводы царскимъ посланцамъ, и въ какихъ случаяхъ они свободны отъ поставки сихъ подводъ. Тутъ же государь требуетъ выслать въ Москву изъ Малороссіи двухъ добрыхъ винокуровъ, которые имѣютъ получать за свою службу въ Москвѣ царское жалованіе. Грамота на большомъ листѣ, ветхая, приблизительно того же времени, какъ и предидущая.

№26421. Жалованная грамота царя Петра Алексѣевича отъ 1698-го года, на имя нѣжинскаго войта Андрея Васютинскаго и всѣго Нѣжинскаго магистрата, подтверждающая прежнія грамоты королей польскихъ и царя Алексѣя Михайловича, данныя городу Нѣжину на пользованіе Магдебургскимъ правомъ и всѣми привилегіями, — доходами, землями, мельницами, — въ тѣхъ грамотахъ прописанными, а также въ новѣйшей грамотѣ гетмана Іоанна Мазепы сокращенно изложенными. Царская грамота — отличной сохранности; писана на большомъ листѣ пергамента; заставки и бордюры по сторонамъ писаны золотомъ и красками; начало царскаго титула написано также золотомъ; печать на красномъ воску съ оттиснутымъ царскимъ гербомъ, а подъ нимъ — изображеніе вѣроятно мѣщанъ малороссіянъ; печать въ кустодіи чистаго металла, вся грамота обернута въ шелковую матерію.

№26422. Жалованная грамота императрицы Елизаветъ Петровны Нѣжинскому магистрату, по которой возвращаются въ пользу города доходы, прежде собиравшиеся въ казну государственную. Грамота отъ 1742 года декабря 11, на пергаминѣ; полной сохранности; съ печатью въ кустодіи; переплетъ, покрытый парчей.

№26423. Объявленіе Генеральн. войсковой канцеляріи 1747 г. февр. 28 д. по поводу жалобы нѣжинскаго войта Петра Тернавіота (въ папкѣ, крытой шолковою матеріей). Рукопись.

Грамоты подъ № 26415-мъ — № 26423-мъ прежде хранились въ Городской Нѣжинской Думѣ, пока не поступили въ Фундаментальную Библіотеку Института, сохраненныя лично Я.Г. Бережнымъ (Отнош. Бюро Института отъ 15 ноября 1921-го года, на имя библіотекаря).»

(Інв. книга бібліотеки Ніжинського державного університету ім. М.Гоголя. Записи зроблено рукою завідувача бібліотеки Ніжинського ІНО проф. М. М. Бережкова*)*

DODATKI

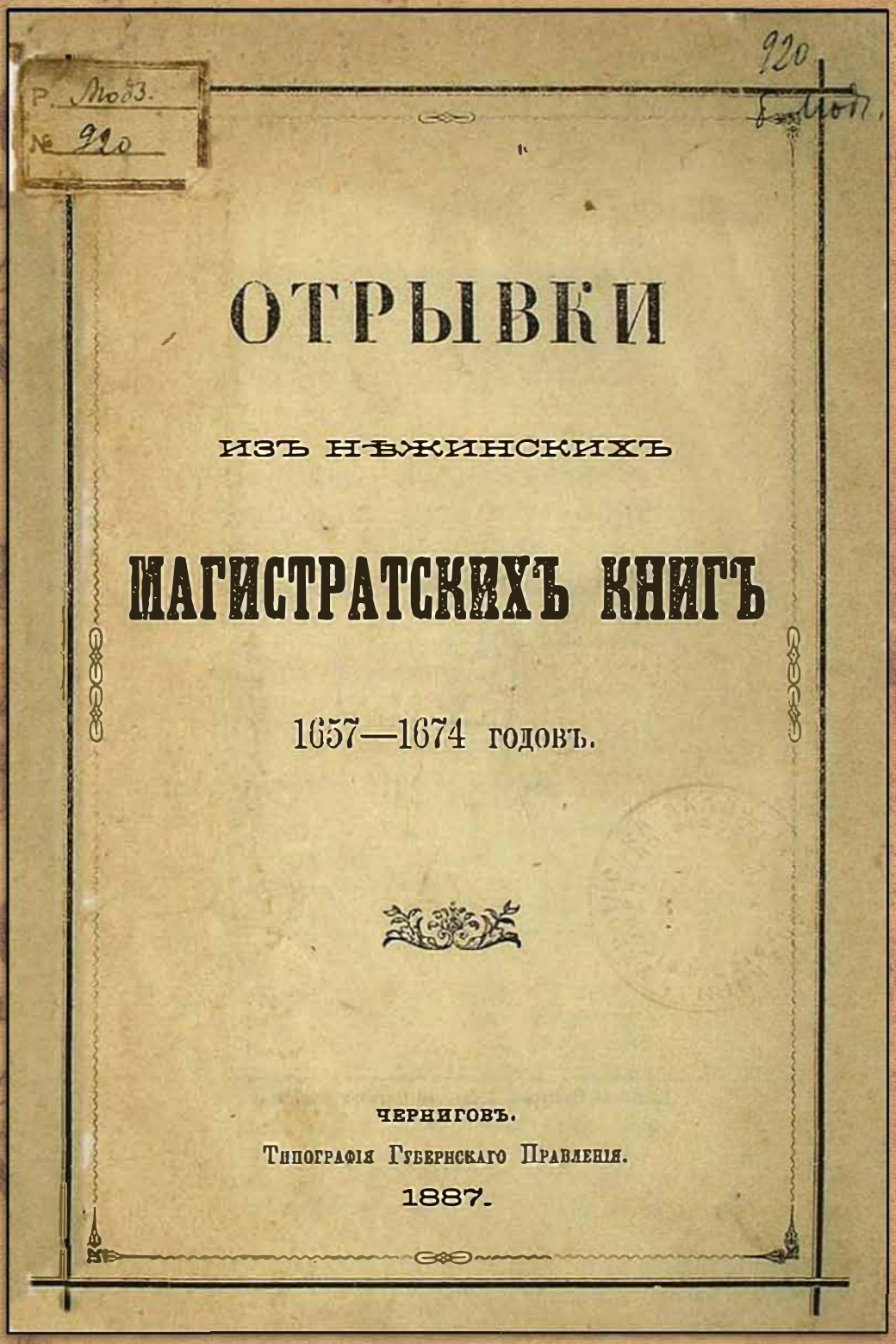

№89. [Лазаревский А.] Отрывки из Нежинских магистратских книг 1657-1674 годов. Чернигов: Тип. губерн. правления, 1887. 66 с.

Отрывки изъ Нѣжинскихъ магистратскихъ книгъ 1657—1674 годовъ.

Магистратскія книги представляютъ собою одинъ изъ важнѣйшихъ источниковъ для изученія народной жизни прошлаго времени. Въ эти книги заносились какъ разнаго рода гражданскія сдѣлки, такъ и рѣшенія магистратскаго суда по уголовнымъ дѣламъ. Кромѣ того, въ книги вписывались различнаго рода акты,—производилась такъ называемая „актикація“,—для справокъ, на будущее время, напр. гетманскіе универсалы. Къ сожалѣнію магистратскія книги большею частью погибли, отъ нашего зауряднаго небреженія всякаго рода историческими памятниками.

Книги нѣжинскаго магистрата погибли наряду съ другими.—Намъ извѣстно, что эти книги за XVII в., сохранялись у одного мѣстнаго любителя старины, еще лѣтъ тридцать назадъ и погибли въ пожарѣ; но при этомъ спасено было нѣсколько листовъ, которые списавъ, мы и предлагаемъ здѣсь.—Напомнимъ при этомъ, что въ Черниговскихъ губернскихъ вѣдомостяхъ 1852 и 1857 г. г. были уже

напечатаны „протоколы“ Стародубскаго магистрата за 1683 и 1690 годы и въ свое время, были достойно оцѣнены извѣстнымъ профессоромъ—юристомъ московскаго университета Лешковымъ.

Ал. Л—ій.

1657 годъ.

Протестація на Рамановскаго, отъ пана Саввы, бурмистра. 8 априля.

Передъ нами, Александромъ Цурковскимъ, лентвойтомъ, райцами, лавниками, того року на справахъ мѣскихъ засѣдаючими, ставши очевисто у книгъ мѣскихъ ратуша нѣжинского, славетный Сава Ивановичъ, бурмистръ старшый тогорочный, жалобливе скаржилъ, оповѣдалъ и протестовался напротивко пана Василія Романовского, обивателя нѣжинского, о то, иж въ року теперишномъ, взвышъ описанномъ, сегожъ дня, гды панъ бурмистръ, ведлугъ належитого порядку въ справѣ о потребѣ не толко мѣской, але и самого его милости пана полковника, въ ратушу распоряжалъ, нашедши преречоный Романовскый на мѣсце, палымъ покоемъ обваровано, при немаломъ раднихъ и поспольства згромаженю людей, словами ущипливими, доброй славѣ его шкодячими, яко его губа знести могла, зелжилъ и посрамотилъ, называючи недоброго ложа синомъ и обѣцуючи, же дня завтрешнего мѣтимемъ манелѣ на своей шыи. Которую-то обличъ и жаль свой съ плачемъ оповѣдивши, хотячи зъ нимъ о тую часу

свого правне поступити, панъ бурмистръ пречоный, абы до книгъ нинешнихъ написана была, просилъ, которая есть записана.

Запись на половицу бровара Кужчиного велможному отцу протопопъ. Тогожъ дня.

Передъ нами Александромъ Цурковскимъ, лентвойтомъ, Савою Ивановичомъ, бурмистромъ старшимъ тогорочнымъ, райцами, лавниками, тогожъ року на справахъ мѣскихъ засѣдаючими, ставши очевисто у книгъ мѣскихъ ратушныхъ, славетный Юско Кузька, козакъ-обыватель нѣжинский, явне, устне и добровольне, своимъ и жони своей именемъ, призналъ, иж половицу бровара своего власного, од Васька Литвина, райцѣ и мѣщанина нѣжинского, восполъ зъ Иваномъ райцею и мѣщаниномъ нѣжинскимъ, купного и въ немъ съ половицею казана пивного и половицою всего посудку броварного, што-колвекъ въ немъ найдуется и до него принадлежитъ, колодземъ также, лежачого въ мѣстѣ Нѣжинѣ, обокъ брамы Дорогинское, въ валу ку ставу, якъ се въ собѣ мѣетъ, въ межахъ и границахъ, зо всѣми принадлежностями— продалъ велебному пану-отцу Максиму Филимановичу, священникове святопокровскому, протопопѣ нѣжинскому, за злотыхъ полскихъ триста, ему самому, малжонцѣ и потомкомъ его, на вѣчніе часы, даючи имъ приподапю въ поссессію, въ цѣлую моць диспозицію того бро-

вара половицею, яко хотячи шафовати, отдати, продати, дати, даровати водлугъ волѣ и уподобаня своего кому хотечи, въ чомъ иму пречоний взвышъ продавца жадное перешкоды чинить не повинепъ, подъ закладомъ другое таковоежъ сумы золотыхъ трохсотъ, которого на урядъ той, передъ который бы се тая справа виточити мѣла, половица една, а другая на сторону укривжоную належати мае, и подъ нагороженемъ шкодъ сторонъ не голое словъ реченне, и овшемъ тойже помененый продавца субмѣттовалсе пречоного отца протопопу, малжонку и потомковъ его на каждый часъ, у кождого суду и права, од кождого такового, хтобы ихъ о тую купную Кужчинскую половицу бровара турбовати мѣлъ, своимъ власнимъ коштомъ боронити, одповѣдати и заступовати, и всѣ тяжары, одтоль походячіе, на собѣ поносити. Што для тымъ певнѣйшое вѣры въ потомніе часы, абы тал продажа и до книгъ вписана была, заложивши зъ обохъ рукъ памятнимъ, просили, которая записана есть.

Продажа фолварку Селивановского Лисовченкови. Тогожъ дня.

Передъ нами, Александромъ Цурковскимъ, лентвойтомъ, etc., ставши очевисто, славетный Селивонъ Андрѣевичъ, мѣщанинъ нѣжинский, призналъ устне, явне и добровольне, своимъ, жоны и дѣтей своихъ именемъ, иж фолваркъ свой власный, на Мигаловцѣ, объ межи зъ едное Степана, а зъ другое стороны Юска Гей-

ченка въ мѣстѣ Нѣжинѣ лежачий, якъ се въ собѣ маетъ въ межахъ и границахъ, зо всѣми до него приналежностями, съ полями во всѣхъ рунахъ, якъ звичай, сѣножаттю, хатою, гумномъ, огородомъ, огорожею, продалъ славетному Дмитрови Лисовченкови, козакови обивателеви нѣжинскому, за злотыхъ польскихъ полосмадесять (75), жонѣ и потомкомъ его на вѣчніе часы, даючи ему цѣлую моць при поданю въ поссессію тымъ фолваркомъ якъ хотечи шафовати, продати, отдати, даровати ку пожитку своему, ведлугъ уподобанл, въ чомъ продавца жадное перешкоды ему въ томъ чинити не повиненъ подъ закладомъ другихъ золотыхъ полосмадесять на урядъ той, передъ которимъ бы се тая справа виточити мѣла, и на сторону укривжоную, и овшемъ той-же продавца пречесного Дмитра субмѣттовалсе одъ кождого такового, хтобы его о той фолварокъ турбовати мѣлъ, на кождый часъ, у кождого суду и права, своимъ власнимъ коштомъ боронити и заступовати, и всѣ тяжары, одтоль походячіе, на собѣ поносити. Што для тымъ певнѣйшое вѣры, заложивши памятнимъ зъ обохъ рукъ, абы тая продажа до и книгъ нинешнихъ вписана была, просили, што и одержали.

Запись на домъ кушнѣрскій, пану Василеви. Априля 28 дня.

Передъ нами, Александромъ Цурковскимъ, лентвойтомъ, Савою Ивановичомъ, бурмистромъ старшимъ, райцами,

лавниками, того року на справахъ мѣскихъ засѣдаючими, ставши очевисто у книгъ мѣскихъ ратуша нѣжинского, панъ Василий Нечипоровичъ, *) козакъ войска его царского величества запорозкого, записъ въ справѣ, нижей виражоной, до книгъ нинешнихъ для вписаня подалъ, который одъ слова до слова такъ се въ собѣ маетъ: вѣдомо чинемо тимъ нашимъ продажнимъ листомъ кому о томъ въ потомніе часы вѣдати будетъ належало, иж я, Иванъ, цехмистръ кушнѣрскій, зо всею братіею моею цеху кушнѣрского, маючи домъ зо всѣмъ будинкомъ и пляцомъ, за певную суму братерскую куплений, въ мѣстѣ Нѣжинѣ въ самомъ ринку, противъ рибного торгу лежачий, якъ се въ собѣ маетъ въ межахъ и границахъ, зо всѣми приналежностями, на плацу самомъ будучими, же съ певнихъ респектовъ до дому пана Василія Нечипоровича, козака войска е. ц. в. запорозкого, приналежалъ, пану Василію пречесний домъ нашъ, зъ доброе волѣ нашое, за певную суму продалисмо, тоесть въ сумѣ золотыхъ полскихъ шестисотъ, на домъ Клементовский, на пробитой улици, одъ брами Дорогинское лежачий, при записѣ на той домъ, пану Василію служачомъ, намъ даномъ фримаркомъ (?) сумою еднакъ вишей виражоною, въ замѣну нашъ домъ самому пану Василію, жонѣ и потомкомъ его на вѣчніе часы, въ моць, въ поссессію и ретелную диспозицію отдали и пустилисмо, варуючи то, же жаденъ зъ насъ, теперъ

*) Золотаренко.

и на потомъ будучихъ цеховое братіи нашое, о той домъ пана Василія, малжонку и потомковъ его на вѣчніе часы турбовати не повинни будемъ подъ закладомъ другое суммы золотыхъ полскихъ шестисотъ на взрядъ той, передъ который бы се тал справа виточить мѣла, и на сторону укривжоную. И овшемъ пану Василію тымъ домомъ, вишей меновanимъ, якъ своимъ власнимъ волно будетъ диспоновати, продати, отдати и кому хотячи даровати. До того субмѣттуемся пречоного пана Василія на кождый часъ, у кождого суду и права, одъ кождого такового, хтобы его о той домъ турбовати мѣлъ, боронити и заступати и всѣ тяжары, одтоль походячіе, на- собѣ поносити за своимъ власнимъ коштомъ; и для тымъ повнѣйшое вѣры въ потомніе часы, братія наша сей продажний листъ подписали рукъ власнихъ ствердили, упросивши до тогожъ и общихъ людей о подписи рукъ.—Дѣялося въ Нѣжинѣ року тисеча шестсотъ пятдесятъ семого, априля двадцать осмого дня. У которого-то продажного листу при печатехъ подписи рукъ въ тые слова: na mieyscu pana Iwana Alekśiéwicza, raycu y cechmistrza naszego, podpisalem sie, Iakow Hryszczenko, brat starczy cechu tegoz ręką; на мѣсцу Процика и Остапа, братѣе старшое цеху кушнѣрского, писма неумѣючихъ, подписалемся, Яковъ Ивановичъ, райца и мѣщанинъ нѣжинский, рукою; na mieyscu wszystkiey braci cechowey cechu kusznirskiego y krawieckiego podpisałem się do tego przedaznego listu, Philip Konstantynowicz, wipisarz mieyski niżyński, ręką. Который-то листъ, якъ се въ собѣ мѣлъ, до книгъ есть принятый и вписаный.

Запись на домъ и солодовню, добра Мисковскіе, зятемъ. Тогожъ дня.

Передъ нами, Александромъ Цурковскимъ, лентвойтомъ, Савою Ивановичомъ, бурмистромъ старшимъ, райцами, лавниками, того року на справахъ мѣскихъ засѣдаючими, приповши до книгъ очевисто, Михайло Федоренко и Хома Андрѣевичъ, зятѣ, Михайло-Мисковъ Мельниковъ, а Михайло Федоренко и Хома Андрѣевичъ, зятѣ, Михайло-Мисковъ Мельниковъ, а Хома Сулковского, зъ двохъ мужовъ а едное матки жонами, жонами своими,—Маріею Мисковною а Оленою Сулковщанкою, зъ декрету самого его милости пана Григория Гуляницкого, полковника нѣжинского войска е. ц. в. запорозкого, и зъ наказаного по дѣлу судей того полку, пановъ Самойла Сухопаренка суддѣ, Григория Кобилецкого, атамана городового, и Ивана Шенявского, писара, вѣчистую добровольную згоду, съ притомними прилѣтелями своими и иншихъ людей немало будучими, учинивши, и до книгъ нинешнихъ сознали: ижъ Михайло, вишей меноваий, зъ жоною своею Маріею Мисковною, по матцѣ своей Федорѣ першого малженства, зъ доброе волѣ солодовню, лежачую за мѣстомъ, на березѣ ставу ведле брами гребельное, объ межи солодовнѣ Павла Римара, якъ се въ собѣ маетъ, зо всѣми приналежностями, на

пляцу самомъ будучими, взявши, Хому пререченого и жону его на вѣчніе часы о домъ, съ подѣлу взятой, квѣтуютъ. Также Хома зъ жоною своею, Оленою Сулковщанкою, по той же матцѣ Федорѣ второго молженства, также зъ доброе волѣ, домъ, въ ринку стоячий, въ двохъ будинкахъ на одномъ пляцу, зъ двома свѣтлицами, пекарнею, сѣньми, стайнею, пивницею, якъ со въ собѣ маетъ въ межахъ и границахъ на самомъ пляцу въ ринку самомъ, въ мѣстѣ Нѣжинѣ, объ межи Павла Римара зъ едное, а зъ другое сторони на рогъ улицѣ великое ринковое, въ затилку шпиталь пречиской,— лежачий, взявши, меновано Михаила и жону его на вѣчніе часы о солодовню, взятую противнимъ способомъ, квѣтуютъ, же еденъ до другого, поколь жонъ ихъ албо потомковъ, съ теперешнего малженства вишлихъ, ставати буде, жадного права мѣти не маютъ еденъ до другого, такъ Михайло о домъ, презъ Хому взятий, яко и Хома о солодовню, презъ Михайла взятую, а нѣ жони ихъ, а нѣ потомки ихъ и кождий съ покревнихъ, зъ близкихъ и далнихъ, турбаціи нѣяковое, нѣдоякое ожъ-колвекъ права чинити и задавать една сторона другой не повинни будутъ, а то подъ закладомъ двохъ сотъ копъ литовскихъ на урядъ той, передъ который бы се тая справа виточити мѣла, и подъ таковимъ же закладомъ другое суммы—на сторону укривжоную. Которую то вѣчистую межи ними, добровольне зенаную, згоду данемъ рукъ межи зобою

створдивши, и, для тимъ певнѣйшое вѣры въ потомніе часы, при зуполномъ суду ратушномъ, абы до книгъ нинешнихъ вписана была, зъ обохъ рукъ заложивши памятнимъ, просили, што и одержали.

Продажа коня Жучкови. Тогожъ дня.

Передъ нами, Александромъ etc, ставши очевисто, Иванъ Берестненко, обиватель рибневский, призналъ устне, явне и добровольно, иж коня своего власного, набитого фримаркомъ одъ брата своего стриечного, шерстю рижого, съ признаками ушой обоихъ розрѣзаними, продалъ Иванови Жукови, цигановi, за золотихъ тринадцать, за которого плюбовалъ, же некраденний, не дихавичний, на всѣ членки здоровий; при чомъ могоричники были Иванъ Карвацкий и Харченко, козаки. Которую-то продажу памятнимъ заложивши, аби и до книгъ нинешнихъ вписана была, просили.

Продажа фолварку пану Зражевскому Тогожъ дня.

Передъ нами, Александромъ Цурковскимъ, лентвойтомъ, etc., ставши очевисто у книгъ мѣскихъ ратуша нѣжинского, Дацко Бурачокъ—Веремѣенко, козакъ обиватель нѣжинский, явне, устне и доброволне, съ порадою всѣхъ приятелей своихъ, призналъ, же фолварокъ свой власний, нѣкому нѣ въ чомъ не заведений и непенний, на Авдѣевцѣ, объ межи

зъ едное Андрусихи, а зъ другое сторони Нечипора Даценка, въ половини тогожъ фольварку граничать той огородъ, груша, береза и могилокъ двѣ, якъ се въ собѣ проданая половина маетъ въ межахъ и границахъ, зо всѣми до нее приналежностями, зъ хатою, садомъ, клунею и изомъ однимъ на Остру рѣцѣ, продалъ урожоному пану Кирилови Зражевскому, обивателеви нѣжинскому, ему самому, жонѣ и потомкамъ его на вѣчніе часы, за певную суму, то есть за золотихъ полскихъ сто, которую заразъ на врядѣ руками своими вилѣчили и отобрали. Который-то фольварокъ, при поданю, въ поссессію, заразъ въ моць и цалую диспозицію, пану Зражевскому пустилъ и подалъ, зрекаючисе того фольварку вѣчними часи, своимъ, жони своеи и потомкомъ своихъ именемъ; же волно будетъ пану Зражевскому, малжонцѣ и потомкомъ его тимъ фольваркомъ, яко хотечи, диспоновати, ведлугъ волѣ и уподобаня своего продати, отдати, даровати, въ чомъ опому жадное перешкоди продавца не чинить обовязала, подъ закладомъ другое суммы золотыхъ ста на урядъ належний, съ которого и на сторону укривжоную половица належати маетъ. При чомъ тойже продавца субмѣттовалъ пана Зражевского, жону и потомковъ его на кождый часъ, у кождого суду и права, одъ кождого такового, хтобы его о той фольварокъ турбовати мѣлъ, своимъ власнимъ коштомъ боронити и заступати, и всѣ тяжары, одтоль походячіе, на собѣ поносити. А могоричниковъ зъ обохъ рукъ ставили: Костюка—мельника, Василія Даценка, Клима Зубка, обивателей нѣжинскихъ, которыи зъ вишъ поменованими обовязками тую добровольную ихъ продажу и куплю сознали и абы и до книгъ нинешнихъ для потомнихъ часовъ вписана была, просили, што и одержали.

---

*Справа криминальная Оленіовская *) о дитину. Тогожъ дня.*

Передъ нами, Александромъ Цурковскимъ, лентвойтомъ, Савою Ивановичемъ, бурмистромъ старшимъ, райцами, лавниками, того року на справахъ мѣскихъ засѣдаючими, а при битности пана Краховецкого зъ инними козаками одъ его милости пана Григорія Гуляницкого, полковника нѣжиского, зосланими, , приточиласс справа о дитинку змершую, за инстанцією Феська Скоропада, сотника Наума Бурчака, атамана, и Иляша войта уряду оленіовского, которую презентованими и обвиненними Трохимомъ Федченкомъ а Федорою Панасовною Вовкувною, удовицею, передъ урядомъ и судомъ нинешнимъ оказовали. Обвиненый Федченко до спросного учинку съ Федорою добровольне признался, але, же о замордованю и пороженю дитини замордованое не вѣдалъ, розними носвѣтами виводилъ. Федора зась и сама тогожъ Федченка одъ смерти дитинное уволнила, и на себе то зезнавала, же не для за-

*) С. Оленовки, Борзенскаго уѣзда.

мордованя, только для встиду, постерегши свой часъ въ ночи, вишедши съ хати, где въ сусѣдехъ мешкала, о чомъ абы господаръ и господиня не довѣдалисе, а влѣзши въ гумно, у соломѣ тую дитину зродивши, если живо чи нѣтъ покинувши, зновъ до хати грѣтисе увойшла, и постерегши назавтра, же не живо, тамъ его и покинула; ажъ въ килка день, сусѣди другіе, тую солому беручи, дитину найшовши, за опитомъ, на обвиненихъ, же зъ ихъ то се стало, дойшли. Судъ, вислухавши обохъ сторонъ контроверсій и оние добре у себе уваживши, прихиляючись до правъ писанихъ, поневажъ доводу ясного, жеби замордовано мѣло быть, дойти не можно, толко же за недозоромъ змерло знать само, якожъ и не цалый розумъ на обвиненой оказовалсе тѣло назавше поховати, такъ Трохима Федченка, яко и Федору, удовицу, до того се вчинку мерзкого зезналыхъ, мистровѣ зъ мѣста въ розніе брами на вѣчніе часы повиганяти всказалъ декретомъ нинешнимъ; а Андрѣя Довгопалаго, одъ каранья волнимъ учинивши, поневажъ свѣдоцтвомъ виводилсе и самое тое Федори сознимъ; а Андрѣя Довгопалаго, одъ каранья волнимъ учинивши, поневажъ свѣдоцтвомъ виводилсе и самое тое Федори сознанемъ, же ей причинцою небылъ до тое нецноти, увольненимъ одъ першого помовиска, презъ нюжъ въ винѣ, толко належному урядови належной, всказанъ зосталъ. Которая справа, якъ се въ собѣ мѣла, и до книгъ вписана есть.

Справа кримьналная на цыганъ, о конь борзенскіе. Мая 9-го дня.

Передъ нами, Александромъ Цурковскимъ, etc., и при битности пановъ Самойла Сухопаренка, суддѣ, Григорию Кобилецкому, атаманѣ, Копонѣ Мазниченку, асаулѣ, зесланихъ одъ его милости пана Григория Гуляницкого, полковника нѣжинского, и при пану Петру Забѣлѣ, сотнику борзенскому, Ониско Максимовичъ, Тимошъ Гриненко, Иванъ и Савиха вдова, прочане, скаржили на Василя, Ивана, Остапа, цыганъ, волоцугъ ярмарковихъ, о покрадене коней зъ ночлѣгу за Борзною, которихъ дойшли до Борзни слѣдомъ, и передъ судомъ борзенскимъ то слушне оказали и доволи, якожъ панъ Забѣла, сотникъ, самъ то сознавъ, же тыхъ власне цыганъ передъ нимъ обвинивши поводове слѣдомъ слушнимъ яко своихъ виноватцовъ дошли и на нихъ оказали, же тые конѣ отъ прочанъ въ ночи покрадши подъ Борзну, въ другую сторону за березникъ позапроважовали. Цыгане обвиненіе-до учинку не зналисе. Судъ нинешный, вислухавши обохъ сторонъ достатечнои оныхъ контроверсіе, добре уважывши, до права писаного, въ статутѣ о цыганахъ писаного, прихиляючисе, Тимошови и Иванови цыганъ въ тую роту попрыслягути всказалъ, — Тимошови, же не такъ его коня спутано, якъ онъ былъ спутанъ его путомъ, а Иванови, же не его уже путомъ его коня спутано, которыхъ на квестию отдать присудилъ; якожъ

поприсягнули. По виконаню теди присяги, презъ поводовъ, для далшое вѣдомости обложней крадежи, впередъ Василя цигана, а потомъ поединкомъ Ивана и Остапа, на квестію взято, на которой заразъ Василь поволалъ Остапа, а Остапъ, не будучи на квестіи, доброволне сознался, же Василь зъ Иваномъ, якъ братя, издили подъ Шаповаловку, где тіе прочане стояли, и одтоль тіе конѣ поприводили. Еднакъ и Остапа на квестію вздано, на которой добровольного поволаня покрѣлсе, и южъ болше нѣ до чого знать не хотѣли. Зъ речивистихъ еднакъ учинковъ видячи ихъ быть въ томъ обвиненю винними и за поприсяженемъ сторони поводовое, за инстанціею, тыхъ же всѣхъ трохъ повѣшати всказано; якожъ и повѣшано. Которая справа, якъ се въ собѣ мѣла, записана есть.

Справа кримьналная о покраженe комори. Тогожъ дня.

Передъ нами, Александромъ Цурковскимъ, etc., скаржила Варка Игнѣтовая Могилевна, удова обивателька нѣжинская, на Микиту Кононенка, хлопца родомъ зъ Белиничъ, же, влѣзши въ комору ринковую вдень, поподъ новою столею впустившисе, съ калиткою готовихъ грошей, золотихъ пятьдесять укравъ, съ которими пойманого передъ судъ приведено. Оскаржений добровольне до учинку призналсе и то повѣдалъ: першимъ разомъ на новомъ мѣстѣ, въ Нѣжинѣ, укралъ плахту

и намѣтку, за то его бито; въ другое, у Вертѣевцѣ покралъ сермяги, и за то битимъ, каранимъ былъ. Которого повѣсти судъ вислухавши водлугъ права на инстанцію сторони, учинивши еще одъ ганебное смерти Микиту вольнимъ, покаране, абы мистръ, добре посторонками вибивши и ухо правое урѣзавши, пречь зъ мѣста на вѣчное вигнане висвѣдчилъ,— вздалъ, якобы и въ полку тутейшомъ нѣгде найдовати не важилсе, обволать приказалъ. Которая справа, якъ се въ собѣ мѣла, и до книгъ вписана есть.

Справа кримьналная о украдене коня вересоцкого. Тогожъ дня.

Передъ нами, Александромъ Цурковскимъ, etc., скаржилъ Демянъ Филоненко, козакъ зъ Вересочи, на Степана Якубенка, бывшого челядника своего, о украдене коня, шерстю гнѣдого, зъ ночлѣгу, которого зъ обвиненимъ передъ судъ привѣвши, справедливости съ таковихъ описанов жадалъ. Помовлений добровольне до учинку призналсе, же, идучи, не мислячи о жадной крадежи а набровши того коня въ полю, съ подущеня бѣсовского того коня взялъ. Судъ нинешний вислухавши обохъ сторонъ контроверсий, поневажъ и самъ поводъ то сознавалъ, якъ у него служилъ оскаржений Якубенко, не въ чомъ му се не зневѣрилъ, горломъ даровавши, о каране вольнѣйшое же просилъ, съ тихъ мѣръ нинешнимъ всѣхъ згодне декретомъ, Якубенка аби мистръ

урѣзаномъ уха, висвѣдченемъ посторонками зъ мѣста и всего полку нѣжинского скаралъ, всказуетъ. Которая справа и до книгъ вписана есть.

Запись на добра врещовскіе Борсукови. Тогожъ дня.

Передъ нами. Александромъ Цурковскимъ, лентвойтомъ, etc.. ставши очевисто.... признала устне, и явне и доброволне, ижъ добра всѣ лежачіе зошлого небожчика Врѣща ей власне належачое, дворищъ дѣ, едно въ Пашковцѣ, а другое въ Врѣщовцѣ, якъ се въ собѣ маютъ въ межахъ и границахъ, зъ садами, полями, розробленими и порозробленими, займищами, копаню, пастовниками, гаями, березниками, сѣножатями, една ведле Воронка рѣчки, другая берегомъ при Врѣщовцѣ ведле гати, третяя въ Пашковцѣ ведле рудокъ одъ поль Дорогинскихъ, четвертая ведле дубового острова зъ Брилемъ Остапомъ объ межу, лѣскомъ въ Врѣщовцѣ, межи болотами лежачимъ, продала Иванови Борсукови, козакови обивателеви нѣжинскому, за суму певную, тоесть за золотихъ польскихъ пятдесятъ, ему самому, жонѣ и потомкомъ его на вѣчніе часы. Которые грунти всѣ заводили: Кунашъ Иващенко, Сергий Гриценко, Григорий, зять Грицьковъ, Федоръ Шумний, Панько Гомоликъ, Пашковскіе козаки. Которые-то всѣ вишъ мененованіе грунта пречечонал, при поданю въ посессію пану Борсукови, субмѣттовалась того пана Борсука, жону и потомковъ его на вѣчніе часы, у кождого суду одъ кождого такового, хтобы его о тіе добра турбовати мѣлъ, своимъ власнимъ коштомъ боронити и заступовати, и всѣ тяжари, одтоль походячіе, на собѣ поносити. Што для тимъ певнѣйшое вѣры, а бы то и до книгъ мѣскихъ вписано было, просила, и есть записано.

Продажа дому Феськовского Каракулиъ. Мая 26 дня.

Передъ нами, Александромъ etc.. ставши очевисто, славетний Остапъ Гордѣенко, обиватель нѣжинский, признался устне, явне и доброволне, ижъ продалъ домъ свой, на новомъ мѣстѣ лежачий, объ межи зъ едное Яроша, а зъ другое сторони Киселя, якъ се въ собѣ маетъ въ межахъ и границахъ, зо всѣми приналѣжностями, на самомъ пляцу будучими, славетному Василію Ивановичу Каракулцѣ мѣщанинови нѣжинскому, за суму певную, тоесть за копъ литовскихъ тридцать, ему самому, жонѣ и потомкамъ его на вѣчніе часы. При чомъ тойже продавца, при поданю въ посессію, субмѣттовалсе пречечоного Каракулку, жону и потомковъ его кождого часу, у кождого суду и права, одъ кождого такового, хтобы его о той домъ турбовати мѣлъ, своимъ власнимъ коштомъ боронити и заступати, и всѣ тяжари, одтоль походячіе, на собѣ поносити, давши ему цѣлую моць тимъ домомъ яко хотечи шафовати, продати, отдати, даровати. Што для тимъ певнѣйшое вѣры, абы тая ихъ продажа и до

книгъ нинешнихъ мѣскихъ вписана была, зъ обохъ сторонъ заложивши памятнимъ, просили, и есть вписана.

Продажа дому Максимового, пану Яспянскому. Тогожъ дня.

Передъ нами, Александромъ Цурковскимъ, лентвойтомъ, Савою Ивановичомъ бурмистромъ старшимъ, райцами, лавниками, того року на справахъ мѣскихъ засѣдаючими, ставши очевисто, славетний Максимъ Григоровичъ, мѣщанинъ нѣжинскій, явне, устне и доброволне сознался, же продалъ домъ свой власний, нѣкому нѣ въ чомъ не заведений и не пенный, въ мѣстѣ Нѣжинѣ на улицѣ Трушенятиной, объ межи Евхима Сагайдачного лежачий, якъ се въ собѣ маетъ въ межахъ и границахъ, зо всѣми до него приналежностями, на самомъ толко пляцу будучими, урожоному пану Миколаеви Ясѣнскому, обивателеви нѣжинскому, то есть за золотыхъ полскихъ шестьдесятъ ему самому, малжонцѣ и потомкамъ его на вѣчніе часы, давши ему, при поданю въ посессію, цалую моць тимъ домомъ, якъ хотечи шафовати, отдати, продати, даровати и якъ хотечи шафовати ведлугъ уподобанія своего. При чомъ тойже продавца пречоного пана Миколая субмѣттовалсе отъ кождого такового, хтобы его о той долгъ турбовати мѣлъ, у кождого суду и права, на кождий часъ своимъ власнимъ коштомъ боронити и заступовати и всѣ тяжари, одтоль походячіе, на собѣ поносити, а то подъ закладомъ другихъ

золотихъ шестидесяти на урядъ належний, Што для тимъ певнѣйшое вѣры, абы тая ихъ продажа и до книгъ нинешнихъ мѣскихъ вписана была, за заложенемъ памятнимъ, просили, и есть записано.

Запись на млинъ, капитулы ньжинской. Тогожъ дня.

Передъ нами, Александромъ Цурковскимъ, лентвойтомъ, Савою Ивановичомъ бурмистромъ старшимъ, райцами, лавниками, того року на справахъ мѣскихъ засѣдаючими за вѣдомостю и позволенемъ его милости пана Григория Гуляницкого, полковника нѣжинского и всего сѣвера войска е. ц. в. запорозкого, съ притомне зосланими отъ его милости, панами Романомъ Ракушкою, Маркомъ Шпаковскимъ, Симономъ, козаками и обивателями нѣжинскими, ставши очевисто, славетная Огафія Тимошковна по першомъ Петровая, а теперъ Фотиная, арендарка батуринская, обивателка нѣжинская, здоровая будучи на тѣлѣ и умыслѣ, съ порадою приятелей своихъ, явне, устне и доброволне признала, ижъ што зачала коштомъ своимъ будовати млинъ на рѣцѣ Сеймѣ, подъ мѣстомъ Батуриномъ, въ едной скринѣ съ капитулою манастиря нѣжинского отъ села Митяевки *) тоди той млинъ добудовавши, съ пожиткомъ, зъ него приналежачимъ, до конца живота своего въ своей собѣ пожитокъ заховаетъ; а ежели, ведлугъ волѣ божои и часу, съ

*) Предмѣстье Батурина.

того свѣта зейдетъ, теди нѣкому иншому по зейстю своемъ, толко самому манастиреви нѣжинскому той же млинъ зо всѣми пожитками, въ немъ будучими, на вѣчніе часы, вцѣляетъ, даетъ, даруетъ и въ ретелную пущаетъ посессію, всѣхъ покревныхъ своихъ, близкихъ и далекихъ, нинешнимъ добровольнимъ сознанимъ записомъ своимъ на вѣчніе часы отдаляетъ и видѣдичаетъ. И хтобы капѣтулу пререченую нѣжинскую о той млинъ, презъ ней дарованый и записаний, турбовати ее важилъ, хоча и теперешный малжонокъ ей Фока, послѣ смерти ей, на такового каждого закладаетъ сумы на урядъ той, передъ который бы се тая справа виточить мѣла, закладу копъ литовскихъ шестсотъ, а и по заплаченю такового закладу предсе при цалой моци и твердости сей нинешний, доброволне сознаній записъ на вѣчніе и потомніе часы зоставати маетъ. Што для тимъ певнѣйшое вѣры въ потомніе часы, абы и до книгъ нинешнихъ вписано было, просила, што и одержала.

Продажа нивъ Макаренковихъ, Илькови. Тогожъ дня.

Передъ нами, Александромъ Цурковскимъ, лентвойтомъ, етс., ставши очевисто, славетний Яковъ Макаренко, мѣщанинъ нѣжинскій, призналъ устне и добровольне, же продалъ нивъ три, одъ Бобрика едну, одъ Синякова другую, а третюю за Нѣжиномъ озеромъ, якъ се въ собѣ маютъ въ межахъ и гранцахъ, ведлугъ заведе-

ного указу, славетному Илькови Авраменкови, козакови нѣжинскому, за золотихъ пятнадцать, ему самому, жонѣ и потомкомъ его на вѣчніе часы; при чолѣ продавца субмѣттовалсе Авраменка на кождый часъ у каждого суда, и права, одъ кождого такового, хтобы его о тые нива турбоватіе мѣлъ, своимъ власнимъ коштомъ боронити и заступовати. И для тимъ певнѣйшое вѣры золоживши памятнимъ, абы то и до книгъ нинешнихъ вписано было, въ обохъ сторонъ просили, што и есть записано.

Справа кримьналная о забитого Мартина. Іюня 1-го дня.

Передъ нами Александромъ Цурковскимъ, лентвойтомъ, етс., ставши очевисто передъ зуполне засѣлимъ судомъ, при битности пана Ивана Креховецкого, полковника на той часъ наказного нѣжинского, и иншихъ козаковъ не мало, Олена Яциха, зъ Вишніовки, Шовкоплясиха, селянка, скаржила о забитого сина своего Мартина, винника, на Ничипора Яцковича, козака вишніовского, и просила зъ него учинку, ведлугъ права, скутечное справедливости. Который Нечипоръ добровольне призналсе въ тые слова: вийшлисьмо въ дорогу до войска; перепявши насъ, другій атаманъ Миско, въ томъ же селѣ, запросилъ на горѣлку; небожчикъ, надъишовши противъ насъ на улицѣ, свиснувъ за которий свистъ нашъ атаманъ Марко послалъ небожчика имати. Межи иншими и я, побѣгши,

хотѣвъ его взяти, же се не дававъ, въ посварѣ тымъ обухомъ, съ которымъ мене атаманъ послявъ, неумысне, али съ пянства и пригоди, ударилемъ зошлого обухомъ у голову разъ, одъ которого разу ажъ дня другого увечеръ змерлъ. Судъ, вислухавши обохъ сторонъ контроверсые, забѣгаючи далшому сваволенству, на инстанцію инстигаторовъ, поневажъ срогая по килкакромъ сваволя зъ роспусти и пянства свѣжо оказаласе и по дорогахъ разбои значныи починено, прихиляючисе до права писаного, абы мечемъ на горлѣ скараный былъ Нечипоръ, декретомъ всказано, а Марко головщину жонѣ забитого и вину на урядъ належную, зъ нагороженемъ сторонѣ шкодъ, поплатить повиненъ будетъ и за змерлого душу священника за сорокоустъ и столы повиненъ той же Марко погодити, присудилъ, поневажъ за его неосторожнимъ посланемъ тое се забойство стало, которая справа, якъ ее въ суду точила, записана естъ.

Справа кримьналная о звалчене невъсти презъ Волошина. Тогожъ дня.

Передъ нами Александромъ Цурковскимъ, etc., ставши очовисто, Борисъ Гриценко, мѣщанинъ батуринскій, зъ женою своею, Вовдею Панасовною, зъ плачемъ прикладали скаргу на Василя Волошина, виростка пана Василева Золотаренкова, и на помочниковъ его о гвалтъ Вовдѣ, въ полю идучой до села Палчиковъ, пополненій, которую впредъ Миско Татарченко,

товаришъ его, обухомъ ударилъ, ажъ пала, потомъ Василь незбожний учинокъ гвалтовне зъ нею виполнилъ и монисто зъ московчиками тойже Миско, которое на копъ десять шацовала, зъ дѣвчини ей знялъ, а грошей готовихъ копъ литовскихъ три оборвано; третій товаришъ тыхъ же, Мойсѣй Мулченко, конѣ обохъ на дорозѣ держалъ, и просили зъ оскарженихъ скутечное справедливости, такъ о гвалтъ пополненій, яко и шкоди, затимъ походячіе. Зъ оскарженнихъ, Василь, принципалъ того учинку, вимовлялсе непамятю, же былъ пяный, и до учинку не призналсе. Питаный Мулченко такъ оповѣдалъ: ми самотреть подъ Палчики, обачивши, же жонки идутъ бокомъ, Волошинъ, зсѣвши съ коня, а мнѣ давши держати, самъ погнавсе за жонками, и Миско за нимъ тамъ же бѣгавъ, где Василь Борисиху бивши по челюсти, гвалтъ ей пополнилъ. Пилипъ съ Палчиковъ, въ лѣтехъ шедивихъ, свѣдокъ, на питане урядовое подъ сумленемъ въ тіе слова созналъ: шукалемъ шкапи свои въ полю и, идучи до води пити, ажъ невѣста бѣгучи, гвалтъ волаючи, мене просить, оповѣдаючи, же ей сетрѣ гвалтъ Василій Волошинъ чинитъ; я, надбѣгши, видѣлемъ Василя надъ тою невѣстою на гвалтовномъ учинку, толко обовязалемсе дать ратунку, же они, гвалтовники, при оружи, а я зъ голими руками. Другой свѣдокъ, Омелянъ, также подъ сумленемъ призналъ, а то пастухъ, въ тіе слова: видѣлемъ Василя Волошина на томъ гвалтовномъ учинку въ полю, якъ

и Пилипъ, и Миска Татарченка видѣлемъ, же се за дѣвчиною гонилъ и билъ нагайкою, якожъ и мене тойже Миско, набѣгши, билъ, абы зъ чередою пречъ отогналсе; и муселенъ зъ боязню далеко отойти, а они, што хотѣли тамъ полнили. Третий свѣдокъ, Федоръ, чередникъ батуринский, тожъ призналъ слово въ слово, што и першіе. Якожъ и самъ Миско Татариненко, товаришъ Василевъ, призналъ очевисто на Василя, же незбожний учинокъ гвалтомъ выполнилъ надъ Борисихою. Судъ вислухавши обохъ сторонъ контроверсий и оные добре у собѣ уваживши, прихиляючисе до права писаного въ роздѣлѣ 11-омъ, артикулѣ 22 и въ Саксонѣ на картѣ 165-ой описаного, забѣгаючи такъ строгому сваволенству подъ часъ тягненя войскового, при свѣдкахъ Вовдотѣ, Василя Волошина и Миска Татарченка, до тогожъ учинку помочника, поприсягнуть, а по присяженю на горлѣ мечемъ карать декретомъ всказалъ. По вислуханю декрету, сторона поводовая гвалтовниковъ своихъ воприсягать не хотѣла и горломъ даровала, домовляючисе только шкодъ нагороженя, гвалту и викладовъ. Судъ еднакъ, забѣгаючи злой распусти, ведлугъ права въ порядку права мѣстного, на картѣ 132-ой описаного, абы Василеви и Мискови мистръ по уху отрѣзавши, зъ мѣста посторонками висвѣдчилъ, жебы и въ полку тутейшомъ нѣ въ кого и нѣхто ихъ передержовать, подъ горловимъ скаранемъ, не важилсе, казалъ; а Мойсѣй же, при томъ же гвалтовномъ учинку будучий, не далъ жадного ратунку, теди Борисисѣ поштивое навязахъ, ведлухъ ей стану, шкоди и виклади понагорожать, зъ виною, на урядъ належатою, повиненъ будетъ, присудилъ. Которая справа, якъ се у суду точила, и до книгъ нинѣшнихъ вписана есть.

Запись на домы жидовскіе, Иліи Перехристъ. Іюня 14 дня.

Передъ насъ Александра Цурковского, лейтвойта, Саву Ивановича, бурмистра того рочного, райцовъ. лавниковъ, на справахъ мѣскихъ засѣдаючихъ, зеланіе одъ его милости пана Ивана Креховецкого, полковника на той часъ наказного нѣжинского, славетніе Илія Григоровичъ, Семенъ Патороченко, Макаръ Ващенко, козаки нѣжинскіе, притомними Тарасомъ Гершкевичомъ а Илію Вашкевичомъ, перехристами акторами, пришедши, просили о придане райцовъ на шацунокъ дворовъ Мошковского и Илѣнского, жидовскихъ, лежачихъ въ ринку нѣжинскомъ, въ козацтво презъ Василенка козака и мельничку Липорозкую обятыхъ. На которихъ прозьбу придалисмо Еремѣя Касяненка, Андрея Мниха, Ивана Тимофѣевича, райцовъ и мѣщанъ нѣжинскихъ, которіе, тамъ будучи, подъ сумленемъ зезнали, же ошацовали згодне зъ висланими козаками, которѣ по першомъ мужѣ Василенчисѣ, а теперешномъ Ярошисѣ за прибудинки и поправу дому Мошковского дать и заплатить нагороды золотихъ шестьдесять и три; а Кондратовѣ Мельничковѣ, за поправу дому Ильинского жидовского, зо-

лотихъ осьмдесять. Якожъ очевисто передъ судомъ нинѣшнихъ Катря именованая сознала, же одъ Илии Мошченка, перехриста, за домъ его отцевскій отобрала презъ наказъ висланихъ на шацунокъ всего за виклади и прибуданки золотихъ шестьдесять и три, а Кондратъ также сознавъ, же одъ тогожъ Илiи Мошченка за домъ Ильинский дядька его рожоного отобралъ за свои прибудинки и виклади золотихъ осмъдесять. Которiе то доми, такъ Мошковский яко и Ильинский, Илiи Мошкевичови, перехристѣ, зъ владзи полковницкое, въ ротелную моць и поссесiю пущено и подано, даючи ему цѣлую моць тими домами, яко своими власними диспоновати, оддати кому хотячи, продати, даровати, въ чомъ оному перешкода жадная нѣ оного быть не маетъ. Што для тимъ певнѣйшое вѣри, такъ зосланихъ козаковъ, яко и пановъ райцовъ на той шацунокъ признано ихъ взгодное и до книгъ нинѣшнихъ есть принято и вписано.

Квитанцiя Одарiи Безпалчой, одъ потомковъ. Iюня 15 дня.

Передъ нами Александромъ Цурковскимъ, лентвойтомъ, Савою Ивановичомъ, бурмистромъ старшимъ, райцами, лавниками, того року на справахъ мѣскихъ засѣдаючими, ставши очевисто у книгъ нинешнихъ, славетний Харко Григоревичъ Безпалченко, мѣщанинъ переяславскій, здоровый будучи на тѣлѣ и умыслѣ, безъ жадного примушеня, зъ доброе волѣ, съ

порадою приятелей своихъ, призналъ явне, устне и добровольне, вирод передъ паномъ Иваномъ Креховецкимъ, полковникомъ наказнимъ нѣжинскимъ, а потомъ за зосланемъ отъ его милости передъ урядомъ нашимъ мѣскимъ, же штоколвекъ мѣлъ презъ зошлого отца своего, Григорiя Безпалчого першимъ тестаментомъ въ року тисеча шестьсотъ пятьдесять пятомъ, септеврiя дня четвертого, еще въ Переасловлю писаномъ, легованого, теди тое все же рукъ его вцале дойшло сознавъ, иліо еще въ обѣтницы отцевской мѣлъ надѣю; еднакъ же видячи остатний тестаментъ тогожъ родича своего въ Нѣжинѣ на врядѣ мѣскомъ, въ року тысеча шестьсотъ пятьдесять шестомъ, iюля чотырнадцатого дня, порядне и достовѣрне списаний, поневажъ его отецъ одъ всего оттялъ цѣло и кажого съ покревнихъ своихъ и потомковъ, а жону свою Одарiю при спадкахъ зоставилъ и заховалъ во всемъ спокойною, не нарушаючи приказаня отца своего, во всемъ ей винешнимъ добровольнимъ сознанемъ своимъ квитовалъ и квитуетъ, признаючи остатний тестаментъ отцевский за правний, слушний, правдивий, и неподозрѣний,—зреклъ се всего всецѣло. И ежели бы онъ самъ на потомъ, любъ презъ якогожъ кольвекъ субститута альбо приятеля своего, важилсо турбо ати тующъ Одарiю, мачеху свою, теди на себе самого закладаетъ и заложилъ за руки на всѣхъ добрахъ своихъ на урядъ належний таляри битихъ двѣсти, и позовъ, который винесъ былъ одъ суду ясневелможного его милости

пана Богдана Хмельницкого, подъ датою десятого мая тысеча шестьсотъ патьдесять семого року, по тужъ его мачеху самъ на себе тую всю заруку взялъ и на своихъ добрахъ, гдежъ колвекъ будучи лежачихъ и рухомихъ, отбирать доброволне теперъ созналъ и записать казалъ, ежели бы о то ей на потомъ турбовати хтожъ колвекъ хотѣлъ, всѣ тяжари правніе и неправніе и заводи вшелякіе на себе самого и потомковъ своихъ закладаетъ, а проречоную Одарію мачиху свою, на вѣчніе потомніе часы, презъ сей добровольне сознаній свой квитъ, волною чинить, и всего се, ведлугъ тестаменту остатнего отцовского самъ своимъ, жони и потомковъ своихъ и всѣхъ покревнихъ именемъ, близкихъ и далнихъ, зреклъ и зрекаетъ. Которая то квитанція, абы для потомнихъ часовъ и до книгъ нинѣшнихъ вписана была, за очевисто просьбою тогожъ Харька Безпалченка, есть принята и вписана.

Квитанція ручная въ той же справѣ. Тогожъ дня.

Передъ нами, Александромъ etc., ставши очевисто, Харко Григоровичъ Безпалченко, мѣщанинъ переяславский, до актъ нинешнихъ квитъ въ справѣ, нижей описаной, въ тые слова подалъ, который такъ се въ собѣ маетъ: я, Харко Григоровичъ Безпалченко, мѣщанинъ переяславский, учинивши при моемъ зуполномъ квитѣ урядовомъ славетную Одарію Стефановну, мачиху мою, за тестаментомъ

родича моего, цаловолною на вѣчніе часы, и то на сей квитанціи моей ручной сознаю, надналежитость зъ доброволное приязни отъ мачехи моей отобралемъ за згодною порукою приятолей моихъ и малжонка ей третего, Адама Маляра: лижокъ срѣбрянихъ двѣ, чарку великую и малую, тожъ двѣ, фляшу циновую, гарнецъ и куфель циновіе, коновъ мѣдляную, пулмисковъ пять, пановъ три, поясъ срѣброній въ гривенъ полтретѣ, делѣрку мазуровую, исподнѣе, курту зимнюю, сѣбѣрками подшитую, готовизни золотихъ полскихъ двадцать, шкатулку окованую и скринку окованую, на которихъ отобрано всѣхъ тыхъ рѣчей и готовизни при подписѣ рукъ, отъ мене упрошенихъ, сей ручний квитъ имъ обомъ далемъ. Дѣялося въ Нѣжинѣ 1657 року, іюня 15 дня. Укоторого квиту, при печатехъ подписи рукъ въ тые слова: устне прошоний одъ пана Харка Безпалченка о подписъ руки Димитръ Кужчичъ, рукою власною; днесь прошоний одъ п. Харка о подписъ руки Василь Мартиновичъ; устне прошоний Яковъ Мирополець, райца мѣста Нѣжина, о подписъ руки, невмѣючи самъ писати, иного просилъ; устне прошоний Василь Дробязка, обиватель нѣжинскій. Которий квитъ, якъ се въ собѣ мѣлъ, и до книгъ есть вписаний.

З года о зранене Воробя Василемъ. Июня 27 дня.

Пред нами, Александромъ Цурковскимъ лентвойтомъ, Савою Ивановичомъ, бур-

мистромъ старшимъ, райцами, лавниками того року на справахъ мескихъ засѣдаючими, ставши очевисто славетный Василый Милишка Сатановъский, райца и мѣщанинъ нѣжинский, до актъ нынешныхъ подалъ листъ згоды в справе нижей описаной, который од слова до слова такъ се в собе маетъ: при насъ Деонисію Мостицкомъ, игумену нѣжинскомъ, Леонътію Репѣшкою николскомъ Иоанну Монастырскому спаскомъ, Павлу Савичу пречискомъ священникахъ нѣжинскихъ, Александру Церковскомъ лентвойте, Дмитру Кужичу, Савѣ Ивановичу, Силѣ Романовичу, бурмистрахъ. Тарасу Перехристе, мещанахъ нѣжинскихъ, Іоанну Шенявскомъ, сталася такая доброволная згода в дому славетного Іоанна Воробя, райци и мещанина нѣжинского, з нимъ самымъ з едное, а з другое сторони, славетнымъ Василіемъ Сатановскимъ, такъ же райцею и мещаниномъ нѣжинскимъ, ижъ што за припадкомъ нещасливымъ в подпитку идучи з ярмарку Прилуцкого лѣтнего, о святомъ Іоаннѣ, в року теперешномъ тысяча шетсотъ пятдесятъ семомъ, без жадное межи собою васнѣ и зайстя с подруту (sic) челядничого, пречоный Василь ранилъ пана Воробя в локоть лѣвой руки, ажъ до кости, в полю, за которое зраненіе з рамена пана полковника прилуцкого, терпѣлъ вязеніе. За вложеніемсе теды разныхъ особъ панъ Иванъ всѣ своѣ разы зранене и уразы пану Василю теперь и на потомніе часы отпустилъ, даровалъ и вѣчне квитовалъ, касуючи всѣ свои панъ Іванъ писма,

которіи въ той справе гдежъ колвекъ позаносилъ и позаписовалъ на пана Василя, под тими однакъ кондиціями, што колвекъ панъ Іванъ Воробей шкодъ и викладовъ всѣхъ своихъ понеслъ и виложилъ, любъ теперь заразъ, любъ при виздоровленю и повѣсть то все на сумленіе его безтелесное присяги, панъ Василый поворочать вцале зостаетъ виненъ, без жадное турбаціи за особливою ручною квитанціею, урядовую вину поплатитъ, цилюрика поеднати и самъ потоль поколь п. Іванъ виздоровѣетъ, з Нѣжина под словомъ статечнымъ, нѣгде не отодитъ, обовязалсе. Панъ Іванъ зась отъ сего часу южъ его вязеніемъ ежели бы яковое мѣло быть, даруетъ и далшихъ выкладовъ не накладать на п. Василя; такъже прирекъ словомъ добрымъ и данемъ всѣмъ сторонамъ руки потвердилъ тотежъ панъ Іванъ варовалъ: уховай Боже с тое рапы на него смерти, теды тоежъ зранене и припадокъ смертелный, цѣло жонѣ своей и потомкомъ своимъ заховуетъ право любъ самому собѣ при остатнемъ часѣ. А ежели Господь Богъ с того разу приведетъ его до цѣлого здоровя, то жадныхъ инъшихъ екзакцій на п. Василю, панъ Іванъ доходить неповиненъ, кромъ щегулного цилюрика и выкладовъ той день выложоныхъ обовязалсе; а далшихъ ежелибы панъ Іванъ виложилъ, платить и ворочать не повиненъ будетъ Василь нинешною доброволною межи нами постановленною згодою, теперь в потомніе часы варуетъ, которую то згоду, же маютъ межи собою статечне додержать, закладаютъ на себе заруки копъ

литовскыхъ двѣсте на урядъ той, передъ который бы се тая справа виточить мѣла, на сторону тую еслибы которая мѣла сою ихъ доброволную згоду зруйновати и в наменшомъ обовязку нарушити и то з обохъ рукъ доложить позволили и просили, удылитъ ли имъ Господь далшого мешканя, абы южъ межи собою далшикъ заводовъ не мѣли и посваровъ жадныхъ. А уховай Боже бою, любъ поисти на того, который бы далъ причину и початкомъ сталсе до злого, на урядъ належный копъ литовскихъ чотириста, а на сторону образжоную другую копъ литовскихъ чотириста, закладаютъ безъ отпусту еденъ другому з обохъ рукъ нинешнымъ лисмомъ ствержаютъ и змоцняютъ, за достаточнимъ еднакъ ведлугъ права доводомъ в томъ нинешномъ згодномъ, доброволномъ постановеню, сее згоды достатечное выражаютъ, записуютъ и за неотмѣнную кондицію постановляютъ: наперед еднакъ выный управи любъ отповедать, любъ прononовать справу почнетъ ажъ описаный закладъ урядовы и сторонѣ образжоной готовизною положить, а за неположенемъ потолъ в вязеню седѣть поколь самъ доброволному обовязкови учинитъ досить; тожъ до права допущонимъ будетъ што для тимъ певнѣйшое вѣры, абы тая ихъ згода при зуполной вабе и моцы зоставала в потомніе часы, насъ тожей на подписахъ выражоныхъ, о подписи рукъ и приложеніе печати просили, на которыхъ провбу яко в речы слушней, учинилисмо. Дѣялося въ Нѣжинѣ в дому пана Івана Воробя, 1657 року

іюня 27 дня. У которого згодного листу при печатехъ, подписи рукъ в тіе слова: я Іоанъ Евстафѣевичъ Монастырский, бывшы при той згоде пана Василя и пана Івана Воробя, священникъ святоспаский нѣжинской рукою власною. Александеръ Цурковский, лентвойтъ нѣжинский, рукою власною. Очевисто при той згоде будучий имя свое подписать казалемъ: Сава Івановичъ бурмистръ нѣжинский. Димитръ Кужичъ бурмирстръ рукою. Павелъ Савичъ, священникъ пречиский нѣжинский рукою. Іоаннъ Шенявскій рукою власною. Леонѣтый Репѣшка священникъ николский нѣжинский рукою власною. За устною и очевистою прозбою при той згоде будучого Силы Романовича, бурмистра нѣжинского, его и своимъ именемъ руку подписую: Яковъ Івановичъ райца и мещанинъ нѣжинский рукою. За очевистою прозбою при той згоде будучый имя свое подписать казавъ: Тарасъ арендаръ борзенъский. Которой то згоды листъ од слова до слова якъ се въ собе мѣлъ, до книгъ нынешнихъ есть принятый и вписаный. *Випис виданий.*

Протестація Воробева на Василя крамара. Іюля 1 дня. Актикація унъверсалу монастыреви нѣжинскому даного 26 октовр.

Передъ нами Александромъ Цурковскимъ, лентвойтомъ, Савою Ивановичемъ, бурмистромъ старшимъ, райцами, лавниками того року на справахъ месскихъ

засѣдаючими, ставши очевисто у книгъ нинешнихъ всочестный отецъ Деонисий Мостицкий, игумонъ манастира нѣжинскаго, универсалъ его мил. пана гетмана Іоанна Виговского до актъ нинешнихъ в справе нижей описаной подалъ который од слова до слова такія в собѣ маетъ: Іоаннъ Виговский, гетманъ з войскомъ его царского вел. запорозскимъ, ознаймуемъ симъ писанемъ нашимъ, каждому кому о томъ вѣдати належитъ, иж за отпущение грѣховъ нашихъ и всего войска запорозского, на выживено чернцовъ в монастырѣ Нѣжинскомъ при храмѣ Рожества пресвятия Богородицы мешкаючимъ, надалисмо мѣстечко Дѣвицу, прозываемую Солтиковая. изъ селами до того мѣстечка належачими, з млинами, также и перевозъ в тымже мѣстечку на рецѣ Деснѣ будучий, з озерами до тоежъ слободки Солтикови Девицы належачими. Претожъ пилно жаданъ и росказуемъ, абы жаденъ с козаковъ, з старшины и черни и инихъ всякихъ людей помененному монастиреви в уживаню и держаню перевозу и озеръ тамошнихъ найменшое перешкоди чинить не важился подъ неласкою нашею и срогимъ каранемъ. Данъ въ Корсуни, дня 5 октоврия 1657, у которого писма при печати гетманской, подписъ руки в тие слова который то универсалъ од слова до слова якая в сибѣ мѣлъ, до книгъ нинешнихъ семъ принятий и вписаний.

1673—1674 годы.

Прищепа хотячися видвигнути съ побраныхъ дубръ разбоемъ на полѣсю, Юсковихъ Максимовичовихъ, передъ самимъ паномъ полковникомъ войска его пресв. цар. вел. запорозкого Филипомъ Івановичомъ Уманцемъ, задалъ отцу Павлу, *) жебы онъ мѣлъ писати до его мил. отца метрополити Токалского в Каневъ, даючи знати о поводѣ сего краю, презъ тогожъ Юска адверсара Прищепиного, по которого давши Прищепу до вязеня, Юрка Карпенка, козака нѣжинского шукаючи Юска Максимовича, также жителя топчиевского з листомъ прежнего писанимъ до пана Гутановича, пред тимъ у Воробюхъ старостою бѣлого, тутъ до Нѣжина припровадилъ, догнавши того в Черигѣгови на господѣ у Метлы гончара, съ тимъ листочкомъ, еще не роспечатованимъ, тутъ до Нѣжина припроводилъ, для яснѣйшого выводу свою карту од слова до слова, яка в собѣ маетъ до книгъ нынешнихъ принять и вписать допущено, которая такся в собѣ маетъ: Мнѣ велце ласкавий пане Гутановичъ, а мой особливий приятелю, вшелякихъ радостнихъ потѣхъ вм. добродѣеви моему узичивши, всприлю умислно пусваючися в заводѣ своемъ, Юско Максимовичъ, поддании мой, з Степаномъ Прищепою, козакомъ и жителемъ топчиевскимъ, в дѣлехъ разбойницкихъ, яко бы оный Прищепа в Народичахъ сполкавши сего Юска, разбили, теды сей Юско Макси-

*) Пучковскому. См. ниже.

мовичъ спустина для слушного свѣдецтва въ писмѣ выражоного отъ ясне в Богу преосвященного его милости отца Іосифа Токалского, метрополити теперъ зостающому в Каневи, зачимъ прошу рачъ вить, з ласки своей, яко у себе значному человѣковѣ дорогу слушную до Канева уторовати, за що и я дознавши любвѣ добродѣя моего, готовъ во всемъ отслуговать и отвдячать виненъ зостаю. С Топчѣевки, новеврія 19 року 1673. В мти добродѣели нѣжинский моему всѣхъ благъ зичливий Павелъ Савичъ Пучковский, священникъ святопрочиский, протопопа пѣрятинскій и чорнуский, моему велце ласкавому пану Михайлу Лукяновичовѣ, приятелеви моему, мешкаючому в Воронкови, сіе писане належитъ. Которое то писмо и до книгъ есть принято и вписано.

Актикація писма Оришки Івановни. Генвара 21 дня.

Передъ нами Александромъ Цурковскимъ войтомъ, Дмитромъ Шмерлевичомъ бурмистромъ сегорочнимъ, райцами, лавниками сего року на справахъ меских засѣдаючими, ставши очевисто пред зуполне засѣлымъ судомъ в ратушу нѣжинскомъ, Оришка Ивановна подала писмо до актъ нынешнихъ, которое од слова до слова, такся в собѣ маетъ: Я Оришка Ивановна, родичка Новагородка Сиверского, маласмо мужа першого Ивана Розниченка, с которимъ мужемъ своимъ с Новагородка зашлисмо до Казари за Носувку, под

Козелецъ, и служилисмо у Игната Калницкого, обозного его пресв. царск. вел. войска запорозкого полку кіевского, а нынѣча, по смерти мужа своего Івана, пришласмо в Нѣжинъ и знашласмо собѣ мужа второго Лукяна Степановича столицкого родича, который мене за жону собѣ беретъ и на столицу мене, Оришку, попровадитъ и на столицѣ *) веселіе одправимо, што за для потомнихъ часовъ, при его милости пану Дмитру Шмерлевичу бурмистру его пресв. цар. вел. мѣста Нѣжина и при пану Федору Григоровичу старшомъ райци и при Якову Подлузкомъ райцею и при пану Сергию Мелентіевичу сотнику, (по) приказу его милости пана Семиона Івановича Радишевского, голови замку вишшого города нѣжнискаго, при которихъ сіе мое писмо до ратушнихъ книгъ просиласмо штоб записано было, штосмо казали записати и есть записано.

Актикація листу господина отца Высариона Суликовского. Генвара 2[illegible] дня.

Передъ нами Александромъ Цурковскимъ, Дмитромъ Шмерлевичомъ, бурмистромъ, райцами, лавниками сего року на правахъ меских засѣдаючими, ставши очевисто передъ зуполне засѣлымъ майстратомъ в ратушу нѣжинскомъ, велебный отецъ Высаріонъ Суликовский, майстеръ префектъ и намѣсникъ монастира брацтва

*) Подъ столицею вѣроятно разумѣется — Москва, откуда могъ быть родомъ Лукьянъ Степановъ, вѣроятно — солдатъ нѣжинскаго гарнизона.

кіевского могилянского *) до актикованя в книги майстратовіе, листъ в певной нижей выражоной справе, подалъ, которий од слова до слова такся в собѣ маетъ: Въ Богу.. велебний господине отче Высарионъ Суликовский, будучи мы всѣ такъ урядъ чорнушинский, яко и обиватели того жъ мѣста свѣдомы, ознаймуемъ, же Демянъ Зиновичъ на тотъ часъ атаманъ куринний, а теперешний южъ полковникъ охтирский, подчасъ експедыціи военной дейнецкой в року прошломъ 1658 небожчика Федора, велебности твоей зятя, з суми готовыхъ грошей в червонихъ золотихъ чтири тисячи а в монетъ бѣлой чтири тисячи набытыхъ его власнихъ, вызулъ и вымучилъ с товариствомъ своимъ, а то в той часъ скарбъ тотъ вымучилъ, гдысмося южъ подъ великого державного его царского пресвѣтлого величества руку поддали и его милости великому боярину князю Григорію Григоровичу Ромодановскому, околничому, и Безпалому, гетману и Івану Донцеви склонили и наше товариство с признакою войсковою с тоеюжъ ратю его царского пресвѣтлого величества под Варву потягло. Тотъ Демянъ Зиновичъ за войскомъ в недель двѣ чи в болшъ з Охтирки куренемъ своимъ идучи, помененного небожчика Федора од Пирятина до Чернухъ идучого стритили и поймавши, мучили, который Федоръ мусилъ имъ скарбъ свой в дому сказать, а гды звязаного привезли,

*) Суликовскій—лицо до сихъ поръ неизвѣстное въ исторіи Кіевской академіи.

одкопавши тотъ скарбъ в погреби, до рукъ ихъ оддалъ, а през тіе часы по той експедыціи и тое от розныхъ людей слышалисмо, же оний Демянъ до килка кротъ небожчику Федору наказовалъ, жебы де его ехалъ за той скорбъ его мѣлъ ему съ тоей суми що вернути и не вернулъ. Те велебности до ознайменя подавши молитвамъ вашимъ святымъ оддаемося. С Чернухъ. 1673 року мѣсяця декаврія 21. У которого писма при печати подписи рукъ в тіе слова: велебности твоей всего добра зичливіе приятелѣ Лавринъ Игнатенко, сотъникъ, Юрко Семененко, атаманъ Чернуский с товариствомъ. Семенъ Кваченко с колегою и посполствомъ. Которое то писмо якся в собѣ маетъ од слова до слова и до книгъ ратуша нѣжинского казалисмо принять и вписать, што есть принято и вписано.

Справа и запись писма Есифа Ермолаевича да Опанаса Фартушенка.

Передъ нами Александромъ Цурковскимъ войтомъ, Дмитромъ Шмерлевичомъ бурмистромъ сего рочнимъ, райцами, лавниками сего року на справахъ мескихъ засѣдаючими, ставши очевисто Иосифъ Ермолаевичъ, бывший дякъ святониколскій нѣжинский, подалъ писмо да актъ ратуша нѣжинского, которое од слова до слова такся въ собѣ маетъ: року 1674 генвара 27 дня, що Опанасъ Фартушний мнѣ

виненъ долгу золотихъ сто и пять золотихъ и неимѣючи чимъ оддати, хату свою власную и саду свою часть также и огорода свою часть, почавъ мнѣ давати, в чомъ люде ошацуютъ, шо я удавшися до пана бурмиства сегорочного Дмитра Шмерлевича, просилемъ, абы з ласки своей, якихъ людей вислявъ на шацунокъ онои хати и саду, що панъ бурмистръ вислявъ двохъ райцовъ Андрѣя Резника, Яцка Подлузкого и с казацкой руки Тимошъ Капитанъ, тамъ пришедши почали питати, абы Опанасъ Фартушний свою часть грунту показавъ и завѣвъ, що Опанасъ почавъ заводити, взявши од угла мазки своего брата, просто вѣвъ к перегорожи Игната Венцика, а части саду брата своего Семена не рушачи, з едное сторони, а з другое сторони лежитъ огородъ Сопленковъ, где панове райци вишменованніе оглядѣвши хату и садъ, дерева двадцетеро, а молодого пятеро дерева, що еще не родитъ и огорода и свиней пятеро, ошацовали у золотихъ осмъдесять и казали Синяковскому обволати по улицамъ, закладъ до Николы лѣтнего сегожъ року Иосифъ Ермолаевичъ а. ежели року и дня дастъ ли Богъ дочекати назначоного, Синявскому а схотѣлъ бы Есифъ тотъ грунтъ продати всякой сумѣ дешевой, тоды Опанасъ близший заплатитъ таковую суму яковую мѣлъ бы хто Есифу за тотъ грунтъ платитъ. Которое то писмо якся в собѣ маетъ, од слова до слова и до книгъ нынешнихъ казалисмо принять и вписать, што есть принято и вписано.

Актикація листу ясневелможного его милости пана Івана Самойловича, гетмана его пресв. цар. вел. войска запорозкого, року 1674 февр. дня 9.

Въ тіе слова: Іванъ Самойловичъ, гетманъ з войскомъ его цар. пресв. вел. запорозкимъ. Пану полковникови наказному нѣжинскому, атаману городовому, такежъ войтомъ, бурмистромъ и всѣмъ в томъ полку, кому о томъ вѣдати належитъ, доброго отъ Господа Бога здоровя и щасливого повоженя мѣти. зичимъ, не зачимъ иншимъ тое ся стало, жесмо ваимъ до сего часу виправившись по указу великого государя нашего его цар. пресв. вел, з бояриномъ его милостю Ромодановскимъ и из войсками при насъ найдующимися, для устроенія народови христианскому порадку, о своемъ оборотѣ и положеню не переслали вѣдомости, толко за тимъ, же одлеглими украинскими городами ку Днѣпру ишлисмо, вправль лучше было просто на Черкаси сюди за Днѣпръ.... ти, але мусилисмо под теперешний зимний часъ .... ровъ тутъ кругъ накладать, бо трудно было войска, а звлаша лѣпше и тяжари военніе чрезъ поля провадити. Еднакъ теперь засилаемъ вамъ тоею вѣдомостю, же за ласкою Божею и праведними великого государя молитвами счасливе и тихо, без жадного перенагабаня неприятелского, на сю сторону черезъ Днѣпръ перешлисмо, где якся намъ в тихъ оказіяхъ поводити будетъ, будемо вамъ и в далший часъ давати знати, толко о семъ вамъ

напоминаемъ, абысте тамъ, у городахъ полку своего, до повороту нашого вшелякихъ слушнихъ порядокъ, который до цѣлости в то належитъ, жадныхъ межи собе плевосиятелныхъ не вмищаючи, заховывали и намъ часто о своемъ повожэню черезъ посланцовъ своихъ, просто на Ирклѣевъ виправуючи, ознаймовали, же бысмо взаемней засилаючи вѣдомостями о повожэню своемъ вы тамъ, а мы тутъ, тѣшитися могли, чого упрейме зичачи, поручаемъ васъ Господу Богу. Данъ в табори з Вороновки, генвара 29 1674. При которомъ писмѣ при печати подпись руки в тіе слова: звишменованний гетманъ рука власная.

Актикація листу Филипа Івановича Уманца, полковника его пресв. цар. вел. войска запорозкого нижинского, февраля 10 дня.

Передъ нами Дмитромъ Шмерлевичомъ, бурмистромъ сего рочнимъ, райцами, лавниками, сіе писмо да актъ ратуша нѣжинского, казалисмо принять вписать, которое одъ слова до слова такся въ собѣ маетъ. Мнѣ велце ласковіе приятелѣ, пане полковнику наказний нѣжинский, пане войте, пане бурмистре, зо всѣмъ майстратомъ тамошнимъ, поневажъ ласкою Бога всемогущого, а щастемъ монархи нашего християнского его цар. пресв. величества пилнимъ тору стараемъ ясневелможного его милости пана гетмана и его милости боярина князя Григорія Григоровича Ромодановского, многихъ городовъ под высокодержавную его цар. пресв. вел. руку прихилили, gды притегнулисмо з господарскими потужними силами под Черкасы, за прелестю Дорошенковою, обозний его Гулакъ не хотѣлся здати, теды якъ учинили доброволний без примушеня войска приступъ, оразъ взяли два пригородки, а въ третемъ зо живимъ Богомъ, ледва душами одпросилися и виконали присягу з нами в соединеніи быти, а старшина обозний и полковникъ Черкаский, з нами посполу рушили под Каневъ. Корсунского полку тамже килка кореговъ зоставало в Черкасахъ, имъ же дли посилку здалися и послали до Корсуня, абы и тамъ спротивними не зоставали, в чомъ вшистей обнадежуймо будте за Божою помощю нивчемъ не вонпливи, за его жъ оказиею нарочно посилаемъ до васъ, знаючи, же ярмарокъ въ Нѣжине мѣетъ быти, теды поглядаючи на наши слуги войсковіе, в такіе барзо лютіе моровы, опалене одежу, абы тоть ярмарокъ приходы звичайніе отбиралъ панъ Гавриле Тимофѣевичъ, которому и реестръ посилаемъ, якъ много с того приходу мѣстъ куповати на слуги войсковіе, а вм., вышейменованніе особы, панъ полковникъ наказний, панъ войтъ з бурмистромъ, жебыдо того ярмаркового не интересовалися, бо нужда и насъ в тимъ изневоляетъ. Если-бы тежъ могличте легце приказане наше в таковомъ нужномъ дѣли поважати не перекаючи насъ, одержите неласку нашу войсковую. При томъ в сохраненіе Господу Богу поручаемъ. Дата с табору с под Черкасъ,

дня 6 февруарія, 1674 року, у которого то писма подпись руки в тіе слова: яко приятель и радъ служити Филипп Івановичъ Уманецъ, полковникъ войска его цар. пресв. вел. войска запорозкого нѣжинский, которое то писмо якся въ собѣ маетъ од слова до слова и до книгъ нынешнихъ казалисмо принять и вписать, што есть принято и вписано. При томъ же писме и сіе писмо да актъ нынешнихъ казалисмо вписать, тогожъ дня, которое такся в собѣ маетъ: Мой ласковий приятелю, пане Гаврило Тимофѣевичъ, поглядаючи мы на писмо нашихъ у войску слугъ и ихъ бѣдность, же опалилися зимнихъ такихъ часовъ, зачимъ писалисмо до полковника наказного вкупи и до майстрату, абы не втручалися в ярмарковій доходъ, которий вм. злецаемъ, абыс не допустивши нѣкого, на свои руки взявши, допилновалъ. А с того приходу купи двѣ штуки сукна шиптуху блакитного, полотна лонтий двѣсти, габы штукъ пять и купивши, держи в себе, дастъ Богъ до нашего приизду. Бурмистра и наказного полковника не припущай нѣ до чого, тилко тобѣ тое вручаемъ. За тимъ Господу Богу вручивши мою (?) Чоботи, шапки ярмарковіе присилайте; дегтю бочку пилно. С под Черкасъ, дня 6 февраля 1674 року. У которого то писма при печати, подпись руки в тіе слова: вм. засилаю зичливость, яко приятель Филипъ Івановичъ Уманецъ, полковникъ войска его царск. пресв. вел. запорозкого нѣжинский, которое то писмо до сихже нынѣшнихъ книгъ казалисмо записать, што есть и записано.

Оповѣдь Івана Мосалского, мещанина и купца Кіевского, фев. 17.

Передъ нами Александромъ Цурковскимъ, войтомъ, (и друг.) ставши очевисто у книгъ нынѣшнихъ славет. Иванъ Мосалский, житель кіевскій, жалобливе прекладалъ скаргу, же нынѣшное прешлое ночи в двори Кондрата Славиковича, подписка ратуша нѣжинского, возъ его купецкий скрадено, съ которого винято з мишечкомъ перцу фунтовъ девять, инбѣру фунтовъ три в зашитой фустѣ, гвоздичковъ полфунта, сѣрки полкаменя *) с кулкомъ московскимъ, галуну фунтов чотири, чорного галясу фунтъ, мишаку фунтовъ два, ладану доброго фунтовъ чотири, о которую шкоду на когося обявитъ хотячи правне поступовати, на потомъ нынѣча просилъ, абы тая оповѣдь его до книгъ ратушнихъ нынѣшнихъ была принята, што и есть принята и вписана.

Запись признаня пана Федора Мокрицкого, жителя кіевского, того же дня (в справе п. писара нашего с Подкупнимъ на его фалшивую намову.)

Передъ нами Александромъ Цурковскимъ, войтомъ, Дмитромъ Шмерлевичомъ бурмистромъ сего рочнимъ, Еремѣемъ Конискимъ прошлорочнимъ бурмистромъ, пришовши очевисто славетний Федоръ

*) Камень=50 фунтовъ.

Мокрицкий, обиватель мѣста его пресвѣтлого царского величества Кіева, на жадане п. Филиппа Костантинова Васютинского, писара нашого меского нѣжинского, призналъ, ижъ, што в року 1665 за лавици п. Якова Ждановича бурмистра того рочного, горѣлку свою куфами на шинкъ в ратушъ нѣжинский звичаемъ иннихъ пановъ преложонихъ, давалъ и было в ратушу тоей куфъ 12; теды выдавши дочку свою писаръ Марину за пречечного Федора легованіе ему под выданий посагъ горѣлчаній, грошей своихъ казалъ дати золотихъ 300, которими, яко писаръ шинковий, завѣдовалъ Гаврило Подкупний и тіе золотихъ 300 Федоръ Мокрицкий з Андрѣемъ Мнихомъ з рукъ Подкупного помененного одобравши, в дому Подкупного писара Филиппа за мѣстомъ при возахъ середъ дня дойшли и тамъ пожегнавши, розихалися; а писарь на той часъ в дому Подкупного не бывалъ и тихъ грошей не тикался и не видѣлъ, якъ одличивши одобралисмо тое зезнане Федорово, писаръ нашъ передъ нами памятнимъ заложивши хотячи своей обелги публичное тяжкое такъ на самомъ Подкупномъ, яко и жонѣ его доходити, которое всѣсмо свѣдомы, яко о томъ протестація тогожъ часу писаремъ до книгъ занесенная освѣдчаетъ, просилъ насъ уряду, же бысмо тое признане казали до книгъ нынешнихъ приняти и вписати, которое есть принято и вписано.

Актикація унъверсалу его милости пана Филиппа Ивановича Уманца, его пресв. цар. вел. войска запорозкого полковника нъжинского, февраля 21.

Въ тіе слова: Филиппъ Ивановичъ Уманецъ, полковникъ войска его пресвѣтлого царского величества запорозкого нѣжинский. Пану полковникови нашому наказному нѣжинскому, атаману городовому, тактежъ сотникомъ наказнимъ, атаманомъ городовимъ и курѣннимъ по мѣстахъ и селахъ, со всѣмъ товариствомъ до ознайменя подаемъ, ижъ мы по указу его царского пресвѣтлого величества и ясневелможного его милости пана гетмана о полкомъ зостаючи в Каневи, не мнѣй мусимося дивити, же которіе товариство легце поважаючи росказане войсковое, козаками титулуючись и тежъ щитячись волностю козацкою, сію дорогу похибивши, дома зостаютъ, а другіе утекомъ з войска не только поединцемъ, але якъ намъ за оповѣданемъ пановъ сотъниковъ, атаманя с куренями, поутекали, зачимъ видячи ми такую роспростную, чого нѣколи у войску не бывало, своеволю, нарочно пана Грицка Назаренка, хоружого нашого полкового, с Филипомъ Порпурою товаришемъ, висилаемо, абы таковыхъ свояволцовъ без жадного респекту, набытки, конѣ з оружемъ, хто не хочетъ войску служити, одбираючи, до крѣпкого вязеня били сажени и сродо оному пану хоружому позволивши карать, абы были уже вѣчне под войтовими правами. Тудо ж хто не

хочетъ еще з стрима войскового виступати, з борошномъ с каждое сотни жебы до боку нашего в Каневъ ставали, а войты, жебы под борошно подводы козаковъ давали, росказуемъ. Вамъ тожъ пану полковникови наказному, атаманомъ городовимъ, сурово приказуемъ, жебысте в томъ высланному нашому помощниками на своеволцовъ зоставали ведлугъ виразного нашого в семъ унѣверсалови, указу. Данъ с Канева, февраля 15 року 1674, при которомъ писме подписъ руки при печати, в тіе слова: звишменованний полковникъ нѣжинский. Которое то писмо и до книгъ нынешнихъ казалисмо то принять и вписать, што есть принято и вписано.

Справа Леска Каплуна, жителя нѣжинского, о поясъ. Февраля 26 дня.

Передъ нами, Александромъ Цурковскимъ войтомъ, Дмитромъ Шмерлевичомъ бурмистромъ сего рочнимъ, райцами, лавниками сего року на справахъ меских засѣдаючими, ставши очевисто у книгъ нынешнихъ, Леско Каплунъ, житель нѣжинский, подалъ писмо до книгъ ратуша нѣжинского, которое одъ слова до слова такся в собѣ маетъ. 1674 року, февраля 26 дня, передъ нами Левкомъ Бутомъ, наказнимъ полковникомъ, Федоромъ Завадскимъ судею войска его пресвѣтлого царского величества запорозкого преложоними полку нѣжинского, при бытности пана бурмистра Дмитра Шмерлевича сегорочного нѣжинского и при Андрѣю Радномъ, скаржилъ велебний отецъ Василий Сафрониевъ, священникъ Лебединский, на Леска Каплуна, жителя нѣжинского, о поясъ (робнозлоцистий ему з домовихъ невѣсть в дорозѣ страчений, а нынѣча у сего Леска познаний в ярмарокъ усеедний нѣжинский; повѣдѣлъ же, купилъ од Пашка Кудлатого и Кирила товаришовъ, за талярей десять, жителей дригайловскихъ. *) А священникъ освѣдчилъ намъ урядомъ, же власне тіе люде за нами в дорозѣ позадъ ихали и страчений той власне знайшовши, намъ не объявили, а просилемъ ихъ при всѣхъ зо мною будучими, ежели найшли, жебы вернули, а я имъ давалъ переймy талярей два. Вислухавши обохъ сторонъ повѣстей ведлугъ ясне описаного права, поясъ священникъ, яко свой власний з декрету принялъ викладовъ на продавцахъ поблизу тамъ жиючихъ доходилъ, также Леску при семже священнику ихати наказано, жебы и викладовъ на то ложонихъ доходилъ и честь свою тамъ огородивши, тутъ до уряду на писмѣ принесъ, которая то справа якся у суду войскового точила и до книгъ нынешнихъ ратушнихъ, вписана есть.

Актикація унѣверсалу ясневелможного его милости пана гетмана войска его пресв. цар. вел. запорозкого Івана Самойловича з рады переясловское. Марта 22 дня.

Іванъ Самойловичъ гетманъ з войскомъ его царского пресв. вел. запорозкимъ.

*) т. е. недригайловскихъ.

Пану полковникови нѣжинскому, сотникомъ, атаманомъ и каждому кому о томъ вѣдати потреба, ознаймуемъ, ижъ донесли намъ вѣдати панъ Александръ Цурковский, войтъ нѣжинский з майстратовими своими, будучи у насъ на радѣ в Переяславлѣ, что частий в мѣсти Нѣжинѣ приймаючи посланци, гонцѣ и иншіе наизды згола на таковий расходъ мѣского не мѣютъ сумъму, чти би могли в приймованю наездовъ свою мѣскую всперти оскудность, ащо есть до Нѣжина сѣлъ прилеглыхъ, з тыхъ жадного мѣсту Нѣжину в додаваню оброковъ, подводъ, сѣна и в иншихъ на росходы потребахъ, не чинится вспоможенія. Прето мы хотячи на таковую мѣскую потребу учинити помочъ, села всѣ Нѣжинови прислушаючии приворочаемъ, жебы с тыхъ сѣлъ всѣхъ, шо есть около Нѣжина на (окромъ тихъ, котории кому есть в наданю) подводы в Нѣжинъ для почту давати, оброки зсипати и сѣна на приездъ росходный достатчати было не одмовно, в чомъ абы такъ самъ панъ полковникъ нѣжинский и наказный его, яко тежъ сотники мѣский, атаманъ городовий и жаденъ съ товариства пану войтови и всему майстратови нѣжинскому, перешкоды чинити и в томъ ихъ порядку трудности задавати не важился, симъ унѣверсаломъ нашимъ кождому приказуемъ сурово. А если бы хто смѣлъ мимо волю нашу на тыхъ селахъ в выстатченю подводъ, оброковъ, сѣна, дровъ, ратуши нѣжинской чинити перешкоду, теды таковый каждый строгого не уйдетъ караня, а неиначей.

Дата в табори з под Переяславля, марта 19 дня 1674. У которого то унѣверсалу при печати, подпись руки в тіе слова: звышменованный гетманъ рука власная. Который то унѣверсалъ од слова до слова и до книгъ нынешнихъ есть принятий и вписаный.

Актикацін унъверсалу его милости пана Филипа Івановича Уманца, его пресв. цар. вел. воска запорозкого полковника нѣжинского, тогож дня, с тое ж рады.

Филипъ Івановичъ Уманецъ, полковникъ войска его цар. пресв. вел. запорозкого нѣжинский. Поневажъ долегливостяхъ и незносныхъ кривдахъ мѣскихъ его мил. п. войтъ из разними мещаны, сбаргу прекладали, же мѣючи з давнихъ лѣтъ од монарховъ христіянскихъ, привилеи и отъ антецессоровъ права ствержденіе, абы при майстрату города его царского пресвѣтлого величества Нѣжина, доходы на разніе расходы рукъ ихъ оперилися, нимъ абы нѣхто жаднои перепоны не чинивъ, аже якийсь кусился Подкупный в мѣскихъ доходахъ чинити кривду, которихъ з давнихъ часовъ утяженя онимъ не было, якожъ и теперъ заховати маемъ и повинни, приказуемъ владзою и приложенствомъ нашимъ, абы нѣхто паномъ мѣщаномъ нашимъ нѣжинскимъ не важился в доходахъ чинити кривди, чого повиненъ п. Федоръ Завадский, судя полку нѣжинского и наказный нашъ, которого посилаемъ постерегати,

що и естесмо переменили Бута и вручили пану судѣ и Подкупный нѣдоякого уряду, абы не важился, жадаемъ и сурово приказуемъ, абы иначей не было и Подкупный жадного дѣла нѣдочого не мѣлъ, приказуемъ и до войска виходилъ. Дата с Переяславля 18 марта 1674 року. У которого то писма при печати, подпись руки в тіе слова: звишменованний полковникъ нѣжинский. Которое то писмо якся в собѣ маетъ од слова до слова и до книгъ нынешнихъ есть принято и вписано.

Справа Захарчина Качурина до Семена Помазанца, о сѣно. Марта 23 дня.

При битности многихъ в дому пана Федора Завадского, судѣ его пресвѣтлого царского величества войска запорозкого полку нѣжинского, и передъ нами на справѣ упрошоними, Александромъ Цурковскимъ войтомъ, Дмитромъ Шмерлевичомъ сего рочнимъ, Андрѣемъ Кужчичомъ, Еремѣемъ Конискимъ, Яковомъ Ждановичомъ бурмистрами, и всѣмъ его пресвѣтлого царского величества майстратомъ нѣжинскимъ, скаржилъ поводъ на позванного, же прошлыхъ дней понеслъ школу значную в сѣнѣ межи стогами своими, не такъ в побраню, якъ в пороскиданю, при которой шкодѣ пошляховалемъ Яцка челядника Качурина с товаришемъ ему лѣпшей знаемимъ и просилъ з самого Качури учиненя слушное справедливости. Позваний з вязеня ратушного ставилъ челядника своего Яцка, на которомъ самий

заводъ зависалъ; той напитане урядовое, таковую чинилъ реплѣку: издилемъ я с товаришемъ по сѣно господарское, якъ то зимою мѣсячное ночи, але зблудивши трафилемъ под стогъ, розумѣючи быть господарское, и в негоду клалисмо на санѣ; а якъ постерегълисмо, же не наше, правда не клалисмо въ порядокъ, але обавляючися обелги, такъ з саней позворочавши побѣглисмо своего сѣна шукати, ажъ насъ впрудце пошляховавши Семенъ Помазанецъ, взятихъ на урядъ запровадилъ, не премося жесмо сѣно попеважъ его пороскидали з боязни, постерегши, же не наше, але шкодниками сѣну его не былисмо. А поводовая сторона клала собѣ в побраню сѣна не мало шкодъ, а сихъ часовъ сѣно у насъ в цѣну подносится и просилъ с Качури скуточное справедливости. Судъ нынешний попеважъ шло о человѣка доброе слави, казавши челядника Качурина до вязеня осадити, самому Качури, абы на пришлий близко судъ опитъ чинячи, хтобы сѣно акторова побралъ з себе виводъ достаточний чинилъ, наказалъ. Оддано челядника Качурина до вязеня ратушного, в которомъ и писара нашого моского также челядникъ Грицка шинкара его седѣлъ о коня в копахъ 13 купного; тіе вязнѣ третее ночи виламалися з вязеня поутекали, яко протестація писарова в книгахъ зостаетъ на термѣне припадомъ, попеважъ з дому Качурина оказалосе, же акторъ понеслъ шкоду челядникомъ Качуринимъ, а Качура под великими клятвами передъ судомъ обовязовалъ

себе быть не виннымъ. По долгихъ зъ сторонъ кунтроверсіяхъ прихиляючися до правъ писанихъ, акторови на шкодахъ присягу третего дня наказано виконати, а позванихъ Качури за ошацованемъ з людей до того назначонихъ акторови и шкоды и поклады, абы поплатилъ без жадное зволоки судъ нынешний наказалъ декретомъ, а своихъ шкодъ Качури по збѣгломъ челядинку, где его пошлякуетъ, волность дохожения заховалъ вцале, которого то гды пошляхуетъ повиненъ и писарови нашему дать знати, абы о своемъ збѣгу взялъ ретелную вѣдомость о ветденного коня шинкара своего. Которая справа якся при обецности нашей в дому судѣномъ точила и до книгъ нынешнихъ есть принята и вписана.

Справа межи Андрѣемъ Володченкомъ и Грицкомъ Гарасименкомъ, Кропивенцемъ. Марта 27 дня.

Передъ нами Александромъ Цурковскимъ, Дмитромъ Шмерлевичомъ бурмистромъ сегорочнимъ старшимъ, райцами, лавниками, в семже року на справахъ мескихъ засѣдаючими, скаржилъ, Иванъ Ющенко Пустовойтенко, села Крапивного нѣжинского житель, на Володченка Андрѣя и Харка Люленка, якоби они сѣно его побрали оказалосе забране през нихъ сѣно, але виводъ сталъ слушний, же они на прозбу Феска Сидорца, хоробою знятого, поихавши его ж волами удень не его ж сѣно где и Ющенково недалеко стояло,

забрали которихъ толко одихалихъ ледве през ниву Ющенко надбѣгши окрикнулъ, также заразъ з саной тое позвертавши, до дому спорожними санми ку Фескове в дворъ поихавши напасть свою оповѣли, которихъ Ющенко, же позивалъ об....валъ, же и муку Володченко разъ в млинѣ Кропивенскомъ, потай побралъ, чого мовитъ свѣдомъ Грицко Гарасименко и готовъ ему нимъ довести; а Гарасименко ставши очевисто перед урядомъ зуполнимъ, призналъ явне, доброволне, же Володченко Андрей нѣколе муки нѣукого не бралъ, не повѣдалемъ того и не повѣдаю, же Володченко, якъ добрый былъ, и теперь есть добрый, я о его нѣ о якомъ виступствѣ не свѣдомъ, которое сознане Грицка Володченко памятний заложивши честь свою для потомнихъ часовъ безъ уразы хотячи мѣти для тимъ певнѣйшое и доводнѣйшое вѣре и до книгъ нынешнихъ, абы записано было просилъ, што и есть записано.

Запис на млынъ Загоровский пану Кремъеви Конискому, бурмистрови нѣжинскому. 31 марта.

Передъ нами Александромъ Цурковскимъ войтомъ. Дмитромъ Шмерлевичомъ бурмистромъ рочнимъ, райцами, лавниками того року на справахъ мѣскихъ засѣдаючими, постановившисе очевисто славетніе рожоніе Остапъ, Федоръ и Феско Мостипаненки, жителѣ загоровскіе, с жонами своими, признали всѣ за одно, явне, устне и доброволне, же продали поособъ млынъ

свой отца своего Василія Мостипаненка, нимъ самымъ набытий и уфондованый на рецѣ Загоровцѣ, под селомъ Загоровкою, обмежъ тогожъ п. Еремѣева першого од берега к селу Загоровцѣ млына, а сей на греблѣ той же вторый од борзенского боку, свой власний нѣкому нѣвчомъ не заведеный и не пенный, за суму певную през нихъ продавцовъ рукоданне способъ одобраную, тоесть за злотихъ полскихъ осмъсотъ, а то на уряде мескомъ нѣжинскомъ ратушномъ вилѣченую, которий то млынъ першую часть Остапъ Мостипаненко в Загоровце при могоричникахъ по одобраню сумы собѣ належачое, при славетнихъ Іакову Ждановичу бурмистру нѣжинскомъ, Филиппу Костантиновичу Васютинскомъ тогожъ места писару, Петру Иченцу и егожъ сыну Роману, также Василію Курдюмову путивцу, также Федоръ и Фесько Мостипаненки двѣ свои части при другихъ могоричникахъ Олексѣ Тарасенку атаману, Уласу Степаненку войтѣ загоровской старшинѣ, а Леску Кѣрувченку, жителю также Загоровскомъ, всѣ згодне за одинъ человѣкъ, одинъ за другого шлюбуючи, на вѣчніе часы, продали такъ п. Еремѣеви Конискому, звишмонованному, яко жонѣ и потомкомъ его на вѣчніе часы, даючи цѣлую моць при поданю в поссессію и спокойное держане тимъ проданимъ млыномъ пану Еремѣеви, самому жонѣ и потомкомъ его, на вѣчніе часы, яко своимъ власнимъ водлугъ уподобаня своего, шафовати, оддаты, продати, даровати, в чомъ жадное перешкоды Мостипаненки Остапъ Ѳедоръ

и Фесько вишей выражоніе не повинни наменшое чинити подъ закладомъ другое сумы за млынъ даное на урядъ належний и сторону укривжоную таковоежъ сумы золотыхъ полскихъ осмисотъ, а виклади ежели бы за поводомъ тихже Мостипаненковъ, яковие мѣлъ понести о купний сей од нихъ млынъ Загоровский, то сами з доброе волѣ на голое речене словъ пана Еремѣевихъ Коniского обовязалисе и записать казали совито ворочать и нагорожать повинни будуть, што для тимъ певнѣйшое вѣри и до книгъ нынешнихъ ратуша нѣжинского, абы сяя продажа и одебране суми звишвиражаное Мостипаненки памятнимъ воспол съ паномъ бурмистромъ Конискимъ заложивши, абы и далшихъ часъ вечисто записано было просили, што и одержали.

Запись на грунта Павла Пилипенка, жителя Крутовского. Априля 3 дня.

Передъ нами Федоромъ Завадскимъ судею полку нѣжинского, на сей часъ наказнимъ полковникомъ нѣжинскимъ, Василемъ Игуменскимъ атаманомъ городовимъ, Александромъ Цурковскимъ войтомъ нѣжинскимъ, Дмитромъ Пмерлевичомъ бурмистромъ рочнимъ, райцами, лавниками на справахъ мескихъ засѣдаючими, ставши очевисто Хома и Романъ Шепененки, жителѣ липорузкіе, подали писмо ручное в року 1674 писанное, мѣсяца февраля дня Зписаное, которое на продане острову ихъ власного в Кру-

тахъ селѣ лежачого, за лѣсами епископскими, на который островъ и заручное писмо при печати полковой именемъ его милости пана полковника войска его царск. пресв. вел. запорозкого нѣжинского Филиппа Івановича Уманца подъ датою 1672 року 5 августа описаное, подали Павлу Пилипенку жителю Крутовскому, за который островъ Ярема Хоминъ и Романовъ братъ рожоний Шепенко почалъ былъ до уряду турбовати Павла Пилипенка, за который островъ поменений Пилипенко Хомѣ и Роману Шепенкамъ готовими грошами вилѣчилъ и заплатилъ копъ литовскихъ шесть, а презъ турбаціи понесъ шкоды на собѣ на копъ литовскихъ десять; пречоный Ярема почувши таковий тяжаръ на томъ острови нынѣшнимъ урядомъ зрѣкся усего и южъ той островъ описанимъ вѣчними часы зостаетъ при Павлу Пилипенку, жонѣ и потомкахъ его за признанемъ очевистимъ Хомы, Романа и Яремы Шепенковъ, рожоной братѣ, же южъ од сего часу анѣ сами Шепенки, также жоны и потомство ихъ анѣ покревніе ихъ близкіе и далекіе жадного в спору до того острова мѣти не повинни будутъ, подъ закладомъ заруки золотихъ ста на урядъ належний, которая без жадного одпусту на проступномъ взята будетъ и под совитостю даное сумы и заруки на сторону Павла Пилипенка понесемъ всѣ три брати Шепенки дали цѣлую моцъ симъ нинешнимъ писмомъ, же волно будетъ такъ Павлу Пилипенку самому, яко жонѣ и потомкомъ его описанимъ островомъ, ведлугъ уподобаня своего, яко хотя тажовати, оддати, продати, даровати, на што для лѣпшое вѣри и сее писмо урядовое при печатехъ належнихъ и подписами рукъ нижей выражонихъ сторонѣ потребуючой выдать позволилисмо. Дѣялося въ Нѣжинѣ, року и дня яко вишей у которого то писма подписи рукъ при печатохъ въ тіе слова: Александеръ Цурковский войтъ его царского пре-вѣтлого величества нѣжинский рукою власною. Федоръ Заводский судя полку его пр. цар. величества войска запорозкого нѣжинского, а на тотъ часъ полковникъ наказний нѣжинский руку свою казалъ подписать, которое то писмо, якся в собѣ маетъ, од слова до слова, за прозбою сторонъ и до книгъ нынешнихъ казалисмо принять и вписать, што есть принято и вписано.

Справа Матвѣева Кузменкова и Григорія Ильченкова да Максима Лесенка. Априля 7 дня.

Передъ нами Александромъ Цурковскимъ войтомъ, Дмитромъ Шиерлевичомъ бурмистромъ согорочнимъ, райцами, лавниками того року на справахъ меских засѣдаючими, ставши очевисто Матвѣй Кузменко с притомнимъ отчимомъ своимъ Кондратомъ Юсковичомъ, жителѣ нѣжинскіе, ижъ што былъ межи ними заводъ, Максимомъ Лесенкомъ и Григорьемъ Ильченкомъ Коломійцами а згинулі гроши, таляровъ одинадцять которіе гроши и с

скринкою в дому згинули, где Матвѣй мешкаетъ у пана Андрѣевомъ Мниховомъ, за кіевскою брамою, теди судъ нынешний з декрету наказалъ Матвѣеви з жоною своею из отчимомъ своимъ Кондратомъ, штобы присягу викончали на томъ, же они тихъ грошей нѣ знаютъ, нѣ вѣдаютъ и не пожитковали оними грошми, а поневажъ южъ при церквѣ божой святителя Христова Николая, предъ святымъ евангеліемъ стянули виконати присягу, теды Григорий Ильченко и Максимъ Лесенко онихъ до присяги не допустили и заложили паметнимъ до часу ежелибыся на комъ колвекъ оніе гроши Григориеви и Максимови чи не обявятъ, а ежели ся обявити бы мѣли, теды волно ему, Матвѣеви, сее право взбудити о своей чести доходити, а ежелибы мѣлъ хто колвекъ посли сего Матвѣеви и Кондратови на честь ихъ. доганяти словами безчестними, любо Григорий любо Максимъ любо с товариства ихъ, на таковаго каждого заруки на урядъ належний покладаемъ золотихъ сто, которую то справу за прозбою сторонъ и до книгъ нынешнихъ для потомнихъ часовъ казалисмо принять и вписать, што есть принято и вписано.

Актикація листу его милости пана полковника войска его пресв. цар велич. запорозкого Филипа Івановича Уманца, того жъ дня.

Который то листъ од слова до слова такся въ собѣ маетъ. Мнѣ велце ласковые

панове ратушу нѣжинского, моновите пане войте и панове бурмистры и райци, доброго здоровя вашимъ милостемъ уничивши отъ найвишшаго Творци не отмѣнне, тилко як самъ собѣ на многіе лѣта заживать за прислане овса, горѣлки, велце дякую. Тое насъ усе дошло, однакъ же хочай и мало намъ тимся было делить, только мусилисмо всѣ ся тимъ паевать, моновите съ паномъ обознимъ нашимъ полковимъ, которому и вшмсть сами знаете що ни вотки з иншое стороны не приходитъ, толко що мы дамо свояи пай, отожъ милость ваша на тое уважайте, що намъ тутъ нѣхто не дастъ, постарайтеся еще хочай столко овса еще прислать для коней гарматнихъ, которіе тутъ зостаютъ в Каневѣ на услузѣ его цар. пресв. велич. войска запорозкого. А сторони зась Гаврила Подкупного, которого не я на той урядъ промовалемъ, оного такъ розумѣю, же и вшмсть всѣ маете знать о томъ, до того есть причиною превелебний отецъ протопопа и другий помощникъ его, очимъ можете ваша милость сами дорозумѣтися хто ему правитъ путь, тотъ есть. а я завше зостаю приятелемъ цалимъ вашимъ милостемъ. Данъ с Канева февруарія 28 дня року 1674. У которого то писма под печатю подпись руки в тіе слова: вашимъ милостемъ всего добра цале зичливий приятель Филипъ Ивановичъ Уманецъ полковникъ войска его цар. пресв. вел. запорозкого нѣжинский. Читалемъ самъ листъ од его милости пана полковника присланий до паповъ мещановъ

и руку подписую. Пашко Михайловичъ, писаръ полку нѣжинского которое то писмо якся в собѣ маетъ од слова до слова и до книгъ нынешнихъ есть принято и вписано.

Актикація картки, присланное од его милости пана Филипа Івановича Уманца полковника нѣжинского. Априля 15 дня.

Передъ нами Александромъ Цурковскимъ войтомъ, Дмитромъ Шмерловичомъ бурмистромъ сегорочнимъ, райцами, лавниками того року на справахъ мескихъ засѣдаючими, ставши очевисто у книгъ нынешнихъ ратуша нѣжинского, панъ Павелъ Михайловичъ, козакъ войска его пресвѣтлого царского величества запорозкого писаръ, на сей часъ полку нѣжинского, сію картку для оказаня невинности своей часу своего до актъ нынешнихъ подалъ, которая од слова до слова такся в собѣ маетъ: пане Павло, знай ти человѣкъ, же власти нашое противившся, ото и Бога не боишся, же одихавши од насъ, якось инакъ до насъ южъ и не буваешъ, подобно тамъ домовихъ войсковіе опустивши, приватъ не упораешъ, зачимъ абысь оразъ по прочитаню писма, гроши войсковіе святъ в дому нечекаючи, за ладу (?) до насъ привозилъ, ласкаве напоминаю, не инѣй але сродо и сурово росказую. Данъ з Канева, року 1674, априля дня 15. Которое то писмо од слова до слова казалисмо и до книгъ

нынешнихъ принять и вписать што есть принято и вписано.

Запись острова Костюка Федковича Трирѣпа. Априля 16 дня.

Передъ нами Александромъ Цурковскимъ войтомъ, Дмитромъ Шмерловичомъ бурмистромъ сегорочнимъ, райцами лавниками сего року на справахъ мескихъ засѣдаючими, ставши очевисто у книгъ нынѣшнихъ, славетный Костюкъ Федковичъ Трирѣпа, житель кунашовскій, призналъ устне, явне и доброволне, иж продалъ островъ з нивкою и зовсѣми въ немъ покосами од берега лежачий, обокъ Ковтуна з едное стороны, а з другое за окопомъ, обокъ Михайла Пилипенка Круця, за певную суму, т. е. за золотихъ двинадцять, Васкови Мищенкови Нагурного сынови, ему самому, жонѣ и потомкомъ его, на вѣчніе часы, при могорѣчникахъ Михаилу Круту да Федору Литвину, до которого то острова нѣ я самъ Васко, нѣ жона моя и потомкове мои, тактежъ отъ пріятелей моихъ, яко близкихъ и далекихъ жадное справи не мѣли и не втручалися, подъ закладомъ на урядъ належний другое таковоежъ суми. Которую то продажу просилъ насъ уряду, абы и до книгъ ратушнихъ была принята и записана, што и одержали.

Справа Фенки Сидорихи да Гаврила Тарасенка козака, о сколоте мужа Сидоришиного, жителей Хорошого Озерского. Мая 4 дня.

Передъ нами Федоромъ Завадскимъ судею полку нѣжинского и из сей часъ наказного полковника войска его пресв, цар. вел. запорозкого нѣжинскимъ, Александромъ Цурковскимъ войтомъ, Дмитромъ Шмерлевичомъ бурмистромъ рочнимъ, райцами, лавниками сего року на справахъ мескихъ засѣдаючими, при битности Василіа Гуменского атамана городового нѣжинского, также Матфѣя Матфѣевича обозного полкового и инихъ казаковъ при той справи будучихъ, скаржила Фенка по мужу Сидориха Стрийциха, казачка, жителка хорошо-озерская, з дѣтками, жалобливе скаргу вносила на Гаврила Тарасенка, козака жителя также хорошо-озерянскаго, о забойство тиранское мужа ои здрадецкое и просила милосердія, толко жебы на дѣтки небожчиковскіе респектъ судовий заховань былъ, а на смерть инстиговати не хотѣли на забойцу Гаврила Тарасенка, поневажъ и небожчикъ Сидоръ, сходячи с сего свѣта, простилъ при людехъ, тоесть при Леску Красносѣлскомъ, при Яцку Довбнѣ, Тимошу Савенку, козакахъ тогожъ села; едно упоминалъ, абы по его души двѣ належитіе духовніе церковніе одправы слушне поодправовалъ. Позваний са скаргою поводовое сторони до учинку забойства мужа ои, же безвинно, пяний, шаблею скрозь двери в посвари на подпитку, скололъ, доброволне призналсе и виннимъ себе чинилъ, толко усиловне просилъ милосердія, а виплачовати по наказаному декретови подеймовался. По вислуханю сторонъ з достатечнихъ контроверсій и оніе добре вирозумивши, прихиляючисе до правъ писанихъ, забойцу Гаврича Тарасенка на смерть судъ нынешний всказуетъ, осадивши до вязеня доброго, до пришлое пятници, до ексекуціи, а з добръ тогожъ забойци, забитого жонѣ и дѣтемъ позосталымъ ведлугъ права в статутѣ, в роздѣли пятомнадцеть, в артикулѣ третемъ, головщизна абы заплачена была описаная, виразне золотихъ полтораста, декретомъ нынешнимъ наказалъ, которая то справа якся у суду точила и до книгъ нынешнихъ есть принята и вписана.

КОНЕЦЪ.

№90. Лазаревский А. Описание старой Малороссии. Т. 2: Полк Нежинский. К., 1893. 560 с.

Полковой городъ Нѣжинъ. Нѣжинъ извѣстенъ по лѣтописи съ XII в. (1147 г.)—„Слышаша инии гради—*Уненьжъ*, Бѣловежа, Бохмачъ, оже Всеволожь взятъ и—побѣгоша къ Чернигову..“ Въ Уненѣжѣ слѣдуетъ видѣть теперешній Нѣжинъ, а не въ Нѣжатинѣ, какъ это выяснено изслѣдователями древне-русской топографіи. [119]) Теперешній Нѣжинъ расположенъ по обоимъ берегамъ Остра, но древній „градъ“ Унѣнежъ находился повидимому, на мѣстѣ теперешняго хутора „Городка“ между городомъ и с. Липовъ-Рогомъ), расположеннаго на берегу р. Остра, топкіе берега котораго защищали Уненѣжъ съ юговосточной стороны.—[120]) Упомянутый въ XII в. Уненѣжъ, затѣмъ ни лѣтописью, ни актами болѣе не упоминается и не упоминается потому что пересталъ существовать, разоренный конечно, въ нашествіе татаръ. Вновь возникъ Уненѣжъ уже подъ именемъ Нѣжина, въ нач. XVII в., какъ это видно изъ грамоты Сигизмунда III, данной „вовоосѣлому“ Нѣжину въ 1625 г.—„ознаймуемъ.... ижъ... городище наше Нѣжинъ, въ княжествѣ Черниговскомъ лежащое, теперь *новоосѣлое*, щасливе зъ рукъ непріятельскихъ есть рекуперовано и до панства нашего привернено. Мы упатраючи, же тое городище пограничное новоосѣлое Нѣжинъ будучи на мѣстцу оборонномъ въ валахъ, не только самые импеты непріятельскіе здержати, але и границамъ панства нашего коронным заслоною бути можетъ, зычимъ того зо всѣхъ мѣръ, ижъ бы яко найлѣпше крѣпило и умножало и до оздоби приходило.... Ажебысмы до сего людей, звлаща купцовъ и ремесленниковъ всякихъ пріохотили, право майдебурское.... надаемъ... и всѣхъ мѣщанъ Нѣжинскихъ, купцовъ, ремесленниковъ всякихъ, шинкаровъ, перекупцевъ и всякой мѣской кондиціи людей, тако взглядомъ особъ самихъ, яко и взглядомъ домовъ, огородовъ и грунтовъ, которые мѣсту нашему Нѣжину презъ ревизора нашего Геронима Цехановича заведеные и поданые суть... отъ всякихъ правъ и судовъ и юрисдикціи... виймуемъ... а самому только праву майдебурскому и юрисдикціи уряду мѣского Нѣжинского поддаемъ...“ [121]) Изъ этой грамоты видно, что Нѣжинъ 1625 г. былъ еще новоосѣлымъ городомъ, возникшимъ на старомъ своемъ Уненѣжскомъ городищѣ, которое дало ему возможность сразу стать „мѣстцемъ оборонным“, что въ свою очередь обратило на него вниманіе польскаго правительства, когда послѣ Деулинскаго договора Черниговская область, къ составу которой принадле-

[119]) Обстоятельно разобранъ вопросъ у архіеп. Филарета Гумилевскаго, Истор. Черниг. Епарх., VII, 371. Ср. Барсова, Матеріалы для истор.—геогр. словаря Россіи (Вильна, 1865) стр. 149 и 205.

[120]) О топкости этихъ береговъ говоритъ и грамота Сигизмунда III, упоминая „злыхъ переѣздахъ“ въ Нѣжинѣ.

[121]) Ригельманъ, I, 137.

жалъ и Нѣжинъ, отдана была Польшѣ.—Будучи „оборонным мѣстцемъ“, Нѣжинъ населился очень скоро послѣ своего возникновенія; польскій актъ 1624 г. говоритъ: „мѣсто Нѣжинъ отъ многихъ лѣтъ опустошалое, значне за ласкою божьею, ростетъ и що разъ людей до него прибуваетъ...“ [122]) По этому акту королевскій ревизоръ Гіеронимъ Цехановичъ отвелъ городу Нѣжину обширную площадь окружныхъ земель, „абы мѣсто Нѣжинъ барзѣй умножало и крѣпилось и напротивъ непріятелей потежнѣйше доставало:“ Границы отведенныхъ Нѣжину земель въ актѣ Цехановича обозначены такъ: „отъ двухъ Дѣвицъ рѣчокъ, гдѣ ся тѣ рѣчки Дѣвицы раздѣлились и граничатъ Носовку съ Нѣжиномъ, одною Дѣвицею къ противной рѣчки найближша, которая ся съ Кропивною сходитъ и таимъ же обидвѣ въ Остеръ впадаютъ; рѣкою Остромъ на долъ, на болото Плоское, болотомъ Плоскимъ въ гору, съ одной стороны того болота къ дорози Черниговской, межи Нѣжиномъ и болотомъ Плоскимъ къ Чернигову идучи, та дорога до рѣки Смолянки, Смолянка (—кою) до Сацевой рудки, ажъ до грунту Колчевского и мимо Бѣду Якова, суходоломъ до Березовой рѣчки; отъ Рибуя (Рыбца) о границу Зейволожемъ городищемъ, отъ Рибця въ рѣку Устръ (Остеръ), мимо Печилѣсы, съ Печилѣсы въ Химовку рѣчку; тая Химовка идетъ ажъ по татарскую могилу, просто мимо Ржавецъ о границу съ Дорогинскимъ грунтомъ, черезъ рѣчку Кропивную, мимо Ржавецъ и мимо Обсировку рѣчку до тихъ же двохъ Дѣвицъ, отколь граница зачала:“ [123]) Эта площадь заключаетъ въ себѣ дачи теперешнихъ селъ: Володьковкой Дѣвицы, Крапивной, Синяковъ, Мыльниковъ, Березанки, Липовъ-Рога, Переясловки, Хорошаго Озера, Печей, Когарлыковъ, Крутъ, Кунашевки, Пашковки, Куриловки, Талалаевки.... Повидимому, ни одного изъ этихъ селъ въ 1624 г. еще не существовало и Нѣжинъ возникалъ среди степи, перерѣзанной болотистою рѣчкою Остромъ... [124]).

Защищенный трудно проѣздимыми болотами, Нѣжинъ уже съ полов. XVII в. становится замѣтнымъ торговымъ пунктомъ, особенно когда этотъ городъ избрали наѣзжіе греки-торгоцы сначала—центромъ своей торго-

[122]) Т. ж., 142.

[123]) т. ж., 142—143.

[124]) Въ Журн. М-ва Вн. Дѣлъ 1846 г. (ч. VIII, стр. 262—298) напечатана статья „Городъ Нѣжинъ“, („сообщенная мѣстнымъ губернскимъ начальствомъ“), авторъ которой упомянувъ о земляхъ, отведенныхъ городу по акту 1624 г., добавляетъ: „сверхъ того, въ 1640 г., отведена была городу деревня Хорошее-Озеро, за которую въ 1645 г., даны были ему въ замѣнъ (?) по распоряженію воеводы Николая Потоцкаго кромѣ ежегоднаго платежа 300 злотыхъ въ городскую казну, деревни Синяки и Бѣлошубки.“ (стр. 269). Откуда взято это какъ видно спутанное извѣстіе—не знаемъ. Деревни Бѣлошубки нигдѣ ни около Нѣжина, ни вообще въ Малороссіи—нѣтъ.

вой дѣятельности, а потомъ и мѣстомъ для своего поселенія въ Малороссіи. На значеніе Нѣжина указываетъ и та грамота, которая дана была ему въ мартѣ 1660 г., царемъ Алексѣемъ Михайловичемъ, съ подтвержденіемъ прежнихъ правъ по самоуправленію. По этой грамотѣ царь—„города Нѣжина войта Александра Цурковскаго и мѣщанъ пожаловалъ по ихъ правамъ и по привиліямъ, велѣлъ выбирать имъ войта и бурмистровъ и райцъ и лавниковъ межъ себе.... людемъ всѣмъ посполито, совсего земского совѣту, добрыхъ и знающихъ людей, которые бъ судъ судили бояся Бога, въ правду.... Также кому будетъ въ какое дѣло до войта и до бурмистровъ.... и имъ на судью (на судѣ?) судъ давати безволокитно жъ въ правду, по ихъ майдебурскому жъ праву, и позыванья имъ ни до кого чинити не велѣли; по толко кто будетъ учнетъ бити челомъ на ихъ и на приговоръ намъ, великому государю.... и тогда ихъ нашими царскаго величества зазывными грамотами позывати до... града Москвы и по нашему... указу такихъ дѣлъ выслушаютъ наши... бояре и думные люди и расправу учинятъ...“ [125]) Вмѣстѣ съ этою грамотою, дана была царемъ Нѣжину кажется, и другая—на имѣнія. Объ этой грамотѣ говоритъ универсалъ Юрія Хмельницкаго—„до вѣдомости доносимъ, ижъ прихиляючися мы до воли и наданя грамотъ отъ его царск. величества мѣсту Нѣжину, на аренду и села... такъ же стосуючися до интерцизіи небожчика п. родича нашего томужъ мѣсту на млини, села, скапєчизну (налогъ за право продажи крѣпкихъ напитковъ) сичене медовъ, обѣстокъ и иншихъ до пожитку належачихъ приходовъ, не порушаючи ни въ чемъ такъ его царск. величества виразное воли, яко и давнихъ отъ королей польскихъ мѣсту Нѣжину наданихъ правъ, ствержаемъ симъ универсаломъ нашимъ, приказуючи... аби жаденъ зъ старшины и черни въ выбираню на виплачене довговъ звиклихъ по даткахъ паномъ мѣщаномъ Нѣжинскимъ и въ заживанно до повинностей селъ: Плоское, Синяковъ, Хорошого Озера, Крути, Печовъ и Кагарликовъ, найменшою не былъ перешкодою....“

Послѣ этого универсала, Нѣжину даны были Брюховецкимъ два универсала, одинъ въ 1663 г., а другой въ 1666 г. По первому изъ нихъ, Брюховецкій видя, что городъ разоряется какъ отъ разныхъ наѣздовъ, такъ и „стяганемъ войскъ“, взялъ Нѣжинъ подъ свою „оборону“ и распорядился, что „еслибы трафилось п. полковникові Нѣжинскому.... полкъ въ якой колвекъ потребѣ стягать, жеби подъ мѣстомъ нѣгде не стягалъ, (но) ажъ подъ мѣстечкомъ Дѣвицею, тамъ же ся купили, а тутъ поблизу Нѣжина самого, около, не стягали, сурово приказавши, такъ тежъ и то

[125]) Акты Ю. З. Россіи, V, 9 и 13. Установленное по этой грамотѣ право апелляціи на рѣшенія магистратскаго суда—боярскому суду, въ Москвѣ, осталось мертвымъ правомъ...

варуамъ, ежели ся трафитъ якимъ полкомъ войска... запорозкого на услугу противко непріятеля до войска, яко и зъ войска поворочати, теди абы жаденъ на Нѣжинъ самое мѣсто пейшолъ, (но) иншими шляхами, по за Нѣжиномъ. Ато для того, же не меншая имъ кривда бѣднимъ людемъ дѣеть въ паханю хлѣба и въ розныхъ роботахъ; такъ-же, жеби не важинись въ полихъ людемъ займовати воловъ, брати залѣзъ плуговыхъ....“ Другимъ универсаломъ Брюховецкій подтвердилъ Нѣжинскому магистрату право на „аренду“, т. е. на право магистрата отдавать на откупъ въ пользу города, продажи водки, табаку и дегтю,—„ускаржалися предъ нами п. войтъ зъ бурмистрами.... же мимо першіе наши зъ канцеляріи войсковой выданніе на аренду горѣлчаную и на иншіе провента до тоежъ аренди належачіе, универсали, перешкода немешая одъ козаковъ тамошнихъ дѣется въ арендѣ горѣлчаной, которіе то козаки свыше звичайныхъ двохъ, на килка (на нѣсколько) казановъ горѣлку робятъ и квартою шинкуютъ. Зачимъ видячи мы мѣсто Нѣжинское на такъ великомъ гостинцѣ (дорогѣ) столчое, частими переиздами и паиздами до немешой утрати и росходовъ приходячое, якъ въ першихъ универсалахъ нашихъ постановилисмо и обваровали, жебы козакъ толко на два казаны горѣлку робилъ а (и) гуртомъ, а не квартою продавалъ; мѣщанинъ зась жаденъ (ни одинъ) такъ робитъ, яко и продавать горѣлки не повиненъ....“

Изъ обоихъ приведенныхъ универсаловъ видно, что Брюховецкій заботился о процвѣтаніи Нѣжина, видя въ этомъ городѣ торговый узелъ средней Малороссіи. Но Брюховецкій же былъ и виновникомъ разоренія Нѣжина, случившагося въ 1667 г., вслѣдъ за его измѣною. Двинувшійся на усмиреніе козаковъ, изгонявшихъ русскихъ воеводъ Ромодановскій въ началѣ сентября, подступилъ къ Нѣжину, который отдалъ сначала войску на разграбленіе, а потомъ „мѣсто Нѣжинъ спалилъ, нѣчого не зоставуючи“ [126]) Это разореніе вызвано было тѣмъ, что вслѣдъ за измѣною Брюховецкаго, Нѣжинскіе козаки—„въ верхнемъ земляномъ городѣ, Покровскій земляной пригородокъ розрыли и роскопали, и ровъ хворостомъ и соломою засыпали...“ [127]). А въ этомъ земляномъ городкѣ сидѣлъ воевода, который впрочемъ въ Нѣжинѣ убитъ не былъ, какъ въ другихъ городахъ. Жители уничтоженнаго Нѣжина обратились въ 1669 г., къ царю о помощи при возобновленіи своего города, при чемъ просили между прочимъ, чтобы „и ратные люди, которые въ верхнемъ городѣ востаютъ, въ строеніи города великого помогали; да и волость вся (всѣ крестьяне) что въ полку Нѣжинскомъ есть, чтобъ всѣ собча тотъ городъ строили

[126]) Самовидецъ, 101.

[127]) Акты Ю. З. Россіи, IX, 648.

(и) въ лѣсахъ и въ пущахъ дерева на устроенье дворовъ и всякихъ угодій, гдѣ кто похочетъ рубить, не запрещали...“ [128]) На это царь отвѣтилъ: „Нѣжинскаго войта и бурмистровъ... и все поспольство пожаловали—на строеніе г. Нѣжина всего Нѣжинскаго полку поселянамъ, кромѣ козаковъ, всѣмъ безъ выбору лѣсъ возить...“

Повидимому, городъ отстроился очень скоро, чему конечно немал способствовало развитіе торговли въ Нѣжинѣ, которая богатила и населеніе, и самый городъ. [129]) Извѣстно, что по предложенію Брюховецкаго, въ главныхъ городахъ Малороссіи установлена была „ранда“, т. е. откупъ на продажу водки, табаку и дегтю, при чемъ откупныя деньги шли въ царскую казну. Нѣжинскій откупъ взятъ былъ за 400 р., мѣстнымъ войтомъ и бурмистрами. Эта откупная плата была мала по степени развитія торговли въ Нѣжинѣ и одинъ изъ Нѣжинскихъ стрѣльцовъ, Артюшка Спицынъ, заявилъ въ 1668 г., Кіевскому воеводѣ Шереметеву, что онъ предлагаетъ за Нѣжинскую „ранду“—500 р. На слѣдующихъ торгахъ наддача Спицына повела къ тому, что „ранда“ осталась за магистратскими урядниками уже за 650 р. [130]) Такая надбавка на откупную плату показываетъ, что Нѣжинъ былъ бойкимъ торговымъ пунктомъ.—Гетманы повидимому, понимали это значеніе Нѣжина и заботливо охраняли его права и привилегіи. Заботился о процвѣтаніи „стародревняго“ Нѣжина и Мазепа, какъ указываетъ его универсалъ 11 января 1698 г., въ которомъ подробно были изложены права и льготы Нѣжинскихъ горожанъ. „Зная, что мѣсто Нѣжинское, читаемъ въ универсалѣ, „отъ среди иныхъ малороссійскихъ мѣстъ есть знатное и изъ начала своего добрыми и прибылными правами къ щасливому житію людскому, листовно утверждено“ гетманъ позволяетъ магистрату „селами издавна въ радушномъ завѣдованіи бывшими, владѣть, а именно: Хорошимъ Озеромъ, Кагарлыками, Сипяками, Печми, Крутами и Купашевкою и мелницами на р. Острѣ, на греблѣ мѣской Нѣжинской и на греблѣ Овдѣевской, и приходами и прибилями: вѣсовымъ, поведернымъ, скатнымъ, поводовымъ, помѣрнымъ, дегтянымъ и воскобойнымъ; а имати съ того вѣсового, съ пуда—по 4 денги; съ ведра по 2 деньги; скатное, съ куфы вина—по золотому; зъ бочки вина—по

---

[128]) Тамъ же, VIII, 43.

[129]) Самый городъ возобновленъ былъ гораздо скорѣе, чѣмъ разоренная козаками его крѣпость, о которой въ 1679 г., доносилось въ Москву: „въ Нѣжинѣ, верхній земляной городъ крѣпостьми худъ во многихъ мѣстахъ: городовая стѣна осыпалась и башни и караульныя избы ветхи и опали; а за малолюдствомъ въ томъ городѣ вел. государя ратныхъ людей, городовой стѣны и башенъ и карауленъ построить некѣмъ....“ Книги Разрядныя, II, 1174.

[130]) Акты Ю. З. Россіи, VII, 2—3.

древнему; отъ вари пива, съ козака—по 4 денги, а съ мужика—по золотому; съ продажи лошадей и быковъ, и яловицъ—по 3 денги; съ осмачки хлѣба—ляцкая (?); отъ закладу воску—по 2 алтина; а продажа дегтю полная по всему мѣсту и подваркамъ—одна ратушная имѣетъ быти, а окромѣ той никто дегтю продажного держати не имѣетъ; и чтобъ купци и торговіе люди товаровъ своихъ въ нѣсь продающихся, нигдѣ въ домахъ особыхъ кантарами и безмѣнами не вѣсили, а вѣсили бъ на вѣсу ратушномъ съ платежемъ повинности; и медовъ прѣсныхъ и питейныхъ никакихъ приватнымъ ведромъ не мѣряли, кромѣ ведра ратушнего, отъ которого належащую на ратушъ дачу всякъ невозбранно давати повиненъ; и воскобойни кромѣ одной ратушной, никто бы держати не дерзалъ. Купци чюжоземскіе греческіе и иніе, которіе домами своими въ Нѣжинѣ живутъ и подварками или какими ни есть грунтами владѣютъ, въ тягостяхъ и повинностяхъ общемѣщанскихъ повинни быть помочни. Людей посполитыхъ въ селѣхъ ратушнихъ живушихъ, никто бъ на приватную свою работу не принуждалъ и никакихъ не домогался на нихъ дачъ, въ роспись козацкую не вписывалъ и подъ оборону свою отъ ратуша не отривалъ; а равнимъ образомъ и мѣскіе жители къ повинности мѣской належащихъ, духовніе и мирскіе особи подъ свою оборону не принимали. Цехи всѣхъ ремеслъ по древнему обикновенію, въ ратушномъ послушаніи и обществѣ мѣскомъ непремѣнно обрѣтатися повинни, принимая себѣ отъ магистрата къ сохраненію цехового порядку наставленіе; да и торговое отъ продажнихъ лѣсныхъ привозныхъ вещей по давнему обыкновенію, на ратунъ брать позволяемъ, толко бъ то не дѣлалося съ отягощеніемъ убогихъ людей; которіе то вышереченніе доходи не на приватный какой одной или другой особи пожитокъ, но на ратушу, въ помоществованіе всѣхъ жителей тамошнихъ и на украшеніе мѣста, порядкомъ обиклимъ обращатися повинни..." Приведенный универсалъ Мазепы повидимому, въ первый разъ урегулировалъ городскіе доходы. Этимъ универсаломъ Нѣжинцы настолько были удовлетворены, что для его крѣпости, выпросили царскую грамоту, которая и дана была Нѣжину въ мартѣ того же 1698 г., съ полнымъ прописаніемъ Мазепинаго универсала.[131]) Отъ Скоропадскаго Нѣжинъ получилъ льготу—не платить „покуховнаго" сбора при торговлѣ „мѣскою" водкою въ магистратскихъ селахъ[132]); въ универсалѣ 1713 г., читаемъ: „войтъ зъ магистратовыми г. Нѣжина прекладали намъ чрезъ супплику,

---

[131]) Изъ этой грамоты и взятъ нами приведенный универсалъ.

[132]) Покуховный сборъ платился въ „войсковой скарбъ", отъ каждой бочки („куфы") проданной водки. „Мѣскою" водкою называется повидимому, здѣсь та водка, которая покупалась на городскіе деньги для продажи въ „мѣскихъ", т. е. принадлежавшихъ городу шинкахъ. Барыши отъ продажи поступали въ городской доходъ.

что отъ безпрестанныхъ переѣздовъ людей великороссійскихъ неменшіе дѣются въ ратушу ихъ тамошномъ росходы, на которіе не отколь не мѣючи жадного подложеня, просили такого нашего респекту, жебы въ селахъ до ратуши належныхъ, мѣскую на вышинкъ давати горѣлку безъ плаченя покуховной повинности, также и козаки мешкаючіе въ тихъ селахъ, еслп хто будетъ свою шинковати горѣлку, покуховній належитій платежъ въ подпоможене помянутихъ росходовъ до ратуша Нѣжинского отдавалъ (бы);... теди мы, гетманъ,... позволяемъ имъ въ селахъ до ратуша прилеглихъ, давати мѣскую горѣлку безъ плаченя покуховного, такъ приказуемъ, жебы и козаки тамошніе шинкуючи свою горѣлку, покуховную повинность на росходи ратуша Нѣжинского имъ, войтови съ магистратовими, отдавали...“ Поставленный гетманомъ Апостолъ въ январѣ 1729 г., подтвердилъ Нѣжину прежнія привиллегіи, „зная подлинно, что мѣсто Нѣжинское отъ среди иныхъ малороссійскихъ мѣстъ есть знатное.“ [140]) Но этотъ универсалъ Апостола не избавилъ Нѣжинъ отъ налоговъ, которые стали собираться съ города Вельяминовымъ: когда учрежденная въ 1722 г. малороссійская коллегія начала сбирать въ казну разнаго рода сборы, то послѣдніе сталъ платить и Нѣжинъ. При Апостолѣ эти сборы обращены были въ войсковой скарбъ; при переводѣ ихъ на деньги (многіе сборы взимались натурою), Нѣжинъ сталъ платить 521 р. Избавленъ былъ Нѣжинъ отъ этого налога въ 1742 г., когда грамотою 11 декабря, повелѣно было: „съ Нѣжинскаго магистрата какъ денежныхъ, такъ и хлѣбныхъ доходовъ, которіе прежде собирались въ бывшую малороссійскую коллегію, а потомъ въ скарбъ войсковой, а именно: съ хлѣба—помѣрного, съ коморъ—шинкового городового ратушного платежа, воскобойного, дегтевого, вѣдеркового, скатного отъ горѣлокъ, съ коморъ ратушныхъ шинковихъ—покуховной раты, изъ ратушныхъ селъ—годового платежа и за живность,—отъ того времени впредь въ скарбъ войсковій не брать, а быть тѣмъ и протчіимъ ихъ ратушнымъ доходамъ для градскихъ нуждъ къ Нѣжинской ратушѣ по прежнему...“ До грамоты 1742 г., Нѣжинскій магистратъ получалъ лишь незначительный денежный сборъ отъ привезенныхъ въ городъ бочекъ вина, какъ видно изъ сенатскаго указа 1736 г., которымъ сдѣлано распоряженіе—„съ привозныхъ въ Нѣжинъ бутъ винъ, скатного къ тому что собиралось въ ратушъ по едному рублю, по другому рублю, которіи гетманы собою приказали было собирать на свою особу, отдать въ ратушъ, на ратушные росходы...“ Лишенный въ продолженіе двадцати лѣтъ (1722—1742 г.) доходовъ, Нѣжинъ въ своемъ общественномъ хозяй-

[140]) Судьенка, Матеріалы для Отечеств. Ист., т. I, отд. 2, стр. 51.

ствѣ терпѣлъ нужду и принужденъ былъ дѣлать долги. Въ 1755 г. Нѣжинскій магистратъ писалъ въ генеральную канцелярію, что возвращенные грамотою 1742 г. доходы необходимы городу—для постройки разныхъ магистратскихъ строеній послѣ бывшихъ пожарныхъ разореній, также для устроенія мостовъ въ городѣ по главному тракту и чрезъ рѣку Остеръ и—гатей по за городомъ, на жалованія писару магистратовому и лѣкару городовому, канцеляристомъ и служителямъ, на покупку бумаги пищей и сургуча, воску, свѣчъ, дровъ и—на прочіе градскіе росходы и на украшеніе мѣста, да и на долги магистратовіе, коихъ будетъ болѣе трохъ тысячъ рублей, что магистратъ въ прошлихъ годѣхъ за недостаткомъ доходовъ, на градскіе нужды позанималъ въ разныхъ людей..."

О Нѣжинскихъ ярмаркахъ и базарахъ. Магистратъ въ 1756 г. доносилъ въ генеральную канцелярію: „полученнимъ зъ генер. войск. канцеляріи ордеромъ предложено—о торгахъ и ярмонкахъ, въ какіе времена оніе имѣть положено и по какимъ привиллегіимъ или указамъ, сочинить вѣдомости.... И по оному ордеру.... репортуемъ, что въ г. Нѣжинѣ бываютъ торги въ едну недѣлю два, единъ въ понедѣлокъ, а другій въ пятокъ; а ярмарки бываютъ въ годъ три: 1, обо всеедной недѣлѣ, 2, о празднику св. Троицы, а 3, о празднику Покрова пресв. Богородицы. И тѣ торги и ярмарки изъ давныхъ временъ, болѣе отъ 120 лѣтъ, какъ по заселенію города Нѣжина за полской державы, записки въ книгахъ урядовихъ магистратовихъ полскимъ діалектомъ писаннихъ, торговихъ и ярмарковихъ справъ, явствуютъ, всегда тако бывали и нынѣ состоятъ, а кимъ оніе и почему учреждены—о томъ въ магистратѣ, по архивѣ магистратовой, видать не имѣется..." [141])

Нѣжинскіе греки. Торговымъ своимъ значеніемъ Нѣжинъ былъ обязанъ главнымъ образомъ поселившимся въ немъ грекамъ. Греки стали привозить въ лѣвобережную Малороссію разные „турскіе" товары уже съ перв. полов. XVII в. Богданъ Хмѣльницкій, желая еще болѣе пріохотить ихъ къ привозу товаровъ, первый далъ грекамъ льготы. Въ универсалѣ отъ 9 мая 1657 г., говорится о грекахъ какъ о купцахъ и прежде уже пріѣзжавшихъ въ Малороссію, а затѣмъ гетманъ пишетъ: „пріохочуючи грековъ купцовъ, абы въ сторону нашу зъ розными товарами пріѣзжаючи, выгодою людемъ были, мѣти хочемъ и сурово розказуемъ, ажебы жаденъ въ мѣстахъ и мѣстечкахъ украинныхъ гаплю отправуючихъ... до права полковницкого, козацкого и мѣского потягать (грековъ) не важился..." [142]) Другимъ универсаломъ того же года, Хмельницкій позво-

[141]) Изъ рукопис. нашей б—ки.

[142]) Акты Греческ. Нѣжинск. братства, изд. А. А. Федотова-Чеховскаго. Кіевъ 1884 г. Стр. 43.

лилъ двумъ грекамъ Павлу и Степану Юрьевичамъ „безмытне“ торговать на Украинѣ. Выговскій и Юрій Хмельницкій универсалами 1658 и 1659 г.г., также освобождали грековъ отъ торговой пошлины; а Юрій Хмельницкій кромѣ того, добавлялъ, чтобы греки „ни до якого права не належали“, т. е. чтобы греки въ спорахъ между собою не судились мѣстнымъ судомъ. Это право греки имѣли уже и при Б. Хмельницкомъ, какъ говоритъ универсалъ Брюховецкаго 1665 г., гдѣ это право выражено такъ: „приказуемъ, абы жаденъ полковникъ, сотникъ, атаманъ, войтъ, бурмистръ— нѣгде грека зъ грекомъ заводъ (споръ) о купецкой рѣчи мѣючихъ, декретомъ судить не важился; але абы яко звичай имъ есть въ чужихъ краехъ заховалый (сохраняемый), сами между собою справы купецкіе, о которіе грекъ зъ грекомъ заведется, разсуждами и декретовали...“ Но при Брюховецкомъ же греки должны были уже платить торговую пошлину, впрочемъ одному лишь „войсковому экзактору“, но не другимъ властямъ.— Въ этомъ смыслѣ даны были грекамъ универсалы и послѣдующими гетманами, Самойловичемъ и Мазепою. Въ универсалѣ Самойловича запрещается вмѣшиваться въ споры грековъ—Нѣжинскому магистрату, откуда и видно, что всѣ эти гетманскіе универсалы разумѣютъ грековъ, поселившихся въ Нѣжинѣ. Изъ универсала Мазепы 1687 г., видимъ въ Нѣжинѣ „греческое церковное братство“, образовавшееся конечно, при тамошней церкви, по образцу мѣстныхъ церковныхъ братствъ. Первая греческая церковь въ Нѣжинѣ построена кажется, при Самойловичѣ, но уже при Мазепѣ греки обѣщаютъ замѣнить эту церковь—каменною. Такую церковь во имя архимандрита Михаила, греки дѣйствительно и построили, при чемъ получили отъ Кіевскаго митрополита Варлаама Ясинскаго „универсалъ на строеніе порядку церковного въ храмѣ св. архимандрита Михаила и на заложеніе крестоноснаго братства“. Болѣе важную льготу за Нѣжинскими греками утвердилъ Мазепа универсаломъ 1701 г., освободивъ ихъ отъ квартирной и подводной повинностей. Въ универсалѣ писалось: „супплѣковали до насъ купци греческіе, домами своими въ Нѣжинѣ мешкаючіе, ускаржаючися о долегливости свои, которіе отъ полкового и мѣского (городскаго) уряду поносятъ браньемъ у нихъ коней въ подводы и насиланьемъ въ домы ихъ наѣздовъ. А докладали тоже, же они подъ особливою оборономъ прешлыхъ полковниковъ Нѣжинскихъ... будучи, одъ обоихъ тихъ и иныхъ тяглыхъ повинностей свободны. Мы теды помененныхъ греческихъ купцовъ приплывши прошеніе, выдаемъ имъ сей нашъ оборонный универсалъ, чрезъ который такъ одъ давания подводъ и насиланья въ дома ихъ наѣздовъ, яко тежъ и отъ вшелякихъ подачокъ, чинимо волними. Прето, абысте вм. полковая Нѣжинская старшина... у помененныхъ купцовъ греческихъ коней въ подводы брати и пріѣзжимъ людемъ въ домахъ ихъ господы (кварти-

ры) показовати и жадныхъ мѣскихъ подачокъ брати не велѣли, але отъ всего того мѣли свободными и отлеглими, повагою сего оборонного унѣверсалу приказуемъ. А они яко прошлого року наймилшому племенникове нашому п. Іоану Обѣдовскому, зешлому (умершому) полковникове, певную грошевую отдавали належитость, такъ и на сей рокъ тую жъ (повинность) въ домъ небощиковскій уистити (взнести, восполнить) будутъ повинны..." Этотъ универсалъ, вызванный какъ будто одними родственными отношеніями Мазепы къ семьѣ умершаго Обидовскаго, тѣмъ не менѣе положилъ прочное начало тѣмъ льготамъ Нѣжинскихъ грековъ, которыми они затѣмъ пользовались до новѣйшихъ временъ. Такимъ образомъ мало по малу, къ началу XVIII в. Нѣжинскіе греки добились полной независимости отъ ближайшей мѣстной власти, какъ свѣтской, такъ и духовной. За эту независимость обязались они платить „грошевую належитость", но размѣры послѣдней повидимому, такъ и не были опредѣлены. Полную независимость отъ полковой власти подтвердили грекамъ и гетманы XVIII в., Скоропадскій въ универсалѣ 1709 г., а Апостолъ 1728 г., при чемъ въ подтвержденіе перваго универсала была выдана Нѣжинскимъ грекамъ и царская грамота въ 1710 г. Тѣ же льготы подтверждены были Нѣжинскимъ грекамъ сначала грамотою императрицы Елисаветы 1741 г., а затѣмъ универсалами правителей Малороссіи 1746 г. и гетмана Разумовскаго 1751 г. [143]) Льготы свои Нѣжинскіе греки сохранили и при введеніи Екатерининскаго городоваго положенія, такъ какъ грамотою 1785 г. они были „оставлены при всѣхъ выгодахъ и преимуществахъ имъ пожалованныхъ" [144]), при чемъ только судъ братства переименованъ былъ въ Нѣжинскій греческій магистратъ, который вмѣстѣ съ тѣмъ былъ подчиненъ въ апелляціонномъ порядкѣ, Черниговскому губернскому магистрату. Нѣжинское греческое общество стало распадаться къ концу XVIII в., когда на югѣ образовались новые торговые центры (Таранторъ, Феодосія, Одесса), куда и поспѣшили переселиться наиболѣе богатые греку, уже не удовлетворявшіеся размѣрами торговли въ малороссійскихъ городахъ [145]).

Поселившись въ Малороссіи, греки не составляли замкнутой группы чужеземцевъ; при возможности, они входили въ составъ мѣстнаго общества и нерѣдко полнялись даже и въ средѣ козачьей старшины. Такъ богатый грекъ Иванъ Томара, торговавшій въ Переяславѣ, успѣлъ помѣстить двухъ своихъ сыновей въ „дворяне" къ гетману Самойловичу, от-

---

[143]) Тамъ же, стр. 44 – 79.

[144]) Полн. Собр. Зак., № 16250.

[145]) См. подробности въ брошюрѣ Сторожевскаго—Нѣжинскіе Греки. Кіевъ. 1863. 16°. 32 стр.

куда они затѣмъ прошли въ козацкую старшину: старшій Степанъ, женившись на дочери Черниговскаго полковника Якова Лизогуба, поставленъ былъ при Мазепѣ, сначала Домонтовскимъ сотникомъ, а потомъ и Переяславскимъ полковникомъ. Братъ Степана, Василій Томара былъ поставленъ при Мазепѣ же, Выбельскимъ сотникомъ, и при Скоропадскомъ—Черниговскимъ полковымъ судьею.[146]) Другой грекъ Янъ Христофоровичъ, женившись на дочери Прилуцкаго полковника Якова Воронченка, тоже попалъ въ козачью старшину и въ 1699 г. былъ Прилуцкимъ полковымъ судьею. Тогда же и Мринскимъ сотникомъ былъ грекъ Урсалъ. При Скоропадскомъ Нѣжинскій полковой есаулъ Мойсей Левицкій былъ сынъ тоже грека. Стерій Тернавіотъ и сынъ его Петръ около полустолѣтія были Нѣжинскими войтами. Къ к. XVIII в. Нѣжинскіе греки пошли и далѣе козацкой старшины. Николай Мотонисъ служилъ гдѣ то въ Петербургѣ и имѣлъ чинъ коллежскаго совѣтника, а Комбурлей при Екатеринѣ II—былъ Волынскимъ губернаторомъ...

Нѣжинскіе войты. Щасный Вышль, 1625. Александръ Петровичъ Цурковскій, 1660—672. Иванъ Еремѣевичъ Конисскій, 1688—691. Стерій Тернавіотъ, 1714—718. Бунч. товар. **Петръ Стеріевичъ Тернавіотъ. 1727—1750.** Приводя этотъ коротенькій списокъ извѣстныхъ намъ войтовъ г. Нѣжина, мы и о нихъ имѣемъ лишь самыя скудныя свѣдѣнія.

Вышль извѣстенъ изъ королевской грамоты 1625 г. (см. стр. 51). Извѣстно, что Вышлю принадлежали пять засеймскихъ селъ (Обтовъ, Реутинцы, Лучники, Погорѣловка и Клишки), которыя потомъ по царской грамотѣ 1656 г., отданы были Петру Забѣлѣ (см. Борзенскіе сотники). Вышль же повидимому владѣлъ и Борзною.[147])

Цурковскій былъ пожалованъ, какъ говоритъ царская грамота 1660 г., маетностями еще за польскихъ королей, на каковыя будто бы затѣмъ получилъ подтвержденіе и отъ Богдана Хмельницкаго. Но это свѣдѣніе основано повидимому, на показаніи самаго Цурковскаго. Вѣрнѣе, что свои маетности (Кукшинъ, Колесники и Мыльники) Цурковскій пріобрѣлъ женитьбою на вдовѣ какого то Петровскаго, которому принадлежали эти села (см. ниже: села 2-й полк. сотни). Цурковскій оставилъ только одну дочь, бывшую замужемъ за Борзенскимъ сотникомъ Тарасомъ Петр-чемъ Забѣлою, къ которому перешли и имѣнія Цурковскаго.

---

[146]) Кіевск. Стар. 1885 г., май, статья о Томарахъ.

[147]) Шафонскій, Опис. Черниг. Намѣстн., стр. 418... „г. Борзна въ 1635 г. былъ воеводства Черниговскаго мѣстечко, въ частномъ владѣніи каштеляна Цехановскаго Франциска Вышла находившееся...“ Кажется, въ этомъ мѣстѣ текстъ руковиси Шафонскаго при печатаніи испорченъ...

Конисскій былъ второй сынъ Нѣжинскаго бурмистра Еремѣя Касьяновича Конисскаго († 1682 г.), который въ нѣкоторыхъ актахъ называется по имени отца, Касяненкомъ. Старшимъ сыномъ Еремѣя былъ Леонтій Конисскій, котораго сынъ Григорій въ 1727 г., былъ писаремъ Нѣжинскаго магистрата. Войтъ Иванъ Конисскій былъ вторымъ сыномъ Еремѣя и самъ имѣлъ сына Осипа, бывшаго въ 1727 г. Нѣжинскимъ бурмистромъ [148]).

Тернавіоты были Нѣжинскіе греки, разбогатѣвшіе откупами. Сначала отецъ—Стерій, а потомъ и сынъ его держали много лѣтъ, вмѣстѣ съ другими, такъ называемый „индуктный“ сборъ. Въ 1733 г. противъ Петра Тернавіота возбуждено было обвиненіе за какія то злоупотребленія по этимъ откупамъ, но дѣло кончилось ничѣмъ. Въ 1741 г. Петръ Тернавіотъ выпросилъ себѣ одному на откупъ индуктный сборъ, на восемь лѣтъ, по 27000 р. въ годъ, „не въ примѣръ другимъ.“ [149]) Сынъ Петра, Иванъ Тернавіотъ былъ въ 1767 г. предводителемъ дворянства повѣтовъ Нѣжинскаго и Батуринскаго, имѣя чинъ полковника (см. выше, стр. 38).

---

[148]) Эти свѣдѣнія взяты нами изъ показаній Григорія Леонтьевича и Осипа Ивановича Конисскихъ, записанныхъ въ одномъ спорномъ съ Нѣжинск. мужск. монастыремъ дѣлѣ. Сыномъ одного изъ этихъ Конисскихъ долженъ быть и извѣстный Георгій Конисскій, такъ какъ другихъ Конисскихъ въ Нѣжинѣ въ 1717 г., когда родился Георгій, повидимому не было.

[149]) Арх. Сената Баранова, II, №№ 4075, 4578, 4647, 5009, 5449, 7497 и III, № 8968. Стерій Тернавіотъ кажется, обыденно назывался Степаномъ, такъ какъ онъ видится въ числѣ ктиторовъ Нѣжинск. Благовѣщенск. монастыря, назначенныхъ Стефаномъ Яворскимъ въ 1718 г. (См. ниже—описс. монастыря).

Стр. 51. Для исторіи Нѣжина въ перв. пол. XVII в. можетъ служить слѣдующее показаніе, данное мѣстнымъ сторожиломъ Крупкою въ 1729 г., при разслѣдованіи спора Нѣжинскихъ горожанъ съ ихъ полковникомъ за земельный участокъ, полъ названіемъ *Моцарщина*. Слыхалъ онъ Крупка отъ своего отца, что давно еще эта Моцарщина была полемъ разныхъ владѣльцевъ. Нѣкто Моцарскій приходилъ «добувати Нѣжина», пот. что прежде онъ жилъ въ Нѣжинѣ и «бувъ державцею Нѣжинскимъ»; не добывъ Нѣжина, онъ сталъ на томъ полѣ съ войскомъ; тамъ покопали печи, ямы, такъ что пахать этого поля нельзя уже было... И когда Моцарскій ушелъ, то поле то стало выгономъ и прозвано оно *Моцарщиною*. Тогда Нѣжинскимъ войтомъ былъ Леонтій (Александръ?) Цурковскій. (*Изъ бумагъ Н. А. Маркевича, историка*).

Стр. 58. О магдебургскомъ правѣ въ Нѣжинѣ см. въ статьѣ Д. И. Багалѣя — «Магдебургское право въ лѣвобережной Малороссіи.» Журн. Мин. Нар. Пр., 1892 г., № 3.

Стр. 61. Въ списокъ войтовъ слѣдуетъ прибавить: Андрея Кужчича, 1685 г., и Андрея Филипповича Васютинскаго, 1696 г.

Стр. 62. По справкѣ съ «дѣломъ» о дворянствѣ Конисскихъ, *Георгій Конисскій* былъ сынъ Нѣжинскаго бурмистра Осипа Конисскаго, какъ видно изъ слѣд. родословника Конисскихъ, составленнаго по документамъ находящимся въ арх. Черниг. двор. собранія.

1 *Еремый Касьяновичъ Конисскій*, бурмистръ Нѣжинскій, 1682 г. Въ грамотѣ Яна-Казиміра 1659 г. названъ-шляхетнымъ Гіеронимомъ Касяновичемъ Конисскимъ, обывателемъ м. Нѣжина.

2. *Леонтій*, Нѣжинскій райца, 1696. 1
3. *Иванъ 1-й*, Нѣжинскій войтъ, 1688—691 1
4. *Иванъ 2-й*, священникъ с. Комаровки 1
5. *Григорій*, писарь Нѣжинскаго магистр., 1717—732 . . . 2
6. *Осипъ*, Нѣжинскій бурмистръ, 1727 3
7. *Федоръ*, священникъ с. Комаровки 4
8. *Федоръ*, хоружій Нѣжинск. полк. 5
9. *Матвѣй*, сотникъ Ивангородскій 5
10. *Павелъ*, коммисаръ земскій Иванницкій, 1773, а въ 1779 г. произведенъ бунч. товар. 6
11. **Георгій, архіепископъ Могилевскій.** (Павелъ Осиповичъ (№ 10) называетъ его своимъ роднымъ братомъ). . . 6
12. *Осипъ*, полков. писарь 3-го компанейск. Чесноковаго полка, а съ 1756 г.—обозный того же полка 7
13, 14 и 15. *Иванъ*, кол. регистр., *Федоръ*, прапорщ., и *Романъ*, канц. 8
16. *Григорій*, канцеляристъ. 9
17 и 18. *Иванъ*, прапорщ., и *Филиппъ*, войск. товар. . . . 10

Къ свѣдѣнію объ отцѣ Георгія Конисскаго можно добавить, что въ 1727 г., какъ выше видно, онъ былъ Нѣжинскимъ бурмистромъ, а въ 1715 г.— «*знатнымъ товарищемъ полковымъ*,» т. е. принадлежалъ къ козачьему сословію, которое не помѣшало ему позже занять одинъ изъ тѣхъ урядовъ городскаго управленія, которые пополнялись знатнымъ мѣщанствомъ т. е. поспольствомъ. О принадлежности Осипа Конисскаго въ молодости къ «товариству» говоритъ слѣд. любопытный документъ Нѣжинскаго полковника, выданный Ос. К-му, при посылкѣ его «*выѣзжимъ*» на одну изъ Борзенскихъ ярмарокъ. *Выѣзжими* назывались чиновники, которыхъ полковники посылали на ярмарки для сбора ярмарочныхъ съ торгующихъ сборовъ. Порученія эти были очень выгодны и поэтому ими очень дорожили. Въ универсалѣ полковника Жураковскаго читаемъ: «Пану Михайлѣ Забѣлѣ, сотниковѣ Борзенскому, атаманови и войтови тамошнему, и кому бы о семъ вѣдати належало, уничивши доброго отъ Господа Бога здоровья, симъ нашимъ означмуемъ унѣверсаломъ, иж посылаемъ отъ боку нашего пана Іосифа Конѣского, значн. товар. полкового, на тамошній приходячій середопостній ярморокъ внѣжжимъ, которому желаемъ, абы такъ господа отведена была честная, яко козаковъ на посылки опредѣлено, самому звичайную честь, въ чемъ установа прежняя указоватиметъ, воздали, и повторе о тое жадаемъ и приказуемъ. Нѣжинъ. Марта 14, 1715 року. Зв. меч. полк. Нѣжинскій.» (Лукьянъ Журак—ій).

Стр. 62. По универс. Разумовскаго 1760 г., Петръ Тернавіотъ, за долгую службу, «опредѣленъ при томъ его войтовомъ званіи и правленіи урядомъ магистрата Нѣжинского, бунчуков. товарищемъ.»

УКРАЇНСЬКА АКАДЕМІЯ НАУК, ІСТОРИЧНА СЕКЦІЯ
ACADÉMIE DES SCIENCES d'UKRAINE, SECTION HISTORIQUE

Sommaire voir p. IX

ЧЕРНИГІВ
І ПІВНІЧНЕ ЛІВОБЕРЕЖЖЯ

ОГЛЯДИ, РОЗВІДКИ, МАТЕРІЯЛИ

ПІД РЕДАКЦІЄЮ ГОЛОВИ СЕКЦІЇ
АКАДЕМІКА
МИХАЙЛА ГРУШЕВСЬКОГО

ДЕРЖАВНЕ ВИДАВНИЦТВО УКРАЇНИ

№ 91. Петровський М. Надання Ніжину Магдебурзького права у 1625 р. *Чернігів і Північне Лівобережжя.* К., 1928. С. 301–314.

Микола Петровський.

НАДАННЯ НІЖИНУ МАГДЕБУРЗЬКОГО ПРАВА У 1625 РОЦІ.

Березня 26-го, 1925 року минуло 300 років (26/III—1625 р.—26/III—1925 р.) з того часу, як Ніжин одержав грамоту на магдебурзьке право від короля Польсько-Литовської держави Сигизмунда III. Північна частина Лівобережної України незадовго до цього часу була прилучена до Польсько-Литовської держави від Московщини за Деулінською угодою 1618 року. Ця північна частина Лівобережної України в очах польського уряду мала велике стратегічне значіння, й тому польський уряд і вживав заходів, щоб більш міцно закріпити за собою цей край, доти закордонний відносно до Московщини, з котрою в ближчі часи передбачалася війна. Одним з найкращих засобів закріплення за собою цих країв вважалася колонізація їх людом з инших частин Польської держави, а також притягнення на свій бік симпатій місцевої людности. А що одними словами придбати симпатії люду не можливо, і для успішної колонізації треба було утворити певний об'єкт, який приваблював-би сюди люд, польський уряд і вживає відносно цих країв заходів, які в ті часи здавалися найбільш дійсними і доцільними—давати містам магдебурзьке право, яке в ті часи було вже досить розповсюджене в Польсько-Литовській державі. І ми бачимо, що міста цих країв в ті часи починають одержувати грамоти на магдебурзьке право. Стародубові Магдебурзьке право надане було в 1620 році, Чернігову теж у 1620, Ніжину-ж, як місту «новоселому», у 1625 році [1].

---

[1] У грамоті Сигизмунда III Ніжин зветься «Horodzisze pograniczne nowo-osiadłe». В історії попередніх часів України доби київської назву Ніжин ми не стрічаємо. Дослідувачі, котрі торкались питання, на місці якого літописного міста існує Ніжин, не мають одностайної думки в розвязанні цього питання. Частина дослідувачів думає, що Ніжин існує на місті відомої по літописам «Нежатиної Ниви». З головніших прихильників цього погляду назвемо А. Шафонського (Черниговскаго намѣстничества топографическое описаніе § 275 стр. 457), Барсова («Очеркъ руск. истор. географіи—Географія первонач. лѣтописи», стр. 140—150, пр. 242), Маркова («О городахъ и селеніяхъ Черниг. губ.», стр. 27—28; 47—48), Соловйова («Исторія Россіи», т. II, стр. 303), М. Лилеєва («О лѣтописной Нежатиной Нивѣ»—Чтен. въ Истор. О-вѣ Нестора лѣтописца, кн. XIII, стр. 113—114), при чому одні з них (Шафонський, Марков, Соловйов) об'єднують Нежатину Ниву з літописним Нежатином, бачучи в них одне й те-ж місто, а инші (Барсов) відріжняють Нежатину Ниву від Нежатина. Дехто з дослідувачів, як-то В. Ляскоронський («Исторія Переяславской земли» в. II, стр. 137—139; 142, 195) і М. Аристов («О землѣ Половецкой», стр. 4) бачили

Головна вартість Магдебурзького права для міст була в тому, що мешканці міста, котрі займалися промислами й торговлею, звільнялись від присуду місцевих старост і підлягали німецькому міському праву. А коли ми візьмемо на увагу, оскільки в той час для люду була тяжка юрисдикція старост—цілком зрозуміло, як було важливо для міської людности, для розвитку міської промисловости й торговлі це Магдебурзьке право й як воно сприяло залюдненню міст, а також і економічному їх зросту—поскільки, звичайно, це право не порушалося протизаконними вчинками старост і можновладців Польщі. Розглянувши в головних рисах причини, котрі викликали надання містам Північного Лівобережжя Магдебурзького права і головну вартість привілеїв, котрі надавало містам це право—перейдемо до розгляду змісту грамоти Ніжину на Магдебурзьке право. Автентичною ця грамота до нас не дійшла. Можливо, що вона згоріла вкупі з иншими ніжинськими грамотами в кінці XVII століття, про що згадується в грамоті Петра I Ніжину у 1698 році [1]. Маємо-ж ми цю грамоту 1625 р. тільки в королівському привілеї Ніжину, який видав цьому місту король Ян Казимир у 1659 році. В цьому привілеї Яна Казимира знаходиться і грамота Сигизмунда III («slowo w slowo») поруч з иншими грамотами Ніжину: 1) того-ж Сигизмунда від 23 березня 1625 р. з ствердженням за Ніжином земель, відведених для міста королівським ревізором Цехановичем у 1624 р. [2], і 2) Конфірмація цих привілеїв Сигизмунда королем Володиславом IV від 9 травня 1633 р. Ця автентична грамота Яна Казимира знаходилась між руко-

---

сучасний Ніжин в літописному Нежатині, не торкаючись Нежатиної Ниви (де вона знаходиться). В протилежність цим ученим більша частина дослідувачів гадає, що сучасний Ніжин існує на місці Уненежу літопису. З прихильників цього погляду назвемо М. Карамзина («Ист. госуд. Россійскаго», т. II, пр.307—310), Ф. Гумилевського («Истор.-статистич. опис. Черн. Епархіи», кн. II, стр. 371), М. Максимовича («Сочиненія», т. I, стр. 735), Д. Іловайського («Исторія Россіи Владимир. періодъ», стр.65), О. Лазаревського («Опис. старой Малороссіи—Полкъ Нѣжинскій», стр. 51), М. Василенка («Очерки по исторіи Зап. Руси и Украины», стр. 555—567), М. Бережкова («Городъ Нѣжинъ въ началѣ XIX стол.», стр. 15 пр. 2), В. Барвинського («Крестьяне въ Лѣвоб. Украинѣ въ XVII—XVIII ст.», стр. 17), В. Модзалевського («Перший військовий підскарбий Роман Ракушка», стр. 18.—Зап. Іст.-Філолог. від. Укр. Академ. Наук, кн. I). Більш докладно це питання й питання про місце Нежатиної Ниви розібрано в нашій розвідці «До історії м. Ніжина» («Записки Ніжинського Інституту Народньої Освіти», 1924 р. кн. I); ніяких певних відомостей про існування Ніжина після доби київської до XVII ст. ми не зустрічаємо, так що цілком можливо погодитись з думкою О. Лазаревського (op. cit., стр. 51), що сучасний Ніжин став оселюватись тільки з XVII століття на старому городищі після прилучення Сіверщини до Польщі.

[1] Матеріалы для исторіи экономич. юридич., и общественнаго быта Ст. Малороссіи под ред. Василенко в. I «Генеральныя слѣдствія о маетностяхъ Нѣжинскаго полка 1629—30 гг.», стр. 91.

[2] В цю площу землі, котра була відведена для Ніжина і затверджена за ним цими грамотами, входили округи сучасних сіл: Володькової-Дівиці, Крапивної, Синяків, Мильників, Березанки, Липоврогу, Переясловки, Хорошого Озера, Печей, Кагарликів, Крут, Кунашовки, Пашковки, Курилівки, Талалаївки; в той час, коли проводилось це надання, зазначених сіл на думку О. Лазаревського ще не існувало (op. cit., стр. 52).

писами Ніжинської міської Думи, а з весни 1922 року знаходиться в книгозбірні Ніжинського Інституту Народньої Освіти в рукописному відділі.

Видана ця грамота Яна Казимира в перекладі з польської мови, на якій вона написана, О. Ригельманом[1].

Розглянемо тепер ті права, котрі надавала Ніжину ця грамота. По спомині обставин, завдяки котрим цей край повернено до Польської держави, вказується мета, з якою надається Ніжину ця грамота («щоб залюднювалось і було здатне до оборони против ворогів, як місто прикордонне»). Далі йдуть і ті пільги, котрі надаються місту, вказується в загальних рисах схема міського устрою і вказуються обов'язки мешканців міста відносно уряду держави.

Перш за все вказується, що ніжинські міщани, купці, ремісники, шинкарі, перекупні і всякий люд міської кондиції звільняються як своїми особами, так і майном від иншої юрисдикції, а підлягають праву Магдебурзькому й юрисдикції міського уряду Ніжина. Крім того, юрисдикції цього-ж міського уряду Ніжина повинні підлягати і приїжджі купці, ремісники й «инші міської забави люди», а також шляхтичі, службовці й козаки запорозькі, котрі почали-б займатися міськими промислами в Ніжині. Звичайно, ця підлеглість шляхти хоч і в окремих випадках міському уряду при проведенні в життя зустрічала великі перешкоди, як це зазначає ак. Д. Багалій[2], бо шляхта,

---

[1] «Лѣтописное повѣствованіе о Малой Россіи», кн. III, гл. XVII, стр. 137—144. У Ригельмана хибно вказано, що ця грамота Яна Казимира видана після Зборівської угоди, коли він, щоб притягти на свій бік населення міст України, й дав, між иншим, Ніжину цю грамоту (op. cit., стр. 137). В цьому оповіданні про видачу грамоти і в перекладі самої грамоти (про час її видачі) Ригельман зробив деякі хиби. День видачі грамоти, зазначений Ригельманом—10 вересня 1639 року; в автентичній-же грамоті день її видачі зазначено «Dnia X Miesiąca Wrzesnia Roku Panskiego MDCLIX Panowania Królewstw Naszych Polskiego XI, a Szwedzkiego XII Roku».

Таким чином дату Ригельмана треба рахувати хибною; ця грамота дана була не за Хмельницького Богдана, як зазначає Ригельман, а вже після смерти Хмельницького. Крім того, у 1639 р., яким роком Ригельман перекладає і зазначає рік видачі грамоти (op. cit., стр. 144), Ян Казимир не був ще королем Польщі, а став він королем Польщі з 1648 року. Так само робить хибу Ригельман вказуючи перед перекладом грамоти, що цією грамотою Яна Казимира стверджується також привілей Володислава, даний Ніжину в 1639 році, що хибно, бо з грамоти видко, що конфірмацію привілею дав Володислав IV 9 травня 1633 року. Писана ця грамота Яна Казимира польською мовою на пергамені, розмір котрого приблизно 87×61 см; грамота має власноручний підпис Яна Казимира. На грамоті намальований в середині тексту герб Ніжина (Св. Юрко на коні); при грамоті на шовковому шнурі польська коронна печатка червоного чераляку в залізній круглій оправі. Грамота від часу і від сонця дуже вицвіла, так що більшу частину її читати не можливо. Дуже короткий зміст грамоти і опис її подано в «Трудахъ Черн. предв. ком. по устр. 14 Археологич. съѣзда въ г. Черниговѣ», стр. 113. Таку-ж помилку відносно року видачі Яном Казимиром грамоти Ніжину, що вона видана 10 вересня 1639 р.—робить і О. Шафонський (op. cit., стор. 456, § 274).

[2] Д. Багалѣй, «Магдебургское право въ Лѣвобережной Малороссіи». Ж. М. Н. П. 1892 г. № 3, стр. 5.

котра мала особливі права і владу в Польсько-Литовській державі, не мала ні охоти ні користи підлягати міському міщанському урядові. Далі в грамоті вказується структура міського уряду. На посаду війта, котрий стоїть на чолі міського уряду, призначається хорунжий новгородсіверський і ніжинський Вишль[1]. Після його смерти війтів повинен призначати надалі король, при чому війт повинен бути з католиків або православних, тоді як в Чернигів війт повинен призначатися тільки з католиків, а в Стародубі війта обирали з початку міщани, король тільки це стверджував, а з 1625 р. війт там теж повинен був призначатися (місцевий староста й обов'язково католик).

Бурмістрів, лавників і райців в Ніжині по грамоті повинні обирати міщани напередодні нового року (католицького) з католиків і православних (katolickiego rzymskiego y ruskiego nabożenstwa); подібне право обирати на вищезазначені посади католиків і православних мав і Чернигів, тоді як у Стародубі на ці посади мали право бути обрані тільки католики або уніяти[2]. До обрання 1-го міського уряду й принесення присяги керувати Ніжином повинен королівський ревізор. Офіційною мовою в Ніжині повинна бути мова польська.

Що-до апеляції, апелювати на суд войта, лавників і бурмістрів в справах більш ніж на 50 злотих Ніжинці мали право королю, відповідно до того, як вказано в грамоті, як і Чернигів[3]. Крім того, Ніжину було надане право посередньої апеляції до суду королевича Володислава, котрий мав Сіверщину в своїй адміністрації. Як видко з грамоти в міській управі в Ніжині, подібно до того, як було в Чернигові і Стародубі, уряд давав більшу перевагу католикам (котрі були майже виключно Поляки), хоч їх було в цих краях далеко менше, ніж православних-тубільців; це цілком зрозуміло, коли взяти на увагу, що край, де знаходились ці міста, був недавно прилучений до Польської держави, та, крім того, якраз в ті часи українське православне міщанство в союзі з козаками вело боротьбу проти економічної і політичної переваги шляхти в житті України.

Надавано Ніжину в цій грамоті і міський герб—св. Юрко на коні з списом і озброєний[4].

---

[1] О. Лазаревський гадає, що цей Вишль брав жваву участь в упорядкуванню Ніжина і одержав за це від короля м. Борзну (op. cit. стр. 142).

[2] Ак. Багалій думає, що складачі грамоти під людьми «ruskiego nabożenstwa» могли розуміти уніятів (op. cit., стр. 6, пр. 2); цю думку можливо віднести й відносно війтів, про котрих в грамоті теж сказано, що вони повинні бути «nabożenstwa Rzymskiego albo Ruskiego».

[3] Экстракт, стр. 193.

[4] Цей герб Ніжину (св. Юрко) потім змінила Катерина II в 1782 р. 4 червня (Шафонський хибно вказує не 4 червня, а 4 липня того-ж 1782 р.— op. cit., стр. 457) на инший—такий: щит перерізаний на-двоє справа наліво навкоси, «на коем в верхней крайней части две руки соединенные, а в нижнем Меркуриев жезл золотой на синем поле» (Полное Собр. законовъ Рос. Имперіи, т. XXI, № 15423). Крім того, Шафонський свідчить, що в 1729 році вживалась в Ніжинській полковій канцелярії печатка така: «Рука відрубана по плече, держить булаву, у лікті рука проколена жезлом Юпітера, під рукою літаври, а кругом написано «Печать мѣста Нѣжина Канцелярія Судовая». Що це була

Для кращого розвитку торговлі й ремесства міщанам Ніжина надано ще й низку инших пільг. Міщанам було дозволено («wiecznemi czasy») варити пиво, мед, робити солод, курити горілку і провадити, крім власного вживання, торгівлю не тільки своїми цими товарами свого виробу, але й привозними винами (мальвазією, алікантом і ин.), тільки аби торговля провадилась вірною мірою (гарцем або квартою литовською). За користування цим правом міщани повинні були в-осени що-року платити «капщизну» $2^1/_2$ злотих від кожного напитку. Цю «капщизну» міщани повинні починати платити з 1626 року[1]. Крім того, міщани повинні ще були за це молоти солоди, збіжжя в королівських млинах на річці Острі з платнею за це згідно з уставом ревізорським і допомагати будувати королівські млини й лагодити греблі.

На утримання міського уряду була відпущена земля: на війтівство 20 волок, на бурмістрів—12 волок, на писарів—4 волоки, на ратушний фільварок—30 волок і млин Овдіївський на річці Острі; ці надання звільнялись від відповідних повинностей. Крім того, на утримання міських інституцій (бо ця земля тоді не могла дати таких прибутків, які потрібні були на витрати місту, та й ще особливо «новооселому») було введено низку міських податків—торговельну пошлину від привозних товарів, вагове, мостове й инше. На ці прибутки повинна бути в першу чергу збудована ратуша з годинником, два доми для приїжджих купців—один для купців приїжджих з инших міст Польсько-Литовської держави—в самому місті, а другий для московських купців в околицях міста[2], а також повинні бути збудовані лазня й ятки різничі.

Міському урядові надавалося право утворювати в разі потреби відповідні цехи. Для оборони-ж міста міщани повинні були полагоджувати в разі потреби міські укріплення й бути готові до оборони.

Надано ще міщанам Ніжина пільгу бути вільними від підводної повинности старостам, повинности ходити на ловецтво для старост, на рибальство й возити листи. Давати-ж підводи міщани ніжинські були повинні тільки по указу королівському. Звільняючи міщан від обов'язків ходити на рибальство для старост, королівський привілей надавав їм одночасно право ловити вільно рибу в Острі й по инших річках.

Для усунення конкуренції ніжинським міщанам з боку приїжджих купців, останні мали право продавати свій товар в місті тільки огулом, так що рознічна торговля цілком залишалася в руках Ніжинців.

не печатка ніжинського тодішнього полковника Хрущова, видко з того, що на гербі Хрущова був лев (op. cit., стр. 456—457, § 274). Пор. А. Щекатов—Словарь Географич. Рос. Госуд. М. 1805 г. Ч. IV, отд. I, стр. 766—767.

[1] У Ригельмана це місце грамоти перекладено невірно: «Починати мають платити і виплачувати завше тую капщизну от року прошлого 1626», що незрозуміло, бо сама грамота дана в 1625 році. Це непорозуміння того, що Ригольман переклав «przyszly»—майбутній словом «прошлый» (минулий), тоді як по-польськи «минулий»—«przeszly».

[2] Це було зроблено, як видко, для того, аби по змозі більш ізолювати московських купців від місцевих тубільців, що цілком зрозуміло, коли взяти на увагу, що Сіверщина недавно була відібрана від Московщини.

Духовенство Ніжина по цій грамоті повинно підлягати: католицьке—біскупові Смоленському, а руське—архієпископові Смоленському, при чому міський уряд не повинен втручатися в справи духовні й притягати духовенство до своїх судів.

Такий зміст привілеїв, наданих Ніжину цією грамотою 1625 року.

Ця грамота 1625 р. лягла й надалі в основу користування Ніжином Магдебурзьким правом. Потім в дальшій історії міста її не один раз підтверджували відповідні особи [1]. Вже король Володислав IV підтвердив у 1633 р. 9-го травня Ніжину Магдебурзьке право, що надав цьому місту батько короля.

Слідуюче ствердження Магдебурзького права Ніжину було зроблене вже після революції Хмельницького, після відомого Гадяцького трактату України з Польщею. У 1659 р., після Конотіпської перемоги українського війська над московським, коли найкраще московське військо було розгромлене, й здавалося, що Україна вже назавжди відірвана від Москви й злучена з Польщею—Ніжинці, як видко, піднесли прохання перед польським королем про ствердження привілеїв на Магдебурзьке право, наданих місту в попередні часи. Польський уряд звичайно пішов назустріч Ніжинцям, бажаючи притягти на свій бік симпатії міщан міста, й у Варшаві 10 вересня 1659 року Ян-Казимир ствердив Ніжину користування Магдебурзьким правом і надалі. Ця спроба польського уряду притягти на свій бік Ніжинців не досягла своєї мети. В Ніжині в ті часи відбулись події, які одірвали Ніжин, а також Лівобережну Україну, від Польщі. В Ніжині відбулось повстання козацтва й поспільства міста під проводом В. Золотаренка проти польської залоги, котра стояла у місті; залога в кількості п'яти хоругвей була знищена [2], й повстанці почали зносини з московським воєводою О. Трубецьким, а 6 (16) вересня московське військо вже було в Ніжині, як союзник Ніжинців против партії Виговського й Поляків [3].

У слідуючому 1660 році Ніжин одержує ствердження Магдебурзького права від Московської держави. Безумовно, стверджуючи Ніжину Магдебурзьке право, московський уряд мав на меті і притягти на свій бік симпатію міського люду, що було потрібно в звязку з тим, що в найближчі часи Москва передбачала похід на Польщу,—так і в звязку з тим, що козацтво й старшина були значно обмежені в своїх

---

[1] Майже всі грамоти, котрими надавали і стверджували Ніжину Магдебурзьке право, ріжні привілеї й пільги, переховувалися в ніжинській Міській Думі. Зараз всі ці матеріяли, що переховувалися в Міській Думі, переховуються в книгозбірні ніжинського Інституту Народньої Освіти. Надруковані ці всі матеріяли в «Трудахъ Черниговскаго Предварительнаго Комитета по устройству XIV Археологическаго Съѣзда»—Черниговъ, 1908 г.

[2] Лѣтопись Самовидца, стр. 60.

[3] Акты Ю. и З. Россіи, т. IV, № 115, стр. 250. Цікаво додати, що при підтвердженні Ніжину Магдебурзького права російськими царями це ствердження Ніжину Магдебурзького права Я. Казимира не згадується, мабуть Ніжинці й потім не хотіли, посилаючися на цю грамоту, згадувати про минулу «невірноподданість» своїх предків.

правах на Переяславській Раді 1659 року й були незадоволені на московський уряд, а тому для московського уряду було доцільно мати на своїм боці симпатії міщан України. Переяславу, Київу й Чернигову Магдебурзьке право ствердив російський уряд раніш, і з великих міст Лівобережжя Магдебурзьке право ще не було стверджене особливою грамотою тільки Ніжину[1]. Безумовно, в цьому ствердженні Ніжину Магдебурзького права московським урядом у 1660 р. мала значіння і та участь, яку взяв Ніжин в повстанню минулого 1659 р. проти Поляків, бо в тому-ж березні 1660 р., коли було стверджене Магдебурзьке право Ніжину, одержали корисні для себе грамоти від Московського уряду головніші діячі цього повстання, як В. Золотаренко, війт Ніжина О. Цурковський, райця О. Каченовський[2].

Грамота Ніжину, котра стверджувала користування місту Магдебурзьким правом, була дана у березні 1660 року[3]. В цій грамоті міститься ствердження місту привілеїв що-до Магдебурзького права, які раніш давали польські королі. Право апеляції на магістратський суд у важливих справах до короля було замінене правом апеляції до Москви до суду боярського; треба додати, що це право апеляції до боярського суду при переведенні в життя залишилося нездійснене[4]. Цією грамотою Ніжину було надане право обирати війта самим міщанам, замість призначення, як було за польські часи. О. Лазаревський гадає, що вкупі з цією грамотою була дана Ніжину й друга грамота—на маєтки[5]. Цю грамоту 1660 року потім ще раз ствердив Олексій Михайлович з прохання війта ніжинського О. Цурковського підчас перебування його разом з Бруховецьким в Москві[6]. Всі по-

---

[1] Правда, Стародубу Магдеб. право було стверджено у 1666 р., але Стародуб до 1663 р. входив до складу Ніжинського полку.

[2] Акты Ю. и З. Рос., т. IV, № 115; т. V, №№ 5, 10, 11.

[3] Певний день надання цієї грамоти зараз встановити неможливо; в Актах Ю. и З. Россіи (т. V № 7) і у Ригельмана (ч. II, стр. 46—49), де міститься ця грамота, день надання її вказаний 28 березня, а в Трудах Черн. Предв. Ком. (стр. 113—114), де надрукований зміст цієї грамоти, день надання її вказаний 10 березня; встановити день надання грамоти по автентичній грамоті зараз неможливо, через те, що ця автентична грамота дуже попсована.

[4] О. Лазаревський. Op. cit., стр. 53.

[5] Ib., стр. 53.

[6] Св. законовъ, т. I № 376, № 378; «Источники Малорос. исторіи», стр. 148—149.

Вже після того, як я закінчив і передав до друку цю студію, питань, що я зачепив в цій студії, торкнувся і проф. П. Клименко в своїй статті—«Місто і територія на Україні за Гетьманщини» (Записки Істор.-Філол. Від. У. А. Н. кн. VII—VIII), а саме про перебування в Москві, разом з Бруховецьким, 1665 р. і представників Ніжину і про дату грамоти про ствердження Ніжину Магдебурзького права.

Розбираючи приїзд гетьмана І. Бруховецького до Москви 1665 р. (стор. 313—314) і вписуючи в свої праці заголовок справи про цей приїзд (покликається на «Реестръ малороссійскихъ дѣлъ» Історично-революційний Архів в Москві «фондъ Министерства иностранныхъ дѣлъ»—№ справи не вказано), проф. Клименко зазначує, що «цей склад українських делегатів дає нам суцільний ансамбль московського сторонництва на Україні», і що цей ансамбль і був, очевидячки, ініціятивною групою, «що бажала запровадити на Україні московську систему». Далі проф. Клименко вказує, що в цій делегації немає міст:

передні права й привілеї Ніжину, а значить, і Магдебурзьке право, були підтверджені потім і гетьманом Петром Дорошенком підчас

Чернигова, Ніжина, Козельця, Переяслава та инших і що деякі з них могли бути відсутні випадково, «але можна гадати, що тут значну ролю відограв мотив політичної орієнтації», бо не було Переяслава, що був тісно звязаний з Сомком, немає Козельця, де було висунуто кандидатуру Сомка в гетьмани, і ремесникам якого Сомко дав був низку привілеїв. З цього проф. Клименко і робить висновок, що «частину міст, очевидячки, ту, котра належала до ворожого Бруховецькому групування, не запрошено до складу посольства, або вона сама не побажала увійти до нього». Цей висновок проф. Клименка був-би дуже цікавий і цінний що-до класових і політичних відносин в українських містах, якби шанов. професор з'ясував, чому-ж в инших джерелах і працях що-до цього приїзду Бруховецького до Москви—ми маємо инші дані, при чому ці джерела і праці проф. Клименко обходить мовчанням в своїй праці. В акті приїзду Бруховецького до Москви 1665 р. маємо, що 22 жовтня було підписано нові статті України з Москвою, при чому на цих статтях маємо підписи і представників Переяслава, Ніжина, Чернигова, Козельця («Источники Малорос. Исторіи—Чтен. въ Москов. О-вѣ Истор. и Древн. Росс. 1858, кн. I», стр. № 149, 152—153; Маркевичъ—Исторія. III, № 7, с. 229, 237—239; пор. «Полное Собр. Законовъ т. I» № 378, стор. 622, Собр. Госуд. Грам. и Договоровъ, IV, № 44, стр. 163—164). В капітальній праці В. О. Ейнгорна, якої теж не використував в даному випадкові проф. Клименко, також вказано, що з Бруховецьким до Москви прибули 1665 р. представники й виборні: Ніжина, Київа, Переяслава, Чернигова, Канева, Стародуба, Козельця, Почепа, Мглина і Любеча (В. Эйнгорнъ—Очерки изъ исторіи Малорос. въ XVII в., стр. 301), а В. Ейнгорн в своїй праці в даному місці використував докладно не тільки друкований матеріял, але і чимало матеріялу архівного. Невідомо, чому проф. Клименко, знайшовши в цитованому їм джерелі дані про відсутність в Москві в складі української делегації представників Ніжина, Переяслава, Чернигова і Козельця (бо не можна припустити, щоб проф. Клименко робив свої висновки на підставі одного заголовку справи)—не притягнув для з'ясування цього тих даних, на які я вказав вище і не встановив дійсного стану речей. Я-ж, до ознайомлення з джерелом, що на його покликається проф. Клименко, залишаюся при попередньому погляді, що Цурковський був в Москві з Бруховецьким. Та і дата приїзду Бруховецького до Москви вказана проф. Клименко 2 листопада (стор. 313), але-ж Бруховецький приїхав до Москви 2 вересня 1665 р. (Акты Ю. и З. Россіи, т. VI, № 1, Источники Малор. Исторіи, с. 141; пор. Дворцовые Разряды, т III, с 594, Эйнгорнъ ор. cit. 301).

Маєтся також в праці проф. Клименка вказівка про грамоту Ніжину на Магдебурзьке право від листопада 1666 р. (с. 313). Але-ж такої грамоти в складі грамот Ніжину ми не маємо. Є, правда, грамота, що дав цар Олексій Михайлович Ніжину про підтвердження Магдебурзького права, згідно з проханням війта О. Цурковського і міщан. Грамота ця має дату в Москві 1666 р. листопада 3 (під цифрою 3 мається стерте 25), але-ж цей листопад 1666 р. є листопад 1665 р., бо в Москві тоді календарний рік починався з вересня (я і відніс цю грамоту вище до 1665 р., зазначивши, що вона видана підчас перебування О. Цурковського в Москві з Бруховецьким).

До речи—иноді проф. Клименко використовує невидрукуваний матеріял в своїй статті і тоді, коли цей матеріял вже видруковано: так, в розборі грамот Чернигову (с. 328—329) проф. Клименко покликається на збірку Лазаревського, але-ж майже всі грамоти, що їх зміст подає проф. Клименко, вже видрукувано—частину в «Трудахъ Черниг. Предв. Комитета по устройству XIV Археол. Съѣзда», частину в «Генеральномъ Слѣдствіи Чернигов. полка», про що зовсім не згадує проф. Клименко; при тому-ж в вищевказаних виданнях видрукувано низку таких грамот Чернигову, про які проф. Клименко і не згадує. Як видко, він досить широко вживає відносно користування невидрукованими матеріялами свою пораду українським історикам-марксистам—«сідати в архіви, музеї, призбирувати новий матеріял» (ст. 312).

його короткого гетьманування на Лівобережній Україні. Вже 25-го червня 1668 року, с. т. скоро після того, як був забитий Бруховецький[1], Дорошенко дав з-під Гадячу універсал Ніжину, котрим оповіщав, що міщан ніжинських «при правах, волностях і провентах давніх звичайних заховуєм»[2].

Потім ствердив Ніжину Магдебурзьке право гетьман Мазепа скоро після того як він став гетьманом (універсал 2-го вересня 1687 р.); тоді він ствердив «Всѣ майстрату Нѣжинского волности и суды и всѣ до ратуша належачыи маетности»[3]. Після цього підтвердив Ніжину Магдебурзьке право гетьман І. Мазепа знов 11 січня 1698 р.[4]. В звязку з тим, що грамоти, які мав Ніжин, згоріли підчас пожежі в місті, міський уряд прохав Мазепу ствердити привілеї. В цьому універсалі Мазепи знаходиться ствердження місту Магдебурзького права, права на володіння селами, котрі раніш належали до міського ратушу, а також на право володіння ратушу млинами. Крім того в цьому-ж універсалі знаходиться регулювання міських прибутків (повідерного, скатного й инш.); вказано в універсалі й про участь чужоземних і грецьких купців в загально-міщанських повинностях. Регулювання міських прибутків викликалось безумовно тим, що торгівля Ніжина, з котрої головним чином ішли прибутки, в ті часи дуже поширилася, що і викликало це регулювання прибутків, бо могли бути в цьому ріжні зловживання з боку міських урядовців, а також було, звичайно, бажання уникнути потрібних датків і з боку приїжджих купців і Греків; а Греки в той час складали в Ніжині досить міцну громаду[5]. Цей універсал Мазепи був потім ствердженний грамотою Петра І в березні 1698 року. В цій грамоті Петра І знаходиться повторення універсалу гетьмана Мазепи[6]. Грамота Петра І містить

---

[1] Забито Бруховецького в кінці травня 1668 р. По Самовидцю (ст. 100) Бруховецького було забито «На першомъ тижню петрова посту»; Петрівка почалась того року з 18 травня—значить, смерть Бруховецького між 18—25 травня; з показів московського рейтарського полковника Ягана Гульца можно бачити, що Бруховецький був забитий після 29 травня (А. Ю. и З. Россіи т. VIII, № 16 стр. 56—57). Величко в своїому літопису пише, що Бруховецького забито «іюня семого, въ понеделок, в Петровку о полуднѣ» (Величко II, стр. 163), цю дату приймає А. В. Модзалевський («Бракъ гетмана Брюховецкаго» Тр. Черн. Арх. Комисіи, т. XI, стр. 180); ця дата хибна й того, що 7 червня 1668 р. було не в понеділок, а в неділю.

[2] Тр. Черн. Пред. Ком., стр. 122—123.

[3] Тр. Пред. Ком., стр. 133—134.

[4] Ib., стор. 135—136.

[5] Про такі зловживання, особливо з боку нащадків Кімона й Мільтіяда, згадується в універсалі Ніжину гетьмана І. Мазепи від 11 листопада 1696 р. (Тр. Пр. Ком., стр. 129—131).

[6] Ген. слѣдствіе Нѣж. полка, стр. 91—97; там її надруковано з копії ствердженої Ніжинським війтом Петром Тернавіотом (був війтом 1727—1750 р.); можливо, що в звязку з тим, що це була копія, в ній трапились і деякі помилки, так, напр., в ній згадується, що грамота польських королів Ніжину Сигизмунда III надана у 146 (1638 р.) й Володислава у 153 (1645) р.; ще хибно тому, що, як сказано вище, грамота Сигизмунда надана Ніжину у 1625 р. (Сигизмунд помер 1632 р.), а Володислава у 1633 р.

ствердження Ніжину попередніх прав, що надали місту польські королі і ствердили російські царі й гетьмани. Нових прав місту в цій грамоті немає.

Гетьман І. Скоропадський теж ствердив Ніжину права і привілеї, котрі він мав раніш, універсалом від 25-го лютого 1709 р.[1]. Цим універсалом підтверджувалися попередні права Ніжина, як юридичні що-до суду, цехів, так і економічні, що-до користування ратушем, селами, млинами й міськими прибутками. Потім цей універсал Скоропадський знов ствердив 5 травня 1714 р. з прохання ніжинського війта Стерія Тернавіота[2]. Потім ствердив Ніжину попередні права і привілеї гетьман Д. Апостол[3].

Слідуюче ствердження Ніжину Магдебурзького права було зроблено грамотою Ганни Івановни 23 лютого 1736 р. з прохання ніжинського війта П. Тернавіота й урядовців міських. Цією грамотою були стверджені Ніжину права юридичні й економічні які він мав раніш; ті-ж маєтки й міські млини, котрі були захопили сторонні особи, повинні були, згідно з цією грамотою, бути повернені міській ратуші[4]. З привілеїв російських царів в цій грамоті згадане ствердження Ніжину Магдебурзького права царя Олексія (1660 року) й Петра І (1698 р.), з польських королів Сигизмунда III й Володислава IV, а з гетьманів привілеї Богдана і Юрка Хмельницьких і Мазепи[5].

В указі Ганни Леопольдовни від 5 листопада 1740 р. в звязку з звільненням ніжинського магістрату від платні в казну прибутків міських знов стверджується Ніжину «Содержать магистратъ по прежнимъ правамъ и грамотамъ»[6].

Останнім ствердженням Ніжину попередніх прав і привілеїв, в тому числі і Магдебурзького права, була грамота Єлизавети Петровни 11-го грудня 1742 р. В цій грамоті міститься звільнення ніжинських міщан від неправильно накладених на них державних зборів і наказується «Содержать тотъ Нѣжинской магистратъ во всемъ по прежнимъ жалованнымъ грамотамъ». З цих грамот згадуються грамоти Олексія Михайловича (1660 р.), гетьмана І. Мазепи (1698 р.), Петра І (1698 р.) і привілеї 146 і 153 року (с. т. польських королів Сигизмунда III і Володислава IV; дата надання грамот цих королів теж вказана хибно, як можна думати з тих-же причин, що і раніш[7]).

---

[1] Тр. Черн. Пред. Ком., стр. 139—141.

[2] Ib., стр. 143.

[3] О. Лазаревський, op. cit., стр. 53.

[4] Остання постанова про повернення млинів і маєтків магістрату не була виконана, як це свідчить наказ міщан до Катеринінської комісії 1767 р. (Матеріалы Екат. комис., стр. 25). Крім того, по цій грамоті апеляція на магістратський суд буде не до Москви, а до Генеральної Військової канцелярії.

[5] Тр. Черн. Пред. Ком., стр. 151—152; Св. закон., т. IX, № 6895. Завдяки тому, що грамоти польських королів, на котрих спосилались Ніжинці, давались не автентичні, а, як можливо думати, в копії Петра І (1698 р.), роки надання й ствердження Ніжину привілеїв польськими королями Сигизмундом і Володиславом теж вказані хибно: 146 (1638) й 153 (1645) р.

[6] Св. зак., т. XI, № 8279.

[7] Тр. Черн. Пред. Ком., стр. 152—154; Св. законов, т. XI, № 8679.

Розглядаючи зміст цих грамот і універсалів, котрі стверджували Ніжину Магдебурзьке право, надане 1625 р., ми бачимо, що поширень тих економічних і юридичних пільг, котрі були надані Ніжину грамотою 1625 р., в цих грамотах і універсалах немає. Тільки грамотою Олексія Михайловича 1660 р. Ніжинцям надане право обирати війта, замість призначення, як це було раніш. Як видно в своїх проханнях про ствердження попередніх прав місту міщани дбали тільки про те, аби добитись того становища, яке вони повинні були мати по першій грамоті 1625 р. [1]. Це положення буде цілком зрозуміле, коли ми візьмемо на увагу те становище, в якому перебували міста України, в тому числі і Ніжин і до революції 1648 р. і після неї. До революції 1648 року міста України терпіли й економічні й юридичні утиски з боку шляхетської верстви, що панувала в Польщі. Тому міщани міст України й взяли з початку революції дуже жваву участь в ній [2]. Але скоро революція показала свої негативні риси для міст [3]. Далі виявилося, що козацтво, що стояло на ґрунті революції 1648 р., зовсім не бажає ділитись з иншими класами здобутками цієї революції, а бажає утворити диктатуру козацтва, не рахуючись з інтересами инших клас. Від цієї диктатури козацтва приходиться скрутно й містам. Відбуваються і такі негативні для міст події, як після складання Зборівської угоди, коли Татари з дозволу козацтва взяли ясир з українських міст [4]. Починається захоплення козаками міських земель і инші утиски міст козаками [5]. Всі такі події дуже скоро відхилили симпатії міщан від козацтва. Вже 1650 р. в Москві були відомості, що «своихъ де мѣщанъ Черкасы грабятъ же и побиваютъ, а говорятъ, бутто они заодно съ Поляки посегаютъ на нихъ Черкасъ» [6]. Далі в кінці XVII і XVIII ст. становище міст гіршає. Верхи козацтва—заможніше козацтво й старшина, зміцнюючися економічно й юридично, конкурують з міщанами в промисловості й в торговлі. Ця конкуренція відбивалася дуже прикро на економічному добробуті міст України, в тому числі і Ніжина [7]. До цього прилучалася ще й конкуренція міщанам з боку російського торговельного капіталу, котрий давав почувати свою важку руку всім галузям життя тодішньої України. Терпіли звичайно міщани, крім економічних, і юридичні утиски як з боку українського панства, так і

---

[1] Д. Багалѣй. Магдебург. право въ гор. Лѣвоб. Малорос., стр. 252—253.—Труды X Арх. съѣзда, т. II; Ж. М. Н. Пр. 1892 № 3, стр. 19.

[2] Самовидець, стр. 20; Акты Моск. Госуд., т. II, № 350; Арх. Ю.-З. Россіи, ч. III, т. IV, № CXCVIII; стр. XXIX—XXXIII.

[3] Самовид., стр. 15.

[4] Самовид., стр. 22; М. Грушевський—Іст. Укр. Русі, т. VIII, ч. 3, стр. 221—224. М. Яворський—Нарис історії України, ч. 2, стор. 95—96.

[5] Акты Зап. Рос., т. V, № 34; Акты Ю. и З. Россіи, т. X, № 13, стр. 626; Г. Карповъ, Малорос. города въ эпоху соединенія, стр. 23—24; 27—28 й далі—Лет. Зан. Археогр. ком., т. VI.

[6] Акты Ю. и З. Рос., т. VIII, № 36, стр. 361.

[7] М. Слабченко. Организация хоз. У-ны от Хмельничины до мировой войны т. II—III.

з боку російського торговельного капіталу (в особах воєвод, комендантів і инших) [1]. Відомо, що в Ніжині, як і в инших містах, представники російської влади не рахувались не тільки з міською управою, але з управою полковою і сотенною; звичайно міська влада, як слабіша, терпіла утиски в першу чергу. В Гадячу, напр., полковники й полкова старшина зовсім усунули з ратушу міський уряд і взяли всю управу містом в свої руки [2]. В Погарі XVIII ст. місцеві сотники скасували фактичне магістратське самоврядування й підбили міщан Погару своїй «командѣ» [3]. Накази в комісію 1767 року від міщан дають саму прикру картину становища міст України [4]. При таких умовах міста не мали змоги й думати про поширення своїх економічних і юридичних прав, а тільки могли мріяти, аби повернути собі старі права, котрі вони мали раніш. Становище міщан Ніжина було ще мабуть тяжче, ніж міщан инших міст Лівобережжя. До сказаного вище, с. т. до конкуренції й утисків панства й російського торговельного капіталу, в Ніжині прилучалася ще й конкуренція міщанам з боку ніжинських Греків, котрі оселившись в XVII ст. в Ніжині, як значному торговельному пункті, скоро утворили тут свою досить міцну грецьку організацію, котра придбала собі від українського й російського уряду низку ріжних пільг [5]. При цьому треба додати, що Греки своїми привілеями прикривали від всяких належних магістратів податки і купців не-Греків, котрі не мали жадного відношення до грецького братства, що звичайно робило збитки Ніжинському Магістратові і міщанам [6]. Треба додати, що панство Ніжинщини почувало себе настільки міцним, що під часи Катеринінської комісії для захисту свого добробуту проти кокуренції російського торговельного капіталу виступило проти цього капіталу. Ніжинське шляхетство, як відомо, висунуло в § 3 свого наказу поновлення на Україні гетьманства [7]. Звичайно, коли в Ніжинщині була така міцна шляхта, як свідчить цей приклад, ця сила шляхти досить важко відбивалась на магістраті й міщанах, викликаючи низку порушень міських привілеїв. Низка універсалів, наданих Ніжину з приводу порушення економічних пільг міста, які були надані грамотою 1625 року й потім стверджені відповідними особами, дуже яскраво свідчать, як порушались пільги міста. Гетьман І. Бруховецький універсалом 23 червня 1663 р. забороняє приїжджим шинкувати в Ніжині горілкою на базарі, а універсалом від 2 лютого 1666 р. він забороняє ніжинським коза-

[1] М. Слабченко. Малорусскій полкъ, стр. 131—132; 135—141; О. Лазаревський, Op. cit., стр. 63.

[2] Шафонський, op. cit., § 486, стр. 630.

[3] О. Лазаревський.—Стародубський полк, стор. 239—241.

[4] И. Теличенко.—«Сословныя нужды и желанія малороссіянъ въ эпоху Екатерининской комиссіи», гл. IV—Мѣщане (К. Старина, 1891, № 1).

[5] М. Плохинскій.—«Иноземцы въ старой Малороссіи», стр. 180—181. Арх. XII съѣзда, т. 2; О. Лазаревський. Нѣжинскій полкъ, стр. 58—61.

[6] Матеріалы Екатер. комиссіи, стр. 32—33. Сб. рус. ист. об-ва, т. 144.

[7] Г. Максимовичъ.—Выборы и наказы въ Малороссіи въ Закон. комиссію 1767 г., ч. I, гл. 3; А. Лазаревскій, op. cit., стр. 37.

кам продавати горілку инакше як огулом. Гетьман П. Дорошенко універсалами від 24 і 25 червня 1668 р. наказує старшині і козацтву, щоб ніхто з них не вимагав з ніжинських міщан стацій і підвод. Універсал І. Мазепи від 12/XI—1696 року свідчить, що «Войськовіи люде» вимагають у Ніжинців чобіт, шапок і инших «Неналежнихъ себѣ речей» і забороняє робити ці кривди Ніжинцям. Універсал ніжинського полковника Л. Жураковського від 11 травня 1714 року і від 6/IX—1714 року наказує, аби ті посполиті, котрі належали до ратушних сіл і котрі уникали належних повинностей на ратуш, завдяки захисту козаків, знов були привернені до ратушу. Указ Генеральної Військової канцелярії від 25 серпня 1746 року свідчить, що «Разные люде самовластно безвѣдома і позволенія магистратового» селяться в місті на міській землі й провадять торгівлю горілкою, тютюном, не даючи за це ніяких належних даток до магістрату; порушають також торгові пільги Ніжина «отъкупщики полку Нѣжинского Иванъ Мацѣй с товарищи». Універсал Генеральної Військової канцелярії від 27 лютого 1747 року забороняв полковій Ніжинській канцелярії втручатись в магістратські справи[1]. Вже те, що ці охоронні універсали й заборони видавались місту так часто—свідчить про те, які часті були порушення пільг містам і міщанству.

Накази міщан Ніжина 1767 року дуже яскраво свідчать про те, які порушення прав і пільг, на котрі мав право Ніжин, відбулись за термін 1625—1767 року.

Розглянемо у коротких рисах зміст цього наказу в тих його частинах, де вказується порушення прав і пільг міста.

В цьому наказі міщани Ніжина скаржаться, що шляхта й козаки, котрі оселились в Ніжині, займаються міськими промислами, одійшли від підлеглости праву Магдебурзькому і піддались під право статуту Литовського; крім магістрату в Ніжині заведені й инші суди, котрі притягають під свою юрисдикцію не тільки шляхту й козацтво, але й міщан, котрих в цих судах зовуть мужиками і прирівнюють до власницьких посполитих. Багато міських земель і частина наданих місту млинних коліс одійшли до сторонніх власників; частину земель не тільки за містом, але й в самому місті захопили військові коменданти, між ними й двоє заселених магістратських сіл: Велику Кошелівку і Єлажівку, після-ж виводу з Ніжину гарнізону—ці землі й села одійшли до скарбу військового. Гнати горілку міщанам заборонено. Не мав ніжинський магістрат змоги користуватись і належними зборами на ратуш, вказаними в привілеях, почасти тому, що міщани не мали змоги по своїй бідності виплачувати ці збори, почасти й тому, що заможніші верхи міста, переважно шляхта, козаки й Греки уникали платні цих датків. Порушали приїжджі купці, особливо «греки, волохи, отставные гусаре» й той пункт привілеїв Ніжину, що

[1] Тр. Черн. Пред. Ком., стр. 119–121; 121–122; 131—132; 145—146; 157—159; 159—160; тут ми не торкаємось тих порушень прав і пільг міста, котрі споминаються в документах, стверджуючих Магдебурзьке право місту.

приїжджі купці не мають права продавати свій товар в місті инакше, як гуртом, а не в роздріб; крім того ці приїжджі купці не давали на магістрат і належних податків. Захоплена була частково й земля, надана на утримання міського уряду. Порушене було, правда частково, й право магістрату мати міські цехи під своєю владою. Полкова ніжинська канцелярія відібрала від магістрату в залежність собі цехи ковальські і музичні, а також теслів, стельмахів, столярів і шерстичників, а також і окремих осіб з цехів кравців, шевців і инших і держить їх по праву статутовому. Відібрала також полкова канцелярія без відому магістрату до себе і всю міську поліцію [1].

Такі відбулись зміни й порушення в зазначений термін (1625—1767 рр.) тим правам і пільгам, які повинен був мати Ніжин по грамоті 1625 року, ствердженій потім відповідними особами.

В закінчення скажу, що Ніжин і потім не добився здійснення своїх прав, котрі він мав по Магдебурзькому праву, в звязку з тим, що в Ніжині, як і в инших містах України, й потім Магдебурзьке право не досягло того становища, в котрому воно було в перші часи свого існування в містах Лівобережної України. Далі Магдебурзьке право все більш і більш підупадало, поки у XIX ст. юридично зовсім не скасував російський уряд; фактично воно вже давно не мало ніякого значіння й ваги.

---

[1] Матеріалы Екатер. комиссіи, стр. 22—41.

ПЕРЕЛІК ДОКУМЕНТІВ

1. [1381 р.], січня 19. Київ. Грамота Київського князя Володимира Ольгердовича Юрію Івантичу Половцю-Рожиновському на володіння в Пороссі та Сіверщині, у т.ч. й на селище Ніжин.

2. [1480 р.], січня 3. Овруч. Продажна грамота Волчка Боденьковського із синами київському воєводі Мартину Ґаштольду на селище Крехаїв з бортними землями та іншими угіддями в Київській землі, у т.ч. — озерами Ніжин та Хороше.

3. 1617 р., травня 8. Варшава. Витяг з «Книги справ воєводств Київського, Волинського та Брацлавського» Руської (Волинської) метрики за 1616–1626 рр. про надання городища Ніжин у довічне володіння Флоріанові Олешку (регест).

4. 1631 р., березня 19. Відписка путивльських воєвод до московського Розрядного приказу з повідомленням про повстання проти поляків козаків та міщан Ніжина під керівництвом козацького старшини Семена Хорошого.

5. 1631 р., квітня 30. Витяг з відписки путивльських воєвод та опитувальних статей козака Назара Сахнова про військові сутички ніжинських козаків, міщан та селян з польськими військами.

6. 1631 р., травня 23. Витяг з відписки путивльських воєвод з повідомленням про зняття польськими військами облоги Ніжина.

7. 1631 р., травня 28. Витяг з відписки путивльських воєвод з повідомленням про розташування польських військ біля Ніжина до складання козацького реєстру.

8. 1631 р., червня 4. Витяг з відписки севського воєводи С. Стрешнєва з повідомленням про військові дії біля Ніжина.

9. 1633 р., лютого 19. Краків. Сеймове підтвердження королівського надання Яну Пянчинському лісових хуторів Кропивне та Безуглівка, що раніше належали Ніжинському замку (регест).

10. 1633 р., лютого 19. Краків. Сеймове підтвердження королівського надання в довічне володіння Ольбрихту Кохановському села Талалаївка, що раніше належало Ніжинському староству (регест).

11. 1633 р., травня 25. Гродно. Сеймове підтвердження виділення 800 волоків землі на пустоші Крупичполе та Лосіглови (Лосині Голови) в користування службових людей, які несуть охорону Ніжинського замку (регест).

12. 1635 р., січень – березень. Сеймове підтвердження королівських привілеїв, виданих католицьким монахам бернардинського ордену на володіння в містах Чернігові, Новгороді-Сіверському та Ніжині (регест).

13. 1635 р., квітня 3. Варшава. Сеймове підтвердження на відмову Щасного Вишеля від пожиттєвих прав на війтівство Ніжинське на користь Адама Казановського.

14. 1635 р., квітня 15. Варшава. — Сеймове підтвердження на відновлення королівського привілею Щасному Вишелю на сорок волоків біля річок Загорівка та Плиска, в Чернігівському воєводстві.

15. 1637 р. Витяг з щоденника домініканського ченця Шимона Окольського про придушення хвилювань в Ніжині та страту ватажків повстання польним гетьманом та ніжинським старостою Миколою Потоцьким.

16. 1639 р., березня 18. Чернігів. Витяг з чернігівських гродських книг, який містить акт розмежування Ніжина, Володькової Дівиці та Носівки (регест).

17. 1650 р., серпня 1. Іркліїв. Універсал гетьмана Богдана Хмельницького про заборону чинити утиски ніжинським міщанам.

18. 1652 р., червня 18. Табір під Баром. Універсал гетьмана Богдана Хмельницького про взяття під захист ніжинського війта Івана Шинявського, урядовців магістрату, старшини та шляхти ніжинської, а також їхнього майна.

19. 1656 р., січня 9. Чигирин. Універсал гетьмана Богдана Хмельницього про заборону чинити будь-які утиски та кривди ніжинським міщанам.

20. 1659 р., вересня 10. Варшава. Привілей польського короля Яна Казимира на підтвердження Магдебурзького права місту Ніжину, який містить в собі тексти попередніх привілеїв королів Сигізмунда III від 26 березня 1625 р. та Владислава IV від 9 травня 1633.

21. 1659, вересня 10. Привілей польського короля Яна Казимира на підтвердження магдебурзького права місту Ніжину (переклад, зроблений 1749 р. в місті Глухові, в Генеральній військовій канцелярії).

22. 1659 р., вересня 7. Варшава. Конфірмація (підтвердження) права збирання податків на «ратушну скриньку» міста Ніжина.

23. 1659 р., вересня 8. Варшава. Конфірмація (підтвердження) надання озера Хорошого на ратушний фільварок місту Ніжину.

24. 1659 р. Повідомлення «Літопису Самовидця» про розгром московського війська козаками І. Виговського під Конотопом, укладення «Гадяцької угоди», повстання проти польських залог у Ніжині, Чернігові та Переяславі та обрання гетьманом Ю. Хмельницького (витяг).

25. 1660 р., березня 10. Москва. Жалувана грамота московського царя Олексія Михайловича місту Ніжину на підтвердження магдебурзького права.

26. 1660 р., травня 5. Чигирин. Універсал гетьмана Юрія Хмельницького місту Ніжину про підтвердження давніх наданих прав на села Плоске, Синяки, Хороше Озеро, Крути, Печі та Кагарлики.

27. 1660 р., жовтня 31. Москва. Жалувана грамота московського царя Олексія Михайловича ніжинському полковнику Василю Золотаренку, полковій старшині та урядовцям Ніжинського магістрату про повторне прийнятя «під високу царську руку».

28. 1663 р. Повідомлення «Літопису Самовидця» про перебіг подій ніжинської «Чорної ради» 17 – 18 червня 1663 року (витяг).

29. 1663 р., червня 2760. Універсал гетьмана Івана Брюховецького про заборону козакам збиратися в околицях міста Ніжина, брати стації, чинити ніжинським міщанам шкоди та шинкувати поза межами дворів.

30. 1664 р., березня 23. Переяслав. Універсал гетьмана Івана Брюховецького місту Ніжину на підтвердження магдебурзького права.

31. 1664 р., липня 7. Канів. Універсал гетьмана Івана Брюховецького про висилання людей з магістратських сіл на косовицю за вимогою ніжинського війта (регест).

32. 1666 р., лютого 2. Гадяч. Універсал гетьмана Івана Брюховецького про підтвердження попередніх універсалів Ніжинському магістрату на горілчану оренду.

33. 1666 р., листопада 25. Москва. Жалувана грамота московського царя Олексія Михайловича ніжинському війту Олександру Цурківському та мешканцям міста Ніжина на підтвердження попередньої царської грамоти.

34. 1668 р., січня 6. Київ. Відписка київського воєводи боярина Петра Шереметєва царю Олексію Михайловичу про доходи від «ранди» в містах Ніжині та Глухові.

35. 1668 р. Повідомлення «Літопису Самовидця» про повстання в українських містах проти московських воєвод, загибель гетьмана Івана Брюховецького та спалення Ніжина московським військом.

36. 1668 р., червня 24. Гадяч. Універсал гетьмана Петра Дорошенка про взяття під захист від постоїв дворів урядовців Ніжинського міського магістрату.

37. 1668 р., червня 25. Гадяч. Універсал гетьмана Петра Дорошенка про звільнення ніжинських міщан від стації та підводної повинності без розпорядження гетьмана.

38. 1668 р., червня 25. Гадяч. Універсал гетьмана Петра Дорошенка про підтвердження давніх прав і вольностей ніжинським міщанам.

39. 1669 р., липня 15. Москва. «Милостиве слово» московського царя Олексія Михайловича гетьману Дем'яну Ігнатовичу з розпорядженням всім мешканцям Ніжинського полку, крім козаків, возити ліс на відбудову розореного московським військом Ніжина.

40. 1669 р., серпня 4. Москва. Жалувана грамота московського царя Олексія Михайловича Ніжинському магістрату на підтвердження прав ремісничих цехів.

41. 1669 р.(?), грудня 24. Москва. «Милостиве слово» московського царя Олексія Михайловича гетьману Дем'яну Ігнатовичу про запровадження пошти та відправку до Москви винокурів.

42. [1670-ті рр., Ніжин]. Копія жалуваної грамоти московського царя Олексія Михайловича на підтвердження прав ремісничих цехів Ніжина від 1669. VIII. 4., що була видана кушнірському цеху (регест).

43. 1672 р., жовтня 15. Батурин. Універсал гетьмана Івана Самойловича ніжинському полковнику Пилипу Уманцю та полковій старшині про звільнення міщан Ніжина від стаційного обов'язку.

44. 1674 р., березня 18. Переяслав. Універсал полковника ніжинського Пилипа Уманця про підтвердження прав Ніжинського магістрату на міські прибутки.

45. 1682 р., серпня 26. Ніжин. Витяг з міських книг ратуші Ніжинської права магдебурзького міщанину Василю Цилюрику про дозвіл побудувати будинок на «пляцу ратушному».

46. 1683 р., січня 22. Батурин. Універсал гетьмана Івана Самойловича мешканцям м. Ніжина з дозволом обрати нового війта після смерті попереднього Олександра Цурківського.

47. 1687 р., вересня 2. Батурин. Універсал гетьмана Івана Мазепи урядникам магістрату та всім міщанам міста Ніжина на підтвердження магдебурзького права.

48. 1695 р. Москва. Жалувана грамота московських царів Івана та Петра Олексійовичів значному товарищу Лук'яну Жураківському на млин та сіножать у Стародубському полку (регест).

49. 1696 р., листопада 11. Батурин. Універсал гетьмана Івана Мазепи ніжинському магістрату на права та вольності із забороною ніжинським міщанам і грекам ухилятися від виконання міських повинностей та вести самовільну торгівлю.

50. 1696 р., листопада 12. Батурин. Універсал гетьмана Івана Мазепи із забороною «переїжджим військовим людям» вимагати від ніжинських міщан «шапок, чобіт, панчох, рукавиць» та інших речей.

51. 1697 р., травня 7. Батурин. Універсал гетьмана Івана Мазепи про розселення в Ніжині та Веркіївській сотні Ніжинського полку кінних вояків «товариства компанійського» з містечка Мрин.

52. 1698 р., січня 11. Батурин. Універсал гетьмана Івана Мазепи ніжинському війту Андрію Васютинському та урядникам міського магістрату з підтвердженням прав на села, млини та інші маєтності.

53. 1698 р., березня 3. Москва. Жалувана грамота московського царя Петра Олексійовича місту Ніжину та його мешканцям на підтвердження магдебурзького права.

54. 1699 р., листопада 2. Ніжин. Універсал ніжинського полковника Івана Обидовського про відбування повинностей на користь міста Ніжина козаками та підсусідками, які залишили козацьку службу та живуть у підпорядкованих міському магістрату селах.

55. 1700 р., липня 8. Ніжин. Універсал ніжинського полковника Івана Обидовського про заборону козацькій старшині залучати «тяглих» людей, що належать до юрисдикції ніжинського магістрату, до заготівлі сіна для полкових потреб.

56. 1704, січня 3. Батурин. Універсал гетьмана Івана Мазепи про видачу вівса та сіна для коней полку Пашковського.

57. 1704 р., червня 1. Табір поблизу Віти[-Поштової]. Універсал гетьмана Івана Мазепи ніжинському полковнику зі старшиною та війту з урядниками магістрату про заборону чинити кривди монастирському двору Києво-Печерської лаври у Ніжині.

58. 1709 р., лютого 25. Ніжин. Універсал гетьмана Івана Скоропадського ніжинському війту Леонтію Кониському, урядникам магістрату та міщанам про підтвердження попередніх прав та привілеїв.

59. 1709 р., серпня 31. Київ. Указ московського царя Петра Олексійовича, яким заборонено російським військовим чинити утиски мешканцям українських міст і сіл (регест).

60. 1710, березня 11. Москва. Указ московського царя Петра Олексійовича російським «всяких чинів людям» не називати українців зрадниками, не чинити їм утисків та не забирати самовільно коней в підводи.

61. 1713 р., червня 5. Табір під Кобижчею. Універсал гетьмана Івана Скоропадського про заборону використання на косовицю селян Прохорівської сотні Ніжинського полку.

62. 1713 р., червня 5. Табір під Кобижчею. Універсал гетьмана Івана Скоропадського ніжинському полковнику Лук'яну Жураківському та полковій старшині з розпорядженням про сплату покуховного збору на користь міського магістрату.

63. 1714 р., травня 8. Глухів. Універсал гетьмана Івана Скоропадського ніжинському полковнику Лук'яну Жураківському та полковій старшині з розпорядженням про сплату покуховного збору на користь міського магістрату.

64. 1714 р., травня 11. Ніжин. Універсал Ніжинського полковника Лук’яна Жураківського отаманам ратушних сіл про розшук та повернення в підданство магістрату осіб, що записалися в козаки та ухиляються від повинностей.

65. 1714 р., червня 30. Глухів. Універсал гетьмана Івана Скоропадського Ніжинському магістрату про дозвіл торгувати міською горілкою в магістратських селах (регест).

66. 1714 р., вересня 6. Ніжин. Універсал ніжинського полковника Лук'яна Жураківського полковому сотнику Артему Борсуку про повернення в підпорядкування магістрату мешканців с. Синяки.

67. 1714 р., вересня 6. Ніжин. Універсал ніжинського полковника Лук'яна Жураківського сотнику прохорівському Матвію Борсуку про повернення в підпорядкування магістрату мешканців сіл Хороше Озеро та Крути.

68. 1715 р., жовтня 11. Глухів. Лист гетьмана Івана Скоропадського до ніжинського війта Стерія Тернавіота про звільнення дворів урядовців магістрату від постою.

69. 1715 р., листопада 9. Глухів. Універсал гетьмана Івана Скоропадського до ніжинського полковника Лук'яна Жураківського та полкової старшини про звільнення урядовців міського магістрату від постою російських військ.

70. 1716, грудня 4. Випис із книг Ніжинського магістрату з текстом універсалу гетьмана Івана Скоропадського Ніжинському Благовіщенському монастирю на двір Коровченків у м. Ніжині та ліс біля с. Дорогинки.

71. 1717 р., лютого 3. Гадяч. — Універсал гетьмана Івана Скоропадського ніжинському полковнику Лук'яну Жураківському та полковій старшині про запровадження пошти у віданні міського магістрату.

72. 1717 р., лютого 4. Універсал гетьмана Івана Скоропадського військовій старшині із забороною використовувати на косовицю та перевезення сіна селян із сіл прохорівської сотні, які підлягають ніжинському магістрату.

73. 1717 р., лютого 27. Глухів. Універсал гетьмана Івана Скоропадського ніжинському полковнику Лук'яну Жураківському з розпорядженням про підпорядкування міському магістрату російських купців, що переселилися до Ніжина.

74. 1717 р., березня 12. Ніжин. Універсал ніжинського полковника Лук'яна Жураківського отаману Синяківському про ремонт греблі, яка належить ніжинському магістрату.

75. 1719 р., вересня 22. Лист ніжинського полковника Петра Толстого до ніжинського війта щодо розподілу прибутків магістрату.

76. 1719–1722 (?). Київ. Указ київського воєводи князя Д. Голіцина із забороною російським чиновникам самовільно вимагати «кормів та підвід» у мешканців українських міст (регест).

77. 1727 р., липня 25. Кропивна. Лист колишнього писаря Ніжинського магістрату Івана Ананієвича бурмістру цього ж магістрату щодо майнових документів на Синяківський млин та поле «Моцарщину».

78. 1729 р, травня 25. Ніжин. Універсал ніжинського полковника Івана Хрущова про порядок торгівлі худобою під час ярмарків та торгів у Ніжині.

79. 1729 р., жовтня 4 (6?). Глухів. Універсал гетьмана Данила Апостола ніжинському війту Петру Тернавіоту на підтвердження попередніх універсалів гетьмана І. Скоропадського.

80. 1730 р., червня 30. С.-Петербург. Указ російської імператриці Анни Іванівни про підтвердження попередніх указів 1716 та 1721 рр. щодо поштових станцій для кур'єрів та надсилання листів (регест).

81. 1736 р., лютого 23. С.-Петербург. Жалувана грамота російської імператриці Анни Іванівни місту Ніжину та Ніжинському магістрату на підтвердження попередніх царських грамот та королівських привілеїв.

82. 1739 р., травня 29. Глухів. Універсал Генеральної військової канцелярії Ніжинському магістрату про розподіл надходжень з магістратських сіл.

83. 1742 р., грудня 11. С.-Петербург. Жалувана грамота імператриці Єлизавети Петрівни Ніжинському магістрату та міщанам на підтвердження магдебурзького права.

84. 1746 р., серпня 25. Глухів. Універсал Генеральної військової канцелярії про розподіл прибутків, права та переваги Ніжинського магістрату (регест).

85. 1747 р., лютого 27. Глухів. Універсал Генеральної військової канцелярії про розподіл прибутків та права Ніжинського магістрату (регест).

86. 1761, серпень (?). Ніжин. Лист ніжинського полковника Петра Розумовського сотникам Ніжинських полкових та Заньківської сотень з рекомендацією утриматися від заборони вінокуріння та шинкування урядникам Ніжинського магістрату.

87. 1867 р. Ніжин. Перелік оригіналів королівських привілеїв, царських жалуваних грамот, гетьманських універсалів та інших документів, що зберігалися в Ніжинській міській думі, складений священиком Петром Огієвським.

88. 1921 р. Ніжин. Витяг з інвентарної книги бібліотеки Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя з переліком документів, переданих гласним Ніжинської міської думи Я.Г. Бережним.

89. [Лазаревский А.] Отрывки из Нежинских магистратских книг 1657-1674 годов. Чернигов: Тип. губерн. правления, 1887.

90. Лазаревский А. Описание старой Малороссии. Т. 2: Полк Нежинский. К., 1893.

91. Петровський М. Надання Ніжину Магдебурзького права у 1625 р. Чернігів і Північне Лівобережжя. К., 1928. С. 301-314.

ВИКОРИСТАНІ АРХІВНІ ДЖЕРЕЛА ТА ПУБЛІКАЦІЇ

АРХІВНІ ДЖЕРЕЛА

Національна бібліотека України, Інститут рукопису
Ф. I, спр. 54592.
Ф. II, спр. 18432.
Ф. VIII, № 2395 (ун.: 126).
Ніжинський краєзнавчий музей імені Івана Спаського, фонди
ПП 2614–2623
Центральний державний історичний архів України, м. Київ
Ф. 51, «Генеральна військова канцелярія», оп. 3, спр. 5220, 9584.
Ф. 786, «Городовий магістрат м. Ніжин», оп. 1, спр. 2.
Ф. КМФ-9, оп. 3, спр. 11.
Центральний державний архів вищих органів влади та управління України, м. Київ
Ф. 3561, «Особовий фонд О. Оглоблина», оп. 1, спр. 65.

ОПУБЛІКОВАНІ МАТЕРІАЛИ

Акты, относящиеся к истории Южной и Западной России, собранные и изданные Археографическою комиссиею (АЮЗР). С.-Петербург, 1872. Т. VII.

Алмазов А. Нежинский гарнизон «ратных людей» и его отношения с украинскими казаками, мещанами и духовенством в 1659–1708 гг. Москва – СПб., 2021.

Алмазов А. Отношения нежинского городского магистрата с царской властью в 50–60-е гг. XVII века. *Палеоросия. Древняя Русь: во времени, в личностях, в идеях.* №1 (21). 2023.

Багалій Д. Магдебурзьке право на Лівобережній Україні. *Розвідки про міста і містечка України-Руси XV–XVIII ст.* Ч. 2. Львів, 1904.

Бисько І., Шуст В. Універсали Ніжину. *Український історичний журнал.* №11. 1966.

Білоус Н. До 400-річчя надання магдебурзького права місту Ніжин. *Краєзнавство.* №1. 2025.

Білоус Н. Київ наприкінці XV – у першій половині XVII ст. Міська влада і самоврядування. К., 2008.

Василенко Н. Генеральное следствие о маетностях Нежинского полка 1729–1730 гг. Чернигов, 1901.

Вовк О. Джерела міського права Гетьманщини другої половини XVII–XVIII століть: історико-правовий аналіз. *Часопис Київського університету права.* № 1. 2019.

Воссоединение Украины с Россией: Док. и материалы: В 3-х т. Т. 1: 1620–1647, Сост. Е. М. Апанович, Е. И. Луговая, С. П. Майборода, Н. Ф. Первак, Л. А. Проценко, Н. С. Сидоренко. М., 1953.

Гумилевский Ф. Историко-статистическое описание Черниговской епархии. Кн. 4. К., 1874.

Дневник Симеона Окольского. Мемуары, отн. к истории Южной Руси. Вып. 2. Киев, 1896.

Добровольский П., Самоквасов Д. Каталог выставки XIV Археологического съезда в г. Чернигове. Отдел рукописей. Чернигов, 1908.

Документи Богдана Хмельницького (1648–1657). Відп. ред. Ф. П. Шевченко, І. П. Крип'якевич. К., 1961.

Дядиченко В. Нариси суспільно-політичного устрою Лівобережної України кінця XVII – початку XVIII ст. К., 1959.

Єдлінська У., Страшко В. Методичні рекомендації по передачі текстів документів XVI–XVIII ст. *Передача текстів документів і пам'яток: Методичні рекомендації за матеріалами науково-методичної наради, квітень 1990 р.*. К., 1990.

Єршов А. Ніжинські цехи в першій половині XVII в. *Чернігів і Північне Лівобережжя.* К., 1928.

Желєзко Р. Місто Ніжин у системі оборони Гетьманщини (1648–1783 роки). *Ніжинська старовина*. Вип. 17. 2014.

Список подлинных древних жалованных городу Нежину универсалов, грамат и других относящихся к ним актов от 1650 по 1777 год, хранящихся при Нежинской городской думе. *Историко-статистическое описание Черниговской епархии.* Чернигов, 1874. Кн. VII.

Клименко П. Міста і території в Україні за часів Гетьманщини 1654–1765 рр. *Записки Історико-філологічного відділу ВУАН*. Кн. 7–8. К., 1926.

Когут З. Російський централізм і українська автономія: Ліквідація Гетьманщини, 1760–1830. К., 1996.

Компан О. Міста України в другій половині XVII ст. К., 1963.

Корпус магдебурзьких грамот українським містам: два проекти видань 20-х–40-х років XX століття. Упор.: В. Андрейцев, В. Ульяновський, В. Короткий. К., 2000.

Крішан А. Самоврядні громади у житті Флоріана Олешка: між Ковелем та Ніжином. *Ніжинська старовина*. Вип. 32(35). Ніжин, 2025.

Крішан А. Теоретичні засади самоврядування на прикладах волинського Ковеля і сіверянського Ніжина (за королівськими привілеями 1611 та 1625 років). *Сіверщина в історії України.* Вип. 14. Глухів–Київ, 2021. С. 116-118.

Крішан А. Уродзонний війт козацького міста: шляхтич Щасний Вишель на чолі Ніжинського магістрату. *Батуринська старовина.* Вип. 9 (13). Ніжин, 2023.

Кудрявцева А., Романюк І. Адміністаритвно-територіальний устрій Ніжинщини у складі Речі Посполитої (перша половина XVII ст.). *Ніжинська старовина.* Вип. 8 (11). 2009.

Кулаковський П. Руська (Волинська) метрика. Книга за 1652–1673 рр. *Пам'ятки історії Східної Європи. Джерела XV–XVII ст*. Т. V. Острог; Варшава; Москва, 1999.

Кулаковський П. Чернігово-Сіверщина у складі Речі Посполитої (1618–1648). К., 2006.

Лазаревский А. Описание Старой Малороссии. Материалы для истории заселения, землевладения и управления. Том II. Полк Нежинский. К., 1893.

Лазаревський О. Отрывки из Нежинских магистратских книг 1657-1674 годов. Чернигов: Тип. Губ. Правления, 1887.

Лесик Л. Діяльність ремісничих цехів Ніжина та їх взаємодія з міським магістратом (XVII–XVIII ст.). *Ніжинська старовина.* Вип. 19. 2015.

Лесик Л. Земельні володіння Ніжинського міського магістрату XVII–XVIII ст. *Сіверщина в історії України.* Вип. 10. Глухів–Київ, 2017.

Лесик Л. Королівські привілеї, царські жалувані грамоти та гетьманські універсали на підтвердження магдебурзького права Ніжинському магістрату. *Гуманітарний журнал.* №3–4. 2015.

Луняк Є. Чи належав Ніжин Московському царству до 1618 р.? *Література та культура Полісся.* Вип. 92. Ніжин, 2018.

Мицик Ю. Сім універсалів гетьмана Івана Скоропадського (із зібрань Ніжинського краєзнавчого музею). *Сіверянський літопис*. №4. 2006.

Мицик Ю., Тарасенко І. З нових документів до історії Сіверщини (XVII–XVIII ст.), Ч. 20. *Сіверянський літопис. №1.* 2021.

Морозов О. Гетьманські універсали з архіву Ніжинської полкової канцелярії та міського магістрату. *Київська старовина.* №2. 1995.

Морозов О. До питання про масове вилучення книжкових пам'яток із бібліотечної колекції Ніжинського державного педагогічного інституту ім. М. В. Гоголя в 1934–1936 рр. *Ніжинська старовина*. Вип. 15 (18). 2013.

Морозов О. Міський магістрат — невід'ємна частина історичного ландшафту Ніжина. *Відлуння віків.* №1. 2004.

Петровський М. Надання Ніжину магдебурзького права у 1625 р. *Чернігів і Північне Лівобережжя*. К., 1928.

Полехов, С. Новые документы о Киевской земле XV века. *Сфрагістичний щорічник.* Вип. II. Київ, 2012.

Потапенко М., Парубець А. Віднайдена грамота. Останнє підтвердження привілеїв м. Ніжина 1742 року. *Ніжинська старовина.* Вип. 24 (27). Ніжин–Київ, 2017.

Похилевич Л. Сказания о населенных местностях Киевской губернии или Статистические, исторические и церковные заметки о всех деревнях, селах, местечках и городах, в пределах губернии находящихся. Киев, 1864.

Гапоненко Д. Ніжинський Ветхоріздвяний Георгіївський монастир (XVII – початок XVIII ст.). *Література та культура Полісся*. Вип. 51. Ніжин, 2009.

Рігельман О. Літописна оповідь про Малу Росію та її народ і козаків узагалі. К., 1994.

Ростовська О. Історія магдебурзького права в Ніжині. *Ніжин і Ніжинщина: історичний простір провінції. Збірник статей.* Вип. 1. Ніжин, 2010.

Рукописи Нежинской Городской Думы. *Труды Черниговского предварительного комитета по устройству XIV-го Археологического съезда в г. Чернигове.* Чернигов, 1908.

Руська (Волинська)метрика. Книга за 1652–1673 рр. Упор.: П. Кулаковський. Острог–Варшава–Москва, 1999.

Руська (Волинська)метрика. Регести документів Коронної канцелярії для українських земель (Волинське, Київське, Брацлавське, Чернігівське воєводства)1569–1673. Упор.: Г. Боряк та ін. К., 2002

Самойленко Г., Самойленко О. Ніжин — європейське місто. Чернігів, 2010.

Сборникъ палеографическихъ снимковъ съ древнихъ грамотъ и актовъ, хранящихся въ Виленскомъ центральномъ архивѣ и Виленской публичной библиотекѣ. Вып. I. Вильна, 1884.

Сіверщина гетьманських часів. Т. 1: XVII ст. Збірник архівних документів. Упоряд. Ю. Мицик, І. Тарасенко. К., 2019.

Сіверщина гетьманських часів. Т. 4: 1741 р. – кінець XVIII ст. Збірник архівних документів. Київ–Чернігів, 2022.

Таранушенко С. Архітектура урядових будівель Гетьманщини XVIII ст. Х., 2013.

Таранушенко С. Урядові будівлі на Гетьманщині XVIII ст. *Український історичний журнал.* №2. 1971.

Тимошик М. Петро Огієвський із Данини: священик, журналіст, проповідник, письменник. *Сіверянський літопис*. № 1–2. 2017.

Труды предв. комитета по устройству XIV-го арх. съезда. Чернигов, 1908.

Універсали Богдана Хмельницького 1648–1657. Київ, 1998.

Універсали Івана Мазепи (1687-1709) [у 2 ч.]. Київ; Львів, 2002–2006.

Універсали українських гетьманів від Івана Виговського до Івана Самойловича (1657– 1687)Київ; Львів, 2004.

Черниговские епархиальные известия. 1876. Прибавления. №13–14.

Чернігів магдебурзький: збірник законодавчих та публічно-правових актів XVII – першої половини XVIII ст. Упор. Г. Доманова, О. Коваленко, Ю. Мицик. Чернігів, 2023.

Шафонский А. Черниговского наместничества топографическое описание (1786 г.). К., 1851.

Constitucie seymu walnego koronnego warszawskiego roku 1635. Krakow: w drukarniey Andrzeiá Piotrkowczyká, 1635. (*Музей рідкісної книги Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя*).

Krawczuk, W. Sumariusz księgi MK 180 z Archiwum Głównego Akt Dawnych w Warszawie z lat 1633–1635, kanclerstwa Jakuba Zadzika. Kraków, 2018. Seria nowa, t. X.

Okolski, Sz. Dyaryusz transakcyi wojennej między wojskiem koronnem i zaporoskim w r. 1637: tudzież Kontynuacya dyaryusza wojennego w roku 1683. Kraków, 1858.

Rulikowski E. Opis powiatu Wasylkowskiego pod względem historycznym, obyczajowym i statystycznym. Warszawa, 1853.

Volumina Legum. T. III. Petersburg, 1859.

Ніжин та околиці на мапі 70-х рр. XVII ст.

ІМЕННИЙ ПОКАЖЧИК

Авраменко Ілько, козак ніжинський 227

Агафія Тимошківна, міщанка батуринська 226

Аксак Стефан, суддя земськй 101, 102

Алмазов О. 16

Андаров Семен, прапорщик 212

Андрейцев В. 15

Андрусиха, міщанка ніжинська 222

Анна Іванівна, російська імператриця 185-190, 210, 275, 286

Анна Леопольдівна, російська вмператриця 275

Апанович О. М. 49

Апостол Данило, гетьман 31, 184, 185, 193, 210, 257, 260, 275, 286

Арістов В. 266

Багалій Д. І. 15, 263, 268, 269, 276

Баліловець Іван, ніжинський полковник 23, 49

Барвинський В. 267

Барсов А. 251, 266

Бахметов Іван, генерал-лейтенант 196

Бедерман (Бедреман) Ян, писар Руської канцелярії 85, 99

Безпаленко Демко, селянин 174

Безпалий Іван, наказний гетьман 236

Безпалча Одарія Стефанівна, міщанка переяслвіська 230, 231

Безпалченко Харько Григорович, міщанин переяслівський 230, 231

Безпалчій Григорій, міщанин переяслівський 230, 231

Бельжецький Ян Еваріст, староста вишгородський 87, 99, 103

Бережков М. М., проф. 33, 214, 267

Бережний Яків Георгійович, гласний Ніжинської думи 30, 213, 286

Берестненко Іван, обиватель рибневський 221

Бестужевъ Рюмин, віце-канцлер 195

Бисько І. 31, 288

Білоручкова Христина 212

Білоус Н. 15, 16, 22, 38

Богдан, син Мишка Котовича 43, 45

Боденьковський Волчко, боярин остерський 43, 45

Боденьковський Євлашко, син боярський 43, 45

Боденьковський Роман, син боярський 43, 45

Боплан, Г.-Л. Де 18

Борисиха Вовдя Панасівна, міщанка батуринська 228

Борсук Артем, сотник 173

Борсук Іван, козак ніжинський 225

Борсук Матвій, сотник 174, 208, 285

Борсук П. Г. 35

Боряк Г. 15

Борятинський, князь 192, 210

Бриль Остап 225

Брюховецький (Бруховецький) Іван, гетьман 25, 107, 118-124, 129, 137, 202, 213, 253-255, 272-274, 277, 282

Булбін Яків, донський козак 212

Бурачок-Веремієнко Дацко, козак ніжинський 221

Бурчак Наум, отаман 222

Бут Левко, наказний полковник ніжинський 241, 242

Бут Тарас (див.: Тарас Федорович), гетьман 23, 37, 51, 52

Бутурлін Василій, боярин 114

Бучинський Ян, райця ніжинський 63

Василенко М. 15, 158, 159, 160, 161, 267

Василенко, козак ніжинський 229

Василій Новосильцов, таємний радник 196

Василь Мартинович 231

Василь Софронієв, священик лебединський 241

Василь циган 223, 224

Васько Олешкович, зем'янин сніпородський 43, 45

Васютинський Андрій, війт ніжинський 148, 151, 153, 156, 188, 204, 214, 263, 283

Васютинський Филип Костянтинович (див.: Филип), писар ніжинський 144, 145, 220, 240, 245

Вашкевич Ілля, юдей-вихрест 229

Ващенко Макар, козак ніжинський 229

Ведлинські, шляхетний рід 60

Великоґаґін Данило, князь 118-121

Величко Самійло 274

Вельямінов, бригадир 194, 257

Венцик Ігнат 237

Веремій Василь, селянин 174

Вернадський В. 30, 33, 35, 38,

Вестерфельд, А. ван 48, 98

Виговський Данило 116

Виговський Іван, гетьман 24, 25, 65, 106, 109, 113, 115-117, 123-125, 144, 156, 234, 259, 271, 281

Вишель (Вешель) Щасний, ніжинський війт 16, 19, 21, 23, 55, 56, 59, 79, 91, 261, 269

Віснерські, шляхетний рід 60

Вітовський Лукаш, суддя київський 101, 102

Віхровський, шляхтич 60

Вішньовський Адам, підсудок 56

Владислав IV Ваза, король 17, 21, 29, 34, 53-56, 70, 78, 80, 84-88, 90, 91, 97, 99-105, 158, 188, 201, 213, 267, 271, 274, 275, 281

Владислав, королевич (див. – Владислав IV Ваза) 17, 20, 78, 80, 87, 91

Вовк О. 13

Вовкувна Федо́ра Панасівна, удовиця 222, 223

Володимир Ольгердович, князь київський 41

Володковський, шляхтич 181, 209

Володченко Андрій 244

Волошин Василь 228, 229

Воробей Іван, райця ніжинський 232

Ворожка Василь, селянин 174

Воронченко Яків, полковник прилуцький 261

Врещ, небіжчик 225

Гаврило Тимофійович, 238

Гейченко Юська, міщанин ніжинський 218-219

Герасименков (Гарасименко) Грицько, житель кропивенський 244

Гершкевич Тарас, юдей-вихрест 229

Гіжицький, шляхтич 60

Глинський Іван Борисович, князь 43, 45

Гловацькі, шляхетний рід 60

Гоголь Микола 13, 26, 30, 31, 33, 55

Голіцин Дмитро, воєвода київський 181, 206

Голіцин Михайло, генерал-лейтенант 195

Голіцин Олексій, статський радник 196

Головкін Гавриїл, канцлер 187, 207, 210

Головкін Михайло, таємний радник 191

Голюнка (Голенка) Ігнат, значний військовий товариш 174, 208

Гомолик Панько, козак пашковський 225

Гордієв Іван, заступник ніжинського війта 20

Гордієнко Остап, обиватель ніжинський 225

Горностай, ключник київський 43, 45

Гриб Хвесько, селянин 174

Григорій Кузьмович, бурмістр ніжинський 177

Григорій, зять Грицьков, козак пашковський 225

Григорій, писар ніжинського магістрату 177

Гриневич Дмитро, канцелярист 112, 126, 135, 138, 161, 191

Гриненко Тиміш 223

Гриценко Борис, міщанин батуринський 228

Гриценко Сергій, козак пашковський 225

Грищенко Яків, старший братчик кушнірського цеху 220

Грозинський Статій, бурмістр ніжинський 20

Грушевський М. С. 30

Гулак Іван, полковий обозний черкаський 238

Гульц Яган, рейтарський полковник 274

Гуляницький Григорій, полковник ніжинський 106-109, 116, 220, 222, 223, 226

Гумілевський Філарет, архієп. 31, 251

Гутанович 234

Ґаєвський Криштоф, шляхтич 61

Ґроїцький Бартоломей, судовий службовець 13, 26

Даценко Василь, обиватель ніжинський 222

Даценко Нечипір, обиватель ніжинський 222

Дембовський Миколай, субделегат 56

Дементьєв Логін, колезький канцелярист 112, 126, 135, 138, 161, 191

Джулим Василь, селянин 174

Дмитренко Андрій, міщанин ніжинський 144

Дмитренко Стефан Семенович, голова Ніжинської думи 212

Дмитро (Миколайович), бурмістр ніжинський 65, 144, 200

Добровольский П. 33, 288

Довбня Яцько, козак хорошеозерський 249

Довгопалий Андрій, 222

Долгоруков, генерал-фельдмаршал 195

Доманова Г. 16

Донець Іван, полковник козацький 236

Дорошенко Петро, гетьман 25, 131-133, 203, 238, 273, 274, 278, 282

Дробязка Василь, обиватель ніжинський 231

Дубницький Миколай, намісник 61

Дукренко, козацький ватажок 60

Дулявцев, генерал-аншеф 210

Дядиченко В. 15

Ейнгорн В. О. 273

Євфимов Іван, бурмістр ніжинський 20

Єлизавета Петрівна, імператриця російська 27, 31, 194, 211, 214, 260, 275, 286

Єргольський, полковник 179, 209

Єршов А. 15, 24

Жданович Яків, бурмістр ніжинський 240, 243, 245

Желєзко Р. А. 16

Жеребили, польський шляхетський рід 23

Жук Іван, циган 221

Жураківський (Жураковський, Журавков) Лук'ян, полковник ніжинський 148, 170-174, 176, 178, 179, 180, 182, 208, 209, 264, 278, 283-285

Забіла Михайло, суддя генеральний 194, 210, 264

Забіла Петро, сотник борзенський 223, 261

Забіла Тарас Петрович, борзенський сотник 261

Завадський Федір, суддя полковий ніжинський 144, 204, 241, 243, 245, 246, 249

Заціонтенко Гаврило, селянин 174

Зінович (Зіненко) Дем'ян, полковник охтирський 236

Золотар Іван, міщанин ніжинський, тесля 144

Золотаренко Василь (Васюта) Нечипорович, полковник ніжинський 107, 113, 114, 202, 219, 220, 228, 271, 272

Зражевський Кирило, сотник батуринський 221, 222

Зубко Клим, обиватель ніжинський 222

Иващенко Кунаш, козак пашківський 225

Іван Ананієвич, писар ніжинський 182, 209

Іван III, князь московський 17

Іван Олексійович, райця та цехмістр ніжинський 220

Іван Олексійович, цар московський 148, 205

Іван Тимофійович, райця ніжинський 229

Іван циган 223, 224

Ігнатенко Лаврін, сотник 236

Ігуменський (Гуменський) Василь, отаман ніжинський городовий 245, 249

Ілля Григорович, козак ніжинський 229

Ілляш, війт оленівський 222

Іловайський Д. 267

Ільченко Григорій, житель ніжинський 246

Іченець Петро 245

Іченець Роман 245

Йосип Єрмолайович, дяк ніжинський «нікольський» 235

Казановський Адам, староста черкаський 55, 281

Казановські, польський шляхетський рід 57-60

Калиновський Мартин, королівський воєвода 61

Каліцькі, польський шляхетський рід 23

Капитан Тимош, козак 237

Каплун Лесько, житель ніжинський 241

Каракулка Василь Іванович, міщанин ніжинський 225

Карамзин М. 267

Карвацький Іван, козак 221

Кариман (Лев Кариман Тугорканович Половець) 41, 42

Карпенко Юрко, козак ніжинський 234

Карпіка (Карпека) Данило, міщанин ніжинський 177

Карпов Г. 276

Карташевський Антон, архіт. 29

Касяненко Єремій, райця ніжинський 229

Катерина II, російська імператриця 261, 269

Качеповський О., райця ніжинський 272

Качка Лаврин, селянин 174

Качура (Качурін) Захарчин 243, 244

Квасов Андрій, архіт. 28, 32

Кваченко Семен 236

Кєлєпнов Федір, сумський міщанин 212

Кирило, житель недригайлівський 241

Кисіль Микола, шляхтич 61

Кисіль Адам, підкоморій 61

Кисіль, обиватель ніжинський 225

Кізименко, козацький ватажок 57-60

Кіндрат Юськович, житель ніжинський 246

Кітченко Ф. А. 34, 75, 77, 113, 115-118

Клименко П. 15, 272, 273

Климів Степан, козак 47

Клобучинські, шляхетний рід 57-60

Кобилецький Григорій, отаман городовий ніжинський 220, 223

Коваленко О. 16, 38, 291

Коваль Семен, селянин 174

Ковтун, житель кунашівський 248

Когут З. 28

Кодола О., Ніжинський міський Голова

Кологрівов Мирон, стольник 128

Колудзький Павло, секретар 53

Комбурлей, ніжинський грек 261

Коморовський, польський шляхтич 60

Компан О. 15

Кондрат Славікович, «підписок» ратуші ніжинської 239

Кониський Георгій, архієп. могилевський 263, 264

Кониський Григорій, писар ніжинський 188, 262, 263

Кониський Єремій, бурмістр ніжинський 239, 262, 263

Кониський Іван Єремійович, війт ніжинський 261-263

Кониський Іван, свящ. комарівський 263

Кониський Йосип, бурмістр ніжинський 262, 264, 283

Кониський Леонтій, війт ніжинський 20, 164, 262, 263, 284

Кониський Павло, комісар земський іваницький 263

Кониський Федір, свящ. комарівський 263

Кониський Федір, хоружій ніжинського полку 263

Кононенко Микита, хлопець 224

Коноплін Іван, ратман ніжинський 112, 126, 135, 138, 161, 191

Короткий В. 15

Косаковський Анджей, шляхтич 61

Косаковський Миколай, каштелян 61

Костевич Іван, писар ніжинський 20

Костюк, мельник ніжинський 222

Костюшко, тівун Овруцький 43, 45

Кохановський Ольбрихт, шляхтич 53

Кравець Іван, селянин 174

Красносільський Лесько, козак хорошеозерський 249

Креховецький Іван, наказний полковник ніжинський 222, 227, 229, 230,

Кривий Василь, селянин 174

Криницький Кшиштоф, землемір 56

Крип'якевич І. П. 31, 288

Крішан А. 16, 288

Кровченко Іван, полковник білоцерківський 116

Крупка, старожил ніжинський 263

Круць (Крут) Михайло Пилипович, житель кунашівський 248

Кудлатий Пашко, житель недригайлівський 241

Кудря Олекса, райця ніжинський 63

Кудрявцева А. 16, 288

Кузьменко Матвій, житель ніжинський 246

Кузчич (Кужчич) Дмитро, бурмістр ніжинський 63, 231, 232, 233, 243, 263

Кузька Юсько, козак ніжинський 218

Кукла, козацький ватажок 57-60

Кулаковський П. 15, 21, 75, 78, 101, 104, 289

Куракін А., обер-шталмейстер 195

Курдюмов Петро, путивлець 245

Кутиські, польський шляхетський рід 23

Кущ, козацький ватажок 59

Лазаревський О. М. 15, 33, 35, 37, 216, 250, 267, 269, 272, 275, 277, 289

Левицький Мойсей, ніжинський полковий осавул 261

Лесенко Максим, житель ніжинський 246

Лесик Л. 16

Лизогуб Яків, чернігівський полковник 261

Лисенко Федір, суддя генеральний 211

Литвин Васько, райця ніжинський 218

Литвин Федір 248

Литвинов-Мосальський Андрій, воєвода 47, 49, 50

Лілеєв М. 266

Лісовченко Дмитро, козак ніжинський 219

Ліхачов М. П. 69

Луговая Е. И. 49

Лученко Онисько, селянин 174

Люленко Харько 244

Ляскоронський В. 266

Маволський, писар ніжинський 182

Магеровський Яким, ратман 112, 126, 135, 138, 161, 191

Мазаракін (Мазаракі) Пантелеймон, ніжинський грек 192-194, 211

Мазепа Іван, гетьман 25, 27, 146-149, 151, 153, 157, 158, 160, 162-164, 169, 189, 205-207, 214, 255, 259-261, 274-278, 283, 284, 290

Мазніченко Конон, осавул ніжинський 223

Майборода С. П. 49

Макаренко Яків, міщанин ніжинський, 227

Максим Григорович, міщанин ніжинський 226

Максим Филимонович, протопоп ніжинський 107, 218

Максимович Г. 277

Максимович М. 267

Маляр Адам 231

Мамсир-мурза 106

Манзій Іван, відкупник 197

Марія Мисківна, міщанка ніжинська 220

Маркевич М. А. 63

Марко Леонович, осавул полковий 163

Марко, отаман 227, 228

Марков М. 266

Маркович Андрій, генерал-полковник 194, 210

Мартин Ґаштольд (Ґастовтович), воєвода київський 43, 45, 46

Мартин, селянин 227

Масальський, комендант 179

Матвій Матвійович, обозний полковий ніжинський 249

Мацій Іван, відкупник ніжинський 278

Мельников Михайло Мисков, обиватель ніжинський 220

Мельничков Кондрат, козак ніжинський 229

Метла, гончар чернігівський 234

Методій, єп. Мстиславський та Оршанський 119

Мигалевський Костянтин, міщанин ніжинський 144

Мигура Тимофій, гравер 154

Микола I (Романов), російський імператор 27

Миронівський (Мироновський) Яків, бурмістр ніжинський 20, 196

Мирополець Яків, райця ніжинський 231

Мисько, отаман 227

Михайло Лукьянович, мешканець воронковський 235

Михайло Федорович (Романов), цар московський 47, 49

Михайлов Борис, посольський дяк 161, 206

Мицик Ю. 16, 63, 170, 171, 179

Мишко Котович 43, 45

Мініх, Бургард-Крістоф фон 210

Мніх Андрій, райця ніжинський 229, 240, 247

Многогрішний Дем'ян Ігнатович, гетьман 134, 135, 139, 141, 204, 213, 282, 283

Могилівна Варка Ігнатова, міщанка ніжинська 224

Модзалевський В. 35, 267. 274

Можентанов (Можайтінов) Федір, ніжинський грек, купець 212

Мокрицький Федір, житель київський 239, 240

Мокрієвич Йосип, канцелярист 112, 126, 135, 138, 161, 191

Монастирський Іоанн, священик ніжинський «спаський» 232

Морозов О. С. 9, 13, 16, 29, 30, 43, 143, 170-172, 175, 176, 178-180, 185

Мосальський Іван, купець київський 239

Мостипаненко Василь 244

Мостипаненко Остап 244

Мостипаненко Федір 244

Мостипаненко Фесько 244

Мостицький Діонисій, ігумен ніжинського Ветхоріздвяного монастиря 232

Мотоніс Ніколай, ніжинський грек, 261

Моцарський (Муцарський, Мочарський) Миколай, полковник 23, 37, 50, 263

Моціяка П. П. 9

Мощенко Ілля, юдей-вихрест 230

Мулченко Мойсей 228

Нагурний Васко Міщенков. житель кунашівський 248

Назаренко Грицько, хоружий полковий 240

Наришкін Олександр, дійсний таємний радник 191, 195

Немирич Юрій 107, 109

Нєм (Хєм, Нємец?) Якуб, будник 97

Нижник Яцько, селянин 174

Ничипір Яцкович, козак 227, 228

Новіков Василь, боярський син 47

Новоторжцев Михайло, секретар 191

Новоторжцев Михайло, секретар 196

Нурадин-султан 106

Обалковський Варфоломій, королівський секретар 101, 102

Обидовський Іван, полковник ніжинський 162, 163, 206, 260

Огієвський-Охоцький П., свящ. 31, 33, 200, 286, 290

Оглоблин О. 15

Окольський Симеон 59, 60

Оконічніков Іван, реєстратор 211

Окушко Каленникович 43, 45

Олександр (див.: Цурковський Олександр), лентвойт ніжинський 65, 200

Олександр Ягеллончик, кн. 17

Олексій Михайлович (Романов), цар московський 25, 108, 109, 111, 113, 117, 125-127, 135, 137-139, 147, 157, 160, 188, 189, 201-204, 206, 213, 214, 253, 272, 273, 275, 276, 281

Олешко Флоріан, королівський писар 19, 45, 46

Омелянович, писар глухівської сотні 178

Онисько Максимович 223

Оранський Якуб Война, підсудок 61

Оришка Іванівна, жителька новгород-сіверська 235

Остап циган 223, 224

Остап, братчик кушнірського цеху 220

Яків Іванович, райця ніжинський 220

Павло (Пашко) Михайлович, писар ніжинський 248

Павло Саввич, священик ніжинський «пречиський» (успенський) 232, 233

Павло Юрійович, ніжинський грек 259

Павлюк, ватажок козацького повстання 23

Паливода Костянтин, бурмістр ніжинський 20

Парпура Пилип, військовий товариш 240

Парубець Г. С. 16, 31, 196

Патороченко Семен, козак ніжинський 229,

Первак Н.Ф. 49

Перехрест Тарас, міщанин ніжинський 232

Петро Олексійович (Петро I), цар московський 148, 150, 156, 160, 161, 168, 181, 182, 185, 188-190, 193-195, 205-207, 210, 214, 267, 274, 282-284

Петров Іван, справщик посольський 161

Петровський М. 15, 30, 78, 266

Пилипенко Павло, житель крутянський 245, 246

Пиріг П. 37

Пиріг, козацький ватажок 57-60

Погорельські, польський шляхетський рід 23

Підкупний Гаврило, писар шинковий 240, 242, 247

Подлузко Яків, райця ніжинський 235, 237

Пожарський, кн. 106, 107

Полєхов С. 45

Половець-Рожиновський, Юрій Івантич, кн. 41, 42, 280

Полоз Федько 43, 45

Полонська-Василенко Н. 15

Помазанець Семен 243

Потапенко М. В. 9, 16, 31, 196

Потоцький Микола, ніжинський староста 21, 23, 55-60, 61, 63, 105, 252, 281

Потоцький Станіслав, шляхтич 57-60

Пражмовський Миколай, біскуп 87

Презент Павло, війт колишній 174

Прищепа Степан, козак топчієвський 234

Проценко Л. А. 49

Процик, братчик кушнірського цеху 220

Пудловські, шляхетний рід 57-60

Пустовойтенко Іван Ющенко, житель кропивенський 244

Путята, кн. 43, 45

Пучадський Гаврило, свідок 212

Пучковський Павло Саввич, священик ніжинський 234, 235

Пясочинський Станіслав, суддя 61

Пячинський Ян, шляхтич 53, 280

Радишевський Симеон Іванович, голова ніжинського замку 235

Радний Андрій 241

Ракушка-Романовський (Рокущин) Роман, полковий суддя ніжинський 116, 226

Реґула Ян, лікар краківський 43, 45

Резниченко Іван 235

Рен, генерал 175

Репішка Леонтій, священик ніжинський «никольський» 232, 233

Римар Павло, обиватель ніжинський 220

Рігельман О. 15, 251, 267, 270

Різник Андрій, райця ніжинський 237

Розумовський Петро, полковник ніжинський 199, 200, 211

Романенко Андрій, селянин 174

Романовський В. 15

Романовський Василь, ніжинський обиватель 217

Романюк І. 16

Ромодановський Григорій, воєвода 25, 106, 107, 116, 131, 236-238, 254

Ростовська О. 16

Савва Іванович, бурмістр ніжинський 217-233,

Савенко Тиміш, козак хорошеозерський 249

Савиха, удова 223

Савченко Мойсей 181, 209

Сагайдачний Юхим, 226

Самойленко Г. В. 16

Самойленко О. Г., ректор Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя 10, 16, 290

Самойлович Іван, гетьман 25, 31, 123, 125, 140, 141, 144, 145, 204, 237, 241, 259, 260, 283, 290

Самоквасов Д. 33, 288

Сатановський Василь Мілішка, райця ніжинський 232

Сахнов Назар, козак 49

Своротовські, польський шляхетський рід 23

Севергін Павло, обер-секретар 196

Селивон Андрійович, міщанин ніжинський 218

Семененко Юрко, отаман чорнуський 236

Сеницький Ян, возний ніжинський 63

Сенявський Іван, полковник 194

Сергій Мелентійович, сотник 235

Сигізмунд (Жигмунт, Жигімонт) III Ваза, король 16-19, 22, 29, 34, 54, 70, 78, 83-87, 96-99, 158, 188, 201, 213, 251, 266, 267, 274, 275, 281

Сидоренко Н. С. 49

Сидорець Фесько 244

Сидориха Фенька Стрийциха, козачка хорошеозерська 249

Сила Романович, бурмістр ніжинський 232

Симон, козак, обиватель ніжинський 226

Скидан Карпо, козацький ватажок 60

Скоробогатько Іван, наказний гетьман 116

Скоропад Фесько, сотник 222

Скоропадський Іван, гетьман 16, 31, 164, 166, 168, 170-179, 185, 207-211, 255, 260, 261, 275, 284-286, 289

Скоропадський Михайло, генеральний підскарбій 211

Скребець, козацький ватажок 60

Слабченко М. 276, 277

Смаль Грицько, селянин 174

Соболевський Іван, секретар 112, 126, 135, 138, 161, 191

Соловйов С. 266

Солтан Миколай, писар 61

Солтиков Василь 49

Сомко Яким, наказний гетьман 119-121, 273

Сорока Карпо, протоколист 112, 126, 135, 138, 161, 191

Спаський І. Г. 31, 38, 143, 170-172, 175, 176, 178-180, 185

Спіцин Артюшка, стрілецький п'ятидесятник 127, 128, 255

Срожинський Яків, бурмістр ніжинський 20

Степан Юрійович, ніжинський грек 259

Сторожевський М. 260

Стоян Андрій, райця ніжинський 20

Стравінський Еразм, підкоморій 56

Судієнко М. 33, 257

Суліковський Вісаріон, префект та намісник Києво-братського монастиря 235

Сулковський Хома, обиватель ніжинський 220

Сулковщанка Олена, міщанка ніжинська 220

Сурін Микола, прапорщик 212

Сухопаренко Самойло, суддя ніжинський 220, 223,

Таранушенко С. 29

Тарас Федорович (Трясило), гетьман 23, 37, 51, 52

Тарас, арендар борзенський 233

Тарасенко Гаврило, козак хорошеозерський 249

Татарченко Мисько 228, 229

Теличенко И. 277

Тернавіот Петро, грек, війт ніжинський 20, 185-188, 190, 193, 194, 198, 199, 210, 214, 261, 262, 274

Тернавіот Стерій, грек, війт ніжинський 20, 172-174, 177, 182, 261, 262, 275

Тимошик М. 33, 290

Ткач Іван, селянин 174

Ткач Сидір селянин 174

Ткач Стефан, війт колишній 174

Ткач Стефан, селянин 174

Толстой Петро, полковник ніжинський 181, 182, 209

Томара (Тамара) Василь, сотник вибельський 261

Томара (Тамара) Іван, ніжинський грек 260

Томара (Тамара) Степан, ніжинський грек, бунчуковий товариш 261

Триріпа Костюк Федкович, житель кунашівський 248

Трубецькой Іван, кн., генерал-фельдмаршал 191, 195

Трубецькой Олексій, кн. 106, 107, 271

Трубецькой Юрій, кн. 191

Тугоркан (Половець), половецький хан 41, 42

Тукальський (Токальський) Йосип, митрополит 234, 235

Турчинович, урядник чернігівський 63

Тюханов (Тухаєв) Антон, ніжинський грек, купець 212

Уваров Ігнат, воєвода 47, 49, 50

Удовець Ігнат, райця ніжинський 20

Уєйський Томаш, королівський секретар 102

Улановський, шляхтич 61

Ульяновський В. І. 15

Уманець Филип, полковник ніжинський 141, 143, 204, 234, 238-240, 242, 247, 248

Урсал, ніжинський грек, сотник мринський 261

Урусов Григорій, генерал-лейтенант 195

Ушаков Андрій, генера-адьютант 191, 195

Фартушний Опанас 236

Федір Григорович, райця ніжинський 235

Федір Олексійович (Романов), цар московський 126

Федір Скрипка, селянин 174

Федоренко Михайло, обиватель ніжинський 220, 243, 245

Федоров Олексій, секретар 211

Федотов-Чеховський А. А. 258

Федченко Трохим 222, 223

Филип, писар ніжинський (див.: Васютинський Филип Костянтинович) 65, 200

Філоненко Дем'ян, козак вересоцький 224

Фредро Якуб Максиміліан, королівський секретар 56

Харченко, козак 221

Хіотонський Павло, бурмістр ніжинський 20

Хітрово Богдан, боярин 115

Хлопов Кирило, стольник 118

Хмельницький (Хмельниченко) Юрій, гетьман 25, 106, 107, 109, 110, 112, 189, 252, 259, 275, 281

Хмельницький Богдан, гетьман 25, 30, 31, 33, 62, 65, 67, 69, 114-117, 189, 200-202, 231, 258, 259, 261, 268, 275, 281, 288, 290

Хома Андрійович, обиватель ніжинський 220

Хороший Семен, козацький ватажок 23, 47

Храпачев Аникій, протоколист 112, 126, 135, 138, 161, 191

Хрущов Іван, полковник ніжинський 182, 209, 270

Хрущов Михайло, бригадир-майор 191

Цеханович Єронім 19, 29, 79, 83-85, 89, 96-98, 252, 266

Цецура (Цюцюра) Тимофій, полковник переяславський 107

Цилюрик Василь Федорович, міщанин ніжинський 144, 204

Цурківський (Цурковський) Олександр, війт ніжинський 20, 111, 125, 144, 145, 201, 203, 205, 213, 217-236, 239, 241-244, 246, 249, 252, 261, 272, 283, 284

Чарниш (Черниш), суддя генеральний 182, 209

Чернышов Григорій, граф 195

Четвертинський, князь 57-60

Чорний Григорій, гетьман 52

Шаранов Василь, тульський купець 212

Шафіров Петро, таємний радник 191

*Шафонський О. Ф.*15, 261, 266, 268, 269

Шаховський Олексій, «правитель Малоросії» 187, 191-193

Швидько Г. К. 15

Шевченко Ф. П. 31, 288

Шемячич Іван, кн. 17

Шереметєв Василій Борисович, воєвода київський 107, 116

Шереметєв Петро Васильович, воєвода київський 127, 255, 282

Шешененко Роман, житель липоврізький 245

Шешененко Хома, житель липоврізький 245

Шешененко Ярема, житель липоврізький 245

Шинявський (Шанявський, Шенявський) Іван, писар, згодом – війт ніжинський 65, 200, 220, 232, 233, 281

Шмерлевич Дмитро, бурмістр ніжинський 235-239, 241, 243-245, 248, 249

Шовкоплясиха Олена Яциха, селянка 227

Шолдрський (Шулдрський, Шольдорський) Анджей, писар королівський 74, 83, 84, 96, 97

Шпаковський Марк, обиватель ніжинський 226

Шульга Ігнат, райця ніжинський 20

Шумило Василь, райця ніжинський 20

Шумний Федір, козак пашковський 225

Шуст В. 31, 288

Щекатов С. 270

Юрій Івантич (див.: Половець-Рожиновський), кн. 41, 42, 280

Юсько Максимович, житель топчиївський 234, 235

Юшко, війт канівський 43, 45

Яблонський Василь, ніжинський бурмістр 112, 126, 135, 138, 161, 191

Яворський М. 276

Яворський Стефан, митрополит Муромський та Рязанський 176, 177

Яків Іванович, райця ніжинський 233

Яковенко Н. 15

Якубенко Степан, челядник 224

Якубович Яків, генеральний осавул 211

Ян II Казимир, король 25, 29, 78, 87, 99-105, 201, 213, 267, 268, 271, 281

Ян Христофорович, ніжинський грек 261

Ярош, обиватель ніжинський 225

Ясинський Варлаам, митрополит київський 259

Ясинський Микола, обиватель ніжинський 226

Aksak Stefan 100

Bederman Jan 77

Bełżecki Euarist Jan 77, 101
Ciechanowicz Hieronim (див.: Цеханович Єронім) 24, 71, 75-77, 89
Czetwertyński, ks. 59
Dembowski Mikołaj 56
Dukrenko (див.: Дукренко) 57-60
Erazm Strawiński 56
Fredrę Jakub Maksymilian 56
Gasztołd, Marcin (див.: Ґаштольд Мартин) 45
Giżyckie 59
Głowackie 59
Hryszczenko Iakow (див.: Грищенко Яків) 220
Iwan Aleksíiewicz (див.: Іван Олексійович) 220
Jan II Kazimierz, król 70, 77, 100, 101, 103, 104, 201
Jerzy Iwantycz ze Skwira (див.: Половець-Рожиновський, Юрій Івантич) 41, 42, 280
Kalęckie 59
Karyman (див. Кариман) 41, 42
Kazanowski Adam (див.: Казановський Адам) 55, 59
Kazanowskie 59
Kazimeńko (див.: Кізименко) 57-60
Kijańskie 59
Kizima 59
Kłobuczyńskie 59
Kochanowski Olbrycht 53
Kołudzki Paweł 53
Komorowskie 59
Krasnosielskie 59
Krawczuk W. 53-56, 291
Krynicki Krzysztof 56
Kukla (див.: Кукла) 57-60
Kusz (див.: Кущ) 59
Niem (Hiem, Niemec?; див.: Нєм Якуб) Jakub 75
Obałkowski Bartłomiei 100
Okolski Sz. 59, 60
Philip Konstantynowicz (див.: Васютинський Филип Костянтинович) 220
Piączyński Jan 53
Pierog (див.: Пиріг) 59
Potocki Mikołaj (див.: Потоцький Микола)103
Potocki Stanisław 59
Pudłowski 59
Skidan (див.: Скидан Карпо) 57-60
Skrebecz (див.: Скребець) 57-60
Szułdrski Andreas 74, 83, 84, 96, 97
Tuhorhan (див. Тугоркан) 41, 42
Uiejski Thomasz 100
Wessel (Wiszl) Szczęsny (див: Вишель Щасний) 55, 56, 91
Wichrowskie 59
Wiśniowski Adam 56
Witowski Łukasz 100
Władisław IV, król (див.: Владислав IV Ваза) 50, 54, 70, 72, 100-103
Włodzimierz Olgierdowicz (див.: Володимир Ольгердович) 41
Wyśnierskie 59
Zygmunt III, król 53, 70, 75-77

ГЕОГРАФІЧНИЙ ПОКАЖЧИК

Бар, м. 200

Батурин, м. 13, 118, 131, 139, 141, 143, 145, 147-149, 151, 153, 156, 163, 204-207, 226, 283, 284

Безуглівка (Безоголовка), хутір 53-54, 280

Бердівщина, с. 41, 42

Бережницького пляц (в Ніжині) 177

Березанка, с. 252, 267

Березна, м. 109

Березова, р. 84, 97, 252

Березовиця, оз. 43, 45

Білиничі, с. (Могилевська обл.) 224

Біловіжа, городище 251

Білошубки (Білошапки), с. 252

Благовіщенський чоловічий монастир (в Ніжині), 176, 177

Бобрик, с. 227

Богач, оз. 43, 45

Боденьки, с. 45

Борзна, м. 47, 56, 106, 261, 269

Бохмач, городище 251

Брацлавське воєводство 15, 46, 53, 105, 107, 280, 290

Бродець, оз. 43, 45

Брусилів, м. 61

Брянськ, м. 157, 158

Буков (Великий Биків), с. 41, 42

Варва, м. 116, 236

Варин (Варва?), с. 41, 42

Варшава, м. 12, 15, 22, 42, 46, 47, 55, 56, 70, 78, 83-85, 87, 96, 97, 99-106, 271, 280, 281, 289-291

Вачівське урочище, 148

Велике князівство Литовське 10, 17, 34, 45, 93, 102

Велике, оз. 43, 45

Велиця, с. 41, 42

Вересоч, с. 224

Вертіївка, сотенне містечко 224

Ветхоріздвяний Георгіївський (Красноострівський) чоловічий монастир (в Ніжині) 21, 226

Висогор (Лисогор?), с 41, 42

Вишнівка с., 227

Вірбилів, оз. 43, 45

Віта-Поштова, м. 164

Волинське воєводство 15, 17, 46, 107

Волинь 12

Володимирський повіт 46

Володькова Дівиця, с. 61, 63, 252, 267, 281

Волузов (Виповзів?), с. 41, 42

Воронка, р. 225

Воронков, с. 235

Вороновка, с. 238

Врещівка, хут. 225

Всеволож (див.: Сиволож), городище 251

Гадяч, м. 107, 118, 124, 125, 129, 131-133, 178, 179, 202, 203, 209, 274, 277, 282, 285

Галичина 12

Гетьманщина 7, 13, 15, 16, 24, 25, 27-29, 31, 288, 290

Глухів, м. 16, 38, 78, 127, 128, 171-176, 179, 180, 185, 187, 191, 194, 196, 198, 208-211, 281, 282, 284-286, 288, 289

Глушки, оз. 43, 45

Гнатівська, бортна земля 43, 45

Горб (в Ніжині), район міста 196

Городок, хут. 51

Грицева, бортна земля 43, 45

Данине (Данина), с. 33, 290

Десна, р. 41, 42, 148, 234

Дівиця (див.: Володькова Дівиця), с. 61, 63, 122, 253, 281

Дівиця, р. 63, 84, 96, 97, 252

Дніпро, р. 47, 50, 51, 59, 131, 135, 139, 160, 179, 204, 237

Дорогинка (Дорогин), с. 19, 41, 42, 176, 177
Дорогинська брама (в Ніжині) 218, 219
Дорогинський ґрунт 84, 97
Дурні, с. 152, 205
Європа 11, 12,
Єреміївка, с. 59
Загорівка, р. 55, 56, 245, 281
Закарпаття 12
Запоріжжя 121
Західна Європа 12
Змети, оз. 43, 45
Івки, оз. 43, 45
Ірклiїв (Аркліїв), м. 57-60, 65, 200, 238
Кагарлики, с. 24, 25, 112, 113, 124, 155, 158, 159, 165, 172, 179, 185, 189, 202, 206, 252, 253, 255, 267, 281, 273
Канів, м. 43, 52, 124, 202, 234, 235, 238, 240, 241, 247, 273
Київське воєводство 15, 17, 19, 34, 46, 107, 189
Київ, м. 33, 41, 42, 45, 60, 63, 65, 67, 113, 116, 127, 164, 168, 181, 196, 240, 248, 280, 282, 284, 285, 287, 289, 290
Київська брама (в Ніжині) 177, 183, 210
Київська земля 43, 46
Київська обл. (Київщина) 12, 42, 45
Київська Русь 17
Київське воєводство 17, 19, 34, 46, 107, 280
Київське князівство 17, 34
Клещовичи, с. 46
Клішки, с. 261
Кобижча, м. 109, 170, 171, 207, 284
Ковель, м. 46
Козари, с. 235
Козелець, м. 13, 235, 273
Количівський (Колчевський) ґрунт 84, 96, 252
Колісники, с. 261
Конотоп, м. 106, 107, 116
Коровченков двір (в Ніжині) 176, 177
Корсунь, м. 234
Котельва, м. 131
Кочерів, с. 41, 42
Краків, м. 43, 45, 53, 105, 280
Крехаїв (Крехово), с. 41-43, 45, 280
Крим 107
Кролевець, м. 211
Кропивна (хутір, згодом – село) 53, 84, 182, 209, 267, 285
Кропивна, р. 54, 63, 96, 97, 252
Крупичпільські ґрунти 21
Крупичполе, с. 23, 106
Крупичполе, ур. 54, 280
Крути, с. 24, 25, 112, 113, 124, 155, 158, 159, 165, 172, 174, 179, 185, 189, 190, 202, 245, 246, 252-255, 267, 281, 285
Кукшин, с. 261
Кунашівка, с. 27, 155, 159, 165, 172, 189, 190, 252, 255, 267
Курилівка, с. 252, 267
Липовий Ріг (Липовріг), с. 252, 267
Литва 12, 43, 46
Лівобережна Україна 10, 15, 266, 271, 274, 279
Лосині Голови (Лосіглови), ур. 54
Лосинівка, с. 63, 106
Лосиногловські (Лосинівські) ґрунти 21
Лохвиця, м. 116
Лубни, м. 57, 60
Лубни, м. 60
Лучники, с. 261
Магдебург, м. 12
Максимовича ліс 177
Максимовича пляц 177
Мглин, м. 273
Мена, м. 109

Мерзлік, ліс 148, 205
Мигалівка (в Ніжині), передмістя 218
Мильники, с. 252, 261, 267
Миргород, м. 131
Митяївка, с. 226
Мицько (Радомишль), замок 41, 42
Морозова, бортна земля 43, 45
Москва, м. 15, 16, 24, 25, 49, 79, 83, 101, 109, 112, 113, 118, 125, 126, 135, 137-139, 141, 148, 156, 158, 161, 168, 169, 185, 188, 195, 201-204, 206, 210, 211, 213, 214, 253, 255, 272. 273
Московське царство (Московщина, Московія, Московська держава) 16, 17, 19, 24, 25, 35, 47, 57, 107, 157, 266, 270, 271
Мотовилівка, с. 42
Мотовилова, бортна земля 43, 45
Моцарщина (Мацарщина; в Ніжині), урочище 37, 182, 197, 209, 212, 263, 285
Мошковський двір (в Ніжині) 229
Мрин, м. 49, 151, 152, 205, 283,
Муравський шлях 57-60
Навалище, оз. 43, 45
Народичи, с. 234
Нежатина Нива, місцевість 267
Ніжатин (Нежатин), городище 251, 267
Ніжин, оз. 43, 45, 227
Ніжинське городище 17, 34, 46, 78, 79, 89
Ніжинський замок 21, 28, 53, 54, 82, 95, 121, 280
Ніжинщина (НѢженсчизна) 16, 67
Новгород-Сіверське князівство 17,
Новгород-Сіверський, м. 12, 54, 55, 79, 91, 280
Новгородський (Новгород-Сіверський) повіт 148, 205
Носівка, м. 19, 61, 63, 84, 96, 122, 202, 235, 251, 252, 281
Обсирівка (Обсировка), р. 84, 97, 252
Обтов, с. 261
Овдіївка (в Ніжині), передмістя 37, 81, 84, 94, 155, 158, 159, 165, 189, 190, 221, 255, 270
Овруч, замок 43, 45, 280
Одеса, м. 260
Олександрівська, бортна земля 43, 45
Осово (Осовець?), с. 41, 42
Остер, м. 13
Остер, р. 21, 41, 42, 63, 81, 84, 93, 95-97, 222, 251, 255, 258, 270
Остерський повіт 17
Островець, с. 41, 42
Охотов, с. 41, 42
Охтирка, м. 236
Пальчики, с. 228
Пашківка, с. 225, 252, 267
Переяслав, м. 51, 52, 60, 106, 107, 109, 121, 123, 131, 139, 143, 144, 204, 230, 242, 243, 260, 273, 281-283
Переяслівка, с. 252, 267
Печиліси, ур. 84, 97, 252
Печищі, урочище 148
Печі, с. 24, 25, 112, 155, 158, 165, 188, 189, 252, 253, 255, 281
Пирятин, м. 236
Плиска, р. 55, 56, 281
Плоска Могила, урочище 63
Плоске, болото 84, 96, 252
Плоске, с. 24, 112, 113, 124, 158, 172, 188-190, 202, 253, 281
Повітщизна, місцевість 41, 42
Погар, м. 277
Погорілівка, с. 261
Поділля 12
Полісся 17, 21
Полтавська губ. 28
Польне, оз. 43, 45
Польща (Польська держава) 12, 47, 49, 63, 197, 252, 266-269, 271, 276
Поросся 41
Поток, м. 61, 105

Почеп, м. 273
Прибилянська станиця, 212
Прилуки, м. 13, 131
Пуста Торговиця, с. 106
Пустовська сіножать, 148
Путивль, м. 47, 49, 50, 106-109, 139
Радомишль, замок 41
Рать, оз. 43, 45
Реутинці, с. 261
Ржавець (Іржавець), с. 84, 97, 252
Рибець, р. 84, 97, 252
Римська імперія 11
Річ Посполита (Польсько-Литовська держава) 10, 12, 15-17, 19, 21-24, 35, 51, 52, 57, 59, 61, 81-84, 89, 93-97, 266, 269. 270
Рожни, замок 41, 42
Романовський Кут (в Ніжині), урочище 119
Ромни, м. 177, 212
Російська імперія 27
Рудня, с. 41, 42
С.-Петербург, м. 261
Салтикова Дівиця, с. 234
Сальна Дуброва, урочище 61, 63
Сацева Рудка 84, 96, 252
Свиза, р. 148
Світильня, с. 41, 42
Святошицька земля (Святошин, тепер – р-н м. Києва) 41, 42
Сейм, р. 226
Сеймівль, оз. 148
Сєвськ, м. 139
Сиволож (Зейволож), городище 19, 49, 84, 97, 252
Синяки, с. 24, 112, 113, 124, 155, 158, 159, 165, 172, 173, 189, 202, 227, 252-255, 267, 281, 285
Сирець, с. (тепер – р-н м. Києва) 41, 42
Сівер (Сіверщина; див.: Чернігово-Сіверщина) 200, 269, 279
Сіверська провінція 20, 55
Сіверське князівство (див. Сіверська провінція, Чернігівське кн.) 15, 17, 101, 102
Сквира, замок 41, 42
Сквирський повіт 41, 42
Славів, с. 41, 42
Слобожанщина 12
Смоленськ, м. 78, 87, 157, 175, 188
Смолянка, р. 84, 96, 252
Соломець, двір (Солом'янка, тепер – р-н м. Києва) 41, 42
Сосницький повіт 41, 42
Сосновка, с. 106
Стародуб 12, 266, 269, 272
Стародубшина 118
Східна Європа 78, 101
Таганрог, м. 260
Талалаївка, с. 35, 63, 252, 267
Татарська Могила 84, 97, 252
Тетерів, р. 41, 42
Тиниця, с. 106, 107
Топчиївка, с. 235
Триліси, с. 41, 42
Трушенятина вул. (в Ніжині) 226
Угорщина (Угорське королівство) 12
Удай, р. 41, 42
Україна 6-9, 10-13, 16, 24, 29, 30, 33-35, 38, 59, 63, 67, 87, 93, 95, 109, 112, 127, 131, 137, 138, 144, 149, 155-159, 161-164, 168, 177, 191, 266, 269, 271, 276, 277, 287-289
Уненіж (Уненєж), городище 251, 267
Ушаковська, бортна земля 43, 45
Феодосія, м. 260
Фущово (Фастів), замок 41, 42
Харків, м. 212
Химівка (Химовка), р. 84, 97, 252
Хороше Озеро, с. (фільварок) 20, 24, 25, 43, 112, 113, 124, 155, 158, 159, 165, 172, 174, 179, 185, 189, 190, 202, 206, 252, 253, 255, 267

Хороше, оз. 43, 45, 103, 105, 280, 281, 285,

Черкаси, м. 237-239

Чернєв, оз. 43, 45

Чернігів, м. 12, 15, 16, 19, 30, 33, 35, 37, 54, 55, 61, 63, 65, 69, 78, 80, 84, 91, 96, 106, 109, 131, 139, 196, 204, 216, 234, 252, 265, 266, 269, 272, 273, 280, 281, 286, 287, 291

Чернігівська губ. 28

Чернігівська дорога 84, 96, 252

Чернігівська єпархія 21, 28, 31, 33, 65, 67, 69, 78, 112, 113, 118, 122-125, 132, 133, 137, 138, 141, 143-145, 147-149, 151-153, 156, 161-163, 167-171, 173-183, 185, 191, 194-196, 198, 200, 205, 213, 267, 288

Чернігівське воєводство 15, 17, 46, 56, 61, 107, 261, 290

Чернігівське князівство 17, 19, 20, 53, 54, 56, 61, 78, 83, 85, 89, 95, 96-97

Чернігівське намісництво 266

Чернігівський замок 56, 61, 63

Чернігівський повіт 49

Чернігово-Сіверщина (Чернігівщина) 10, 12, 13, 15-17, 21, 23, 24, 34, 35, 37, 41, 42, 46, 63, 200, 267

Чехія 12

Чигирин, м. 67, 69, 107, 109, 112, 113, 131, 201, 281,

Чорнухи, м. 236

Шаповалівка, с. 224

Ягнятин, с. 41, 42

Berdowo (див. Бердівщина, с.) 41

Beresowa, r. 75

Bezohołówkę, f. (див.: Безуглівка, с.) 53-54

Borzna, m. (Brozna; див.: Борзна, м.) 55, 56, 223

Buków (див.: Буків, с.) 41

Chorosze iezioro, folwark ratuszny (див.: Хороше Озеро) 103

Czernihowskie województwo 55

Czernihowskie xięstwo (див.: Чернігівське князівство)52-54, 70, 74, 75

Czernihowskie zamok 56

Desna, r. (див.: Десна, р.) 41

Dorochyński grunt 76

Dorohin (див.: Дорогинка, с.) 41

Dziewica, r. (див.: Дівиця, р.) 75, 76

Fuszczowo (див.: Фастів, замок) 41

Hymówka, r. (див.: Химівка, р.) 76

Janiatyn (див.: Ягнятин, с.) 41

Kijow (див.: Київ, м.) 41

Kocorów (див.: Кочерів, м.) 41

Kołczowskie grunt (див.: Количевський ґрунт) 75

Krechowo (див. Крехаїв, с.) 41

Kropiwną, f. (див.: Кропивна, хутір) 53-54, 280

Kropiwną, r. 53, 75

Krupicpole, ur. (див.: Крупичполе, ур.) 54

Łosiegłowy, ur. (див.: Лосині Голови, ур.) 54

Micko (див.: Мицько) 41

Murawski szlak 57-60

Noszówka (див.: Носівка), м. 75

Nowogródok (Nowgorodok) Siewierskie (див.: Новгород-Сіверський, м.) 54, 71

Obsyrówka, r. 76

Ochotów (див. Охотов, с.) 41

Osowo (див.: Осовець, с.) 41

Osterż, r. (Ostrz; див.: Остер, р.) 41, 72, 74, 75

Ostrowiec (див.: Островець, с.) 41

Pereasław 59

Pieczylesy 76

Pliską, r. (див.: Плиска, р.) 55

Płoskie błoto (див.: Плоске, болото) 75,

Powietszczyzna (див.: Повітщизна) 41

Rożny (див.: Рожни, с.) 41

Rudnie (див.: Рудня, с.) 41
Rybec, r. (див.: Рибець. р.) 75
Rżawiec (див.: Ржавець) 76
Rzecz Pospolita 73, 76
Sacewa Rudka 75
Salną Dąbrowa, ur. 61
Siwołoż, horodziszcze (див.: Сиволож) 75
Skwira (див.: Сквира, замок) 41
Skwirski oddział (див.: Сквирський повіт) 41
Slawów (див.: Славів, с.) 41
Smolanka, r. (див.: Смолянка) 75
Smoleńsk (див.: Смоленськ, м.) 70
Solomiec (див.: Соломець, двір) 41
Sosnowski oddział (див.: Сосницький повіт) 41
Swietilnowo (див.: Світильня, с.) 41
Swiętoszycką ziemię (див.: Святошинська земля) 41
Syrec (див.: Сирець) 41
Tałaiowka, Tałałaiowka (див.: Талалаївка, с.) 53
Teterew, r. (див.: Тетерів, р.) 41
Tryliesy (див.: Триліси, с.) 41
Udaj, r. (див.: Удай, р.) 41
Ukraina 73
Warno (див.: Варин) 41
Warszawa (див.: Варшава) 42, 53-56, 70, 74, 76, 77, 100-104, 291
Wielice (див.: Велиця, с.) 41
Woluzów (див.: Волузов) 41
Wysohor (див. Висогор) 41
Zahorówką, r. (див.: Загорівка, р.) 55

Геральдичне зображення Св. Георгія Змієборця як герб міста Ніжина на привілеї короля Яна Казимира 1659 р. (Копія XIX ст.)

Ніжинська міська рада
Ніжинський державний університет імені Миколи Гоголя
Ніжинський краєзнавчий музей імені Івана Спаського
Музей рідкісної книги імені Г.П. Васильківського

Наукове видання

МІСЬКЕ САМОВРЯДУВАННЯ В НІЖИНІ XVII–XVIII ст.

ДОКУМЕНТИ ТА МАТЕРІАЛИ

400-річчю надання Ніжину магдебурзького права присвячується

Упорядники
О.С. Морозов, П.П. Моціяка, М.В. Потапенко

Голова редколегії
О.Г. Самойленко

Комп'ютерна верстка, редагування та дизайн обкладинки
О.С. Морозов

На палітурці книги вміщено зображення печатки Ніжинського городового магістрату XVII ст.

Підписано до друку 04.08.2025 р. Формат: 70×100/16
Обл. вид. арк. 26,24. Ум. друк. арк. 26,77
Папір книжковий. Гарнітура Cambria
Зам. № 2326. Тираж 100 пр.

Видавець і виготовлювач ФОП Лисенко М. М.
16600, м. Ніжин Чернігівської обл., вул. Шевченка, 20.
Тел.: (067) 4412124.
E-mail: vidavec.lisenko@gmail.com

Свідоцтво про внесення до Державного реєстру видавців, виготовлювачів і розповсюджувачів видавничої продукції: серія ДК № 2776 від 26.02.2007 р.